

**DOĞRU SÖZ GAZETESİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

Betül BEYAZBULUT KARTAL

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Doç. Dr. Servet TİKEN
2019
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

Betül BEYAZBULUT KARTAL

DOĞRU SÖZ GAZETESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. Servet TİKEN

ERZURUM – 2019

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **“Doğru Söz Gazetesi Üzerine Bir İnceleme”** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

[16.12.2019]

[Betül BEYAZBULUT KARTAL]

İSTİSNAİ DURUMLAR

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)***

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)***

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar) ***

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Servet TİKEN danışmanlığında, **Betül BEYAZBULUT KARTAL** tarafından hazırlanan bu çalışma 16/12/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından **Türk Dili ve Edebiyatı** Ana Bilim Dalı **Yeni Türk Edebiyatı** Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

İmza :

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Servet TİKEN

İmza :

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Caner SOLAK

İmza :

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. **3.11.2019**

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
ÖN SÖZ	VIII
GİRİŞ	1
JÖN TÜRK HAREKETİNİN DOĞUŞU.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM DOĞRU SÖZ GAZETESİ

1.1. DOĞRU SÖZ GAZETESİNİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	12
1.2. DOĞRU SÖZ GAZETESİNİN MUHTEVASI	14
1.3. DOĞRU SÖZ GAZETESİNİN FİHRİSTİ	30
1.3.1. Şiirler	30
1.3.2. Siyasi Makaleler	30
1.3.3. Dini ve Tıbbi Makaleler	31
1.3.4. Haberler	32
1.3.5. Tercüme Metinler	32
1.3.6. Duyuru ve İlanlar.....	33
1.3.7. Mizah.....	33
1.3.8. Röportaj / Mektup / Eleştiri.....	33
1.4. YAZAR KADROSU.....	34
1.4.1. Ahmed Kemâl.....	34
1.4.2. Mehmed Ubeydullah	38
1.4.3. Eşref.....	41

İKİNCİ BÖLÜM DOĞRU SÖZ 1-13. SAYILAR

2.1. 22 MART 1906 / 1. SAYI.....	45
2.1.1. Mukaddime.....	45

2.1.2. Akabe Meselesi	47
2.1.3. Pîr-i Can-Fedâ-yı Hürriyyet Ali Suâvi	51
2.1.4. İran İle İhtilâf.....	52
2.1.5. Lisân Neler Yapıyor?	52
2.1.6. Fas Meselesi	57
2.2. 5 NİSAN 1906 / 2. SAYI	58
2.2.1. Devlet-i Osmâniyye ve Almanya Politikası	58
2.2.2. Vezir-i Celâlet-Semîr-i Ahrardan Verâset-i Saltanat Hakkında İstifsâr-ı Rey' 62	
2.2.3. Doğru Söz Sahibi Ahmed Kemâl'e	63
2.2.4. Midhat Paşa	64
2.2.5. Fas Meselesi	65
2.2.6. Havâdis	66
2.2.7. Bana ne?	69
2.3. 19 Nisan 1906 / 3. SAYI	71
2.3.1. Akabe Meselesi	71
2.3.2. Kabahat Ölende mi, Öldüründe mi?	73
2.3.3. Üstâd-ı Âzam Nâmık Kemâl	76
2.3.4. Makedonya	78
2.3.5. Hükûmet-i Osmâniyye'ye İhtâr ve İhbâr.....	79
2.3.6. Fas Meselesi	79
2.3.7. Kaçakçılık.....	82
2.3.8. Sözün Doğrusu	82
2.3.9. Doğru Söz.....	84
2.4. 3 MAYIS 1906 / 4. SAYI	85
2.4.1. Edebiyat / Şimşekli, Yağmurlu Akşam... ..	85
2.4.2. Akabe Meselesi	86
2.4.3. Rusya	92
2.4.4. Lord Kromer	93
2.4.5. Tebşîr	94
2.4.6. Utanmayacak Mıyız?	95
2.5. 17 MAYIS 1906 / 5. SAYI	97
2.5.1. Telgraf	97

2.5.2. Ümmet-i Muhammed'e Tebşîr!.....	97
2.5.3. Son Akabe	98
2.5.4. Akabe.....	100
2.5.5. Vezir Celîl-i Ahrar Utufetlü Ahmed Celaleddin Paşa Hazretleriyle Mülakat.	100
2.5.6. Peymân!.....	102
2.5.7. Hiç Yakışmaz	103
2.5.8. Ziya-ı Musib	103
2.5.9. Ahlâk Allah'sız Olur mu?..	104
2.5.10. -Mekatib-	108
2.5.11. Abdülhalim Memduh	110
2.5.12. San Fransisko	110
2.6. 31 MAYIS 1906 / 6. SAYI	111
2.6.1. İhtâr-ı Mahsus!	111
2.6.2. Duma / Rusya Meclis-i Mebusanı	112
2.6.3. Seninle Gel..	119
2.6.4. Girid.....	120
2.7. 14 HAZİRAN 1906 / 7. SAYI	124
2.7.1. Yine Girid.....	125
2.7.2. Ağlar Bana!	128
2.7.3. İstibşâr	128
2.7.4. El Cezire Konferansı	130
2.7.5. Hanya'dan	130
2.7.6. Mürtedd Papas	131
2.7.7. Gazete ile Hafiyye Jurnalı!.....	133
2.7.8. Teşekkür	133
2.7.9. Gülmeyin	133
2.7.10. Vefat	134
2.7.11. “Doğru Söz”	134
2.8. 27 HAZİRAN 1906 / 8. SAYI	135
2.8.1. Japonya'da İslâm.....	136
2.8.2. 75 Mısır Zabıtının Hürmet-i Askeriyyeye İhracı Zaman-ı Umur-ı İngiliz Elinde Bulunan Mısır Hükûmeti.....	137

2.8.3. “Gazel”	139
2.8.4. “Volter” Ne Diyor?.....	140
2.8.5. Adâlet-i Medeniyye	142
2.8.6. “Tercüman Gazetesi”	144
2.8.7. Molla Abdülaziz	145
2.8.8. Girid.....	146
2.8.9. Hissiyât-ı Umûmiyye	147
2.9. 12 TEMMUZ 1906 / 9. SAYI.....	148
2.9.1. Garbın Şarka Nazarı	148
2.9.2. Rus – İngiliz İttifâkı	151
2.9.3. Terbi’	151
2.9.4. Mısır Fevkalâde Komiserliği.....	152
2.9.5. N. Y. Efendi’ye Cevap Müslümanlık	153
2.9.6. Gülmeyin	155
2.9.7. Biraz da Fen.....	156
2.9.8. İttihad-ı İslâm	157
2.9.9. Tufân-ı İstibdâd	158
2.10. 26 TEMMUZ 1906 / 10. SAYI.....	160
2.10.1. Marş-ı Ahrâr	160
2.10.2. Ahlâk Allahsız Olur mu?	161
2.10.3. İhtilâl Dersleri.....	163
2.10.4. Almanya İmparatoruna Suikast	165
2.10.5. Girid.....	165
2.10.6. Gülmeyin!.....	166
2.10.7. Biraz da Fen.....	167
2.10.8. Yemen’de Bulunan Bir Asker Neferi Ağzından Yemen Hamidiye Destanı .	168
2.10.9. “ <i>Mirât-ı Zaman</i> ” Refikimizinden:.....	170
2.10.10. Kıvâm-ı İslâm.....	172
2.11. 9 AĞUSTOS 1906 / 11. SAYI.....	174
2.11.1. Sultan Abdülhamîd Hastadır	174
2.11.2. Doğru Söz.....	175
2.11.3. Mısır - İmtiyâzât-ı Ecnebiyye.....	176

2.11.4. Girid.....	178
2.11.5. Şiir	180
2.11.6. Çar	181
2.11.7. Biraz da Fen.....	182
2.11.8. Şehik-i Ye's.....	183
2.11.9. Yeni Akabe.....	183
2.11.10. Rusya İhtilâli – Gapon.....	184
2.12. 13 EYLÜL 1906 / 12. SAYI.....	186
2.12.1. İhtâr-ı Mahsûs.....	186
2.12.2. Mülâhazât-ı Mütevâliyye Lisân Hakkında	187
2.12.3. Şiir	190
2.12.4. Biraz da Fen ve Siyaset	191
2.12.4. Şiir	193
2.12.5. Havâdis	195
2.12.6. Rusya İhtilali- Gapon	196
2.13. 12 EKİM 1906 / 13. SAYI.....	199
2.13.1. Rihlet-i Hümâyûn ve Verâset-i Saltanat.....	199
2.13.2. Validemin Kabrinde	203
2.13.3. Biraz da Esâslar	204
2.13.4. Girid.....	207
2.13.5. Rusya İhtilâli – Gapon.....	207
2.13.6. Dolandırıcılar.....	209
SONUÇ	211
KAYNAKÇA.....	212
EKLER.....	215
ÖZGEÇMİŞ	222

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOĞRU SÖZ GAZETESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
BETÜL BEYAZBULUT KARTAL

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Servet TİKEN

2019, 222 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

Doç. Dr. Servet TİKEN

Dr. Öğr. Üyesi Caner SOLAK

Bu çalışmada Mısır'da 22 Mart 1906 yılında yayın hayatına başlayan *Doğru Söz* Gazetesi ele alınmıştır. Ahmed Kemâl ve Mehmed Ubeydullah tarafından yayımlandığı dönemde dikkatleri üzerine çekerek mühim bir okur kitlesine ulaşsa da *Doğru Söz* hakkında günümüze dek kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Önemli fikirlerin neşredildiği gazetenin kolaylıkla okunabilmesi ve Jön Türk hareketi ekseninde Mısır'daki basın yayın faaliyetleriyle ilgili araştırmalara bir nebze daha katkı sağlayabilmesi için bu tez çalışması ortaya konmuştur.

Çalışmada ilk olarak *Doğru Söz* Gazetesi günümüz alfabesine aktarılmış, ardından şekil ve muhteva açısından incelenmiş ve içeriği hakkında bilgiye ulaşılmıştır. Araştırma ve incelemeler neticesinde gazetenin yayımlandığı şartlar, etkilendiği kaynaklar ve fikrî - siyasî alt yapısı hakkında bilgi edinilmiştir.

Doğru Söz'ün çevirisi vâsıtası ile söz konusu gazetenin, güncel haberlerin yanı sıra dinî, siyasî ve edebî bir içeriğe sahip olduğu da görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Doğru Söz, Jön Türk, Mısır, Gazete

ABSTRACT

**MASTER THESIS
A REVIEW ON “DOGRU SOZ” NEWSPAPER
BETÜL BEYAZBULUT KARTAL**

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Servet TİKEN

2019, page: 222

**Jury: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Assoc. Prof. Servet TİKEN
Assist Prof. Caner SOLAK**

In this study, “Dogru Soz” newspaper, which started to be published in Egypt on March 22, 1906, was discussed. Although reaching a significant audience and drawing their attention at the time it was published by Ahmed Kemâl and Mehmed Ubeydullah, there has not been a comprehensive study on Dogru Soz until today. This thesis has been put forward so that the newspaper in which important ideas were published can easily be read and to contribute a little more to the researches about the press activities in Egypt in the axis of Young Turk movement.

In this study, firstly, “Dogru Soz” Newspaper was transliterated into Latin letters, then it was examined in terms of form and content and information was obtained about its content,

As a result of the research and investigation, information was provided. Regarding the conditions in which the newspaper was published along with the sources it was affected and its intellectual and political background.

Through the transliteration of “Dogru Soz” it was seen that the newspaper had a religious, political and literary content in addition to the news of the time.

Key Words: Dogru Soz, Young Turk, Egypt, Newspaper

ÖN SÖZ

19. yüzyılın ikinci yarısında siyasî ve edebî bağlamda etkin olan Jön Türk hareketi için Mısır, oldukça önemli bir misyona sahip olmuştur. Ülkelerindeki siyasî zemin nedeniyle kendilerini ifade etme konusunda güçlük yaşayan Jön Türkler, Mısır’da ortaya koydukları basın yayın faaliyetleriyle amaç ve fikirlerini dile getirme imkânı bulmuştur. *Doğru Söz*, Mısır’da yayımlanan Jön Türk gazetesinden biridir. Kısa süren yayın hayatı boyunca birçoğu imzasız olmak üzere pek çok makalenin, az sayıda olmakla birlikte şiirlerin yayımlandığı gazetede ayrıca Ali Suavi ve Namık Kemâl gibi Yeni Osmanlı fikriyatına sahip şahsiyetlerin fotoğraflarına da yer verilmiştir.

Çalışma giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş’de Jön Türk hareketi ve fikrî, siyasî alt yapısı, Mısır’ın bu hareket üzerindeki etkinliği, basın yayın çalışmaları hakkında bilgi aktarılmıştır. Birinci bölümde *Doğru Söz* gazetesi şekil ve içerik itibarıyla incelenmiş, gazetenin fihristi tür, yazar, sayı ve sayfa numarası şeklinde tasnif edilerek verilmiş ve yazar kadrosu hakkında bilgi aktarılmıştır. İkinci bölümde ise *Doğru Söz*’ün 13 sayısının bütünüyle çevirisi yapılmıştır.

Lisans ve lisansüstü eğitimimin yanı sıra tez çalışmasında da desteğini gördüğüm kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet Törenek’e şükranlarımı borç bilirim. Yüksek lisans tezi olarak *Doğru Söz* hakkında çalışma fikrini veren, bu süreçte bana rehberlik eden ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım, hocam Doç. Dr. Servet Tiken’e müteşekkirim. *Doğru Söz*’ün çeviri aşamasında ve çalışma süresince daima kapısını çaldığım dostum Seda Uzun’a katkıları, bana ve çalışmaya kattıkları için teşekkür ederim. İlk günden beri anlayış ve desteğini bir an bile eksik etmeyen, umutsuzluğa kapıldığım her an beni cesaretlendirip yola devam etmemi sağlayan en iyi arkadaşım, eşim Mehmet’e minnettarım.

GİRİŞ

JÖN TÜRK HAREKETİNİN DOĞUŞU

Kelime olarak ‘Genç Türk’ anlamına gelen Jön Türk; 19. yüzyılın ikinci yarısında; Osmanlı Devletinde, Meşrutiyet taraftarı, Avrupaî bir yenilik ve gelişim arzulayan, hürriyet yanlısı, muhalif, devrimci oluşuma verilen bir isimdir.

Batı’da 19. yüzyılda feodaliteye karşı mücadele eden liberal-köktenci hareketlerin “genç” adıyla anıldığı görülür.¹ Jön Türk unvanının da 1830’lu yıllarda Fransa’da Jeune-France, İtalya’da Jeune-Italie, Almanya’da Jeune-Allemagne ve İngiltere’de Jeune-Angleterre gibi cemiyetlerin etkisiyle alındığı kanaati söz konusudur.² Resmî belgelerde Jön Türkler için “erbâb-ı fesâd, eşhâs-ı muzırâ, Jön Türk veya Genç Türk fesedesî” diye bahsedilir.³ Ahmet Bedevi Kuran ise “Jön Türk” kavramını; “Osmanlı İmparatorluğu’nda çağdaş ihtiyaçlara göre değişiklik yapmak isteyen ihtilâlciler”⁴ olarak tanımlamaktadır.

Jön Türkler; fikrî, siyasî ve edebî bağlamda; I. Meşrutiyet’in ilân edilmesi ve bir takım ıslahatlar yapılması amacını taşıyan, bu uğurda Avrupa’ya giderek çeşitli basın-yayın faaliyetlerinde bulunan Şinasi, Namık Kemâl, Ziya Paşa ve Ali Suavi gibi önde gelen isimlerin oluşturduğu birinci kuşak Genç/Yeni Osmanlılar’ın devamı niteliğindedir. Orhan Okay, 1878 yılından II. Meşrutiyet’e kadar uzanan evreyi “Abdülhamid Dönemi Edebiyatı” olarak isimlendirir ve 1878’den sonraki edebiyata husûsiyyetini veren etkenler arasında Sultan II. Abdülhamid’in şahsiyyetinin ve yönetim tarzının olduğunu ifade eder.⁵

“Avrupa’da, gerek I. Meşrutiyet için çalışan Namık Kemâllerin kuşağına, gerekse II. Meşrutiyet için çalışanlara Jön Türk denildiği hâlde, Türkiye’de Jön Türk denince daha çok 1889’dan sonraki dönemde, II. Meşrutiyet için çaba gösterenler anlaşılmaktadır. İlk devrimci kuşak ise Türkiye’de daha çok Yeni Osmanlılar diye tanınmaktadır.”⁶

¹ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, İstanbul 2001, s. 26.

² İhsan Sungu, *Tanzimat ve Yeni Osmanlılar Tanzimat I-II*, MEB Yayınları, İstanbul 1999, s. 777

³ Muammer Göçmen, *İsviçre’de Jöntürk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*, Kitabevi, İstanbul 1995, s. 21.

⁴ Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2000, s. 13.

⁵ Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 55.

⁶ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 26.

1865 yılında, ‘hasta adam’ olarak nitelenen Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanması konusunda endişe duyan ve Sadrazamın ülkeyi iyi yönetemediği kanaatini taşıyan bir grup ihtilâlcı gencin, Belgrad Ormanı’nda yaptıkları toplantı neticesinde ‘İttifak-ı Hamiyyet’ adıyla kurulan “Yeni Osmanlıların amacı; Osmanlı İmparatorluğunda bir “meclis-i meşveret”in kurulmasını sağlayarak siyasî iktidârın paylaşılmasını kurumlaştırmak, bir kuvvetler ayırımı sağlamaktır”.⁷ Bu amaçlarının yanı sıra; özellikle basın-yayın faaliyetleri üzerindeki sıkı denetim ve gazetelerin kapatılması nedeniyle Âli Paşa’ya karşı duydukları hoşnutsuzluk da söz konusudur.

Uzun ve çoğunlukla başarısız savaşlar neticesinde artan dış borç, Islahat Fermanı ile gayri müslimlere verilen geniş ölçüdeki haklar ve devlet adamlarının ülke yönetimi konusundaki başarısızlığına dair olumsuz kanaat gibi nedenlerle muhalif tavırlarını ortaya koyan Yeni Osmanlılar Cemiyeti’nin “aktif rol oynaması, Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa’nın Paris’ten Sultan Abdülâziz’e gönderdiği Fransızca bir yazıyla başlamıştır. Bu yazıda Meşrutiyet’in ilânı saygılı, fakat anlamlı bir dille Sultan Abdülâziz’den rica ediliyordu. Yazı; Namık Kemâl, Ebuzziya Tevfik ve Sadullah Beyler tarafından Türkçe’ye çevrilmiş ve Tasviri Efkar gazetesi mensupları aracılığıyla halka dağıtılmıştır.”⁸ Yeni Osmanlılar’ın faaliyetlerinden rahatsız olan Sadrazam Ali Paşa tarafından, İstanbul’dan uzaklaşmaları adına, cemiyetin ileri gelenlerinden Ziya Paşa, Kıbrıs mutasarrıflığına; Kemâl Bey de Erzurum vali muavinliğine atanır.⁹

Yeni Osmanlılar Cemiyetinin bu iki önemli ismi, Mustafa Fazıl Paşa’nın daveti ile 1867’de Paris’e gider. Mustafa Fazıl Paşa, 19. yüzyılın başında, İmparatorluğa bağlı Mısır vilayetinde fiilen bağımsız bir iktidâr haline gelmiş olan vali Mehmed Ali Paşa’nın torunudur.¹⁰ Gayesi; Sultan Abdülâziz’e karşı Yeni Osmanlılarla birlikte mücadele etmek ve ıslahatların gerçekleşmesine olanak sağlamaktır. Bu amaçla diğer cemiyet üyeleri; “Menapirzâde Nuri, Kayazâde Reşad, Sağır Ahmet, Beyzade Mehmed Bey, Çapanoğullarından Agâh ve Suavi Efendi gibi isimler de Paris’te bir araya gelir. Gerçekleştirdikleri toplantı neticesinde *Muhbir* isimli bir gazete çıkarılmasına karar verilir. Ancak gazetenin içeriği daha sonra Yeni Osmanlılar tarafından onaylanmaz ve

⁷ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908*, İletişim, İstanbul 2017, s. 33.

⁸ Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, s. 21.

⁹ Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, s. 22.

¹⁰ Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İletişim, İstanbul 2012, s. 37.

1868’de, Londra’da *Hürriyet* gazetesi yayımlanmaya başlanır. İlk olarak Kayazâde Reşad tarafından idare edilen *Hürriyet* gazetesinin sorumluluğunu daha sonra Ziya Paşa ve Kemâl Bey üstlenir.”¹¹

Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyetin ilân edilmesi ve çeşitli ıslahatlar yapılmasını amaçlayan Yeni Osmanlılar’a özellikle maddi kaynak sağlayan ve bu bağlamda onları destekleyen Mustafa Fazıl Paşa’nın İstanbul’a dönmesinin akabinde; cemiyyet mensupları da Avrupa’da bir takım faaliyetlerde bulunup, *Muhbir*, *Hürriyet*, *İnkılâb*, *Ulûm* gibi gazeteler yayımlasalar da bu gayelerini fiili anlamda gerçekleştiremeden, aralarındaki fikrî ayrılıklar ve çatışmalar nedeni ile yurda dönerler.

Yeni Osmanlılar’ın ardından Jön Türk olarak adlandırılan ikinci kuşak; bilhassa İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden oluşur. Sultan II. Abdülhamid’den beklenen yeni yönetim tarzı gerçekleşmeyince, siyasal bir muhalefet ortamı arayışı içerisine giren “Askerî Tıbbiye Mektebi öğrencileri; İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, Mehmet Reşit, İshak Sükûti ve Hüseyinzâde Ali tarafından 3 Haziran 1889’da kurulan bu gizli cemiyetin adı, başlangıçta İttihad-i Osmanî’dir.”¹²

İttihat ve Terakki’nin temel amacı İmparatorluğun birliğini korumak ve bunun için ilk etapta Kanun-ı Esâsi’nin yeniden uygulamaya konulmasını ve kapatılan 1876 Meclis-i Mebusanı’nın açılmasını sağlamaktı.¹³ Sina Akşin, İttihat ve Terakki’nin kurucularından olan İbrahim Temo’nun anılarından yola çıkarak, “1895 yılına kadar cemiyetin yeni üye kazanmak, gizli toplantılar yapmak, Namık Kemâl, Ziya Paşa gibi Yeni Osmanlılar’ın yapıtlarını, bir de Londra’dan gelen İran özgürlükseverlerinin ve Ali Şefkatî’nin yayınlarını okumakla vakit geçirdiğini, bunun dışında bir eylemi olmadığını görüyoruz.”¹⁴ görüşlerini aktarır. Kuruluşunun ilk yıllarında fiili anlamda bir icraatta bulunmayan ve yalnızca iç toplantılar yapan cemiyet, 1894 tarihinde İstanbul’da baş gösteren ayaklanma hareketi ve özellikle Ermenilerin Babiâli’ye hücumu ve Osmanlı

¹¹ Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, s. 22-23.

¹² Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 29.

¹³ Kemâl Karpat, *İslâmın Siyasallaşması Osmanlı Devletinin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması*, Timaş, İstanbul 2013, s. 572.

¹⁴ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 30.

Bankası'na taarruzları üzerine, İngiltere ve Fransa hükûmetlerinin takındıkları tavır üzerine cemiyet mensupları yeniden harekete geçmişlerdir.¹⁵

Devleti kurtarmayı kendisine birincil vazife sayan Jön Türk fikriyatının yayıldığı Askerî Tıbbiye ve Mülkiye Mektebi ile Harbiye'de eğitim gören genç öğrenciler ve zabitler arasında materyalistler ve nihilistler önemli oranda yer tutmaktadır.¹⁶ Geleneksel eğitimden koparak, Avrupaî tarzda açılan bu okullarda yetişen gençler, çeşitli felsefî okumalar yaparak, pozitivizm, materyalizm, nihilizm gibi akımlardan etkilenir ve düşünceleri bu minvalde şekillenir. Aldıkları temel eğitim ve geldikleri çevre itibariyle uzak oldukları akımların birer savunucusu haline gelirler. Bilhassa Tıbbiye ve Harbiye gibi yabancı hocaların ders verdiği, kütüphaneleri Avrupa yayınlarına açık okullarda öğrenim gören gençlerin, bilinçli veya bilinçsiz olarak bir takım fikir akımlarına kapıldıkları, dinî inançlarını kaybettikleri de bilinmektedir.¹⁷ Hissî olayları dahi 'bilim' üzerinden yorumlayan ve 'bilim'i hayatlarının odak noktasına yerleştiren Jön Türkler, toplumdan bağımsız bir topluluk oldukları ve toplumsal gerçekliği yalnızca kendilerinin bildiği görüşünü taşır.¹⁸

Jön Türk hareketinin yayılmasında Masonların etkili olduğu ve bazı üyelerin de Mason localarına girdiği bir gerçektir.¹⁹ İttihâd-i Osmâniye örgütü kurulmadan evvel, kurucusu Arnavut kökenli İbrahim Temo, memleketine giderken, uğradığı Brindizi ve Napoli'de bir arkadaşının eşliğinde Mason locasını ziyaret eder ve burada İtalyan Carbonari örgütü hakkında da bilgi alır.²⁰ Bu ziyaret neticesinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, kuruluşunda ve yapısal sisteminde bu örgütten esinlendiği görülür. İttihat ve Terakki'den sonra, 1906'da kurulan Osmanlı Hürriyyet Cemiyeti üyeleri de toplantılarını mason localarında yaparak çalışmalarını büyük bir gizlilik içinde sürdürmeyi başarır.²¹

¹⁵ Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, s. 46.

¹⁶ Muammer Göçmen, *İsviçre'de Jöntürk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*, s. 33.

¹⁷ Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, s. 38.

¹⁸ Muammer Göçmen, *İsviçre'de Jöntürk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*, s. 30.

¹⁹ Muammer Göçmen, *İsviçre'de Jöntürk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*, 41-42.

²⁰ Muammer Göçmen, *İsviçre'de Jöntürk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*, s. 43.

²¹ Alpay Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Şair Eşref Hayatı, Sanatı, Yergileri*, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul 1988, s. 161.

Sina Akşin'in 'tipik İttihat ve Terakkili Türk, genç, yönetici, mektepli, burjuva zihniyetlidir'²² görüşü ile tanımladığı İttihat ve Terakki mensupları, "Halkı birliğe davet etmek ve uyanık tutmak adına kaleme aldıkları çeşitli beyannâmeleri bir takım yollarla dağıtmaları sonucunda mahkûm edilir ve Trablusgarp, Şam, Manastır gibi vilayetlere sürgün edilir. Bu politikaya rağmen Tanzimat yanlısı faaliyetlerin önü alınamaz ve Tıbbiye Mektebi'nde doğan ideolojik hareketler, Tıbbiye'nin ardından Harbiye, Mülkiye, Bahriye gibi diğer yüksekokul ve mecralara da ulaşır."²³

Sultan II. Abdülhamid'in padişahlığı döneminde ikinci Jön Türk hareketinin doğuşuna da zemin hazırlayan unsurlardan biri olan ve bilhassa basına yönelik olarak uygulanan sıkı denetim, bir ilk değildir. Aslında "Türk Basın Tarihi'ndeki ilk sansür uygulaması; 19. yüzyılın ortalarında, bir kısmı çeşitli devlet kademelerinde görev yapmakta olan bir grup aydının Sadrazam Ali Paşa ve yönetimine olan muhalefeti ve basın organları vâsıtasıyla yaptıkları tenkîd neticesinde yayımlanarak, 1867-1909 yılları arasında yürürlükte kalan Âli Kararnâmesi ile başlamıştır. Sultan II. Abdülhamid, Kanûn-ı Esâsi'yi ilân ettiği zaman birkaç ay soluk alan basın, 93 Harbi diye bilinen 1876-1877 Osmanlı-Rus Savaşı'nın karanlık atmosferinde ülkenin birliği ve bütünlüğü için ilân edilen Örfî İdare Nizamnâmesi'nin yürürlüğe girmesi üzerine otuzüç yıl sürecek bir sessizlik dönemine girecektir".²⁴ Gerçekte, Sultan II. Abdülhamid döneminde hiçbir yeni basın kanunu yapılmamış, 1864 yasası ve Âli Kararnamesi yürürlükte sayılmıştır.²⁵ Bu dönemde, devletin onayladığı gazeteler dışında, zararlı yayın olarak addedilenler kapatılır veya sıkı kontrollerden geçer. Yine yalnızca Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yayımlanmakta olan gazeteler değil, dışarıdan gelen yayınlar da katı bir denetim altındadır. Gümrüklerde kontrolden geçirilen neşriyatlar, uygun bulunmadığı takdirde hamamlarda yakılır. Ahmet İhsan Tokgöz, "Her gazetenin yönetim yerine Matbuat Müdiriyyet'nin sansür memûrları gelir ve çıkacak yazıları okurlar, istemediklerini çıkarırlar, beğendiklerine 'görölmüştür' imzası koyarlardı."²⁶ sözleriyle bu uygulamayı özetler.

²² Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 117.

²³ Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, s. 47-48.

²⁴ Muammer Göçmen, *İsviçre'de Jöntürk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*, s. 79.

²⁵ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006, s. 63.

²⁶ Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatırlarım*, Haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 53.

Bu vaziyet karşısında Sultan II. Abdülhamid devrinde, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kendilerini özgürce ifade etme olanağından yoksun kalan Jön Türkler; gönüllü, sürgün veya sürgün edildikleri bölgelerden kaçarak, yasadışı yöntemlerle ulaştıkları Avrupa, Balkanlar ve Mısır'da, özellikle Londra, Paris, Cenevre ve Kahire gibi merkezlerde teşkilatlanarak, basın yayın faaliyetlerine yönelir ve fikirlerini nispeten daha rahat bir şekilde aktarma olanağı bulur. Böylelikle, zaman zaman fikrî anlamda birbirleriyle çatışmalar yaşasalar da, muhalefet konusunda ortak paydada buluşur; siyasal ortamdaki gayret ve savaşlarından başka kültür, sanat ve edebiyat alanlarında da adlarından söz ettirirler.

Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma hareketleriyle birlikte gazetelerin artan önemini Ahmed Hamdi Tanpınar, şöyle açıklar: “Hiçbir yerde gazete, bizdeki role benzer bir rol oynamamıştır. ... Bizde, bütün işaretler oradan gelir. Kalabalık onun etrafında kurulur. Okumayı o yapar. Mekteplerin uzak bir gelecek için hazırladığı ocağı o tutuşturur.”²⁷ Ayrıca gazeteler sayesinde dilde sadeleşme sürecine gidilmiş, yeni ve yalın bir dil oluşmasının yanı sıra tiyatro, roman, makale, tenkîd, deneme gibi çağdaş edebî türlerin edebiyatımıza girerek yeni bir edebiyatın kurulmasına da olanak sağlanmıştır.²⁸

“1867 yılında Londra’da neşr olunan ve Türkiye dışında yayımlanan ilk Türk gazetesi olarak gösterebileceğimiz *Muhbir*’in ardından, özellikle Jön Türklerin önde gelen isimleri tarafından, Osmanlı Devletinin toprakları dışında birçok yayın yapılmıştır. Avrupa, başta Mısır olmak üzere Kuzey Afrika ve Balkan ülkelerinde yayımlanan yaklaşık 152 gazetenin birçoğu kısa ömürlü olsa da *Meşveret*, *Mizan*, *Osmanlı*, *İctihâd*, *Şura-yı Ümmet*, *Kânun-ı Esâsî* gibi gazeteler varlıklarını daha uzun bir süre devam ettirebilmiştir.”²⁹ “Gazetelerin büyük çoğunluğunun fikri seviyeleri sınırlı olmakla birlikte en çok işlenen konular Girit meselesi başta olmak üzere Makedonya, Bulgaristan, Arnavutluk, Hicaz Demiryolları, Ermeni Olaylarıdır. Kişisel çekişmelerin de gazete sütunlarına yansıdığı ve kendi aralarında polemikler yapıldığı gözlemlenmektedir. Din

²⁷ A. Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh, İstanbul 2013, s. 251.

²⁸ Ali Budak, *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lale Devri'nden Tanzimata Yenileşme*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2008, s. 401-409.

²⁹ Muammer Göçmen, *İsviçre'de Jöntürk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*, s. 95.

konusuna büyük saygı duyulmakla birlikte dini dogmalardan yola çıkarak padişah ve çevresinin eleştirildiği görülmektedir.”³⁰

Sultan II. Abdülhamid karşıtı, meşrutiyet yanlısı tavrın en önemli yayın organlarından olan *Meşveret*, ilk olarak İttihad ve Terakki’nin Paris şubesinin başkanı Ahmet Rıza Bey tarafından Paris’te yayımlanır. Bir eğitimci olan Ahmet Rıza, *Meşveret*’teki makalelerinde kültür ve eğitimin önemini ısrarla savunmuş, halkın politik görev bilincine ulaşabilmesi için eğitilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.³¹ 1896 Nisan’ında Osmanlı yönetiminin Fransa Hükûmeti nezdinde yaptığı girişimler sonucunda *Meşveret*’in basım ve dağıtımı yasaklanınca gazete, Cenevre’de basın hayatına devam eder.³² *Meşveret*’de Osmanlılık kavramının geliştirilmesi, eğitime öncelik tanınması, hukuk karmaşıklığının giderilmesi konularına ağırlık verilerek, Batı’nın emperyalist eğilimlerine dikkat çekilir.³³ Ancak Auguste Comte pozitivizmine tâbî olan ve Mösyö Piyer Lafeyet’in felsefe derslerini takip eden “Ahmet Rıza Bey, ödün vermezliği ve İslami duyguları gözetmemesi nedeniyle ileri gelen İttihatçılarla ters düşer.”³⁴ İttihat ve Terakki içerisinde meydana gelen bu “memnûniyyetsizliğin neticesinde cemiyetin ilk mensubları bir Teftiş ve İcra Heyeti oluşturur ve başkan Mizancı Murad seçilir. Böylece cemiyetin Cenevre şubesi kurularak, Mizan gazetesi Türkçe olarak yayımlanmaya başlanır. İki ayrı Türkçe gazetenin neşredilmesi uygun görülmediğinden, yayım dili Türkçe olan *Meşveret* kapatılarak, Fransızcası neşredilmeye devam eder.”³⁵

Mizan, Duyûn-ı Umûmiyye Komiseri olan Mizancı Murad tarafından ilk olarak 1886’da İstanbul’da yayımlanan bir gazetedir. Eğitim vâsıtasıyla ıslahat ve kalkınmayı, azınlıkların sanayiye hâkim olmalarının önlenmesini, kadın eğitimi, tarım ve sanayide ferdî teşebbüsün desteklenmesini isteyen³⁶ Mizancı Murad Bey, memleketin durumu hakkında padişaha yönelttiği layihaların dikkate alınmaması nedeni ile İstanbul’u terk

³⁰ Yasemin Doğaner, “Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı’da Basın”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran 2012, s. 116.

³¹ M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınevi, İstanbul 2005, s. 292.

³² Muammer Göçmen, *İsviçre’de Jöntürk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*, s. 121-122.

³³ Durdu Mehmet Burak, “Osmanlı Devleti’nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri”, *OTAM*, S. 13, 2003, s. 299.

³⁴ Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, s. 42; Alpay Kabacalı, *Tanzimat’tan 2. Meşrutiyet’e Kadar İmparatorluk ve Nesnel Tarihin Prizmasından Abdülhamid*, Deniz Kültür Yayınları, 2005, s. 154.

³⁵ Muammer Göçmen, *İsviçre’de Jöntürk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*, s. 122.

³⁶ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimattan Cumhuriyete*, Dergâh Yay., İstanbul 2013, s.78.

eder ve kısa bir Londra seyahati neticesinde Kahire'ye geçerek burada *Mizan*'ı yayımlamayı sürdürür.³⁷ Bir müddet sonra Mizancı Murad, İstanbul'dan ayrıldığında ilk durağı olan Paris'e geri döner. Böylece *Mizan* gazetesi Paris ve Cenevre'de yayın hayatını sürdürür.³⁸ Murad Bey gazetesinde, reformların uygulanabilmesi için Avrupa'dan yardım istenmesi gerektiğine, anayasanın yeniden yürürlüğe girmesinin yeterli çözüm olmadığına, parlamento yerine elit kişilerin oluşturduğu bir *meşveret* meclisinin yararlı olacağına ve halkın yeterli eğitimi almadan yönetimde etkili olamayacağına dair görüşlerini ortaya koyar.³⁹

Bu dönemde, yurtiçinde uzun müddet yayımlanmaları mümkün olamasa da yurtdışında *Mizan* ve *Meşveret*'den başka birçok gazete neşr olur. Basın yayın yoluyla mevcut yönetim şekline sıkı tenkidler yapıp, meşrutiyetin ilânına yönelik talepler bu usulle dile getirilir. Bu yayınlarda Jön Türkler, zaman zaman eleştirilerinin dozunu artırarak, Padişaha yönelik hakaret boyutunda cümleler sarf eder. 1867 yılında Mizancı Murat tarafından yayımlanan broşür, dönemin Genç Türkler'inin fikirlerinin bir yansıması gibidir. Murat Bey "Bu broşürle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kötülüğün iki ana kaynağını, hiç olmazsa kendini tatmin etmek için, açıklar. Bunlar, 'Memleketi yöneten artık bir Sultan değil Şeytandır.' dediği Abdülhamid'le büyük Avrupa güçleridir."⁴⁰

Ali Birinci'ye göre; İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesinin dahi iyimserlikle karşılandığı bu dönemde, Jön Türk neşriyatının temel hedefi Meşrutiyet değil, İngiliz dostluğunu elde etmektir.⁴¹ İngiltere'ye karşı hayranlık besleyen Genç Türkler'in, padişahı eleştirdiği noktalardan biri Sultan II. Abdülhamid'in Almanya politikasıdır. "O, Berlin Antlaşması'nda ve Bağdat Demiryolu konusunda desteğini gördüğü Almanya'ya yakın bir siyaset güderken Jön Türkler, 'istibdadın yardımcısı' olarak addettikleri Almanya'ya mesafeli yaklaşarak İngiltere taraftarı bir tutum sergiler. İngiltere ise Ortadoğu'daki

³⁷ Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, s. 25.

³⁸ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 48.

³⁹ Durdu Mehmet Burak, "Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri", s. 299.

⁴⁰ Ernest Edmondson Ramsaur Jr, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, Sander Yayınları, İstanbul 1972, s. 57.

⁴¹ Ali Birinci, *Tarih Yolunda Yakın Mazinin Siyasi ve Fikrî Ahvâli*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, s. 120-122.

çıkarlarına ulaşma noktasında bir engel gözüyle baktığı Sultan II. Abdülhamid ve yönetimine karşı Jön Türkler'i ve meşrutiyet arayışlarını destekler.”⁴²

Sultan II. Abdülhamid'e karşı olan muhalif tutumun kaynağı yalnızca Batı etkisindeki Jön Türkler değildir. Meşrutiyet taraftarı aydınların yanı sıra Türkçü, İslamcı, Müslüman ve gayrimüslim toplumun birçok kesimi de mevcut yönetiminden memnûn olmadığından, Padişaha ve yönetimine karşı birleşir. Bu devrede, hürriyyet ve hürriyyetsizlik aralarında seçim yapılması gereken iki kavram olarak ortaya çıkar ve toplumun önde gelen kesimleri seçimlerini 'hürriyyet'ten yana yaparak muhalif davranışlar ortaya koyarlar.

Her ne kadar pozitivistlikten etkilenen Jön Türklüğün beyin takımı özellikle 1905 öncesinde dinin yerine bilimi hâkim kılma felsefesi gütmüşlerse de Jön Türklük içinde ulema da kendilerine göre sebeplerle, özellikle de önemsenmeme ve gelişmelere karşı muteriz gösterilmelerine tepki göstererek bu hareketin içinde yer almışlardır.⁴³ Mustafa Tekin; İslamcılarının dahi Sultan II. Abdülhamid'e yönelttiği muhalefetin kaynağını istibdat, İttihâd-i İslam, hilafet, meşrutiyet, din ve yenileşme olarak gösterir. Bu kaynaklar, yalnızca İslamcılarının değil, diğer eğilimlerin de muhalefet gerekçeleridir.⁴⁴ Bu devirde aydınların yanı sıra ulemaların da muhalif tavırları neticesinde sürgüne uğradıkları görülür. Ancak farklı kimlik, kişilik ve ideolojiye sahip olan kişilerin bir araya geldiği bir grup olan Jön Türkler, 'din'i toplumsal ilerlemenin önündeki bir engel addettiklerinden, Sultan II. Abdülhamid muhalefeti konusunda aynı saflarda yer almalarına rağmen ulema sınıfına mesafeli yaklaşmış ve onlara müttelik gözüyle bakmamıştır.⁴⁵

Neticede hürriyyet taraftarı, muhalif bir grup olarak Mekteb-i Tıbbiye'de doğan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin alt yapısını oluşturduğu Jön Türkler, siyasal düzlemdeki faaliyetlerinin yanı sıra etkili bir şekilde kullandıkları basın yayın yolu ile ortaya koydukları edebî ve sanatsal katkıları ile de son derece ehemmiyetlidir. Siyasî bağlamda kendi içlerinde bir birliktelik oluşturamayıp, bir takım tutarsızlıkları söz konusu olsa da

⁴² Mithat Aydın, “İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve İngiltere”, *Belgi*, S. 1, 2011 Kış, s. 16-26.

⁴³ Muhittin Eliaçık, “Jön Türk Basınında Dinî Zeminde Muhalefet”, *Turkish Studies*, Türkiye 2011, s. 76.

⁴⁴ Mustafa Tekin, “Dönemin İslamcılarının II. Abdülhamid'e Bakışı”, *Birey ve Toplum*, C.1, S.1, 2011, s. 46.

⁴⁵ Muhittin Eliaçık, “Jön Türk Basınında Dinî Zeminde Muhalefet”, s. 77.

Jön Türkler vâsıtası ile yurtdışında başta Paris, Cenevre, Mısır gibi merkezlerde Türk basın ve edebiyatının izleri görülür. Jön Türkler, muhalif tavırları neticesinde oluşturdukları kültürel hareketlilik ile Osmanlı Devleti ile gittikleri ülkeler arasında bir köprü hüviyetindedir. Bu durum, onları Türk siyasî ve edebî tarihinde mühim bir konuma getirir.

Batılılaşma hareketleri süresince Osmanlı Devleti için bir örnek teşkil eden ve İstanbul ile Avrupa arasında bir köprü hüviyetine sahip olan Mısır, 1805'te iktidâra gelen ve hidiv unvanını alan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın çabaları neticesinde matbaa ile tanışır. Bu durumda Mısır'da, gazetecilik ve basın-yayın faaliyetlerinin Osmanlı Devleti'nin başkentine nazaran daha büyük bir gelişim gösterdiği aşikârdır. "Matbaanın gelişimi, Mısır'daki entelektüel hayata canlılık getirir. Gazetelerin yanı sıra, Aydınlanma fikirlerinin yansıdığı temel eserler Arabça'ya çevrilir. Zamanla, kendi ülkelerindeki baskıcı yönetimler sebebi ile fikirlerini ifade edemeyen Arab coğrafyasından ve ilerleyen dönemde de Osmanlı'dan Kahire'ye gelen entelektüeller aracılığıyla Mısır'da basın-yayın hayatında önemli bir aşama katedilir." ⁴⁶

Mehmet Ali Paşa ve Hidiv İsmail Paşa dönemlerinde yapılan reform çalışmaları neticesinde modernleşen ve Jön Türklerin muhalif edebiyat merkezlerinden birine dönüşen Mısır, "ülke dışında faaliyet gösteren yerler arasında mühim bir pozisyona sahiptir. XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarında Kahire, muhalif düşüncelere sahip şair ve yazarlar için bir sığınak haline gelir. Bu yıllarda iktidâr karşıtı düşüncelerini daha gür bir sesle ifade edebilmek ve eylemlerini daha rahat bir şekilde hayata geçirebilmek için zorunlu veya gönüllü bir şekilde Mısır'ı seçen sanat ve edebiyat adamları, Osmanlı sınırları içinde yer alan ancak merkezi otoritenin etki alanından uzak olan Mısır'da güçlü bir muhalif basın ve edebiyat atmosferinin oluşmasına katkı sağlar." ⁴⁷

47

Meşrutiyet öncesinde Mısır'da neşr olunan gazete ve mecmuaların en önemli ana fikri Meşrutiyet yanlısı tutumları ve Sultan II. Abdülhamid'e yönelik muhalif görüşleridir. Bu durum Jön Türkler'in de söz edilen bu ortak nokta dışında, siyasal

⁴⁶ Özge Özkoç, *Mısır'ın Uzun 19. Yüzyılı Modernleşme, Merkezileşme ve Özerklik*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2015, s. 157.

⁴⁷ Servet Tiken, *Mısır'da Jön Türk Basın Ve Edebiyatı*, Fenomen, Kayseri 2017, s. 68.

bağlamda aynı düzlemde olmamalarından kaynaklanır. Onlar, asıl amaçları olan meşrutiyetin ilanı ve Sultan II. Abdülhamid karşıtı tutumlarında aynı araçla hareket edememiş ve muhtelif görüşler ortaya koymuşlardır. Bu nedenle Mısır ve diğer merkezlerdeki neşriyatlarında bu iki dayanak noktası dışında ortak öğelere ulaşmak zordur. “*Mizân, Kânûn-ı Esâsî, Osmanlı, Yıldız, Ümid, İctihâd, Şûrâ-yı Ümmet, Şûrâ-yı Osmânî*”⁴⁸ Mısır’da yayımlanan Jön Türk kökenli gazetelerden birkaçıdır.

Bu çalışmada ele alacağımız *Doğru Söz* gazetesi de Sâmî Paşazâde Sezâyî’nin “*Meşveret*’e bağlı olarak Kahire’de bir gazete çıkarmasını” istemesi⁴⁹ ile Ahmed Kemâl’in zihninde şekillenen bir gazetedir. Abdullah Cevdet’in Kahire’ye gelerek Matbaa-i İctihad’da, *İctihad* gazetesini yayımlamaya başlaması ile aradığı fırsatı bulan Ahmed Kemâl, Mehmed Ubeydullah ile birlikte *Doğru Söz* gazetesini kurar.⁵⁰ Şair Eşref de gazetenin yazar kadrosunu oluşturan diğer önemli şahsiyet olur. Bu üç önde gelen isim hâricinde gazetede yayımlanan metinlerde *Râvî, Nahid, Doktor Vedîd* ve “*Girid Muhabir-i Mahsusunuz Ayın Sin*” imzaları mevcuttur. İlk sayısı 22 Mart 1906’da çıkan *Doğru Söz*, her onbeş günde bir yayımlandığı altı aylık süre zarfında “Avrupa’da ve Kırım, Azerbaycan, Kıbrıs ve Müslüman Afrika ülkelerinde oldukça geniş çapta bir okur kitlesine ulaşır.”⁵¹ Ayrıca Macar asıllı Türkolog Arminius Vambery ile Rus dilbilimci ve oryantalist Gülnar Hanım (Madam Lebedeff)’ın *Doğru Söz*’ü inceledikten sonra gazetenin sahibi ve başyazarı olan Ahmed Kemâl’e gönderdikleri iltifat mektupları da gazetenin yedi ve sekizinci sayılarında neşrolunur.

Yayımlanan dinî-siyasî içerikli makalelerle, şiirler ve verdiği haberlerle önemli bir gazete olan *Doğru Söz*, ikinci sayısından itibaren yasaklansa da⁵² Ahmed Kemâl’in veraset sistemi ve yönetim şekli hakkında kaleme aldığı makalesinin neşredildiği onüçüncü sayıya kadar yayımlanır.

⁴⁸ Servet Tiken, *Mısır’da Jön Türk Basın Ve Edebiyatı*, s. 72-75.

⁴⁹ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünal*, Kitabevi, İstanbul 2010, s. 26.

⁵⁰ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünal*, s. 36.

⁵¹ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünal*, s. 51.

⁵² M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünal*, s. 46.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRU SÖZ GAZETESİ

1.1. DOĞRU SÖZ GAZETESİNİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Doğru Söz’ün ilk sayısında en üst satırda sağda adet numarası, orta kısımda “Nüshası yarım franktır.” cümlesi, solda ise “No:1” ifadesi vardır. İkinci sayıdan itibaren bu ifadenin yerine “Perşembe” yazıldığı görülür. İlk satırın altında, ortada büyük punto ile gazetenin adı yer alır. Gazete isminin hemen altında ise Ziya Paşa’nın, meşhur:

“Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz,

Şahsın görünür rütbe-i akli eserinde”

beyiti bulunur. “*Doğru Söz*”ün sağ tarafında Türkçe künyesi ve abone koşulları, sol tarafında Fransızca künyesi ve Fransızca abone şartları bulunmaktadır. Sütunun en altında ise sağda hicri, solda miladi tarih mevcûddur. Gazetenin ikinci sayısından itibaren bu iki tarih arasına “Her on beş günde bir perşembe günleri Kahire’de çıkar.” ibaresi eklenir. Ayrıca on üçüncü sayıda “Doğru Söz” ismi, Ali Suavi’nin portresine yerleştirilen bir pankart ile verilmiştir. Bu sayıda Ziya Paşa’nın beyitine yer verilmemiş, gazetenin Türkçe ve Fransızca künyeleri ise gazete isminin sağ tarafına yerleştirilmiştir.

Doğru Söz’ün bir ve dördüncü sayılarında son sayfa ve en alt satırda “Matbaa-ı İctihad - Şariüşşerefeyn asr”, beş ve altıncı sayılarda “Mısır’da tabb olunmuştur.” ifadeleri yer almakla beraber yedinci sayı itibariyle gazetenin hangi matbaada basıldığına dair herhangi bir ibareye ulaşılammıştır.

Doğru Söz’ün birinci sayısında Ali Suavi, ikinci sayıda Midhat Paşa, üçüncü sayıda Namık Kemâl, beşinci sayıda Şemseddin Sami portreleri, altıncı sayıda ise sağ sütunda Ali Şamil Paşa’nın fotoğrafı ve solunda Ahmed Kemâl imzalı “Seninle Gel” şiiri yer almaktadır. On ikinci sayıda Gapon’un küçük boydaki fotoğrafı hâricinde altıncı sayıdan sonra fotoğraf kullanılmamış ve gazetenin diğer sayıları sekiz sayfadan oluşmuştur. Her sayfa iki sütundur ve sekiz sayfalık sayılarda toplam on altı sütun yer almaktadır.

İlk iki sayıda yayımlanan şiir ve portrelerin yer aldığı sayfalar numaralandırılmamış olup, bu sayılar on sayfadan oluşmasına rağmen son sayfa numarası 8'dir. Beşinci sayıda ise bir numaralandırma hatası bulunur: Şemsettin Sami Bey'in portresinin yer aldığı sayfa ile birlikte on sayfadan meydana gelen bu sayıda portre sonrasındaki sayfalar 8-7-8 şeklinde numaralandırılmıştır. Gazetenin ilk sayfası hariç, diğer sayfaların en üst satırında ortalananmış bir şekilde *Doğru Söz* ibaresi bulunur. Yine ilk sayfada sayfa numarası da yoktur.

İlk sayıda Ali Suavi gravürünün altında “*Pîr-i Can-fedâ-yı Hürriyyet Ali Suâvi*; ikinci sayıda Midhat Paşa portresinin altında Arab ve Latin alfabesi ile “Midhat Paşa” ve Fransızca “*fondateur de la constitution ottomane*” (Osmanlı Anayasasının Kurucusu) yazmaktadır. Sayfanın en altında ise “Matbaa-ı İçtihad” yazısı mevcuttur. Üçüncü sayıda Ahmed Kemâl'in “Namık Kemâl” başlıklı şiirinin yer aldığı sayfanın en üstünde “Doğru Söz – Üçüncü Levha” yazmaktadır. Yine aynı sayıda Namık Kemâl'in portresinin altında;

(*Üstâd-ı Azam-ı Edib*)

Kemâl

Kemâl Bey

l'illustre poete et patriote turc (Şair ve vatansever Türk)

ifadeleri yer almaktadır. Beşinci sayıda Şemseddin Sami portresi ve portre altında “Kamuscu merhum muhterem Şemseddin Sami Bey” yazmaktadır. Altıncı sayıda fotoğraf altı “Hükûmet-i hamidiye numunelerinden Bedirhânzâde Ali Şamil Paşa” yazısı bulunur.

1.2. DOĞRU SÖZ GAZETESİNİN MUHTEVASI

Çalışmamızın konusunu oluşturan *Doğru Söz* gazetesi; 22 Mart 1906/27 Muharrem 1324 yılında, 15 günde bir olmak üzere, Kahire’de yayımlanmaya başlar. Sahibi ve editörü/başmuharriri Ahmed Kemâl’dir. *Doğru Söz*’ün on üçüncü ve son sayısı 12 Ekim 1906’da yayımlanmıştır.

Doğru Söz gazetesinin ilk sayısında yayımlanan “Mukaddime”de Ahmed Kemâl gazetesine seçtiği ismin kaynağını ve bu ismi tercih etme nedenini şöyle açıklar:

“Doğru Söz. Bu isim benim değil, pîr-i cân-fedâ-yı hürriyyet “Ali Suavi” merhumundur. Benim gazeteye bu ismi intihâb edişim, doğruluğumu yahud doğru söz söyleyebileceğimi iddiâ etmekten ziyâde merhumun peyrev ü perestîşkâr-ı mesleği olduğumu anlatmak içindir.”⁵³

Yeni Osmanlılar Cemiyeti ekseninde, bilhassa Ali Suavi ve Namık Kemâl’den oldukça etkilenen Ahmed Kemâl, *Doğru Söz*’ün ilk sayısında “Pîr-i Can-Fedâ-yı Hürriyyet Ali Suâvi” başlıklı şiiriyle Ali Suâvi’ye, üçüncü sayısında “Üstâd-ı Âzam Namık Kemâl” şiiriyle de Namık Kemâl’e karşı duyduğu hayranlık ve beğeniye dile getirir.

Siyasî, dinî ve yoğun olmamakla birlikte edebî konularda yazıların yer aldığı gazetenin muhtevası da Ahmed Kemâl tarafından yine “Mukaddime”de aktarılmıştır:

“Gazetemin başlıca mebâhisi şunlardır:

Siyâsiyyât: Mesâil-i siyâsiyye-i câriye

Edebiyât: Edebiyât-ı Osmâniyyeye dair tarih, intikâd, asâr-ı nesriye ve nazmiye numûneleri

Teşhîr-i ricâl: Büyük tanınan adamlar hakkında mütâlâât

Havâdis: On beş gün zarfında geçen havâdis-i mühimme”⁵⁴

⁵³ Ahmed Kemâl, “Mukaddime”, *Doğru Söz*, S. 1, 22 Mart 1906, s. 1.

⁵⁴ Ahmed Kemâl, “Mukaddime”, *Doğru Söz*, S. 1, 22 Mart 1906, s. 2.

Ahmed Kemâl, “Mukaddime”de *Doğru Söz*’ün içeriğinin “meydana gelen siyasî meseleler, Osmanlı edebiyatına dair tarih, tenkid, nesir ve nazım eserler, tanınmış kişiler hakkındaki düşünceler ve on beş gün süresince yaşanan mühim hadiseleri ihtiva edeceğini açıklamış olsa da bu hedef ve arzusuna bilhassa edebî bağlamda tam anlamıyla ulaşabildiği söylenemez. Mehmed Ubeydullah, *Doğru Söz*’de dinî ve siyasî içerikli makaleleri ile oldukça etkin bir kişiliktir. Ayrıca gazetenin yedinci sayısı itibariyle Ahmed Kemâl’in Fransa’ya gidişinin ardından *Doğru Söz*, Mehmed Ubeydullah idaresinde yayımlanır.⁵⁵

Doğru Söz gazetesinde Ahmed Kemâl’in “Pîr-i Can-Fedâ-yı Hürriyyet Ali Suâvi”, “Midhat Paşa”, “Üstâd-ı Âzam Nâmık Kemâl”, “Şimşekli Yağmurlu Akşam”, “Peymân”, “Seninle Gel”, “Marş-ı Ahrâr”, “Terbî”, “Çar” olmak üzere 9 adet şiiri neşredilmiştir. “Terbî”, Eşref’in sekizinci sayıda yayımlanmış olan “Gazel” şiirinin beyitlerine aynı ölçü ve kafiye de ikişer dize eklemek suretiyle kaleme alınmıştır. Şairin şiirlerinde vatan ve hürriyet temalarının işlenmesinin yanı sıra muhalif yönü de görülmektedir.

Doğru Söz’de beşinci sayı itibariyle, Fransa’da yayımlanan *La Revue Des Revues* mecmuasında filozof ve kalem sahiplerinin “Ahlâk Allah’sız Olur mu” sorusuna verdikleri cevaplar ile oluşan metine, Ahmed Kemâl’in aynı başlıkla yaptığı tercümesi yayımlanır. Bu tercüme daha önce *Hakayık-ı Şark*’da⁵⁶ neşredilmişse de yarım kalmıştır. Ahmed Kemâl tefrikanın girişinde bu konuyu şöyle açıklar:

“Fransa’nın en büyük mecmua-ı ammiye ve siyâsiyyesi olan “La Revue Des Revues” nâm mecmuanın umum felâsife ve erbâb-ı kaleme açmış olduğu balâdaki suali cevaplarıyla beraber bir zaman bir gazeteye mealen tercüme ediyordum. Zamanın her teşebbüs-i hayr hakkındaki gadr-ü itisâfından hayfa ki bu eser de kurtulamadı. Yarıya bile varmadan kaldı. Bu defa aynı eseri “Doğru Söz”de Tercüme-i Şark ulemâsının da bu husûstaki fikirlerini ilâve etmeği faideden hâlî görmedim.”⁵⁷

⁵⁵ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünel*, s. 45.

⁵⁶ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünel*, s. 34/42.

⁵⁷ Ahmed Kemâl, “Ahlâk Allah’sız Olur mu”, *Doğru Söz*, S. 5, 17 Mayıs 1906, s. 5.

Ahmed Kemâl'in gazetede yayımlanan bir diğer tercümesi Voltaire'in "Tabiat ile Feylesof Arasında Muhavere"si, "Volter Ne Diyor" ismiyle sekizinci sayıda yayımlanmıştır.

Onbir, oniki ve onüçüncü sayılarda yer alan "Rusya İhtilâli - Gapon" yazı dizisinde S (س) imzası mevcuttur. Aynı imza dokuzuncu sayıda yer alan ve Ahmed Kemâl'e ait olan *Terbî*'de de görülmektedir. Bu nedenle söz konusu yazı dizisinin Ahmed Kemâl tarafından kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

Ahmed Kemâl, *Doğru Söz*'ün ikinci sayısında neşredilen "Vezir Celalet-semîr-i Ahrâr'dan Verâset-i Saltanat Hakkında İstifsâr-ı Rey" ile on üçüncü sayıdaki "Rihlet-i Hümayun ve Veraset-i Saltanat" makalelerinde veraset sistemi hakkındaki düşüncelerini dile getirir. Veraset sisteminin değişmemesi gerektiğini düşünen Ahmed Kemâl, arzuladığı cumhûriyet kurulmasa bile cumhûriyyet benzeri bir yönetim oluşturabilecek olan şehzâdenin velîahd olmasını arzuladığı bu makalenin neşrinin akabinde oldukça dikkat ve tepki çeker. Ahmed Kemâl polis tarafından arandığı bu süreçte, bir müddet saklandıktan sonra *Doğru Söz*'ü yayımlama olanağı kalmadığını anlayınca Avrupa'ya gider. Böylece gazetenin yayın hayatı sona erer.

Mehmed Ubeydullah, *Doğru Söz*'ün yazar kadrosunda bulunan en önemli şahsiyetlerden biridir. Mısır'da kendi gazetesi olan *Doğru Yol*'u neşrederken Ahmed Kemâl'le aldıkları bir karar neticesinde bu gazeteyi kapatarak, *Meşveret*'e bağlı olmak üzere *Doğru Söz*'ü kurarlar. Ahmed Kemâl'in yokluğunda bir süre *Doğru Söz*'ü idare eden ve basımından sorumlu olan Mehmed Ubeydullah, gazetede ekseriyyetle siyâsî ve dinî bir içeriğe sahip olan yazılarında "Mehmed Ubeydullah, Taşkendî ve M.U." imzalarını kullanmıştır.

Kendisini "Evvelen bir Müslüman, sonra bir Türk, daha sonra bir Osmanlı"⁵⁸ olarak tanımlayan Mehmed Ubeydullah, nev'i şahsına münhasır kişiliğini ve fikirlerini *Doğru Söz*'e de aksettirmiştir. Özellikle Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe'ye tercüme edilmesi konusunu ilk gündeme getiren kişilerden biri olması açısından önemlidir.⁵⁹ Bu fikrini dile getirdiği "Lisân Neler Yapıyor" makalesi *Doğru Söz*'ün ilk sayısında

⁵⁸ Ömer Hakan Özalp, *Ulemeden Bir Jöntürk Mehmed Ubeydullah Efendi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s.7.

⁵⁹ Düccane Cündioğlu, *Türkçe Kur'ân ve Cumhuriyet İdeolojisi*, Kitabevi, İstanbul 1998, s. 23.

yayımlanmıştır. Makalede Arapça'nın İslam dünyasındaki konum ve öneminden söz eden Mehmed Ubeydullah, Arapça tahsilinin Osmanlı Devletinde olduğu kadar diğer İslâm ülkelerinde de gerekli olduğunu söyler. Ancak Arapça'nın İslamiyetin lisânı olarak görülmesine karşı çıkar ve dinin lafz değil mana olduğunu ifade eder. Türkçe Kur'ân fikrini de ayrıca dile getirir:

“Bir kere din Arabça bilmeyen halkın meçhulü kaldı. Sonra halkın zihnine Arabçasız din olmaz itikâdı yerleşti. Hâlâ Türkçe bir Kur'anımız yoktur. Bu olmadıktan başka olmasının imkânına kimseyi kâil etmek de mümkün değil. Bundan dolayıdır ki medreseleri bozalım, ıslâh edelim demek enzâr-ı âmmade (dini bozalım) manâsına alınıyor.”⁶⁰

Mehmed Ubeydullah'ın *Doğru Söz*'ün ikinci sayısında yayımlanan “Devlet-i Osmâniyye ve Almanya Politikası” makalesi de savunduğu fikirler açısından mühimdir. Sultan II. Abdülhamid'in Almanya'ya yakınlaşarak İngiltere, Rusya gibi devletleri safdışı bırakma siyasetini destekleyen bu makalede, Türklerin İngiltere'nin tabiiyetinde bulunmaktansa Sultan II. Abdülhamid'in uyruğunda olmayı tercih edeceği dile getirilir:

“Eğer İngilizler, memâlik-i Osmâniyyeyi parça parça istilâ ederek yahud Grek istilâsına maruz bırakarak bizi Sultan Hamîd'in elinden kurtaracaklar ise bize bu kurtulmanın lüzumu yoktur. Bir Türk, her halde Sultan Hamîd'in tebaasından olmağı kral Edwar'ın tebaasından olmağa milyon kere tercih eder. Sultan Hamîd'in tebaasından olan bir Türk, hürriyeti ne kadar gasb edilse yine hürdür. Kral Edward'ın tâbiyyetine girecek bir Türk, hürriyetin aksa-yı merâtıbına su'ûd etse yine esirdir.”⁶¹

Padişaha muhalefet konusunda diğerlerine kıyasla daha ölçülü bir Jön Türk olan Mehmed Ubeydullah makalesinde ayrıca “Bir Türk, sahîh bir Osmanlı Türk, bir Müslüman Türk Almanya aleyhinde bulunursa o Türk, izzet-i nefis sahibi değildir. Daha dün mevcûdiyetimizi tehlikeye düşüren Makedonya meselesini Almanlar sayesinde bertaraf ettik.”⁶² der. Bu dönemde İngiltere taraftarı olan Jön Türkler, Sultan II. Abdülhamid'i Almanya politikası konusunda tenkîd etse de Mehmed Ubeydullah'ın,

⁶⁰ Mehmed Ubeydullah, “Lisân Neler Yapıyor”, *Doğru Söz*, S. 1, 22 Mart 1906, s. 7.

⁶¹ Mehmed Ubeydullah, “Devlet-i Osmâniyye Ve Almanya Politikası”, *Doğru Söz*, S.2, 5 Nisan 1906, s. 2-3.

⁶² Mehmed Ubeydullah, “Devlet-i Osmâniyye Ve Almanya Politikası”, *Doğru Söz*, S.2, 5 Nisan 1906, s. 2.

padişahın bu politikasını destekleyip takdir etmesi ve bu tutumun karşısında olanları eleştirmesi oldukça dikkat çekicidir.

Yine aynı sayıdaki “Fas Meselesi” yazısında da İspanya, İngiltere ve Fransa’nın Fas ile ilgili gayeleri, Almanya’nın teşvik ve teklifiyle toplanan El Cezîre konferansında alınan kararlar hakkında düşüncelerini yazan Mehmed Ubeydullah, “Şu halde Almanya muzaffer addolunabilir mi ya? Avrupalılar’a göre meselede muzaffer addolunmayan Almanya’nın biz müslümanlarca sa’yi meşkûrdur. Çünkü Fas gibi memleket-i islâmiyyeyi istilâ eden tahlîs ve istiklâlini temîn etmiştir.”⁶³ sözleriyle Fas’ın mutlak istiladan kurtuluşunda Almanya’nın payı olduğunu beyan eder.

Hicaz bölgesinde bulunan ve Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferi esnasında Osmanlı Devleti hâkimiyetine giren Akabe, hacıların durak noktalarından biri olması sebebiyle oldukça önemlidir. Ancak 1869 yılında Süveyş Kanalı’nın açılması ve 1908’de Hicaz demiryolunun yapılması ile önemini yitirmiştir. 1906 yılında Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında Sina yarımadasının doğu sınırının belirlenmesi husûsunda çıkan anlaşmazlık nedeni ile *Akabe Meselesi* gündeme gelir. Meselenin tarafları Osmanlı Devleti ve Mısır Hidiviyeti iken İngiltere, bölgedeki çıkarlarını korumak adına konuya dâhil olur. *Akabe Meselesi* yalnızca sınır uyuşmazlığı olmaktan öte, her iki devletin rekabeti ve bölgeye hâkimiyet kurma çabası olarak değerlendirilebilir.

1906 yılında yayımlanmaya başlayan *Doğru Söz*’de, aynı yıl ortaya çıkan *Akabe Meselesi*’nden söz edilmesi kaçınılmazdır. İlk olarak birinci sayıda “Akabe Meselesi” imzasız olarak yayımlanmıştır. Dil ve üslup açısından incelendiğinde Mehmed Ubeydullah tarafından kaleme alındığı düşünülen makalede Akabe’nin konumu, önemi, Hicaz demiryolunun yapımına başlanması, İngiltere’nin gösterdiği telaş ve almaya çalıştığı önlemlerden söz edilirken bir de eleştiri vardır:

“Ne kadar tuhaf. Bizim devlet daima mülk elinden çıktıktan sonra ona ehemmiyet veriyor. Elinde kalana değil. Çünkü elinde kalana verse onun muhâfazasına biraz çalışmak lazım geleceğinden ve çalışmak ise devletce muhâfaza-i mülk husûsunda yapılan programın nasılsa hâricinde bırakıldığından her halde bugün Tunus’a, Mısır’a

⁶³ Mehmed Ubeydullah, “Fas Meselesi”, *Doğru Söz*, S.2, 5 Nisan 1906, s. 6.

devletce verilen ehemmiyet elde bulunan İzmir, Bursa, Kastamonu vilâyetlerine verilmiyor.”⁶⁴

Gazetenin üçüncü sayısında yine imzasız olmak üzere -Dil, üslup, fikir anlamında Mehmed Ubeydullah’ı yansıttığı söylenebilir- yayımlanan “Akabe Meselesi”nde söz konusu meselede İngiltere’nin asıl amacından bahsedilmiştir:

“Şimdi Akabe meselesi denilen mesele asâkir-i Osmâniyye’nin Tabe’den çekilmesi meselesi, yahud Tabe’nin Akabe’ye yahud Tûr-ı Sînâ’ya aid olması meselesi olmayıp belki neresi hudût itibâr olunacaksa oradan Mısır ile devlet-i metbûsu memleketi arasına hudud karakolları yapılarak Mısır ile memâlik-i Osmâniyyeyi – müstakbelen mâneviyâtını ayırmağa hizmet eder ümidiyle– maddeten ayırmak meselesidir.”⁶⁵

Dördüncü sayıda Mehmed Ubeydullah imzasıyla yayımlanan “Akabe Meselesi” makalesinde Akabe’nin yanı sıra hilafet makamından, bu makamın Müslümanlar için ehemmiyetinden söz eden Mehmed Ubeydullah, Sultan II. Abdülhamid’i halife olması sebebiyle “Peygamber vekili, Müslümanların hâmisî ve reisi ve imâmı”⁶⁶ olarak tanımlar ve halifeye itaatin ve cihadın farz olduğunu, padişahın şahsına karşı düşmanlık besleyen kişilerin dahi ona karşı yapılacak saldırıları kabul etmeyeceğini beyan eder. Bu makalede ayrıca İngilizler’in Mısır’daki imar çalışmalarını engelleme çabasından ve üzerinde Hidiv’in ismi bulunan mermer bir direğin Osmanlı askerleri tarafından devrilmesi sonucu Mısır’ın yerel basınında çıkan haber ve yayınlara da yanıt verilmiştir.

Aynı sayıda “Tebşir” başlığı ve (ع .م) (M. U) imzası ile Gazi Ahmed Muhtar Paşa’nın *El-Livâ* gazetesinde çıkan bir mülakatının tercümesi yayımlanır. Tercümeden önce Mehmed Ubeydullah’ın konuya dair kısa bir açıklaması yer alır.

Doğru Söz’ün altıncı sayısında çıkan ve iki bölümden oluşan “Duma-Rusya Meclis-i Mebusanı” makalesinin ilk bölümünde Rusların, büyük bir gayret ve savaş sonucunda özgürlüklerini elde ederek bir meclise sahip olduklarından söz edilir. “Rus, Moskof! Aman ya Rabbi, ne ağır kelimeler; ne vahşî millet? Lâkin bugün evet bugün bu kelimeler yâd olunduğu vakit Türkler nefret değil hürmet duyacaklardır. Evet hür

⁶⁴ İmzasız, “Akabe Meselesi”, *Doğru Söz*, S. 1, 22 Mart 1906, s. 3.

⁶⁵ İmzasız, “Akabe Meselesi”, *Doğru Söz*, S. 3, 19 Nisan 1906, s. 2.

⁶⁶ Mehmed Ubeydullah, “Akabe Meselesi”, *Doğru Söz*, S. 4, 3 Mayıs 1906, s. 2.

Moskoflar, ne mesûd kavm!”⁶⁷ O halde daha önce nefretle yâd edilen Ruslar, artık özgür ve mesut bir millettir. Makalenin ikinci bölümünde ise Rus Millet Meclisinin/Duma’nın açılışında Çar’ın ve milletvekillerinin konuşmalarına yer verilmiştir.

Mehmed Ubeydullah, altı ve yedinci sayılarda “Girid” ve “Yine Girid” makalelerini de “Taşkendi” imzasıyla kaleme alır. “Hasta adam” olarak adlandırılan Osmanlı Devleti’nin Avrupa devletleri tarafından taksim edilmesi ve bu devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini dile getirdiği “Yine Girid” makalesi ve bu durum gerçekleşecek olursa başta Girid olmak üzere Kıbrıs ve Bulgaristan gibi memleketlerde yaşayan Müslümanların gitmeleri gereken yola dair fikirleri sebebiyle “Girid” makalesi önemlidir.

Japonya’da bir dinler kongresi düzenleneceği ve Japonya’nın resmî dininin kabul edileceğine dair çıkan haberler neticesinde, Mehmed Ubeydullah “Japonya’da İslam” makalesini kaleme alır. Şayet İslâmiyyet resmî din olarak kabul edilirse hilafetin de Japonya’ya geçmesi gerektiğine ve bu durumda Sultan II. Abdülhamid’in tutumunun ne olacağına dair fikirlerini aktarır.

“Geçid” ve “Kıvâm-ı İslâm” makalelerinden alıntılara yer verilen “N.Y. Efendi’ye Cevab Müslümanlık”; müslümanlığın iman ile ibadetten ibâret olmadığına, muamelenin önemine ve islâmiyyette dini devletten ayırmanın imkânı olmadığına, hilafet, halifeye itaat gibi konuların işlendiği dinî çerçevede kaleme alınmış bir makaledir. Makalede hadis ve ayetlere yer verilmiştir.

Ünlü bir hiciv şairi olan ve muhalif kişiliği ile bilinen Eşref’in Ahmed Kemâl’e gönderdiği mektup, *Doğru Söz*’ün ikinci sayısında yayımlanmıştır. Mektubunda gazetenin ilk sayısını ve ‘Mukaddime’sini okuyup beğendiğini dile getiren Eşref, suçtan bahsedip suçlunun görmezden gelinmesini doğru bulmaz. “Hâsılı gazetenin adı “Doğru Söz” olduğuna göre “şahsiyyât” olsun, ne olursa olsun. Sırası gelince hemân dayanmalı, beyân-ı hakikatten çekinmemeli.”⁶⁸ der. Daha önce kaleme aldığı kıta biçimindeki bir hicivini mektubuna ilave etmeyi de unutmaz:

⁶⁷ Mehmed Ubeydullah, “Duma-Rusya Meclis-i Mebusanı”, *Doğru Söz*, S. 6, 31 Mayıs 1906, s. 2.

⁶⁸ Eşref, “Doğru Söz Gazetesi Sahibi Ahmed Kemâl’e”, *Doğru Söz*, S. 2, 5 Nisan 1906, s. 5.

“Kimsenin hakkında tahkîk etmeden söz söylemem.

Eski bir darb-ı meseldir gerçi orman taşlamak,

Hicv edersem zâlimi zahid, günâh ettik deme,

Dîn-i İslâmda sevâbdır çünkü şeytân taşlamak”⁶⁹

Eşref’in *Doğru Söz*’ün beşinci sayısında “Hiç Yakışmaz” başlığı ile bir yazısı neşrolur. Söz konusu yazıda kime neyin yakışmayacağını ifade eden Eşref’e göre; Mehmed Ubeydullah’a islâmın yüceliğini görmeden yani padişah ölmeden ölmek, kendisine mesut bir hayat geçirmek, Ahmed Kemâl’e ise doğru söz yakışmamaktadır. “Zulümden bahsetmeli, çardan, Sultan Hamîd’den bahsetmemeli.”⁷⁰ sözleriyle eleştirisinin boyutlarını padişaha kadar taşıyan ve yazısını bir kıta ile sonlandıran şair, “Doğru söz söylemeli, yahud Mısır’dan gitmeli”⁷¹ der.

Bu iki mektup-yazı dışında gazetenin yedi, sekiz, on ve on ikinci sayılarında birer şiiri yer alan Eşref, “Ağlar Bana” isimli şiirini Ahmed Kemâl’e ithaf etmiştir. Gazetede yayımlanan diğer şiirleri “Gazel” ve “Şiir” başlıklarını taşır. Eşref gibi kabiliyetli ve üretken bir şairin *Doğru Söz*’de özellikle hicv anlamında yeterince etkin olduğunu söyleyebilmek güçtür. Ahmed Kemâl’e gönderdiği mektuplara eklediği kıtalar hâricinde diğer şiirleri muhalif tavrını yansıtmaması bakımından oldukça zayıf kalsa da Eşref, varlığı ile gazeteyi zenginleştirmiş, Ahmed Kemâl ve Mehmed Ubeydullah’a da katkı sağlamıştır.

Gazetenin on birinci sayısında “Şehîk-i Yeis”, on üçüncü sayısında “Validemin Kabrinde” başlıkları ile *Nahîd* imzalı iki yazı görülür. “Şehîk-i Yeis”de içinde bulunan gurbet atmosferi nedeniyle ortaya çıkan üzüntü ve karamsarlığın yanısıra vatana duyulan hasret de söz konusudur: “Hayîfâ ki bugün başka bir toprağın debdebe-i hürriyyetinde ihtişâm-ı medenîyyetinde yine meyus oldum, yine ağlıyorum.”⁷² Ayrıca istibdâda yönelik şikâyet ve eleştiri edebî bir çerçevede sunulmuştur: “Heyhat! Gördüm ki muhitin ârâyîşi medenîyyeti rengârenk umrânı içinde çırpınan yine rûh-ı anûd-ı istibdâd! Daha gördüm ki; benim gibi mazlûm benim gibi hemfıkr, zannettiğim vatandaşlarım da meyyâl-i

⁶⁹ Eşref, “Doğru Söz Gazetesi Sahibi Ahmed Kemâl’e”, s. 5.

⁷⁰ Eşref, “Hiç Yakışmaz”, *Doğru Söz*, S. 5, 17 Mayıs 1906, s. 5.

⁷¹ Eşref, “Hiç Yakışmaz”, *Doğru Söz*, s. 5.

⁷² Nahîd, “Şehîk-i Yeis”, *Doğru Söz*, S. 11, 9 Ağustos 1906, s. 7.

istibdâd! Mecnûh heyhât, yine heyhat anladım ki; zavallı emellerim de vatanım gibi öksüzmüş.”⁷³

Doğru Söz ’ün dokuzuncu sayısından itibaren on üçüncü sayı da dâhil olmak üzere *Doktor Vedîd* imzası ile fen ve tıp alanında bir yazı dizisi yayımlanır. Rûh, hayat, mekanik hakkında teoriler, insân fizyolojisi gibi konularda bilgi verilen, yer yer fizyolojik kavram ve terimlerinden söz edilen bu makalelerin dili diğer metinlere göre ağırdır: “Madde-i hayâtîyyenin en küçük ve esfel şekli bir hücre-i basite, “amib” denilen hayvân-ı sefelî, dem-i hayvânâtta küreyvât-ı beyzâdır.”⁷⁴

Dönemin yoğun siyasî atmosferinin etkisiyle, *Doğru Söz*’de yayımlanan haberler büyük ölçüde siyasî olaylar içerir. Ancak zaman zaman “Havadis” başlığı altında cinayet, vefat, yangın gibi günlük haberlere de yer verildiği görülür. Bu haberlerden biri ara nesil yazarlarından biri ve Sultan II. Abdülhamid’e karşı muhalif tutumuyla bilinen bir Jön Türk olan Abdülhalim Memduh ile ilgilidir. Haberde, 1905’de ölen Abdülhalim Memduh’un naaşının Tunus’a nakledildiği aktarıldıktan sonra bir de dilekte bulunulur: “İnşallah pek yakın bir gün böyle gurbetlerde, menfâlarda, mahbuslarda şehit olan refika-ı ahrârı Tunus’a değil, mükemmel alaylarla vatan-ı azîzimize nakl ederiz.”⁷⁵

Ayrıca *Doğru Söz* gazetesinde, Râvi de Abdülhalim Memduh’tan söz etmiştir: “İşte vatanımızın yetiştirdiği güzîdegân-ı erbâb-ı kalem ve irfânından cesedi ahiren Tunus’da sadîr-ı gafurâne yatırılan Abdülhalim Memduh dahi o tufân-ı afâtın içinden çıkıp sarılmak için (Rabbi neccinî minel kavmiz-zâlimîn) diyerek sefine-i esâretten bahr-i azâdiye atılan necâtcüyân-ı ümmetten idi ki sâhil-i selâmet zannettiği ummân-ı gurbette şuhâne-i şinaver etmekte iken kolları hareketten kalarak o deryâ-ı mütelâtımın serseri emvâcı arasında birdenbire gözden nihân oldu gitti. Bu ziyâ-ı irfân da bu suretle söndü bitti.”⁷⁶

Doğru Söz gazetesinin sütunlarında; San Francisco’da çıkan yangın, Almanya İmparatoruna yapılan susikast girişimi gibi haberlere de ayrı başlıklar altında yer verilmiştir.

⁷³ Nahîd, “Şehîk-i Yeis”, s. 7.

⁷⁴ Doktor Vedîd, “Biraz da Fen ve Siyaset”, *Doğru Söz*, S. 12, 13 Eylül 1906, s. 4.

⁷⁵ İmzasız, “Abdulhalim Memduh”, *Doğru Söz*, S. 5, 17 Mayıs 1906, s. 8.

⁷⁶ Râvi, “Tufân-ı İstibdâd”, *Doğru Söz*, S. 9, 12 Temmuz 1906, s. 8.

Rusya ve İngiltere gibi devletlerin kışkırtmaları ve Fransa İhtilalinin etkisiyle esen özgürlük rüzgârları nedeniyle Girid, Akabe, Makedonya, Fas, Yemen gibi vilayetlerde; ortaya çıkan isyanlar ve Avrupalı devletlerin bu memleketler üzerindeki emelleri hakkında makale ve haberlere sık sık yer verilen *Doğru Söz*'de "Girid Muhabir-i Mahsusunuz (ع. س)" imzasıyla Girid hakkında yazılmış yazılar mevcuttur:

"Hristiyan azâ adanın Yunan'a iltihâkına dair düvel-i muazzamadan cevab gelinceye kadar tatîl müzâkere etmişlerdir. Bittabi bu cevabın vürûduna kadar meclis iştigâl edemeyecektir.

Menfâ' ve mahbus bulunan Müslümanların mazhar-ı avfolacaklarını Fransız konsolosu söylüyor."⁷⁷

M. Kayahan Özgül, Girid Muhabiri imzasıyla gazetede yedi, on ve on üçüncü sayılarda yayımlanan yazıların Ömer Seyfeddin'e ait olduğu kanaatindedir.⁷⁸ Türk hikâyeciliğinin en önemli isimlerinden biri olan Ömer Seyfettin'in, 1900 ile 1920 yılları arasında yazdığı yazılarda kullandığı imzalardan biri 'Ayın Sin'⁷⁹ olsa da kendisinin *Doğru Söz*'de yazdığına dair net bir bilgiye ulaşamamıştır.

Yedi, dokuz ve onuncu sayılarda "Gülmeyin" başlığı altında birkaç fıkra/anektod yayımlanmıştır. Bir mizah gazetesi olmasa da bu fıkralar vâsıtası ile *Doğru Söz*'de mizahî unsurların varlığından söz edilebilir. Yedi ve onuncu sayılarda iki adet, dokuzuncu sayıda ise üç adet fıkra yer almaktadır:

--Birâder!.. Uyanık mısın, uyuyor musun?..

--Ne için soruyorsun..

--Uyanıksan ödünç bir mecidiye isteyecektim de...

--Uyuyorum birader!"⁸⁰

"İhtar-ı Mahsus" başlığı ile *Doğru Söz*'ün altı ve onikinci sayılarında, abone olmaları umuduyla *Doğru Söz*'ün gönderildiği ancak gazeteyi reddetmemesine rağmen

⁷⁷ Ayın Sin, "Girid", *Doğru Söz*, S. 10, 26 Temmuz 1906, s. 4.

⁷⁸ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünal*, s. 51.

⁷⁹ Hüseyin Tuncer, *Meşrutiyet Devri Türk Edebiyatı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1994.

⁸⁰ İmzasız, "Gülmeyin", *Doğru Söz*, S. 7, 14 Haziran 1906, s. 8.

abone de olmayan ve abonelik ücretini ödemeyen kişilere yönelik duyurular neşredilmiştir. Bu duyurularda söz konusu kişilerin gazeteye abone olmuş sayılacağı, bu nedenle gazete ücretlerini göndermelerine yönelik ricalar yapılmıştır. Altıncı sayıdaki ihtar, “Doğru Söz işte bu altıncı aded ile asâr-ı tevfikât-ı rabbâniyye olarak bir-çaryek yaşını ikmâl ediyor.”⁸¹ cümlesiyle başlarken, on ikinci sayının ilk cümlesi “Doğru Söz işte bu on ikinci adediyle altı ayını ikmâl ediyoruz.”⁸² şeklindedir. Bu fark dışında her iki sayıdaki metinler neredeyse aynıdır.

Siyasî bir muhteviyata sahip olan makale ve yazılara kıyasla özellikle edebî nesir konusunda oldukça zayıf olan *Doğru Söz*’de edebî yön daha çok şiirler vâsıtasıyla sağlanmıştır. Gazetede Ahmed Kemâl’in dokuz adet, Eşref’in kıtaları hariç dört adet şiiri neşrolunmuştur. Ayrıca imzasız ve başlıksız olarak Recâizâde Mahmud Ekrem’in Feryâd şiiri, Namık Kemâl’in Vaveyla şiiri ve İsmail Safa’nın bir adet şiiri gazetede yayımlanmıştır.

Edebî tür bağlamında da zenginlikten söz edemeyeceğimiz *Doğru Söz*’de röportaj ve mektup örnekleri görülmektedir. Dokuzuncu sayıda “Vezir Celîl-i Ahrâr Utufetli Ahmed Celaleddin Paşa Hazretleriyle Mülakat” başlığı ile söz konusu şahısın Mısır’da yayımlanan bir gazeteye verdiği röportajın tercümesi yer alır. Eşref, Vambery ve Gülnar Hanım’ın Ahmed Kemâl’e hitaben yazdıkları mektuplar tam manasıyla edebî bir karakter taşımamakla birlikte gazete sütunlarında kendilerine yer bulmuştur. Ayrıca beşinci sayıda “*Mekâtib*” başlığı ile yayımlanan ve Kafkas vekillerinin “İslam Kardaşlarımıza Mektub” hitabıyla Kafkasya’dan yazdıkları bir mektub söz konusudur.

Doğru Söz’ün sekizinci sayısında “Teşekkür” başlığı ile yayımlanan bir ilân söz konusudur. Yayın hayatına başlamasının, Kıbrıs, Bakü ve Sofya gibi vilayetlerde çıkan gazeteler tarafından duyurulmasından ötürü yapılan bu teşekkür, *Doğru Söz*’ün yayımlandığı dönemde ne kadar dikkat çektiğinin bir kanıtı gibidir:

“Kıbrıs ahâli-i islâmiyyesinin mürevvic-i efkârı olmak üzere Kıbrıs’da intişâr eden “*Mirât-ı Zaman*” rrefikimizin hakk-ı acizânemizde gösterdiği teşvîkât-ı maarifperverâneye ve Rusya’da Bakü’de münteşir (*Hayat*) ve Bulgaristan’da Sofya’da

⁸¹ İmzasız, “İhtâr-ı Mahsus”, *Doğru Söz*, S. 6, 31 Mayıs 1906, s. 1.

⁸² İmzasız, “İhtâr-ı Mahsus”, *Doğru Söz*, S. 12, 13 Eylül 1906, s. 1.

çıkan *Şark* arkadaşlarımızın ve diğer refikâ-yı kirâmımızın zuhûrumuz hakkındaki ilânâtı hayr-ı hevâhânelerine arz-ı şükrân eyleriz.”

Doğru Söz, gazetesi yalın bir dile sahip değildir ve yayımlanan bazı makalelerde, Arapça ve Farsça kelimelerin, tamlamaların yoğun olduğu görülür. Zaman zaman Ahmed Kemâl, çoğunlukla Mehmed Ubeydullah tarafından kaleme alınan makalelerde hadis ve ayetlere yer verilmiştir: “İnna lillah ve inna ileyhi raciun.”⁸³, “(Allahüssamed)de olduğu gibi ki (Allah’tan başka dayanacak arka yoktur.) demektir. Şu halde (*El dînül muamele*) sözünün manası (Din muameleden ibârettir.) demek çıkar.”⁸⁴ Ayrıca Râvî imzalı makalelerde de ayetlerden alıntılar yapılmıştır: “Ve seya’lemullezine zalemû eyye münkalebin yenkalibûn”⁸⁵

Doktor Vedîd imzası ile fen ve tıp alanında neşredilen makalelerde de dil, kullanılan kavram ve terimler nedeniyle sade değildir: “Güneşe arz edilse bu münhem tesîriyle bu protoplazma kütlesi heyetiyle tekemmüş ederek ağsân salıveriyor ve bu ercel-i kâzibe mesâbesinde olan guseynâtın inkibâz ve istirhâ-ı mütevelliyesi de hareketi vücûda getirmiş oluyor.”⁸⁶

Yayımlandığı dönemin siyâsi altyapısını yansıtan ve muhalif bir basın izlerini taşıyan *Doğru Söz* gazetesi, zaman zaman eleştiri noktasında ipin ucunu kaçırarak Sultan II. Abdülhamid’e karşı hakaret boyutunda cümlelerin yer aldığı bir yayın organıdır. Gazetede muhalefet konusunda en sert ifadelerin yer aldığı metinlerde büyük ölçüde Ahmed Kemâl imzası vardır. “Marş-ı Ahrâr”da Sultan II. Abdülhamid’e yönelik oldukça sert ifadeler kullanmış ve hürriyet uğruna kan dökmeyi dahi göze aldığını göstermiştir:

“Devleti mahvediyor bir zâlim

Millet olmuş gibi sâkit, nâim

Bu mu Osmanlılığa şân olsun

Şân-ı millet neye vîrân olsun

⁸³ Mehmed Ubeydullah, “Duma- Rusya Meclis-i Mebusanı”, S.6, 31 Mayıs 1906, s. 3; Râvî, “Hissiyât-ı Umûmiyye”, *Doğru Söz*, S. 8, 27 Haziran 1906, s. 8.

⁸⁴ Mehmed Ubeydullah, “N. Y. Efendi’ye Cevap Müslümanlık” *Doğru Söz*, S. 9, 12 Temmuz 1906, s. 4.

⁸⁵ Râvî, “Tufân-ı İstibdâd”, *Doğru Söz*, s. 8.

⁸⁶ Vedîd, “Biraz da Fen”, *Doğru Söz*, S. 9, 12 Temmuz 1906, s. 6.

Kalkalım ister ise kan olsun

Kalkalım ey ehl-i vatan kan dökelim

Müstebidler bize kurbân olsun!”⁸⁷

Ahmed Kemâl yalnızca şiirlerinde değil, yazılarında da muhalif tavrını yansıtmış ve gazetede Sultan II. Abdülhamid’e karşı en koyu muhalefeti yapan şahsiyetlerden biri olmuştur. Beşinci sayıda yayımlanan ve Akabe hakkındaki son makale olan “Son Akabe”de Sultan II. Abdülhamid’in muharebeden korktuğunu dile getirir ve şu cümleleri kullanır:

“İşte Rusya Muharebesinin Çar aleyhine verdiği bu netice Sultan Hamîd’in beyninde bulundukça herhangi devletle olursa olsun, hatta galip geleceğini bilse bile muharebe etmemek için Akabe’yi değil, İstanbul’u vermekten çekinmez!”⁸⁸

Gazetenin kapanmasına neden olan “Rihlet-i Hümayûn ve Verâset-i Saltanat” makalesinde de Ahmed Kemâl vâsıtasıyla, bütün umut ve mutluluklarını Sultan II. Abdülhamid ve hükûmetinin düşmesine bağlayan bir kesim görürüz. Yazar makalesinde ayrıca bu durumun gerçekleşmesi halinde Burhaneddin Efendi’nin tahta geçmesinin ne anlama geldiğini de dile getirir:

“Biz bütün saadetimizi Sultan Hamîd’in hükûmetinin zevâlinden bekliyoruz. Burhaneddin Efendi’nin cülûsu ise Sultan Hamîd’in, hükûmet-i hamidiyyenin devamıdır ki bu da maazallah devlet-i Osmâniyyenin bürhân zevâlidir.”⁸⁹

Aynı makalede Ahmed Kemâl, padişaha yönelik hakaret boyutunda ifadeler kullanmaktan çekinmemiştir: “Şimdi ölüsü de dirisi de şeâmetengiz olan bu mesûde-i hilkatın irtihâlinden sonra ne olacak?”⁹⁰, “Yoksa Sultan Hamîd gibi haysiyyet-i düveliyyemizi ecânibe pââmâl, hayât-ı ictimâiyyemizi kırıp zevâl eden bir müstebide olsa olsa evlâd-ı esfedini hakk-ı saltanattan mahrûm etmek suretiyle mukabele ederiz.”⁹¹

⁸⁷ Ahmed Kemâl, “Marş-ı Ahrâr”, *Doğru Söz*, S. 10, 26 Temmuz 1906, s. 1; M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Aküinal*, s. 235.

⁸⁸ Ahmed Kemâl, “Son Akabe”, *Doğru Söz*, S. 5, 17 Mayıs 1906, s. 2-3; M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Aküinal*, s. 41-42.

⁸⁹ Ahmed Kemâl, “Rihlet-i Hümayûn ve Verâset-i Saltanat”, *Doğru Söz*, S.13, 12 Ekim 1906, s. 4.

⁹⁰ Ahmed Kemâl, “Rihlet-i Hümayûn ve Verâset-i Saltanat”, *Doğru Söz*, s. 1.

⁹¹ Ahmed Kemâl, “Rihlet-i Hümayûn ve Verâset-i Saltanat”, *Doğru Söz*, s. 3.

Yazdığı hicviyyelerle Osmanlı Devleti'nin idarecilerini ve padişahını son derece sert ifadelerle eleştiren, “*İstimdâd*” ismiyle yayımladığı ve Sultan II. Abdülhamid'i Hz.Peygamber'e şikâyet ettiği 23 bentlik bir muhammesten oluşan bir de şiir kitabı bulunan⁹² Eşref, *Doğru Söz*'de siyâsi tenkîd ve hiciv anlamında yeterince etkin olmasa da Yemen'de bulunan bir askerin ağzından yazdığı “Yemen-i Hamidiye Destanı” şiirinde Sultan II. Abdülhamid'e yönelik *Doğru Söz* gazetesinde yapılan en katı eleştirilerden birine imza atar:

“Hâmidü'l-dinde hiç efrâda kin yok

Hâmid ismin lâkin sende din yok

İmama karşı gelmek ba'd'ez-in yok

Usandık”⁹³

Mehmed Ubeydullah'ın, “Japonya'da İslâm” adlı makalesinde Almanya politikası konusunda takdîr ve tebrîk ettiği padişaha karşı sert bir eleştirisi söz konusudur:

“Çünkü Sultan Hamîd hilafet mevki' ve ünvanını uyanacak menzilesine tenzil ederek kendi zulm ve istibdâdını ve hevesât-ı şeytaniyyesini icrâyâ alt ittihâz etmektedir.

...

Vesâves-i iblisâneye tabi' olarak halkı cevr ile yakmak ve kendi hayâtını muhâfaza edeceğim diye ortalığı casus ile doldurmak hilafet değil şeytanattır.”⁹⁴ Aynı makalede Sultan II. Abdülhamid'den “Hilâfeti Müslümanlara mucîb-i zillet olmadıktan başka bir şeye yaramayan heykel-i bîrûh..”⁹⁵ olarak söz etmesi de Mehmed Ubeydullah'ın, tenkitlerinin dozunu artırdığının göstergesidir.

Ayrıca gazetede *Râvi* imzasıyla eleştiri seviyesinin zaman zaman yükseldiği, önemli fikirler içeren altı adet makale yayımlanır. İkinci sayıda yer alan Sultan II. Abdülhamid'in akabinde kimin padişah olacağına dair sualler üzerine kaleme aldığı

⁹² Servet Tiken, *Mısır'da Jön Türk Basın Ve Edebiyatı*, s. 163.

⁹³ Eşref, “Yemen-i Hamidiye Destanı”, *Doğru Söz*, S. 10, 26 Temmuz 1906, s. 6.

⁹⁴ Mehmed Ubeydullah, “Japonya'da İslam”, *Doğru Söz*, S. 8, 27 Haziran 1906, s. 2.

⁹⁵ Mehmed Ubeydullah, “Japonya'da İslam”, *Doğru Söz*, s. 2.

“Bana ne” makalesinde yazar, padişahın adeta ‘köyün kâhyası’, asıl ‘efendi’nin ise millet olduğuna dair görüşlerini aktardıktan sonra:

“Sultan Hamîd benim hizmetkârım iken beni solda sıfırına koyarak benim ırz ve namusumu paymâl ettikten, mal ve canımı yağmaya verdikten sonra ailesi hukukunu da ibtâl ile verâseti tağyîr edecekmiş, sittin sene, bana ne? Onu saltanatta alakadar olan kardeşleri amca-zâdeleri düşünsün. Biz hâlâ saadet ve selametimizi hâkimiyet-i milliyyeyi istihsâldan beklemeyip de padişahlardan bekleyeceksek vay halimize!..”⁹⁶ sözleriyle hem devlet hem milletin saadet ve esenliğinin ancak millî egemenliğin elde edilmesiyle mümkün olabileceğini dile getirir. Bu makaledeki eleştiri aslında Sultan II. Abdülhamid’in şahsından ziyade makamına ve milletin, o makama bakış açısıdır. Râvi, “Sözün Doğrusu” makalesinde, milletin acınacak halde olduğunu söyleyip, memleketin ahvalini aktardıktan sonra devam eder:

“Tabî’-i lokma-ı emvâc olur kışt-i bî-tedris

İşte ahvâl-ı bu derecede fâci’ vahûlengiz.

İrâde-i hükûmet .. İpin ucu haramzâdeler elinde olduğundan müvâzeni gibi biçâpîç!..”⁹⁷

İmzasız olarak yayımlanan “Kabahat Ölen de mi, Öldüren de mi” makalesinde yazar, Sultan II. Abdülhamid’den, “İşte şevketmeâb hangi meseleye burnunu sokarsa her halde o mesele mülevves olur.”⁹⁸ şeklinde söz eder.

Doğru Söz’de gördüğümüz bir diğer unsur, padişahın ölümüne yönelik Jön Türkler’deki beklenti ve dileklerdir. “Ziya-ı Musib”de Sultan II. Abdülhamid’in sütkardeşinin ölüm haberi verildikten sonra neşredilen kıtada padişaha da ‘kefen giymesi’ dileğinde bulunulması dikkat çekicidir:

“Allah emsâliyle her saat müşerref eylesin.

Etti esvapçıbaşı İsmet dahi terk-i hayat

⁹⁶ Râvi, “Bana ne”, *Doğru Söz*, S. 2, 5 Nisan 1906, s. 8.

⁹⁷ Râvi, “Sözün Doğrusu”, *Doğru Söz*, S. 3, 19 Nisan 1906, s. 8.

⁹⁸ İmzasız, “Kabahat Ölen de mi, Öldüren de mi”, *Doğru Söz*, S. 3, 19 Nisan 1906, s. 4.

Son libâsı İsmet'in, hünkâra da olsun nasîb

Kaabızu'l-ervâha minnettar kalsun kâinat..”⁹⁹

“Havadis” başlığıyla yayımlanan bir haberde Sultan II. Abdülhamid'in hastalığı hakkında bilgi verildikten sonra; okuduğumuz “Sultan Abdülhamîd'in hayâtıyla dilhûn ve perişân olan vatandaşlarımıza tebliğ ve tebşîr ederiz ki hünkâr son dakikalarını sayıyor. Gazetelerin iğfâlâtına aldanmasınlar.”¹⁰⁰ cümlesi, padişahın ölümünün ne denli sabırsızlıkla beklendiği ve adeta bir müjde olarak kabul edildiğinin göstergesidir. Yine *Şura-ı Ümmet* başlıklı bir başka makalede Sultan II. Abdülhamid'in hastalığı ve o hastalığın neticesinin nasıl bir ümitle beklendiğini bir kere daha görmek mümkündür:

“Kim bilir, belki biz bu satırları yazarken o can veriyor.

Temenni ederiz ki bu nüshadan sonra kalemimizin aylık vazifesi padişah-ı nevcâh ile sevgili milletimizi tebrîk ve tesîd etmek ve gazetemizin talii bu diyâr-ı gurbeti mâziye bırakarak, sine-i mukaddes-i vatanda bir sahe-i samimi-i içtihad bulmak olsun.”¹⁰¹

⁹⁹ İmzasız, “Ziyâ-ı Musib”, *Doğru Söz*, S. 5, 17 Mayıs 1906, s. 5.

¹⁰⁰ İmzasız, “Havadis”, *Doğru Söz*, S. 12, 13 Eylül 1906, s. 7.

¹⁰¹ *Şura-ı Ümmet*, “Sultan Abdülhamîd Hastadır”, *Doğru Söz*, S. 11, 9 Ağustos 1906, s. 2.

1.3. DOĞRU SÖZ GAZETESİNİN FİHRİSTİ

1.3.1. Şiirler

Pîr-i Can-Fedâ-yı Hürriyyet Ali Suâvi	Ahmed Kemâl	Sayfa no yok	1. Sayı
Midhat Paşa	Ahmed Kemâl	Sayfa no yok	2. Sayı
Üstâd-ı Âzam Nâmık Kemâl	Ahmed Kemâl	Sayfa no yok	3. Sayı
Başlıksız(Vaveyla)	İmzasız olarak yayımlanmıştır. (Namık Kemâl)	Sayfa no yok	3. Sayı
Şimşekli, Yağmurlu Akşam	Ahmed Kemâl	1	4. Sayı
Peymân	Ahmed Kemâl	4	5. Sayı
Seninle Gel	Ahmed Kemâl	6	6. Sayı
Ağlar Bana	Eşref	4	7. Sayı
Gazel	Eşref	4	8. Sayı
Terbî'	S. (Eşref'in 8. sayıdaki gazelinin terbîsi, Ahmed Kemâl'e aittir.) ¹⁰²	3	9. Sayı
Marş-ı Ahrâr	Ahmed Kemâl	1	10. Sayı
Yemen-i Hamidiye Destanı	E..F (Eşref)	6-7	10. Sayı
Şiir	İsmail Safa	5	11. Sayı
Çar	Ahmed Kemâl	5	11. Sayı
Şiir	Eşref	4	12. Sayı
Şiir	İmzasız (Recâizâde Mahmud Ekrem)		12. Sayı

1.3.2. Siyasi Makaleler

Akabe Meselesi	İmzasız	2-3-4	1. Sayı
*Lisân Neler Yapıyor	Mehmed Ubeydullah	5-6-7-8	1. Sayı
Fas Meselesi	Mehmed Ubeydullah	5-6	2. Sayı
Bana ne?	Râvî	8	2. Sayı
Kabahat Ölen de mi, Öldüren de mi	İmzasız	2-3-4	3. Sayı
Makedonya	İmzasız	4-5	3. Sayı

¹⁰² Bkz; M. Kayahan Özgül, *Son Jöntürk Kalesi Ahmed Kemâl Akünel*, s. 247.

Hükûmet-i Osmanîye'ye İhtar ve İhbar	İmzasız	5	3. Sayı
Fas Meselesi	İmzasız	5-6	3. Sayı
Akabe Meselesi	Mehmed Ubeydullah	1-2-3-4-5	4. Sayı
Rusya	İmzasız ¹⁰³	5-6	4. Sayı
Son Akabe	Ahmed Kemâl	2-3	5. Sayı
Duma Rusya Meclis-i Mebusanı	Mehmed Ubeydullah	1-2-3-4-5	6. Sayı
Girid	Taşkendî (Mehmed Ubeydullah)	7-8	6. Sayı
Yine Girid	Taşkendî	2-3	7. Sayı
İstibşâr	İmzasız	4-5	7. Sayı
El Cezire Konferansı	İmzasız	5	7. Sayı
Girid	İmzasız	8	8. Sayı
Hissiyât-ı Umûmiyye	Râvi	8	8. Sayı
Garbın Şarka Nazarı	Taşkendî	1-2-3	9. Sayı
Rus - İngiliz İttifakı	İmzasız	3	9. Sayı
İttihad-ı İslam	İmzasız	7	9. Sayı
Tufân-ı İstibdâd	Râvi	7-8	9. Sayı
Mirât-ı Zaman Refikimizden(Alıntı)	İmzasız	7-8	10. Sayı
Mısır-İmtiyazât-ı Ecnebiyye	Ahmed Kemâl	2-3-4	11. Sayı
Yine Akabe	İmzasız	7	11. Sayı
Rıhlet-i Hümayun ve Veraset-i Saltanat	Ahmed Kemâl	1-2-3-4	13. Sayı

1.3.3. Dini ve Tıbbi Makaleler

Japonya'da İslâm	Mehmed Ubeydullah	2	8. Sayı
N.Y. Efendi'ye Cevab Müslümanlık	Mehmed Ubeydullah	4-5	9. Sayı
İttihad-ı İslam	İmzasız	7	9. Sayı
Biraz da Fen	Vedîd	6-7	9. Sayı
Biraz da Fen	Doktor Vedîd	5-6	10. Sayı
Biraz da Fen	Doktor Vedîd	6	11. Sayı
Biraz da Fen ve Siyâset	Doktor Vedîd	4-5	12. Sayı

¹⁰³ M. Kayahan Özgül, bu yazının Ahmed Kemâl e ait olduğu kanaatindedir. Bkz; M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünel*, s. 41.

Biraz da Esâslar	Doktor Vedîd	4-5-6	13. Sayı
------------------	--------------	-------	----------

1.3.4. Haberler

İran ile İhtilâf	İmzasız	5	1. Sayı
Havadis		6-7-8	2. Sayı
Haberler(Başlıksız)	İmzasız	6-7	3. Sayı
Kaçakçılık	İmzasız	7-8	3. Sayı
Lord Kromer	İmzasız	6-7	4. Sayı
Ziyâ-ı Musîb	İmzasız	5	5. Sayı
Abdülhalim Memduh	İmzasız	8	5. Sayı
San Fransisko	İmzasız	8	5. Sayı
<i>Hanya'dan</i> Alt Başlığı ile Haber	Girid Muhabir-i Mahsusunuz 'Ö. S. (ع. س.)	5	7. Sayı
Gazete İle Hafıyye Jurnali	İmzasız	7	7. Sayı
Molla Abdülaziz	İmzasız	7	8. Sayı
Mısır Fevkalâde Komiserliği	İmzasız	4	9. Sayı
Girid	Girid Muhabir-i Mahsusunuz 'Ö. S. (ع. س.)	4-5	10. Sayı
İhtilâl Dersleri	İmzasız	2-3-4	10. Sayı
Almanya İmparatoruna Suikast	İmzasız	4	10. Sayı
Sultan Abdülhamîd Hastadır	"Şurâ-yı Ümmet"	1-2	11. Sayı
Havadis	İmzasız	7	12. Sayı
Girid	Girid Muhabir-i Mahsusunuz (ع. س.)	6	13. Sayı
Dolandırıcılar	İmzasız	8	13. Sayı

1.3.5. Tercüme Metinler

Tebşîr	M. 'U (Mehmed Ubeydullah)	7-8	4. Sayı
Ahlâk Allah'sız Olur mu?	Ahmed Kemâl	5-6-7-8	5. Sayı
Volter Ne Diyor	Ahmed Kemâl	4-5	8. Sayı
Ahlâk Allah'sız Olur mu?	Ahmed Kemâl	1-2	10. Sayı
Girid	İmzasız	4	11. Sayı

1.3.6. Duyuru ve İlanlar

Mukaddime	Ahmed Kemâl	1-2	1. Sayı
Doğru Söz		8	3. Sayı
Telgraf		1	5. Sayı
Ümmet-i Muhammed'e Tebşîr	İmzasız	1	5. Sayı
İhtar-ı Mahsûs	İmzasız	1	6. Sayı
İstibşâr	İmzasız	4-5	7. Sayı
Teşekkür	İmzasız	8	7. Sayı
Vefat	İmzasız	8	7. Sayı
Doğru Söz	İmzasız	8	7. Sayı
75 Mısır Zabıtının Hürmet-i Askeriyyeden İhrâcı	İmzasız	2-3	8. Sayı
Kıvâm-ı İslâm	İmzasız	8	10. Sayı
İhtâr-ı Mahsûs	İmzasız	1	12. Sayı

1.3.7. Mizah

Gülmeyin	İmzasız	8	7. Sayı
Gülmeyin	İmzasız	6	9. Sayı
Gülmeyin	İmzasız	5	10. Sayı

1.3.8. Röportaj / Mektup / Eleştiri

Vezir Celaletsemir-i Ahrâr'dan Verâset-i Saltanat Hakkında İstifsâr-ı Rey	İmzasız (Ahmed Kemâl) ¹⁰⁴	3-4	11. Sayı
Doğru Söz Sahibi Ahmed Kemâl'e	Eşref	4-5	2. Sayı
Sözün Doğrusu	Râvi	8	3. Sayı
Utanmayacak Mıyız?	Râvi	8	4. Sayı
Akabe / Vezir Celîl-i Ahrâr Utufetli Ahmed Celaledin Paşa Hazretleriyle Mülakat	İmzasız	3-4	5. Sayı
Mekâtib		8	5. Sayı
Vambery'den A. Kemâl'e Mektup (Başlıksız ve A. Kemâl'in notuyla)	Türklerin Dost-ı Kadîmi Vambery	1	7. Sayı
Mürtedd Papaz	İmzasız	6-7	7. Sayı

¹⁰⁴ M. Kayahan Özgül, bu yazının Ahmed Kemâl'e ait olduğunu belirtmiştir. Bkz; M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünel*, s. 40.

Gülnar Hanım’dan Mektup(imzasız)	Gülnar	1	8. Sayı
Adâlet-i Medeniyye	İmzasız	6	8. Sayı
Tercüman Gazetesi	İmzasız	7	8. Sayı
Rusya İhtilali – Gapon	S. (س)	8	11. Sayı
Şehîk-i Yeis	Nâhid	7	11. Sayı
Rusya İhtilali – Gapon	S(س)	7-8	12. Sayı
Rusya İhtilali -- Gapon	S(س)	7-8	13. Sayı
Validemin Kabrinde	Nâhid	4	13. Sayı
Mülâhazât-ı Mütevâliye Lisân Hakkında	Ahmed Kemâl	1-2-3-4	12. Sayı

1.4. YAZAR KADROSU

1.4.1. Ahmed Kemâl

“Miladi 30 Kasım 1873/Hicri 9 Şevval 1290’da İstanbul/Beylerbeyi’nde doğan Ahmed Kemâl, Miralay Ahmed Rasim Bey’in oğludur. Babasının, kaymakam olarak atandığı Bosna-Hersek İsyanı esnasında yaralanması ve bir müddet sonra ölümü üzerine annesi Hadice Fatma Kamer Hanım, abisi Ferik İsmail Paşa’nın yanına yerleşir. Ahmed Kemâl, okul çağı geldiğinde dayısı tarafından Dârüşşafaka’ya yazdırılır.”¹⁰⁵

“Okul yıllarında Namık Kemâl, Mithat Paşa gibi hürriyet yanlısı aydınlarla ilgi duyar ve Jön Türk fikriyatını benimser. “1 Mart 1309’da sınıf birincisi olarak Dârüşşafaka’dan mezun olmasının akabinde, Galata’da bulunan İttihad Postahânesinin Mekâtib-i Mevrûde Dâiresine memûr olur. Bu kurumdaki memûriyeti Ahmed Kemâl’in Jön Türkler ile irtibata geçmesini sağlar.”¹⁰⁶

“Ahmed Kemâl ayrıca Dârüşşafaka’da “Kitâbet ve Kimyâ-yı Gayr-i Uzvi” dersleri verir. Yine Dârüşşafaka’daki öğrenci ve öğretmenliği döneminde kendisini siyâsî ve edebî bağlamda etkileyen İsmail Safa ile tanışır. İsmail Safa vesilesi ile Servet-i Fünûn dergisi, dolayısıyla Tevfik Fikret ile tanışma ve çeşitli edebî çevrelere dâhil olma imkânı bulur. Bu çevrelerde bir takım toplantılara katılır ve siyâsî faaliyetlerde bulunur.”¹⁰⁷

¹⁰⁵ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünal*, s. 3-4.

¹⁰⁶ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünal*, s. 5.

¹⁰⁷ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünal*, s. 10-12.

“Bu dönemde şöhreti artan Ahmed Kemâl, Pul Mecmuası’nda 4 ile 18. Sayılar arasında başyazarlık yapar. Türlü siyasî hareketleri neticesinde zaman zaman tutuklanır, hatta aylarca tevkifkanede unutulduğu olur. Son olarak sorguya alındığında, Sultan II. Abdülhamid’e yönelik yaptığı suikast planlarının ortaya çıktığından endişe eder ve sorgu esnasında bir yolunu bularak kaçar.”¹⁰⁸

“İstanbul’dan ayrıldığında ilk durağı Yunanistan olan Ahmed Kemâl, burada *İcmâ-ı Ümmet* gazetesini yayımlar. Sultan II. Abdülhamid’e yönelik olarak yazdığı:

“Bir gün Azrâil hakkından gelir ey Fir’avun”

redifli muhammesini neşrettiği *İcmâ-ı Ümmet*’in ilk sayısını padişaha da gönderir. Bu hareketi neticesinde bir kez daha dikkatleri üzerine çektiğinden, korku ve endişe ile gazeteyi sekizinci sayısında tatil eder. Ardından Mısır’a gider ve burada Jön Türklerle irtibata geçmeye çalışır; ancak beklediği desteği bulamayınca Avrupa’ya geçer.”¹⁰⁹

“İtalya, Almanya ve Fransa’da bir müddet yaşayarak buradaki Jön Türklerle iletişim kurar ve Sâmi Paşa-zâde Sezâyi ile buluşur. Onun, ‘*Meşveret*’e bağlı olarak Kahire’de bir gazete çıkarması’ önerisine kayıtsız kalamayan Ahmed Kemâl, Mısır’a geri döner. Mısır’da Mehmed Ubeydullah Efendi ile karşılaşır. Ubeydullah Efendi’nin teklifi ile Ekim-1905’de *Doğruyol* gazetesini neşretmeye başlarlar. Ahmed Kemâl, bu süreçte *Doğruyol*’un edebî kısmından ve *Hakayık-ı Şark* gazetesinin Türkçe nüshalarının idaresinden sorumludur.”¹¹⁰

Abdullah Cevdet tarafından *İctihad* matbaasının kurulması ile Ahmed Kemâl ve Mehmed Ubeydullah, *Doğruyol*’u kapatır ve *İctihad*’da yayımlanmak üzere *Doğru Söz* gazetesini neşretmeye karar verir.¹¹¹ *Doğru Söz*’ün birinci sayısı 22 Mart 1906’da çıkar.

“*Doğru Söz*’ün yedinci sayısından sonra Ahmed Kemâl Fransa’ya gittiğinden, sonraki sayılarda gazetede, daha evvel yazdığı ve hâlihazırdaki yazıları yayımlanır. Yedi ve on üçüncü sayılar arasında gazeteyi Ubeydullah Efendi idare eder. *Doğru Söz*’ün onüçüncü sayısında Ahmed Kemâl’in “Rihlet-i Hümayûn ve Verâset-i Saltanat” başlıklı

¹⁰⁸ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Aküinal*, s. 14-16.

¹⁰⁹ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Aküinal*, s. 24- 25.

¹¹⁰ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Aküinal*, s. 25-32.

¹¹¹ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Aküinal*, s. 36.

yazısı ses getirir ve gazete tatil edilir. Polis tarafından aranmakta olan Ahmed Kemâl, bir süre saklandıktan sonra ondördüncü sayıyı yayımlamanın olanaksız olduğunu fark eder ve tutuklanma korkusu ile Varna'ya kaçır.”¹¹²

“Bir müddet sonra Hüseyin-zâde Ali Bey tarafından davet edildiği Bakü'ye gider ve onun gelişi, burada mühim bir olay olarak karşılanır. *Füyûzat* dergisinde yazmaya başlayan Ahmed Kemâl, 10 Ağustos 1907'de büyük bir Avrupa seyahatine çıkarak çeşitli duraklara uğradıktan sonra yaklaşık bir ay sonra Bakü'ye geri döner. *Füyûzat* kapatıldıktan sonra işsiz kalan şair, Bakü yakınlarındaki Balahan'da açılan ve İstanbul Türkçesi ile eğitim veren okulun başına geçer. Meşrutiyet'in ilânından sonra bile İstanbul'a dönmez ve okul ilk mezunlarını verinceye dek görevine devam eder.”¹¹³

II. Meşrutiyet öncesinde olduğu gibi, sonrasındaki hayatını da mücadeleler içerisinde, çeşitli yolculuk ve güçlüklerle geçiren Ahmed Kemâl, İttihad ve Terakki tarafından kendisine verilen görevi yerine getirirken ‘Türklerin ittihâdı için propaganda yapmak’¹¹⁴ suçuyla tutuklanır, aylar boyunca hapisshanede kalır, ölüm tehlikesi atlatır.¹¹⁵

“İstanbul'a döndüğünde Âzeri gençler tarafından yayımlanan *Mehtab Mecmuası*'nın davetini kabul etmez; ancak *Tanin*'de yazmaya başlar. Gelenbevî Sultanî'sinde edebiyat öğretmenliği yapar. Davet edildiği *Türk Ocağı*'nın âzâları arasına katılır. Akabinde Türkçe yayın konusunda büyük bir özen gösteren *Türkili Mecmuası*'nda, bir mizah dergisi olan *Karagöz*'de yazıları yayımlanır.”¹¹⁶

I. Dünya Savaşı sonunda, mütareke döneminde mandacılığı benimseyenlere rağmen Ahmed Kemâl;

“Müstakil doğdum ve hür olmaktır ancak maksadım

Ey münâdi! Ben bu mebhaste münâdâ istemem

¹¹² M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Aküinal*, s. 45- 50.

¹¹³ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Aküinal*, s. 52-67.

¹¹⁴ İbn'ül Emin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâl'üş Şuarâ)*, Haz. M. Kayahan Özgül, C. II, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 1188.

¹¹⁵ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Aküinal*, s. 68-76.

¹¹⁶ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Aküinal*, s. 80-97.

İngiliz yâhud Fransız mandater olmaz bana

Pâdişâhım! Sen dururken başka manda istemem!”¹¹⁷

kıtasını kaleme alır.

“1913’de ikiz çocukları doğar; ancak şairin Ankara macerası esnasında İstanbul’da iki çocuğuyla birlikte yalnız bıraktığı eşi, kendisinden boşanır. 1914’de yeniden evlenir ve üç erkek çocuğu olur.”¹¹⁸

“I. Dünya Savaşı sonrasında mütareke döneminde İstanbul’un işgalini protesto için toplanan mitinglerde konuşmacı olarak yer alır. Cumhûriyyet’in ilanından sonra, bekledikleri İttihad ve Terakkî hükûmetini bulamayan ve istedikleri rejim şekli tam manasıyla gerçekleşmeyen Ahmed Kemâl ve Abdülkadir Kemâlî *Toksöz* gazetesinde cumhûriyyete yönelik yoğun bir eleştiri ortaya koyar. Ahmed Kemâl, yazılarını imzasız olarak yayımladığı *Toksöz* kapatıldıktan sonra kendi köşesine çekilir. Son yıllarını Göztepe’de geçiren şair, Aralık-1942’de ölmüştür.”¹¹⁹

Eserleri

Sağlığında eserlerini kitap haline getirme fırsat ve zamanı bulamayan Ahmed Kemâl Akünal’ın yayımlanmış iki eseri mevcûddur. *Füyûzat-ı Kıraat* adlı 1910’da yayımlanan okuma kitabı, bir ders kitabı niteliğindedir ve Bakü’de gramer, İstanbul Türkçesi, rik’a hattı ve Osmanlı edebiyatı husûslarında eğitim verdiği öğrencilere yöneliktir. Diğer kitabı *Vatan Yavrularına Ninni*(1915) ise yine dönemin şartlarına göre şekillenen bir eserdir. Özellikle gazete ve mecmualarda yayımlanan birçok manzume ve yazısı olmasına rağmen bunlar, bir araya getirilemez. Şair; çeşitli başlıklar altında topladığı şiirlerini, manzum hikâye ve fabllerini, hatıralarını yayımlayacağı eserler tasarlamış ve bu eserlere isim de vermiştir; ancak bu tasarısını fiiliyâta geçirememiştir.¹²⁰

¹¹⁷ Zafer Arıkbâğ - Dündar Akünal, *Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah*, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1944, s. 43.

¹¹⁸ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünal*, s. 95-99.

¹¹⁹ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünal*, s. 101-113.

¹²⁰ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünal*, s. 117-120.

1.4.2. Mehmed Ubeydullah

10 Ocak 1858/24 Cemâziye'l-Evvel 1274'de İzmir'de doğan Mehmed Ubeydullah, kendi deyimiyle ilim-irfan sahibi bir aileye mensubtur.¹²¹ Annesi kültürlü ve okuryazar bir kişi olan Sakir Hanım; babası ise asıl ismi Hüseyin olmakla birlikte bir Osmanlı subayı iken katıldığı savaşta başarısızlık nedeni ile görevini bırakarak medrese eğitime başlayıp icâzet alan ve tekke şeyhliği yapan Hacı/Hoca Şakir Efendi'dir.¹²²

Mehmed Ubeydullah, mahalle mektebi ve rüştiyede eğitim aldıktan sonra İstanbul'da medrese tahsili görür ve icâzet alır.¹²³ Akabinde başladığı ve 3. sınıfa kadar devam ettiği Askerî Tıbbiye'den niçin ayrıldığına dair net bir bilgi mevcut değildir.¹²⁴ Ancak İbrahim Alâettin Gövsa, Ubeydullah Efendi'nin siyasî suçlu sıfatıyla sürüldüğünü ifade eder.¹²⁵ Bu süreçte bir takım yayıncılık faaliyetlerinde bulunur ve 1884'de, aralarında Beşir Fuad'ın da bulunduğu arkadaşları ile neşrettiği ve dört sayıdan oluşan *Hâver* isimli mecmuada birkaç yazısı yayımlanır.¹²⁶

Bu süreçte, hayranlık duyduğu Batı'ya özellikle Fransa'ya gitmenin yollarını arar ve Mısır Komiseri Muhtar Paşanın Arabça kâtipliğini yaparken görevini bırakarak iki arkadaşı ile birlikte Marsilya'ya gider.¹²⁷ 1886'da gittiği Paris'te yapılan gizli toplantılar neticesinde arkadaşları ile "Jön Türkler"i'nin temelini oluşturur ve 1887-1888 tarihlerinde Paris'ten, İstanbul'da basılmakta olan *Saadet* gazetesine yazı ve mektuplar gönderir.¹²⁸

1888'de Şam'da maarif müdürü iken tutuklanarak 10 ay hapis ile cezalandırılrsa da salıverilir ve İstanbul'a gönderildikten sonra *Servet* gazetesinde Arabça-Farsça mütercimlik yapar.¹²⁹ Aynı yıllarda İttihat ve Terakkinin kurucuları ile yakınlaşır ve

¹²¹ Ö. Hakan Özalp, *Mehmed Ubeydullah Efendi'nin Malta Afganistan ve İran Hatıraları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 19.

¹²² Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s.580; Ö. Hakan Özalp, *Ulemeden Bir Jöntürk Mehmed Ubeydullah Efendi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 18-21.

¹²³ Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 580.

¹²⁴ Ö. Hakan Özalp, *Ulemeden Bir Jöntürk Mehmed Ubeydullah Efendi*, s. 33.

¹²⁵ Bk. İ. Alâettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyat, İstanbul 1946, s. 888.

¹²⁶ Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 581.

¹²⁷ Ö. Hakan Özalp, *Ulemeden Bir Jöntürk Mehmed Ubeydullah Efendi*, s. 41-42.

¹²⁸ Ö. Hakan Özalp, *Ulemeden Bir Jöntürk Mehmed Ubeydullah Efendi*, s. 42-45.

¹²⁹ Ö. Hakan Özalp, *Mehmed Ubeydullah Efendi'nin Malta Afganistan ve İran Hatıraları*, s. 23.

cemiyetin örgütlenmesinde pay sahibi olur.¹³⁰ 1891’de Servet-i Fünûn’da yayımlanan yazılarının yanısıra bir müddet Amerikan Koleji’nde hocalık yapar.¹³¹

“1893’de, büyük uğraşlar neticesinde, Amerika’nın keşfedilmesinin 400. yılı münasebetiyle düzenlenen sergiyi ziyarete gider ve burada 6 ay *Şikago Sergisi* gazetesinde muharrirlik yapar. Washington’da açılan şekerçiler sergisinde keten helvası, lokum, badem, fıstık ezmesi gibi ürünler satararak dikkatleri üzerine çeker.”¹³² Ticâretle uğraştığı ve zaman zaman maddi sıkıntılar yaşayıp aç kaldığı, maceralarla dolu olan iki buçuk yıllık bir Amerika serüveni neticesinde birkaç ay süreyle kaldığı Liverpool’da bir takım neşriyat çalışmalarında bulunur.¹³³

“Diğer muhaliflerin aksine Sultan II. Abdülhamid lehine yayınlar yapar. Ve “Hocazâde” imzası ile onun hilafetinin meşruu olduğuna dair fetva yayımlar. Bu esnada İttihat ve Terakki mensuplarının kendi içinde yaşadığı ayrılıkları gidermek ve aralarında birliktelik sağlamaya çalışsa da başarılı olamaz.”¹³⁴

Liverpool’da çıkarmaya başladığı *Sadâ* isimli gazetesini Londra ve Paris’in ardından, 1897’de İstanbul’a dönerken uğradığı Filibe’de de yayımlamaya devam eden Ubeydullah Efendi’nin, *Gayret* gazetesinde de makaleleri neşredilir. “İstanbul’a döndüğünde *Servet-i Fünûn* kadrosu ile birlikte siyasî faaliyetlerde bulunduğundan Taif’e sürülen Mehmed Ubeydullah, yolda kaçar; ancak Cidde’de yakalanır ve 5 yıl kadar kaldığı Cidde’den de Mısır’a kaçar. Mısır’da yakın dostlarından olan Ahmed Kemâl Akünal ile karşılaşan Mehmed Ubeydullah, ilk olarak Filibe’de 4 sayı olarak yayımlayabildiği *Doğru Yol*’u yeniden neşretmeye karar verir ve gazetesinin edebî kısmını Ahmed Kemâl’e devreder.”¹³⁵ Ardından bu gazeteyi kapatarak Ahmed Kemâl’le birlikte *Doğru Söz* gazetesini neşr ederler.¹³⁶ *Doğru Söz*’de “Mehmed Ubeydullah ve Taşkendi” imzalarıyla önemli fikirlerini ihtiva eden makaleleri yayımlanır.

¹³⁰ Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 582.

¹³¹ Ö. Hakan Özalp, *Mehmed Ubeydullah Efendi’nin Malta Afganistan ve İran Hatıraları*, s. 25.

¹³² Ö. Hakan Özalp, *Mehmed Ubeydullah Efendi’nin Malta Afganistan ve İran Hatıraları*, s. 25-31.

¹³³ Ö. Hakan Özalp, *Ulemadan Bir Jöntürk Mehmed Ubeydullah Efendi*, s.114-117.

¹³⁴ Ö. Hakan Özalp, *Mehmed Ubeydullah Efendi’nin Malta Afganistan ve İran Hatıraları*, s. 37.

¹³⁵ Ö. Hakan Özalp, *Mehmed Ubeydullah Efendi’nin Malta Afganistan ve İran Hatıraları*, s.42-45.

¹³⁶ M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünal*, s. 36.

“1907’de gittiği Bakü’de, mecmualarda basılan makalelerinin yanı sıra siyâsî mücadelelerde de bulunur. II. Meşrutiyet’in ilânını haber alır almaz ülkesine döndüğünde *Servet-i Fünûn*’da siyâsî içerikli makaleler yazmayı sürdürür.”¹³⁷ “Bu süreçte ittihatçılarla yakın bir ilişki içerisinde olan Mehmed Ubeydullah, 1908’de Aydın mebusu seçilir. 1912’de siyâsî nedenlerle bir kez daha tutuklanır ve Bekirağa Bölüğü’ne kapatılır.”¹³⁸

I. Dünya Savaşı esnasında cihad çağrısında bulunmak üzere gittiği Afganistan dönüşünde tutuklanarak bir müddet esaretten sonra Malta’ya gönderilse de 1921’de Malta adasından kurtularak Münih’e gider.¹³⁹ “1924 ile 1928 yılları arasında *Cumhuriyet, Vatan, Millet, Resimli Gazete* gibi gazete ve mecmualarda dinî ve toplumsal konuları ele aldığı çeşitli yazı ve risaleleri yayımlanır. Cumhûriyyet’in ilanından sonra, Cumhûriyyet Halk Partisinden Beyazıt milletvekili olur.”¹⁴⁰

“Fikir adamı, gazete muharrirliği, mebusluk, muallimlik, seyyahlık, imamlık, şekercilik, Amerika’da keten helvacılığı, Amerika’da seyyar dolmacılık, seyyar pilavcılık, cenup Amerika’da soğan ticâreti, yüzük ve küpecilik, Amerika’da binalarda amelelik, seyyar köftecilik, lokantacılık, büyükelçilik, sandalcılık, kuşçuluk, politikacılık, İzmir’de Nakşibendi şeyhliği, Merdiven köyünde Bektaşî şeyhliği, Beyoğlu nikah memûrluğu..”¹⁴¹ gibi çeşitli işler yapan Ubeydullah Efendi; esprili ve ilginç kişiliği, sarıklı-cübbeli bir Jön Türk olması, fikirleri ve 81 yıllık yaşamına sığdırdığı serüvenleriyle dikkate değer bir insândır. Mehmet Asım Us’un, kendisinden “Daima muhaliftir. Ne söylenirse aksini iddia eder.”¹⁴² şeklinde söz ettiği Ubeydullah Efendi hakkında A. İhsan Tokgöz, “Dünyada hiç kimseye fenalık etmemiş, layık olduğu dereceden ziyade dünyaya asla ehemmiyyet vermemiş ve her hareketini doğruluk ve namuskârlıktan ayırmamış olan Ubeydullah Fransızca tabirle çok eksantrik idi.”¹⁴³ der.

¹³⁷ Ö. Hakan Özalp, *Ulemeden Bir Jöntürk Mehmed Ubeydullah Efendi*, s.151-154.

¹³⁸ Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 584.

¹³⁹ Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 584.

¹⁴⁰ Ö. Hakan Özalp, *Mehmed Ubeydullah Efendi'nin Malta Afganistan ve İran Hatıraları*, s. 64-66.

¹⁴¹ Hikmet, Feridun Es, “Tanımadığımız Meşhurlar, Hayatı On Romana Mevzu Olabilecek Adam”, *Akşam*, N. 9475, 6 Mart 1945, s. 5.

¹⁴² Mim Ayın (M. Âsım Us), “Yolsuz Bir Yolcu”, *Tanin*, N. 912, 18 Mart 1911, s. 2.

¹⁴³ Ahmet İhsan Tokgöz, “Merhum Ubeydullah”, *Akşam*, No. 6773, 25 Ağustos 1937, s. 10.

Hayatının son dönemini hastalıklar içerisinde geçirmiş ve 11 Ağustos 1927’de öldüğünde yakın dostu Abdülhak Hamid’in kabrinin yanında defnedilmiştir.¹⁴⁴

Eserleri

- Din ve Dünya (1895)
- Liverpool Hatıratı; Akıl Yahut Ahir Zaman Peygamberi (1898)
- Geçid, Doğru Yol’a –Bomba Meselesi- (1905)
- Islâh-ı Medâris-i Kadîme (1910)
- Hukûk-ı Aile: Müslümanlığa Göre Bir Erkek Dört Karı Alabilir mi Alamaz mı? (1924)
- Oruç (1924)

1.4.3. Eşref

Manisa/Kırkağaç/Gelenbe’de doğan Eşref’in,¹⁴⁵ doğum tarihine dair bir ihtilaf söz konusudur. Kendi beyanına göre 1847’de, kimliğine göre ise 1853’de doğmuştur.¹⁴⁶ Babası, nüktedân bir kişilik olan ve çevresinde “Deli Hafız” olarak bilinen Hacı Mustafa Efendi, annesi ise Arife Hanımdır.¹⁴⁷

İlköğrenimini Gelenbe’de, mahalle okulunda tamamlayan Şair Eşref, daha çocuk yaşlarda şiire ve şairlere ilgi duyarak şiirler kaleme almasının yanısıra babasının arzusu üzerine 5-6 ay gibi kısa bir müddet zarfında hafız olur.¹⁴⁸ Gençlik döneminde bir müddet zeybek kıyafetleriyle ve başına buyruk bir yaşantı sürse de yaşadığı adlî bir olay neticesinde yeni bir hayata adım atarak Manisa/Hatuniye Medresesinde öğrenim görmeye başlar.¹⁴⁹ Medresede Arabça, Farsça; husûsî bir hocadan da Matematik ve Tarih dersleri alır.¹⁵⁰

Medrese eğitiminin akabinde memûriyyete ilgi duyan Eşref; uzun bir müddet ifa ettiği kâtiplik, stajyerlik ve kaymakam vekilliği gibi görevlerin ardından 1878’de sınav

¹⁴⁴ Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 584.

¹⁴⁵ Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 136.

¹⁴⁶ Alpay Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Şair Eşref Hayatı, Sanatı, Yergileri*, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul 1988, s. 14.

¹⁴⁷ Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 136.

¹⁴⁸ Alpay Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Şair Eşref Hayatı, Sanatı, Yergileri*, s. 16.

¹⁴⁹ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 38.

¹⁵⁰ Alpay Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Şair Eşref Hayatı, Sanatı, Yergileri*, s. 16-17.

ile üçüncü sınıf kaymakam olma hakkı kazanır.¹⁵¹ 1879 ile 1902 yılları arasında çeşitli ilçelerde kaymakamlık yapan Eşref'in; içkiye düşkünlüğü, idarecilerle geçinememesi ve kaleme aldığı hicivleri dolayısıyla görev süreleri kısa olsa da¹⁵² farklı bölgelerde görev yapma olanağı bulduğundan, gördüğü aksaklıkları hicviyyeleriyle dile getirir.

1902'de Gördes kaymakamı iken, devlet büyüklerine yönelik hicviyyeleri ve siyâsî sebeplerle bir jurnal sonucu tutuklanan Mehmed Eşref'e "zararlı evrak bulundurma" suçu atfedilir ve altı aylık tutukluluk döneminin sonrasında bir yıl mahkûmiyetine karar verilir.¹⁵³ M. Kayahan Özgül, Eşref'in bu cezaya uğramasına sebep olarak hicviyyeleri ve Damad Mahmud Celâleddin Paşa ile mektuplaşmasını gösterir.¹⁵⁴ Mahkûmiyyet sonrasında İzmir'e geri döner; ancak içine kapanır ve kendisinden uzaklaşan eski arkadaşlarıyla bile görüşmez.¹⁵⁵ Eşref, birkaç ay sonra, kendisine hükümsüz ve kararsız olarak mânevî bir esaret ve mahkûmiyyet yatağı kılınmış bir yurt bucağını nefret ve iğbirarla terk ederek¹⁵⁶ Ağustos 1904'de Mısır'a, gönüllü bir sürgüne doğru yola çıkar.¹⁵⁷

Mısır'da geçim sıkıntısı yaşadığından ötürü Jön Türklerin hâmîsi konumundaki Ahmed Celaledin Paşa'nın yardımları ile hayatını idame ettirebilen Eşref; Jön Türk kavga ve anlaşmazlıklarından sıkılsa da Mısır'da kısmen hür bir ortam bulunduğundan hicviyyelerini bir nebze daha rahat bir şekilde kaleme alma imkânı bulur.¹⁵⁸ Eşref'in en kuvvetli tarafı, gördüğü bütün illetleri pervasızca ortaya koyabilmiş olmasıdır.¹⁵⁹

1905'de *Zuhuri* gazetesinde, 1906'da bir mizah gazetesi olan *Curcuna*'da yazıları yayımlanır.¹⁶⁰ Yine 1906 yılı içerisinde *Doğru Söz*'de yazmaya başlar ve *Doğru Söz*'ün ikinci sayısında *Zuhuri* gazetesinden ayrıldığına dair bir ibare mevcuttur.¹⁶¹ Eşref kitaplarını da Kahire'de yayımlar.

¹⁵¹ Alpay Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Şair Eşref Hayatı, Sanatı, Yergileri*, s. 17.

¹⁵² Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 137.

¹⁵³ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 62-64.

¹⁵⁴ M. Kayahan Özgül, *Türk Edebiyatında Siyâsî Rüyâlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 126.

¹⁵⁵ Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 137.

¹⁵⁶ Hilmi Yücebaş, *Şair Eşref*, Ahmet Halit Yaşaoğlu Kitapçılık, İstanbul 1958, s. 44-45.

¹⁵⁷ Alpay Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Şair Eşref Hayatı, Sanatı, Yergileri*, s. 66.

¹⁵⁸ Alpay Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Şair Eşref Hayatı, Sanatı, Yergileri*, s. 75.

¹⁵⁹ Önder Göçgün, *Şair Eşref*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 60.

¹⁶⁰ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 83; Alpay Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Şair Eşref Hayatı, Sanatı, Yergileri*, s. 75-80.

¹⁶¹ Eşref, *Doğru Söz*, S. 2, 5 Nisan 1906, s. 8.

Yaklaşık dört yıl süren Mısır sürgününde Fransızca ile ilgilenir ve bu dili derdini anlatacak kadar öğrenir. 1905 ve 1906 yıllarında kısa süreli olarak Jön Türklerin merkezi olan İsviçre, Fransa ve Kıbrıs’da bulunur.¹⁶² Dört evlilik yapan şair, iki kız ve iki erkek çocuk babasıdır.¹⁶³

II. Meşrutiyet sonrasında ülkesine döndüğünde Turgutlu kaymakamlığına atansa da buradaki asayiş bozukluğu sonrasında çok geçmeden görevini bırakarak İstanbul’a gider.¹⁶⁴ 1908 ile 1909 yılları arasında kıtaları, başyazarı olduğu mizâhi gazete *Edeb Yâhu*’da yayımlanır.¹⁶⁵ *Yeni Gazete*’de neşredilen yazılarının yanı sıra ilk olarak *Eşref*, sonrasında *Musavver Eşref* adıyla 52 sayı neşredilen gazetede de başyazarlık yapar.¹⁶⁶ Şair Eşref, hem yaratılışındaki büyük yetenek itibarıyla, hem de II. Abdülhamid döneminin hazırladığı çevre ve nedenler bakımından yazdığı hicivlerde başarılıdır.¹⁶⁷

1909’da, görevine ancak 31 Mart vakası sonrasında başlayabildiği Adana vali muavinliğine atanır; ancak birkaç ay sonra ‘vali muavinlikleri’nin kaldırılması ile şair, kendi arzusu dışında emekli edilir.¹⁶⁸ Eski rejimde hep ezildiğini ve haksızlığa uğradığını düşünen Eşref, yeni hükûmetten de pek farklı tavır görmediğinden, emeklilik aylığı ile geçinmeye çalıştığı bu dönemde İttihat ve Terakki’ye yönelik hicviyyeler kaleme alır.¹⁶⁹ Baba tarafından gelen hicve meyilli tabiatı, şairin memûriyyet hayatının başında kaderini değiştirerek adeta yıllarca sürgün hayatı geçirmesine sebep olmuştur.¹⁷⁰ Mehmed Eşref, 22 Mayıs 1912’de Kırkağaç’da verem nedeni ile ölür.¹⁷¹

¹⁶² Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 73.

¹⁶³ Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 138; İhsan Işık, *Türkiye Ünlüleri Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, Ankara 2013, s. 166.

¹⁶⁴ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 85-88.

¹⁶⁵ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 100-101.

¹⁶⁶ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 105-107.

¹⁶⁷ İ. Alaettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyat, İstanbul 1946, s. 124.

¹⁶⁸ Alpay Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Şair Eşref Hayatı, Sanatı, Yergileri*, s. 89-90.

¹⁶⁹ M. Kayahan Özgül, *Türk Edebiyatında Siyâsî Rûyâlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 1989, s. 126.

¹⁷⁰ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 121.

¹⁷¹ Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 138.

Eserleri

- Deccal 1-2 (1904-1907)
- İstimdâd (1905)
- Şah ve Pâdişâh (1906)
- Hasbihâl (1908)
- İran'da Yangın Var (1908)
- Sultan Abdülhamid'in Devr-i Evâil-i Saltanatı (1909)

Ölümünden Sonra Yayınlanan Eserleri

- Şair Eşref'in Külliyyatı (1928)
- Meclis'i Mebusan (1928)
- Bergüzâr (1928-1929)
- Kuyruklu Yıldız (1929)
- Rüyâ (1929)
- Kıtalar ve Hikâyeler (1929)

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞRU SÖZ 1-13. SAYILAR

2.1. 22 MART 1906 / 1. SAYI

Aded -1

Nüshası yarım franktır.

No:1

DOĞRU SÖZ

Sahibi ve Muharriri: Ahmed Kemâl

Redacteur-Proprietaire

Unvan: Sandûku'l bosta – 1060

AHMED KEMÂL

Abone Bedeli: Bir seneliği Mısır İçin Bir,

Adresse: Boite Postale No.1060

Hariç İçin Yarım İngiliz Lirasıdır.

Abonnement annuel | pour l'Egpte Ls.1

Etragers 13Fs.

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

27 Muharrem 1324

22 Mart 1906

Yeni Osmanlılık: Kalemene yahud nakden yahud bedenen vatana nâfi' olmaktan ibârettir.

2.1.1. Mukaddime

Doğru Söz.. Bu isim benim değil, pîr-i can fedâ-yı hürriyyet “Ali Suavi” merhumundur. Benim gazeteye bu ismi intihâb edişim, doğruluğumu yahud doğru söz söyleyebileceğimi iddiâ etmekten ziyâde merhumun peyrev ü perestîşkâr mesleği olduğumu anlatmak içindir. Bugün benim cândan cihândan mukaddes tanıdığım vatanımın taharrî-i çare-i selâmeti gayretiyle ummân-ı her dem huruşân alâmına atıldığım ömr-i gurbetimin yedinci senesidir.

Ben bu müddet zarfında boş durmadım. Maatteessüf muntazam çalışacak bir muhîte tesâdüf etmedimse de söz söylemek için elime geçen hiçbir fırsatı kaçırmadım. Lâkin heyhât! İntisâb ettiğim gazete sahiplerinin istibdâdı... O her gün her yerde başka bir renk ve rûh ile tekâmîl-i beşerîyyeti takîb eden her dimâğî başka bir lezzet-cû' ile kemiren istibdâd, yazdığım şeylerde rûhumu coştugu gibi cereyâna bırakmadı!

İşte bu ve bugünkü hâlimin müsâadesi sebepleriyle “*Doğru Söz*”ü ihyâ etmeğe mecbûr oldum.

Davâkârân-ı hürriyyetin “matbuâtın ifâ-yı maksada adem-i kifâyeti” gibi makâsid-i husûsiyye tazammun eden iddialarına rağmen ben her zaman her lütf u inâyeti matbuâtın beklerim. Lâkin bir gazetede bilmünasebe: “.... Kâfile-i ahrâr tarafından şimdiye kadar tesîs olunan gazeteler, risaleler ya makâsid-i husûsiyyeye ve yekdiğerine karşı temâyiz davâlarına mebnî olduğundan yahud heyet-i Osmâniyyenin bir heyet-i husûsiyye olduğu ve onun da diğerk milletlerin şerâit-i muhîtiyesinden, ecvâl-i rûhiyyesinden bütün bütün başka husûsiyât-ı halkıye ve teşekküliyesi olacağı (?) düşünölüp ona göre tavr ve tedbir ittihâz olunamadığından matbuât-ı ahrâr nâmına intizâr olunan semereyi veremedi!” dediğim vechile doğru sözde hiçbir maksad-ı husûsi takib etmeyeceğim gibi nazargâh-ı mütâlaamda daima rûh-ı Osmâniyyeyi bulundurmağa çalışacağım. “*Doğru Söz*” doğru söz söylemekten başka meslek tanımaz. Bunun için doğru söz, gazetelerin başındaki “Mesleğimize muvâfık olan asâr, maalmemnûniyye derc ü kabul olunur. Derc olunmayan varak îade edilmez.” yollu İstanbul sansürlerine rahmet okutacak derece-i gaflette aklâm-ı umûma tahakküm etmek gibi küstahlıklarda bulunmaz. Binâenaleyh “*Doğru Söz*” yalnız benim değil, doğru söyleyebilen her ferdin minber-i hürriyyetidir. Doğru söz, doğru düşünmekten gelir. Doğru meslek, doğru bilmem ne sahibi olmaktan değil. Binâenaleyh ashâb-ı makalâtın taharrî-i ahvâl-i husûsiyyesi benim vazifem hâricindedir. Ben kimsenin husûsiyâtına karışmam.

Bana tahsîn ve takdîr için miyâr ahvâlin vatana taallukudur.

Vatana nâfi' olanı tahsîn edeceğim gibi, onu mutazarrır eyleyenı de gücüm yettiği kadar kamçıluyacağım. Bunun için de gazetemde “Teşhîr-i Ricâl” unvânıyla bir fasl-ı mahsûs açıyorum. Anlaşıyor ki ben bazıları gibi “Gazetemizin mesleği şahsiyât ile iştigâl etmez.” yollu mantıksız yahud süslü sözleri kabul edenlerden değilim.

Garibdir!.. Şâhsî yani fâilî bırakıp da fiilî tahsîn ve tevbîh etmekteki mantıksızlığı hiç anlayamam. Fiilen hüsn ü kubhı vukûundan sonra tayîn eder. Binâenaleyh bu hüsn ü kubhın tayîninden fâil-i mesûl olmak lazım gelmez mi? O halde tahsîn ve takdîri fâile çevirmeyip de fâilin mâhiyyet-i malûmesi hakkında safsata-perdâzlık etmek ne demektir?.

Kötülük de iyilik gibi, eğrilik de doğruluk gibi mümâni-i sabitedendir. Zevâl ü tahavvül eğrilere, doğrulara aiddir. Cezâ hiçbir zaman sıfata tertîb etmez, mevsûfe terettüb eder.

İşte bu sebeble ben de cürmü değil mecrûmu cezalandırmağa çalışacağımdan başkalarının bahsetmek istemedikleri yahud öyle söyleyip mahremiyâtına kadar daldıkları şahsiyyât “şahsiyyât..!” Benim en mühim faslım olacaktır.

Gazetemin başlıca mebâhisi şunlardır:

Siyâsiyyât: Mesâil-i siyâsiyye-i câriyye

Edebiyât: Edebiyât-ı Osmâniyyeye dair tarih, intikâd, asâr-ı nesriyye ve nazmiyye numûneleri

Teşhîr-i ricâl: Büyük tanınan adamlar hakkında mütâlaât

Havâdis: On beş gün zarfında geçen havâdis-i mühimme

Maatteessüf *Doğru Yol*’a yolcu bulunamadı. Üstâd-ı fâzıl Ubeydullah Bey, mebde-i tarîkte tevakkufa mecbûr oldu. Şimdi mukavvimlik vazîfesi bana kaldı demektir.

Doğru yol kâfile sâları üstâd-ı fâzıl, *Doğru Yol*’un kısm-ı edebîsini bana terk etmişti. Ben de *Doğru Söz*’u onun nigâh-ı irşâdî altına takdîm ile edâ-yı şükrân eylerim. Ve minellahel tevfik

Ahmed Kemâl

2.1.2. Akabe Meselesi

Akabe, Bahr-i Ahmer’de Süveyş’den cenûba doğru giderken sola düşer. Bir iskeledir ki Bahr-i Ahmer’in nihâyet şîmâlisinin Asya cihetindedir. Süveyş ile Akabe

arasında denize doğru bir kara çıkıntısı girer. Tûr-ı Sinâ şibh-i cezâresi nâmını alan bu çıkıntı Akabe ile Süveyş mevkilerini körfez haline koymuştur.

Süveyş Mısır kıtasının Bahr-i Ahmer'e vâki bir iskelesi olup Akabe dahi Suriye kıtasının Bahr-i Ahmer iskelesidir. Fakat idâreten Hicâz vilâyetine merbût bir kaymakamlık olup Hicâz fırka-yı askeriyyesinden bir taburun merkezidir. Akabe'de idâre-i mülkiyye için müstakilen kazâ kaymakamı bulundurulduğu gibi bazen Akabe tabur kumandanı olan binbaşıya mülkiyye kaymakamlığı da tevciye olunur. Akabe sekinesi hurmalık sahibi Arabân olmakla ve bunların idâresi teşkilât hâricinde kalmakla, Akabe bir kazâ merkezi olmaktan ziyâde bir mevki-i askerîdir.

Vaktiyle buralarda idâre-i mülkîye yokmuş. Mısır mahmilinin berren gittiği zamanlarda güzergâhı olduğu için Mısır karakolları var imiş. Bu karakolların mahmil için ikâmesine devletce müsâade buyrulmuş. Muahharen mahmil-i tarik-i berri terk etmiş. Devlet de gördüğü lüzum üzerine oralara hem asker ikâme etmiş hem de mülkiyye idâreleri teşkil eden memûrlar tayîn eylemiş. İşte bu hâl böyle olalı hemân hemân on beş sene oldu.

Şam'dan berren Mekke'ye kadar demir yolu inşâsı tasavvuru meydâna çıktığı ve husûsiyle bunun iâne ile yapılacağı zikr olunduğu vakit bu teşebbüse herkesle beraber biz de abes nazârıyla bakarak istihzâdan geri kalmadık. Bahren münâkalâtı mümkün olan yerlerde mevcûd turk-ı berriye bile ister nakliyyât-ı askeriyye ister münâkilât-ı ticâriyye için olsun istimâl olunmaz. Zira turuk-ı bahriyyede turuk-ı berriyeye nisbetle fevkâlade suhûlet ve ehveniyet vardır.

Ama İngiliz'in Süveyş kanalı ve Hicâz ile Yemen gözünde imiş de icâbı halinde devletin nakliyyât-ı askeriyyesine mümâniyet edebilirmiş.

Bizim devletimiz işlerini bu dereceye kadar düşünmüş olsaydı yirmi sene evvel Osmanî kolu halinde bulunan Bahr-i Ahmer'in bugün Afrika cihetinden alâkasını kat' etmiş bulunmazdı. Sevakınle mevziin asâkir-i Osmâniyye maarifetiyle işgâli vaktiyle hem de İngilizler tarafından devlete teklîf olunduğu halde devlet kabul etmedi. Nitekim Sudan, hatta Mısır bile böyle teklîflerin reddiyle sâye-i şâhane de ecânib eline geçti. Lâ havle velâ kuvvete illa billâh.

Ne kadar tuhaf. Bizim devlet daima mülk elinden çıktıktan sonra ona ehemmiyet veriyor. Elinde kalana değil. Çünkü elinde kalana verse onun muhâfazasına biraz çalışmak lazım geleceğinden ve çalışmak ise devletce muhâfaza-i mülk husûsunda yapılan programın nasılsa hâricinde bırakıldığından her halde bugün Tunus'a, Mısır'a devletce verilen ehemmiyet elde bulunan İzmir, Bursa, Kastamonu vilâyetlerine verilmiyor. Fakat Allah karîn-i ehl-i salâh eylesin. Bizim şevketlinin hilâfete olan hırs ve teamı âdem (?) olan hırsı kadar şedîd olup devâm-ı hilâfetini ise haremine merbût gördüğünden Hicâz vilâyeti bu husûsta vilâyet-i sâirenin uğradığı ihmâlden kurtulmuş ve işte demir yolu inşâsına bu suretle başlanmıştır. Mamâfih bunda da evvela Cidde ile Mekke beyninde başlamak lazım gelirken iş bilmezliği göstermek üzere orası nihâyete terk olunmuştur. Ne ise her halde nereden olursa olsun başlanmış olması sezâvâr-ı teşekkürdür.

İnşâat şimdiye kadar hemân hemân yarıyı buldu. Bulmadıysa bulmak üzeredir. Artık bizim gibi müstehzilere itirâf-ı hata ederek ikmâline muvaffakiyyet duasından başka bir vazife kalmadı. Bu demir yolunun muâni geçtikten sonra ibtidâ-ı makâlede bahsettiğimiz Akabe iskelesine bir şubesi olması devletce tasvîb edilerek keşfiyete başlandı. Çünkü demir yolunda asker istihdâm edilmekte olduğundan istikşâfâtta bulunan mühendislerin refâkat ve maiyyetlerinde asker-i zabıtân ile asker neferâtı bulunurdu. Böyle asker müfrezeleri halinde bir takım kimselerin Akabe ile Mısır beynindeki arazide câbecâ dolaşmakta olduğu görülünce Bağdad demir yolu imtiyâzını ele geçiremediğinden dolayı pek ziyâde sıkılmış, kızmış olan İngilizler Hicâz hattının da ilerlemekte olmasından münzeiç oldukları gibi hükûmet-i Osmâniyyenin başına müşkülât çıkarmağa vesile aramakta bulunduklarından, tamam fırsattır diyerek (Vay, hükûmet-i Osmâniyye Mısır'a tecâvüz ediyor. Mısır'ın siyâseti devlet-i Osmâniyyeye aid ise vesâyet ve velâyeti bana aiddir.) gibi gürültülerle istikşâf kollarının geri çekilmesini talep ediyor.

İngilizlerin bu telâş göstermesi üzerine oralarda seyyâr halinde gezmekte olan müfrezeleri ne olur ne olmaz diye ihtiyâten Akabe'ye on, on iki mil mesâfede Mısır cihetinde bulunan Tâbe mevkiine yerleşmişler ve orasını karakol ittihâz etmişlerdir. Mısır kıtası fermânlara göre Bahr-i Ahmer'deki Süveyş ile Akdeniz'deki Ariş beynindeki hatt-ı mefrûz ile mahdûd olduğundan İngilizler'in bu müdâhâlesi fuzûli ve telâşlarına bî-mâhal ise de zannolunur ki, bunun için de İngilizler Mısırlılar ile matbuaları olan devlet

beyninde nefret-ilkâ etmek maksadını gizliyorlar. Bu müdâhaleden asıl bekledikleri netice de budur. Güyâ demek istiyorlar ki:

“Ey Mısırlılar, vatanınıza hariçten tecâvüz vuku’ buluyor. Biz onu muhafaza edeceğiz. Mukaddes vatanınızın bir zerre-i hâkini kimseye kaptırmayız. Sizde de vatanperverlik hissi var ise kalkın, bağışın. Vatanınız aleyhinde olan şu teaddîye karşı silaha sarılın. Hiç olmazsa nefret gösterin.”

Sâdediller dikkat etmiyorlar ki, Mısır halkı matbuaları olan devlete, İngilizlerin Mısır’ı işgâlden sonra rabıt-ı kalb ettiler. O işgâlden evvel Mısırlılar devlet-i Osmâniyyeye bugünkü kadar meyl etmezlerdi. Ve o adem-i meylin sebebi de Mısır’ın idâre-i dâhiliyye için imtiyâzlı olması idi.

Yani idâreten devletten münfâsıl olmağı istemedikleri hâlde devletin münfâsıl tutmasından idi. Çünkü o imtiyâz Mısırlıların devlet aleyhine kıyâmıyla hâsıl olmamıştı. Belki bir tavr u dînin devletin bulunduğu kavâilde bilistifâde kullandığı desâyîş neticesi idi. Binâenaleyh İngilizlerin Akabe meselesi gibi vesilelerle Mısırlıları gayret-i kavmiyye sevdasına düşürmek istemeleri elli altmış milyon nüfûs-ı islâmiyyeye hükmettikleri halde rûh-ı islâmı bilmemeleri nedendir? İngilizler bilmelidirler ki bu yolda teşebbüsler netâyic-i makûsa husûle getirip Mısırlıları İngilizlerden bütün bütün tenfir ü tebrîd eder. İslâm kavmiyyet tanımaz. Onun tanıdığı müslümanlıktır. Müslüman olanlar hep bir millettir. Hele şükür devletimiz İngilizlerin bu bâbdaki telâş ve muttâliblerine karşı uzun uzadıya cevap vermek zahmetini bile almıyor. Yalnız İngilizlerin mürâcaât ve tâcizâtına (Sen benim umûr-ı beytiyyeme karışamazsın.) cevabını veriyor.

İşte Akabe meselesinin hakâyık u esbâbı.

İngiliz telâşı ve müdâhâlesinin Akabe’ye demir yolu şaibesi inşâsını tehîr etmeyeceği bizce muhakkak ve hükûmetimizin bu husûsta gösterdiği metânet şayân-ı tahsîn ve aferîndir. Hükûmet-i seniyyenin bu metânette devâmını ve muvaffakiyyetini arzu ederiz. Bu işin içinde Almanya parmağı, Almanya teşvîki var zannetmek bütün bütün evhâm ve hayâle tâbi olmaktır.

2.1.3. Pîr-i Can-Fedâ-yı Hürriyyet Ali Suâvi

Nigâhlar ki emellerdir eyliyor feveran;

Nigâhlar ki güneştir leyâl-perver-i kin

Nigâhlar ki kazâlardır eylemiş isyan

Bu çehre çehre-i manâsıdır Suâvî'nin

Ümîdlerle gülen çehre-i tecellîye

O, hilkatın ebedî hande-i tehekkümüdür

Sema sema sarılan hâme-i Suâvî'ye

Gelen zamanların itbâk-ı rûh-ı mübhemidir..

Kıyâm..! İşte Suâvî'den aldığım mânâ;

Kıyâm..! İşte Suâvî bununla sakindir..

Kıyâmlar, heyecanlar, cidâllerle ona,

O fikr-i hâyice ancak sükûn-ı rûh gelir

Kıyâm..! Bunda uyur rûhu gâye-i emelin

Kıyâm..! Bunda güler çehre-i bekâya fenâ!

Kıyam..! İşte Suâvî.. o kâhir ecelin

Bunun yüzünden yaşar lahdi pür-vakar-ı beka!

Bekâ ki nâmına nisbet fenâyâ seyyândır

Ezel, seninle lebâleb hayât-ı umrândır

Ebed, seninle kararmış sabâh-ı hüsrândır

Ezel.. ebed.. sana âid meâ'ni-i şândır...

2.1.4. İran İle İhtilâf

Devlet-i Osmâniyye ile İran devleti beyninde bir zamandan beri bir hudûd ihtilâfı tahaddüt etti. Güyâ devlet-i Osmâniyye, İran toprağına tecâvüz etmiş. Oradan çekilmeli imiş. Eğer çekilmezse İran iki yüz bin şîiyi silanlandırarak ve Kafkasya'dan altmış bin Ermeni'nin İran toprağından mürûruna müsâade ederek devlet-i Osmâniyye'ye musallat edecekmiş. Buna ne hâcet? Hudûd boyunda edepsizlik ederek, devlet-i Osmâniyye'yi tecâvûze mecbûr eden kabâili tedfîb için iki bin müsellah asker gönderse iş daha kolay görülür. Devlet-i Osmâniyye aleyhine silahlandıracağı iki yüz bin şîiyi Şeyh Abdullah'ın muhâsara ettiği zamanda niçin şâfi'î Kürtlere musallat etmemiş.

Bir rivâyete göre de Osmanlı'yı tecâvüz ettiği yerlerden geri çekilmek için İngiltere ve Rusya devletlerine icbâr ettirecekmiş. Âlem-i nasrâniyyetin müslümanlığı, Müslümanları ayaklar altında çiğnemeye kalktıkları bir zamanda hâkimiyyet-i islâmiyyenin en büyük düşmanı olan Rusya ve İngiltere devletinin nasrâniyyetinin İran ve Osmanlı devletinin islâmiyyetini beynine mutavassıt olarak sokulması yakışır ya?

Ya eyyühel müslimin! Eleyse minküm racilün raşid.

2.1.5. Lisân Neler Yapıyor?.

Ebnâ-ı beşerî, akvâm ve ümem şeklinde tavâif-i muhtelifeye ayıran esbâbın birincisi ve en kuvvetlisi lisândır. Efrâd-ı insân eğer bir lisân ile mütekellim bulunsaydı bugün insânların aralarında mevcûd olan şikâk ve ihtilâf elbette bu dereceyi bulmaz idi.

Tevhîd-i elsineye çarecû olmağa sarf-ı efkâr eden hayr-ı hevâhan insâniyyetin en büyük emelleri bulacakları tedbîr ile umûm ve akvâmı yekdiğerine takrîb etmek neticesini hâsıl eylemektir.

İhtilâf-ı lisân münâsebetiyle birbirlerinden ayrılan tavâif-i insâniyye beyinde en büyük medâr-ı tekarrüb ve itilâf o tavâif içinde mümkün olduğu kadar birbirlerinin lisânını anlayacak efrâdın çoğalmasındır.

Almanlar memleketlerinde Fransızca talîmini teshîl çarelerini taharri ediyorlar. Fransızlar da Fransa'da en kolay surette Almanca öğrenmek yollarını arıyorlar. Filhakîka tarafeynin bundan maksâdı memleketlerinin ticâretine vüsat ve revnak vermektir. Fakat bu say ve içtihadından Almanlar, Fransızlar içinde yekdiğerinin lisânını anlayan efrâd çoğalır da iki millet beyindeki burûdet ve adâvet refte refte zail ve onun yerine de itilâf kâim olmak neticesi kendi kendine hâsıl olur.

Ahiren Almanya ve Fransa maârif nazırları yanında lisân muallimleri mübâdelesine karar verilmiş. Almanya mâarif nezareti Fransa'ya Almanca, Fransa mâarif nezâreti de Almanya'ya Fransızca muallimleri gönderecek. Her memleketin göndereceği muallim gideceği memlekette, geldiği memleketin lisânıyla yani Alman muallimler Fransa'da Almanca, Fransız muallimler Almanya'da Fransızca konferanslar tertîb edecekler. Hazır olacak talebe öğrenmek istediği lisânda mümârese için bir tarîk-i sehl bulmuş olacak.

Almanlar bu yolda lisân talîmi için İngiltere hükûmetiyle de uyuşmuşlardır.

Bu hizmette istihdâm olunacak muallimlerin mensûb olduğu memleketin derecesi sâniye mekâtibinde tadrîs hakkını hâiz ve gideceği memleketin lisânına dahi kavâid-i esâsiyyesi itibariyle vâkıf kimselerden intihâb olması şart koşulmuştur.

Elsine tahsîline sunûf-u makâsid için her tâifeden ziyâde muhtâç olan biz Türkler birçok amâl-ı siyâsiyyeye mebnî de elsîne-i muhtelif talîm ve tahsîlini teshîl edecek esbâbı da lâyenkatı aramalı ve bulunanları tatbîk ve ittihâz etmekte dakika fevt etmemeliyiz. Hükûmetimiz düşünmelidir ki memleketimizde dinin cem ettiğini bile lisân ayırıyor. Bize bir Halebli yabancı geliyor da bir Moskovalı, bir Kazanlı, bir Orenburglı hatta bir Sibiryalı, bir Moğolistanlı hemşehri görünüyor. Kezâlik bir Halebli'ye, bir Şamlı'ya kendi vatandaşı olan bir İstanbullu, bir Konyalı hatta kendi vilâyeti halkından bir Maraşlı ecnebî geliyor da sonra bir Mağribî, bir Hazarmî(?), bir Zencebarlı, bir Timbuktulu ailesi efrâdından görünüyor.

Bunların elsineden başka bir sebebi yoktur.

Unsur-ı arab memleketimizin anâsır-ı mühimmesinden değil, en mühim unsûrudur. Bu unsûr-ı mühimin lisânını biz kendimiz için lisân-ı dîni ve Arabça öğrenmeği dinen vazife biliyoruz. Arabçayı yalnız lisân-ı dîni bilmek, papanın hristiyanlığı Latinceye münhasır görmesine benzer. Dini Arabçaya hasr ve kasr etmek (Vemâ erselnâke illâ kâffeten linnâsi) mantıkınca kâffe-i ümeme mebûs olan Seyyidürresul Efendimizi yalnız kavm-i araba gönderilmiş itikâd etmektir. Din, lafz değil manâdır. Manâ ise bir rûhdur ki bu rûh içine girdiği kavmin lisânını teşkîl eden elfâz ile tecessüd eder. Çünkü o kavim içinde başka yolda bu rûhun hüviyyetini tayîn edemez. Bu hüviyyetin o kavmin bazı efrâdı arasında tayîni ise o kavim içinde taayyünü demek değildir. Meselâ merâtib-i vahdâniyyeyi bi-ecmâiha ilâ-yı derecât-ı belâgat ve fesâhatla ifâde ettiği için ve asl-ı hadd-i icâz olan sûre-i ihlâsdaki mezâyâden Arabçaya vakıf olmayan en büyük bir Türk edîbi için ne haz almak mütesavvirdir. Hâlbuki biz sure-i şerifenin manâ-ı muhteviyyesini (De ki; Allah birdir. Ancak Allah dayanacak arkadır. Doğurmadı. Doğmadı. Kimse ona denk olmadı.) kalıbıyla izâfe edersek yalnız zevk-aşınâyân-ı edeb değil, umûmen Türk muvahhitleri dahi anlarlar, zevk-yâb olurlar.

Bu sözleri söylemekten maksad Arabçanın din için lazım olduğunu zannetmekteki yanlışlığı göstermektir. Yoksa lüzûm-u tahsîlini men etmek değil. Bilakis hilâfet-i islâmiyyeyi hâiz bir devletin lisân-ı resmîyyesiyle konuşan halifenin efrâdına Arabça öğrenmek derece-i vücûbdadır. Halka Arabça öğretmek ve Arabçayı Türkçeden ziyâde himâye etmek yani Arab erbâb-ı kalemi himâye, üdebâ, şuarâ-yı ulemâsını teşcîi ve taltîf ve bunlar için cemiyetler tesîs etmek, müsâbakalar açmak, hükûmet-i Osmâniyyeye farzdır. Husûsiyle hilâfete hulefa-ı râşidinden ziyâde sâhib çıkmak isteyen Sultân Hamîd'in üzerine Arabça lisânının feyz-i intişârına geceyi gündüze katarak himmet ve hizmet eylemek hem farz hem vacib hem sünnet hem müstehabdır. Hem de en büyük borçtur.

Arabça bir kere kâffe-i islâmîyân beyninde lisân-ı umûmîdir. Her sene aktâr-ı muhtelif-i âlemden Mekke'ye gelip de Arafat meydânına yüz binlerle toplanan ehl-i islâma taraf-ı hilâfetten bir şey tebliğ olunacak olsa, bu şey ancak Arab lisânı üzerine tebliğ olunabilir. Bu tebliğ-i arabî o mevkiye Ümid Burnundan gelen hacının da kulağına girer, Filipin adalarından gelen hacının da Çin'den gelen müslümanın da canına değer,

Gine'den gelen müslümanın da. Halbûki birincinin lisân-ı maderzâdı Hollandazca, ikincisinin Malezce, üçüncünün Çince, dördüncünün Siyâhice idi. İşte bu muhtelif-ül lehçe, efrâd ile devlet-i hilâfet arasında vâsita-ı teâtî-i efkâr yalnız Arabçadır. Şu halde hükûmet-i Osmâniyyenin lisân-ı resmîsi Arabçadır. Arabça bilen bir Türk müslümanı Cava'ya gitse de merâmını ifâde eder, Ümid Burnu'na gitse de. Hind ve İran'a gitse de. Fakat Arabça ile gideceği yerin lisânını bilmeyerek kâffe-i elsineyi bilse, memâlik-i islâmiyyeden gittiği yerlerden hiçbirinde iki kelime tekellümüne muktedir değildir.

İstanbul'da Arabça talîm ve tahsîl için birçok medreselerin mevcûd olması temîn-i maksada kâni olunamaz. Zirâ o medreselerin usûlü Arabça talîmi için değildir. Zaten o medreseler devletce lisân-ı Arabiyyenin lisân-ı ilmi ittihâz olduğu bir zamanda Arab lisânında ulûm ve fûnûn-ı mütenevvi' tadrîsi için yapılmıştı. Ulûm ve fûnûn da din gibi Arabça ile kâim zannolunarak Arabçaya hasr ve tahsîs edildiğinden ve Arabça, Arab saltanatı bittikten sonra teveffûk etmiş bir medeniyetin lisânı olduğundan müderris-i mebhusûdan fâide yerine maddî manevî çok zararlar görüldü. Bir kere din Arabça bilmeyen halkın meçhulü kaldı. Sonra halkın zihnine Arabçasız din olmaz itikâdı yerleşti. Hâlâ Türkçe bir Kur'anımız yoktur. Bu olmadıktan başka olmasının imkânına kimseyi kâil etmek de mümkün değil. Bundan dolayıdır ki medreseleri bozalım, ıslâh edelim demek enzâr-ı âmmade (Dini bozalım.) manâsına alınıyor. Sonra başı sarıklılar müslüman (?) bab-ı meşihat hilâfetin vekelât-ı diniyyesini hâmil bir daire-i itikâd olunuyor. Bu evhâm ve hurefâtın saikasıyladır ki Fransa'da dinin devletten ayrıldığını görenler bir ah-ı derûn çekerek (Âh, işte bizde de tarîk-i selâmet budur. Kilise ile hükûmet birbirinden ayrılmalı. Şeyhülislam Efendi meclis-i vükelâyâ girmemeli.) diyorlar. Hay şu kilisenin Çan kalesi şöyle söylenilerek başına yıkılsaydı.

Bir lisânı bilmek demek o lisânda istediğini söylemek ve yazmak, söylenileni ve okuduğunu anlamak demektir. İstanbul medârisinin hangisi bu maksadı temîn eder. Bu maksad ile bâlâda dediğimiz yolda yani ol Arab erbâb-ı kalemiyle arab ulemâ ve üdebâsını himâye saniyen İstanbul'da ve bazı vilâyette Arabça tadrîsi için mekâtib-i mahsûsa (Bu mekteblerin muallimleri arab olmak şartıyla) küşâd etmekle salisen hutibâyı arabin değerlerini seçip getirerek İstanbul'da câbecâ nutuklar irâd ettirerek Arabça konferanslar, rabian Mekke'de, Şam'da, Bağdad'da Arab lisânı için birer encümen-i daniş yapmakla temîn edilir. Kırk sene evvel Beyrut'da hristiyan arabların himmetiyle

başlamış olan matbuât-ı arabiye himâye ile hızlandırılmış olsaydı bugün Türkçenin nâil olduğu Türkiyât-ı edebiyeye ve fenniyye arabçada dahi görülürdü. Belki arabçanın metânet-i edebiyeye ve servet-i aslıyyesine nazaran Türkçeden daha ilerüde bulunurdu. Halbûki o himâye yerine tasallut kâim olarak o matbuât söndürüldü. Mısır'ın bugünkü matbuâtının edebiyâtının müessisleri, muhterileri mâlikleri o Beyrutlu hristiyan Arablardır.

Arabça memâlik-i Osmâniyyede Türkler arasında bu yolda neşr ve tamîm edileceği gibi lisân-ı Türkînin, memâlik-i Osmâniyyenin halkı Arabça konuşan vilâyetinde neşr ve tamîmi için de Türkçe konferanslar, Türkçe mektebler yapılmalı, Türkçe devlet-i Osmâniyyenin lisân-ı resmîsi olduğu cihetle onun beyn-el Arab neşr ve tamîmi cüzi bir himmetle olur. Arabçaya devletce verilecek ehemmiyyet ise medeniyet-i mâziyeleriyle bihakkın mağrûr olan ve bizce de medeniyetleri cihetinden üstâd küll ve dinleri cihetinden mürebbî-i vicdân addolunan Arabları bize çok ısıdırır. Çünkü halkın vicdânî erbâb-ı kalemiyle ulemâsının üdebâ ve şuârasının elindedir.

Arab üdebâsının lisânında bugün devlet-i Osmâniyye aleyhine ateşler saçılır. Devlet-i Osmâniyye kendi lisânı olan Türkçe'yi himâye etti, terakki ettirdi. Arab lisânını öldürdü." diyorlar. Türklerin yüz otuz senede telâfi edemeyeceklerini bir otuz sene içinde kalemleri kırılarak dillerinin kesildiğini ve Türkiyât-ı edebiyeye-i hazırânın devr-i sabıkın aksırığı, öksürüğü kabilinden bir takım şeyler olduğunu bîçâreler bilmiyorlar. Bilmiyorlar ki Türkçe himâyeye mazhâr olmak değil mümânâtâ uğramayaydı. Bu geçen otuz sene içinde Türkler üdebâsıyla şuârasıyla ulemâsıyla matbuâtıyla Avrupa'ya kendilerini tanıttacaklardı da kimsenin kendilerine barbar demeye dili varmayacaktı. Bu bahs yine başka.

Bu gün Mısır âlem-i matbuâtta hatvezen olmağa başladı. Yarın Fas âlem-i medeniyete girecek. Lisân-ı Arab buralarda bir kere kabul olduğu feyz-i Türkî yolunu tutacak olursa artık lisân-ı Arabı himâye etmek vakti geçer. O vakit mecrâyı İstanbul'a çevirmek güçleşir. Husûsiyle Fas'da hilâfet davâsı da var. Oradaki emir-ül müminîne mensûb bir matbuât çıkar da bir kere âlem-i islâma dağılırsa artık biz hilâfetimizi Türkçe kimseye anlatamayız. Fevt-i fırsat etmemeli. Son pişmanlık fâide vermez.

Dinin lisânla kâim olmadığı Kur'anın Türkler için Türkçe olması lazım geleceği hakkında bâlâda irâd ettiğim sözlere çok kimselerin şiddetle eyleyeceklerini bilirim. Fakat bu makalenin o mevzûuyla o mesele başka başka şeyler olduğundan burada onun tafsîline mecbûriyyet göremem. İleride ondan da bahs edeceğim. Ve gidilen yolun nârefte olduğunu delâil-i akliyye ve nakliyyesiyle isbât eyleyeceğim. Allah hakkı anlamağa, anlatmağa tevfiik vere.

Mehmed Ubeydullah

2.1.6. Fas Meselesi

Fas meselesini hal için El Cezire'de münakıd konferansda müzakere edilmekte bulunan mesâilden Almanya ile Fransa beyninde en ziyâde muhtelifiye olan polis ve banka meseleleri hâlâ hal olunamadı. Faslılar bankadan kendilerine hassa talep edecek oldular. Cevâben “Pekâlâ ama faizciliğe Kur'an müsâade etmez. Bundan dolayı devlet-i Osmâniyyeyle Osmanlı Bankasında hissedâr değildir. Siz kendi şeriatinize mügâyyer düşecek böyle bir şeyi nasıl yapacaksınız, bu olamaz?” diyorlar. Ne garâbet? Şeriat-i islâmiyyeyi müdâfa bir Müslüman memleketini hilâf-ı kavâid-i insâniyyet tutmak isteyen Fransızlara kalıyor. Faizciliği nehy eden Kur'an acaba düvel-i nasaranın El Cezire'de konferans yaparak bir memleket-i islâmiyyeyi tanzîm etmesini mi emr ediyor?

Matbaa-ı içtihad – Şariüştarefeyn asr

2.2. 5 NİSAN 1906 / 2. SAYI

Aded-2

Nüshası yarım franktır.

Perşembe

DOĞRU SÖZ

Sahibi ve Muharriri: Ahmed Kemâl

Redacteur-Proprietaire

Unvan: Sandûku'l bosta – 1060

AHMED KEMÂL

Abone Bedeli: Bir seneliği Mısır İçin Bir,

Adresse: Boite Postale No.1060

Hariç İçin Yarım İngiliz Lirasıdır.

Abonnement annuel | pour l'Egpte Ls.1

Etragers 13Fs.

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

10 Sefer 1324
5 Nisan 1906

(Her on beş günde bir perşembe günleri Kahire'de çıkar.)

2.2.1. Devlet-i Osmâniyye ve Almanya Politikası

Cülûsundan beri dâhili ve hârici kâffe-i efâl ve harekâtı hatâ ender hatâ ve saltanat-ı devlet ve millet hakkında müstevcib envâ-ı âfât ve belâya olan Sultan Abdülhamîd Han'ın umûr-ı dâhiliye ve hâriciyye-i devlette velev hatâ olsun sabit ettiği bir mesele olup olmadığı tetkîk ve taharrî edilecek olsa biri dâhili biri hârici olmak üzere iki meselede isabet ettiği görülür.

İsabet ettiği mesele-i dâhiliye Ermeni meselesinin suret-i hallidir. Mesele-i hâriciyye dahi Almanya gibi umûr-ı şarkıyyeye bîgâne duran bir devlet-i azime-i mütemeddineyi ittifâk ile itilâf ile şarkta ve bilhassa memâlik-i Osmâniyyede alâkadâr etmiştir. İngiltere'nin memleketimizde menafi-i siyâsiyye ve iktisâdiyye sahibi olması Rusya istilâsına sedd-i rah oluyor ve bekâmızı temîne hayliden hayli yardım ediyordu. Sultan Hamîd'in mütelevvin politikası İngilizleri gücendirdi. Bizim bekâmımızda buldukları menâfi-i siyâsiyyeyi tarîk-i diğerle temîne çalıştılar. Yolunu buldular yahud

bulmadılar her halde memâlik-i Osmâniyyenin bekâsından kat' alâka etmiş gibi görünmeğe başladılar. Bu görünüşü ibtidâlarında her halde Sultan Hamîd'i korkutmak ve asıl gocundukları Rusya politikasından vazgeçirmek maksadıyla yapmışlardı. Sultan Hamîd İngilizlerin kendisinden yüz çevirdiklerini görünce bütün bütün Rusya'nın kucağına atılmağa ve Almanya ile münâsebâtı tahkîm ü tezyîde koyuldu. Bundan İngilizler bütün bütün havalanarak Sultan Hamîd'i alenî hafî tehdide kadar vardılar. Sultan Hamîd de bu tehdidâtta daha ziyâde pirelenerek zaman-ı umûru Rusya'nın eline verdi. Artık biz arada alet-i ittihâz edildik. Ruslarla İngilizler bizim memleketimizde bir ay çarpıştılar. Neticede Ruslar galib, İngilizler mağlup çıktı. Fakat bu çarpışmak esnasında İngilizler memâlik-i Osmâniyyeyi ateşe vererek Sultan Hamîd'i tedîb etmek istiyorlardı. Şimdi Sultan Hamîd'den intikam almak için Türklerin memleketini ateşe veriyorlar. Bir şahsın halkın arzusuna hissiyât-ı kadimesine mugayir olarak tarîk-i bâtıl-ı sâlik olmasından dolayı bîgünâh halkı mesûl tutuyorlardı. İşte İngilizler Ermeni meselesini böyle tertîb ettiler. O budala Ermeniler de Sultan Hamîd'in cebânetini bildikleri ve İngilizlerin politikadaki maharetine güvendikleri için İngilizlerin düvel-i muazzamanın önüne düşüp de Ermeniler'e Ermenistan yapıvermek hevâsıyla bir azim-i heyet-i müttefike donanmasıyla Çanakkale boğazlarına doğru gelmekte olduklarını görünce benlik sevdasıyla ağızları sulanarak silaha sarıldılar. O sürede Sultan Hamîd'in cebâneti Rusların teşciât-ı desîsekâranesiyle cürete tahavvül ederek Ermeniler'i yere serdi. İşin içinde Rusya parmağı görününce, müttefik donanması da yıkıldı gitti. Bu meselede Ruslar, Sultan Hamîd'i himâye ile İngilizleri yere çarpmak istedikleri halde memleketin içinde tehlikeli surette tutuşmuş olan yangının itfâsına yardım ettiler. O sırada Sultan Hamîd istifâde ederek Almanya'ya ziyâde yanaşıyordu. İngilizlerle boğuşmakta olan Ruslar, bu takrîbe o kadar dikkat edemiyorlardı. Arasıra gözlerine çarptıkça İngilizlere karşı temîn-i muvaffakiyyet için göz yumuyorlardı. Rusya bizim politikamızı iltizâm edince Fransa ona muhalefet edemiyor. Almanya bize zahîr oldukça Avusturya, İtalya, Almanya'dan ayrılmıyorlardı. O vakit İngilizler yalnız kalıyorlardı. Bir şey yapamıyorlardı. Muahharen İngilizler bizi ezmek için Rusya ile uyuşmağa kadar kalkıştılar. Sultan Hamîd bunu fırsat bilerek bütün bütün Almanya'ya döndü. İşte Bağdad şimendiferinin Almanya'ya geçmesi bu takrîbin netâyici oldu. Rusya ile İngiltere'nin birleşmesi bizim için bütün bütün mahv demekti. Almanya'nın sinîn-i ahirede, memâlik-

i Osmâniyyede tesîs ettiği münâfi'-i iktisâdiyye Rus-İngiliz birleşmesinden tevellüd edebilecek muhâzara-i inkirâzı da bertaraf eyledi.

Almanya alâkadârlığıyla bertaraf olan bu muhâzarat Rusya ve İngiltere devletleri ruy-i arzda mevcûd oldukça Alman istilâsı muhâzarasını hiçbir vakitte tevellüd edemez. Bilemem ki, Almanya ile takrîb ve itilâfdan bu kadar mühim fevâid-i azime husûle geldiği meydanda iken nasıl olur da Türkler içinde Almanya aleyhinde, Alman politikası aleyhinde adamlar bulunuyor.

Bir Türk, sahîh bir Osmanlı Türk, bir Müslüman Türk Almanya aleyhinde bulunursa o Türk, izzet-i nefis sahibi değildir. Daha dün mevcûdiyyetimizi tehlikeye düşüren Makedonya meselesini Almanlar sayesinde bertaraf ettik. Hem de yalnız Makedonya hakkındaki muhatara-ı mevcûdiyye değil, Makedonya vesilesiyle memâlik-i Osmâniyye hakkındaki muhatara-ı müstakbeleği def' ettik. Eğer bütün bütün def' edemedikse miâd-ı muntazırdan hiç olmazsa yarım asır daha ileriye attık.

Almanlar güya bize hasbetenlillah dost olmuyorlarmış da memleketimizdeki menâfi'-i iktisâdiyyeyi elde etmeğe çalışıyorlarmış!.

Acâyib; Almanlar bizlerin kara gözlerimize mi âşık farz olunuyorlar ki, hasbetenlillah dostluk mecbûriyyetinde bulunsunlar. Biz şimdiye kadar kendi münâfi'ne rağmen hasbetenallah İngilizlerin bize düşman olduklarını gördük; ama hasbetenallah hiçbir devletin bir devlete dostluğunu görmedik. İngilizleri bize düşman eden Sultan Hamîd imiş. İngilizler Sultan Hamîd'in ahvâlinden dolayı ona düşman olup da bizi de kendilerini de Sultan Hamîd'in taadiyâtından kurtarmağa çalışmak lazım gelirken bize düşman olup da Sultan Hamîd'i başımıza belâ olacak hale getirdiler. Sultan Hamîd hem de Salisburben'in kabine riyâseti zamanında, İngiltere'nin muvaffakiyyetini istihsâl etti de Kanun-ı Esâsî'yi icrâdan iskat eyledi. Eğer İngilizler, memâlik-i Osmâniyyeyi parça parça istilâ ederek yahud Grek istilâsına maruz bırakarak bizi Sultan Hamîd'in elinden kurtaracaklar ise bize bu kurtulmanın lüzumu yoktur. Bir Türk, her halde Sultan Hamîd'in tebaasından olmağı kral Edward'ın tebaasından olmağa milyon kere tercih eder. Sultan Hamîd'in tebaasından olan bir Türk, hürriyyeti ne kadar gasb edilse yine hürdür. Kral Edward'ın tâbiyyetine girecek bir Türk, hürriyyetin aksa-yı merâtıbına suûd etse yine esirdir.

Almanlar, Fransızların iddiâlarına, İngilizlerin muvâfakatlarına rağmen işte Fas'ın zâyî etmek üzere bulunduğu istiklâlini de temîn ettiler. Almanlar, memâlik-i İslamiyyenin fevâid-i maddiyesini istiyorlar. Fransızlar, İngilizler, Ruslar Müslümanların rakebesini istiyorlar. Memleketimizde mevcûd ve mekmûn olup da bize de yaramayan bir takım hezâyin ü defâyini keşf ederek bizi de, kendilerini de müteneffi' etmeğe çalışmak niçin Almanlar hakkında gayr-ı meşrû' görülüyor da rakebemize mâlik olmak isteyen heriflerin matâlib ve âmâli tehlikeli addolunuyor, bir türlü anlaşılamaz.

Asrımızda her türlü teşebbüsât-ı mâliyye eshâm üzerine icrâ olunup da memleketimizde kisesine güvenebilecek erbâb-ı yesâra Alman kumpanyalarının eshâmı piyaçelerde mevcûd olacağından memleketimizdeki teşebbüsât-ı iktisâdiyyede fevâid, Almanlara münhasır kalıyor ki iddiâlara mahal olamaz.

Trablusgarb'ı öteden beri benimseyen ve benimsediğini mahâfil ve mecâlis-i milliyye ve siyâsiyyesinde resmen bir âverde'-i zebân eden İtalyanların bu iddiâyı fuzûliyânelerine karşı herkes Trablusgarb'ı İtalya'ya bahşedecek semâhat göstererek, her ne vakit Trablus zikr olursa (Evet, orası İtalya'nındır.) demeğe kadar varıyor da sonra bu davâyı kökünden ibtâl edecek olan Alman teşebbüsâtına karşı telâş ediyor, ne kadar garîb!?

Hâsılı Almanlar, 'ale'l-umûm memâlik-i islâmiyye ve ale'l-husûs memâlik-i Osmâniyye için hayr-ı mahz u mahz-ı hayrdır.

Sultan Hamîd, Almanya politikası husûsunda memleketine hizmet etmiştir. Sultan Hamîd'in ettiği hayr, ürküttüğü kurbağaya değer mi? İşin o ciheti başka bir mesele.

Yine tekrar ederim, bir Türk için, mücerred Sultan Hamîd politikasının aleyhinde bulunmuş olmak maksadıyla – Alman politikasının aleyhinde bulunmak izzet-i nefis sâhibi olmamaktır.

Mehmed Ubeydullah

2.2.2. Vezir-i Celâlet-Semîr-i Ahrardan Verâset-i Saltanat Hakkında İstifsâr-ı Rey'

Öteden beri arasına yıldızdan afâk-ı siyasete inikâs eden havâdis-i garibe-i meş'umeden biri de padişahın verâset-i saltanat hakkındaki fikr-i tebdîlidir ki matbuât-ı ahrârı lüzumundan ziyâde bir ehemmiyyetle işgâl etmektedir.

Verâset-i saltanatın kâide-i kadimesinden çıkarılmasına ve husûsiyle bu tegayyürün her fikr ü niyyeti vatan-ı mübareğin tahrîbini intâc edeceği otuz seneden beri gördüğümüz silsile-i vukuâtıyla sâbit olan hünkâr-ı hâzırın yeddiyle icrâ edilmesine karşı lakayd kalmak bizim için bittabi mümkün olamazsa da (Râvi)'nin reyi gibi bu meselenin bize istikbâl-i vatan ü millet için akdem ü elzem olan tedâbir-i âcileyi unutturacak derecede ehemmiyyet alması da caiz olamayacağından bu husûsta rey-i sâib-i asfânelerine mürâcat ettiğimiz vezir-i ahrârın mutâla-ı atıyyelerini aklâm-i ahrâr irşâd maksadıyla şuraya derc ediyoruz.

Verâset-i saltanat usulünün tagayyürü hakkındaki fikrimi soruyorsunuz. Evet. Bu meseleye meselenin ehemmiyyet-i asliyesinden ziyâde matbuât-ı ahrâra gösterdiği tesîr cihetinden beyân-ı mütâla etmek isterim.

Malûmdur ki millet-i Osmâniyye-i âli saltanatın muhâfaza-ı hukukunu müteahhiddir. Bu teahhüdün ömr-i aziz-i nâmuradâneleri kanlı facialarla hitâmelerin ve az çok vatan millet için nebât hissine izhâr etmiş olan saltanatın sabıka haklarında bî-dirîğ edildiğine doğrusu teessüf olunur. Lâkin yine malûmdur ki bizim ezmine-i ahiremizde husûsiyle bu sondur. Saltanatta şehzâdelerimizin ahvâl-i husûsiyyeleri değil millete hatta iki kardâşın emyâl-i şahsiyyeleri; şahsiyyet-i mâneviyyeleri birbirlerine karşı meçhuldür. Böyle niyet ve ahvâli külliye meçhûl olan şehzâdelere tarafgîrlik etmek istikbâl-i şâhsî hazırlamağa çalışmaktan başka ne ile tefsîr olunur? Bir de bu tarafgırlığın vatan ve millet hakkındaki niyetleri meçhûl olmakla beraber bîküllîye masûm olan ve ömrleri bizden ziyâde istibdâd altında bulunan o biçârelerin ne derece zulm ve eziyyet celb edeceği de vicdân-ı munsif sahibi olanlar için en ziyâde düşünülecek noktadır.

Bilirsiniz ki benim bütün ömrüm o aile içinde geçmiştir. Ve hepsini husûsiyyetleriyle tanırım. Ve içinde hayrhâh-ı millet olanları bulunduğunu da bilirim. Lâkin yarın ellerine “Nefs-i nefis-i hümayun mukaddes ve gayr-i mesûldür.” Kudret-i mutlakası verildiği zaman bu gün kendilerinde gördüğüm hayr-i hevâ-ı milletin bâki kalıp kalmayacağını kestiremem.

Demek isterim ki bu fenalıkları padişahlarda değil, onların ellerine verdiğimiz kudrette aramalıdır. Çünkü insân müstebiddir. İstibdâd edememek fırsatı bulmamaktadır. İşte millet için gelecek padişahların kim olacağını düşünmekten ziyade istibdâdın kuvve-i icrâiyyesi olan kudret ve salâhiyyet-i saltanatı tehdîd etmek iktizâ eder ki bunun için de tutulan tedâbiri maetteessüf kâfi görmüyorum!.

2.2.3. Doğru Söz Sahibi Ahmed Kemâl'e

Ya şair!

Doğru Söz gazetesini okudum. Mukaddimenin bazı cihetleri hoşuma gittiğinden, ilerisini sonra okuyup yine beyân-ı mütâlâa etmek üzere gazeteyi kapadım; şunu yazdım. Mukaddemede hoşuma giden gayet mantıkî olarak beyan olunan ‘şahsiyyât’ cihetidir.

Öyle ya!.. Edebden bahsetmeli, edebsizden bahsetmemeli! Meyhaneden bahsetmeli, sarhoştan bahsetmemeli. Kaptığı ciğerden bahsetmeli, kediden bahsetmemeli! Rüşvetten bahs etmeli, intihâb-ı memûrîn komisyonundan bahsetmemeli. Sirkatten bahsetmeli, mabeyn-i hümayundaki kuttâ’-ı tarîkten, haramîlerden bahsetmemeli! Haramdan, helâlden bahsetmeli, memûrlar içindeki haramzâdelerden bahsetmemeli. Eşekten bahs etmeli, vükelâ-yı fihâm efendilerimizden bahsetmemeli. Katırdan bahsetmeli. Fehim Paşayı zikretmemeli. Continantal ziyafetinden bahsetmeli, içindeki dalkavuklardan bahsetmemeli. Mısır’dan bahsetmeli, elâ gözliden bahsetmemeli! Hicaz şimendiferinden bahsetmeli, İzzet paşanın bundaki amâl-ı melûnâne-i şahsiyyesinden bahsetmemeli. Yalandan bahsetmeli, Zabtiye nazırı Şefik Paşadan bahsetmemeli. Katilden bahsetmeli. Rıdvan Paşadan, Abdürrezzak Beyden bahs etmemeli. Zulümden bahsetmeli, çardan, Sultan Hamîd’den bahsetmemeli. Böyle sayılacak yüzbin maskaralık olduğundan kıta-i atıyye ile işi kısa kestim.

“Ve lâ tahsebennellezîne kutilû fî sebîlillâhi emvâten, bel ahyâun inde rabbihim yurzekûn.”

Sadakallahu’l-azim

Kıt'a

Böyle bir kâide olsaydı cihânda der idik
 Uyalım, kâideye biz de inâd etmeyelim.
 Ortadan kaldıralım “şahs” ile “şahsiyyât”ı
 Cürm ile uğraşalım, mecrûmu yâd etmeyelim.

Bu kıta eskiden söylediğim bir kıt'ayı hatırıma getirmekle, işte onu da yazıyorum.

Kıt'a

Kimsenin hakkında tahkîk etmeden söz söylemem.
 Eski bir darb-ı meseldir gerçi orman taşlamak,
 Hicv edersem zâlimi zahid, günâh ettik deme,
 Dîn-i İslâmda sevâbdır çünkü şeytân taşlamak

Hâsılı gazetenin adı “Doğru Söz” olduğuna göre “şahsiyyât” olsun, ne olursa olsun. Sırası gelince hemân dayanmalı, beyân-ı hakikatten çekinmemeli. İstersen kusurumu arayan bir ‘Türk’ gibi evvela benden başla, “Gece gündüz meyhaneden çıkmıyor”de. Ben de beyt-i âti ile başlayarak cevap vereyim.

Ana meyhânelerin öksüzüyüm
 Milletin sanki kör olmuş gözüyüm!..

Eşref

2.2.4. Midhat Paşa

Gözümde kanlı hayâliyle bir hazin tabut
 Zaman zaman dolaşır ufk-ı fikretimde vakûr
 Peyinde sâf bulutlar.. Cihan cihan ervâh
 Eteklerinde... Ederler o mevkibi teşyî'
 Çıkar o, çıktığı yol arş-ı intikâma varır
 Geçer o, geçtiği yerlerde rûy-ı hak kızarır
 Ağır ağır dolaşır âsumanda, gâh durur

Eder vücûda adem sanki bir ‘itâb-ı nigâh
 Onun ‘itâb-ı nigâhıyla mahşer-i melekût
 Onun ruûd-ı sükûnuyle belki arş-ı ilâh
 Huzû-u haşyet içinde donar kalır mebhut...
 Benim gözümde bu tabût her zaman dolaşır
 İçinde (Midhat)ı hûn-ı şehâdetiyle taşır!..

Ahmed Kemâl

2.2.5. Fas Meselesi

Hele El-Cezîre Konferansı bir neticeye vâsl ve ortadan muharebe korkuları zail oldu. Avrupa gazetelerinin tavr-ı ifâdesine bakılırsa ne şiş yandı ne kebab. Hatta konferans reisi Dük Dalemdor’un(?) beyânına göre kimse mağlûb ve kimse muzaffer olmadan iş görülmüştür.

Japonla Rus muharebesinde, Japon galibiyetin aksâ-yı derecâtına vâsl, Rus da mağlûbiyyetin ednâ-yı derekâtına nâzil olduğu halde muâhedenin akdini müteâkib umûmen Avrupa gazeteleri Rus’un şeref ve haysiyyeti kurtulduğunu iddia etmişler ve mağlûb Rusları gâlib ve muzaffer Japonlardan daha ziyâde alkışlamışlardı.

Fransızlar Fas’ı bir tavr-ı müsâlemetkâri ile istilâ edeceklerdi. Bunun için kendilerinin Mısır üzerindeki hukuklarından vazgeçtiklerini mübin, İngilizlerle bir mukâvele nâme-i akd ederek uyuştular. Bu mesele Almanya İmparatorunun gayretine dokundu da bizzat kendisi Fas toprağında Zence’ye kadar gitti. Ve toprağa ayak bastığı anda irâd ettiği nutk u meşhûrunda, mâlik-i istiklâl bir memlekette bulunduğunu dermiyân ederek Fransızlara had ve miktarlarını anlattı. İşte Fas meselesi buradan çıktı. Sonra Almanya hükûmeti Fransızların iddialarına ve arzularına rağmen Fas meselesini hal etmek için bir konferans akd olunmasını, hem Fransa’ya hem de devletlere kabul ettirdi. İşte El-Cezîre’de konferans böyle toplandı. Konferansta en ziyade münâzaa çıkaran mesele, Fas’ta teşkîl olunacak polis meselesi idi. Fransızların iddiasına göre Fas’da polisi kendileriyle, İspanyollar teşkîl edeceklerdi. Ve buna kimse karışamayacaktı. Ve bu polis hiçbir murâkabe altına girmeyecekti. Konferans kararına göre, Fas’da miktarı iki bin beşyüz kişiden ibâret olmak ve ticâret-i ecnebiyyeye açık sekiz sahil şehirlerinde ecnebîlerin mal ve canlarını muhafaza etmek üzere teşkîl edecek polisler kâmilten yerli olacak ve bunlara muallim olarak tayîn olunacak.

Zabıten sevâhil-i mezkûreden Tatvan ve El-Ariş şehirlerinde İspanyol, Mağadir ile Safî, Mezağın, Ra'be şehirlerinde Fransız, dar-ül beyza ile Tanca Fransız ve İspanyol'dan mahlût olacak ve umûmunun üzerinde Tanca'da ikâmet eder ve teşkilâtı teftîş altında bulundurur, İsviçreli yahud Hollandalı bir müfettiş bulunacak ve bunlar kâffeten Fas padişahının intihâb ve irâdesiyle tayîn olunup polis heyeti kendilerine Fas hâriciyye nezâretini merci tanıyacaktır. Tanca'daki heyet-i süferâyâ da mürâkebe ve indelicâb müdâhale hakkı verilmiştir. İşte polis meselesi bu yolda hallolundu. Banka meselesinin halli de –burada tafsîline şimdi meydan yoksa da- diyebiliriz ki polis meselesinin suret-i halline karîbdir. Evet, filhakika Fransızlar iddialarını tutturamadılar, dediklerini yaptıramadılar. Ve her ne kadar Delkase ile zahirde kilise meselesinden dolayı sükût etmiş gibi görünen Rövyne kabinesini bu yolda feda edilirse de El-Cezîre'deki murahhısları konferanstan kovulamadıkları için Rusların, Japon muharebesinden çıktıkları gibi şeref ve haysiyyetlerini kurtararak işin içinden çıkmışlardı. Şu halde Almanya muzaffer addolunabilir mi ya? Avrupalılar'a göre meselede muzaffer addolunmayan Almanya'nın biz müslümanlarca sa'yi meşkûrdur. Çünkü Fas gibi memleket-i islâmiyyeyi istilâ eden tahlîs ve istiklâlini temîn etmiştir.

Mehmed Ubeydullah

2.2.6. Havâdis

Her sene baharın takarrüb ve vürûdunda yani dağların, ormanların mültecilerine mihmânperverlik edeceği zamanlarda Makedonya'da komite eşkiyası icrâ-yı şekâvete başlamak hazele-i Bulgariyye'nin âdât-ı menhusesinden ve bu şekâvet sebebine on-on beş seneden beri Rum ili kıtasında, silah altında tutmak mecbûriyyetinde bulunduğu, yüzbinlerce müsella ordularıyla hazele-i eşkiyâyı tepelemek de de'b-i dîrîn-i saltanat-ı seniyyeden olup bu sene dahi baharın ikmâli üzerine sinîn-i sabıka misilli bu dâd u sited-i hayat-ı beşeriyye kemâl-i keremi ile sâha-i revâcda suretyâb tayîn olmuş ve bâzâr kâr ü zâr insân kanı akmakta, kesâddan şikâyet edenlere küşad edilmiştir. Bu dalaverede vurgun vermek isteyen Bulgar hükûmet mâder-i be-hatası Makedonya fatihi olmak hevâ-yı mütehassirânesiyle eşkiyayı Bulgaristan'da tertîb ü teslîh ve sevk ü tescî' etmeği ve icât-ı cinsiyyetten ve bunları himâye eylemeği de düvel-i muazzama efendilerimiz vezâif-i insâniyyetperveriden addederler.

Askerle eşkıya arasında şimdiye kadar husûle gelen birkaç çarpışmadan eşkıya çokça telefât vermiş olduğundan Bulgar hükûmeti askerlerin ihrâk-ı kurâ ve ve katli-nûfûs gibi fezâata nihayet vermelerini taleb yolunda hükûmet-i Osmâniyye'ye şiddetlice notalar vermeğe başlamıştır.

Makedonya meselesinde geçen sene düvel-i muazzama ittifâkıyla bir suret verilmiş ise de suret-i mezkure İngilizler'i memnûn edemediği cihetle müttefiken yapılan suret-i tasviyeye rağmen bu sene Avrupalının İngiliz teşvîkiyle işe müdâhale etmesi yine müstabed değildir. Zaten Girid'de Yunan kralının oğlu vali bulundukça Balkan'da müvâzene husûlü baîd ve Avrupalı işe müdâhale etmese bile Bulgarlar için Prens George'u Girid'de görmek başlarından kalpaklarını fırlatmağa sebep-i şedîddir.

....

Devlet-i Osmâniyye ile İran beyninde mütehaddis hudud münâzaasını fasl etmek üzere Rusya ve İngiltere devletlerinin arz ettiği tavassut devletce kabul edilmediği cihetle ihtilâf hallolunamamıştır.

Bu işin de sarpa saracağından korkanlar var.

Utufetlü Ahmed Celaleddin Paşa Hazretlerinin itbâından Sabri Efendi takriben on gün evvel bir gece ikâmetgâhı bulunan Abbasiyye cihetinde sokakta ölü olarak bulunmuştur. Mûmâileyhin kavüyyülbünye zinde-i vücûd ve kâmil bir adam olması ve kimse ile adâveti, husumeti olmaması şu suretle yolun orta yerinde meyt olarak bulunması pek manidâr bir hale koyar.

Acaba müteveffâyı huddâm sahibi Şeyh Neciddin'in müridlerinden birisi cinnîlere mi kaptırdı, yoksa Seyyâdilerin şebeke-i saydlarına mı düşürdü. Buralarını layıkıyla keşf ve tahmîn edebilmek dakâyık-ı umuru bilecek kadar zîrrin yani fehim olmağa mütevakkıftır. Şimdilik tahkikat devam etmektedir. Bakalım işin içinden ne çıkacak.

İstanbul şehr-i emini Rıdvan Paşa ikâmetgâhına giderken Göztepe demiryolu mevkifinde üzerine birkaç kişi hücum etmiş ve atıkları kurşunların sekizi müşarunileyhe isâbet eylemiş olmakla hiçbir lakırdı söyleyemeksizin on dakika sonra vefâtı vukuu

bulmuştur. Hücûm edenlerin Vanlı, Bitlisli olması ve müşarünileyhin teşrifatçılardan Bedirhan Paşazâde Abdurrezzak Beğ ile husûmet-i sabıkası bulunması fi'l-i katlin Bedirhan Paşazâdelerin marifetiyle vukua getirildiğine hükmettiriyor. Şevketlinin de bu katilde zî-medhal olduğunu zannedenler yok değil çoktur.

Bursa valisi Reşid Paşa müteveffaya hayrülhalef olmuş ve gidenin selefi Mazhar Paşayı arattırdığı gibi şimdiki yadigârın da Rıdvan Paşayı mumla arattıracağı muhakkak bulunmuştur.

Rıdvan Paşanın suret-i vefâtı halka (Allah büyüktür) dedirtecek yolda olduktan başka vefâtıyla halk hem kendisinden hem de Bedirhan haşerâtından kurtuldu. Allah Fehim Paşayı da emin-i cedîd Reşid Paşaya, Çerkes Mahmud Paşayı zabtiye nâzırına musallat etsin de memleket bunların hepsinden de temizlensin. Ahiren vârid olan haberlere göre mabeyn teşrifâtçılarından ve Bedirhanzâdelerden Abdurrezzak Beyle Üsküdar kumandanı Ali Şamil Paşa ve Bedirhanzâdelerden taşralarda müstahdem ne kadar adamlar var ise cümlesi hünkârın irâdesiyle derhal tevkîf ve elli bir kişiye bâliğ olan Bedirhanların cümlesi Yemen ile Taife nefy olunmuşlar.

Hem pilav yağlanıp hem tencerenin temizlenmesinden memnûn kalan şair ise bu haberler üzerine kıt'a-ı atıyyeyi söylemiştir.

Kıta

Bu tesâdüfden melekler oldu şâd
Vardır elbette daha âmâdeler
Şehremini dâhil oldu cennete
Çıktı cennetden Bedirhan-zâdeler

İngiltere kralının oğlu ve veliahdı Prens Dö Gal haremi prenses ile beraber geçen hafta Hindistan'dan Mısır'a geldi. Hidiv, şimendifer mevkifinde müşarünileyhe istikbâl eyledi. Mevkifden misafir edilecekleri Abidin Sarayına gelirken Hidiv, prens ile beraber arabaya bindi. Arabada prens, arabanın sağında yani mevkii-i şerefde, Hidiv prensin solunda oturuyordu. Prens de ikinci arabada Hidivin biraderi Mehmed Ali Paşa ile birlikte bulunuyordu. Prens burada bulunduğu müddetce Mısırlılardan şûrâ-yı kavânîn meclisi heyeti kendisine takdîm olundu. Prens bu heyete hitâben bir yeni söz içinde

Mısır'ı nail-i terekkiyât görmüş olmaktan memnûn kaldığını söyledi. Reis-i heyet Abdulhamîd Paşa da buna cevaben “Evet, fehâmetmab! Hidiv efendimizin sayesinde hükûmet-i işgaliyye Mısır'ın terekkiyât-ı mâdiyyesini husûle getirdi. Ahâli maarife muhtaç olduklarından şimdi de halkça mekâtib tesîsine himmet olunmaktadır.” yolunda, İngilizlerin menfaat-perestliğini ibhâm edecek ve terekkiyat-ı hakikiyyenin ihmâl olduğunu gösterecek, bir iki söz söylemekte tehhür etmedi. Bir akşam heyet-i nuzzâr İngiliz müsteşarlarıyla beraber Abidin Sarayında bulundu. Bu ictimâ'da Lord Kromer de mevcûd idi. Müşarünileyhe Lord, Mısır nuzzârından hiçbir nazırı prense takdîm etmeyerek o nuzzârların müsteşarları olan İngilizlerin kâffesini (İşte Mısır şu gördüğünüz hall-i mamûriyyete bu adamların himmetiyle geldi.) diyerek prense taksim etti. Prens de bunlara ferâde ferâde iltifâtlar teşekkürler etti. Nazırlar bakakaldılar. Ve (Biz bu memleketin efendileri olduğumuz(!) halde yüzümüze bakan olmuyor.) diye mahzûn oldular.

Prens ve prenses bugün Port Sa'id'e müteveccihen buradan hareket ettiler, oradan da bahren memleketlerine gideceklerdir.

2.2.7. Bana ne?

Kim olursa olsun! İşte “Sultan Hamîd'den sonra kim padişah olacak?” sualinin cevabı:

Padişah hâkimiyet-i milliyyenin timsâlidir. O timsâli taht-ı saltanata rekzedenden millettir, bu timsâle ifâze-i rûh eden millet kendindeki hayât-ı timsâlin eser-i feyzi zannedecek kadar gaflet ve belâhet göstereceğine, timsâlin başına toplanan haşerat marifetiyle kendi ırz ve namusunun paymâl edildiğinden, kendi mal ve canının tehlikede kaldığından gayrete gelip de bir kere efendiliğini ele alsın ve padişahın aklen, naklen heyet-i devlet nâmındaki hizmetkârânın reisi yani baş hizmetkâr yahud tabîr-i diğerle kûy-ı kâhyası olduğunu bilerek ve kendisine haddini bildirerek efendiliğini tanıttırsın da Sultan Hamîd'den sonra kimin padişah olacağını işte o zaman düşünsün.

Sultan Hamîd benim hizmetkârım iken beni solda sıfırına koyarak benim ırz ve namusumu paymâl ettikten, mal ve canımı yağmaya verdikten sonra ailesi hukukunu da ibtâl ile verâseti tağyîr edecekmiş, sittin sene, bana ne? Onu saltanatta alakadar olan

kardeşleri amca-zâdeleri düşünsün. Biz hâlâ saadet ve selametimizi hâkimiyet-i milliyyeyi istihsâlden beklemeyip de padişahlardan bekleyeceksek vay halimize!..

Râvi

...

Hasbelmevsim Mısır'ı terk etmek üzere bulunduğumdan bundan böyle Zuhurî gazetesiyle alakam kalmamıştır.

Eşref

Matbaa-i İctihad - Şariüşşerefeyn asr

2.3. 19 Nisan 1906 / 3. SAYI

Aded-3

Nüshası yarım franktır.

Perşembe

DOĞRU SÖZ

Sahibi ve Muharriri: Ahmed Kemâl

Redacteur-Proprietaire

Unvan: Sandûku'l bosta – 1060

AHMED KEMÂL

Abone Bedeli: Bir seneliği Mısır İçin Bir,

Adresse: Boite Postale No.1060

Hariç İçin Yarım İngiliz Lirasıdır.

Abonnement annuel | pour l'Egpte Ls.1

Etragers 13Fs.

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

25 Sefer 1324

(Her on beş günde bir perşembe günleri Kahire'de çıkar.)

19 Nisan 1906**2.3.1. Akabe Meselesi**

Akabe meselesi namıyla meydana çıkan mesele bir vakitten beri matbuat-ı mahalliyyenin yegâne medâr-i iştigâli oldu. İhtilâf lugâtiyle beraber ekseriyyetle matbuat-ı mahalliyye bu mesâilde devleti haklı buluyorlar. Yalnız Arabça *El-Mukattam* gazetesiyle, Fransızca (*Le Progre*) gazetesi devlet aleyhinde idâre-i lisân ediyorlar.

El-Mukattam gazetesi İngilizlerle intisâb ve intimâ davasında bulunduğundan bu gibi mesâilde kanaât-i vicdâniyyesinden ziyâde dava-yı intimâyı teyîd edecek taraftarlıklarda bulunur. Bu intimâ esâsen bir iddiâ olup İngilizlerin hele Lord Kromer gibi mekîn ve metîn bir adamın *El-Mukattam* gibi Mısır'da efkâr-ı 'amme üzerinde hiçbir tesîri halk nazarında hiçbir mevkii olmayan bir gazetenin kendilerine mensûbiyyetini kabul etmesi ve *El-Mukattam* sahiblerine yüz vermesi akıldan baîddir. *El-Mukattam*cıların kanaât-i vicdâniyyelerine gelince, bunların her sözünden Müslümanlık ve bilhassa Osmanlılık düşmanlığı daima dökülür bir halde olduğuna göre mezhep ve meslek itibariyle bu gazeteye Osmanlılık aleyhdârı gazete demek lazım gelir. Fakat arasıra

hükûmet-i Osmâniyyeye adâvetini setr etmek ve güya (Jön Türk) görünmek için hükûmet-i hamîdiyye nâmına tevcih-i melâmet ettiği de vardır. Lâkin biz kıraatı çullu da diyebiliriz, çulsuz da. Binâenaleyh esâsen Osmanlılık aleyhinde bulunmağı tazammun edeceğinden dolayı *El-Mukattam*'ın hükûmet-i hamîdiye aleyhinde bulunduğunu anlayamayacak idrâksizlerden elhamdülillah değiliz. Zuhurî koluna çıkan Jön Türklerden bazıları, *El-Mukattam*'ı Mısır'da Arabça Jön Türk gazetesi addetmek hatta addettirmek istiyorlar. Bunlar o Jön Türkler'dir ki *El-Mukattam*'a giderler, kendileri yazdırırlar da sonra *El-Mukattam*'dan diyerek, kendileri kendi gazetelerine alırlar da tekrar neşrederler. Ve yazdırdıkları, neşr ettikleri şahsiyyâtı, millete hizmet sayarlar. Zaten *El-Mukattam*'ı Jön Türklük mürevvic-i efkârı addettiklerine bakılırsa, bunlarca Jön Türklük milliyet aleyhinde bulunmakla tefsîr olunmuyor sanırım. Bu bahsi şimdilik kısa keselim de sözümüze bakalım. Yani Akabe meselesine gelelim.

Akabe meselesinde Arabça *El-Mukattam* ile Fransızca (*Progre*) gazeteleri istisnâ olunduktan sonra ekseriyyetle matbuat-ı mahalliyye devleti haklı buluyorlar. Ve İngilizlerin Mısır hükûmetini ileriye sürerek Mısırlılar nâmına bir takım iddiâlara kıyâm etmesinden cidden muhtarib oluyorlar.

Biz şimdi meseleyi muhâkeme etmezden evvel bir kere daha tekrîr edelim. Çünkü meselenin cevherine dair daha esâslı daha doğru malûmat aldık. Hatta bu malûmatımız muharrirlerimizden biri imzasıyla refikâ-yı arabiyyemizden 15 Nisan Efrenci tarihiyle *El-zâhir-i Ceride* gazetesinde dahi neşr olundu. Esâsen mesele birinci âdetimizde söylediğimiz vechile Akabe demir yolu şubesi inşasına karar verildikten sonra Akabe ile Mısır arazisi beyninde askerî inkişâf müfrezeleri bulunması İngilizlerin hırslarını tahrîk ederek Mısır ile devlet matbûası memâlik arasında İngiliz amâl-i halliye ve müstakbelesine muvaffak düşecek bir hudûd tayîni İngilizlerce tasâmim olunmakla buradan İngilizlerin tertîbiyle Akabe civarına bir takım askerî müfrezeleri gönderilmiş ve bu müfrezelerin başında bulunanlara Tûr-ı Sinâ şibh cezîresini Mısır tarafında bırakarak icâb eden mahallere karakollar ikâme ve alâim rekz ü nisb edilmesini ve câbecâ barakalar inşâ olunmasını emr ü tenbîh eylemişler imiş. Bunlar muhallat-ı matlûbeyeye vasl oldukları zaman tesâdüf eyledikleri Osmanlı müfrezelerinin zabıtlarına ne için gelmiş olduklarını söylerler. Osmanlı zabıtları ise cevâben kendilerinin bu bâbda hiçbir malûmatı olmayıp gerek Tûr-ı Sinâ ve gerek Mısır'ı memâlik-i Osmâniyyeden hariç bir şey addetmedikleri için gerek karakol ikâmesine gerek baraka inşâsına ve gerek alâim-i nisb ü rekzine

katiyyen müsâade edemeyeceklerini bildirdikten sonra keyfiyyeti kendi kumandanlarına arz eylemeleriyle kumandan dahi indelhâce yolda muâmele edilmek lazım geleceğini istifsâr yolunda Dersaâdet'e bir telgraf-ı keşîde ederek talimat istemiştir. İstanbul bu suâle derhal cevap vererek Mısır tarafından gelenlerin karakol ikâmesi, baraka inşâsı alâim-i rekzi gibi teşebbüsâtta bulunmalarına kat'en meydan vermemesini ve eğer imtinâ etmeyip bir teşebbüste bulunacak olurlarsa topla tüfenkle men' edilmesini emretmiştir. Fakat Osmanlı kumandanı daha İstanbul'dan emr almadan verdiği cevap üzerine Mısırlılar, Mısır'dan talimat almak üzere teşebbüslerini tehîr etmişler ve biraz geri gitmişlerdi. Muaheren Mısır'dan evvelce verilmiş olan emrin tenfizi yolunda talimât gelmekle ve mukaddemâ gittikleri yerden bu kere aldıkları talimât üzerine Tabe cihetine tekrar gelmekte oldukları Akabe mevkinden görülmekle Akabe'den dahi bir müfreze-i Osmâniyye mahal-i mezkûre gelerek Mısır tarafından gelenlerin ne için geldiklerini suâl ile inşâata münşâata müsâade edemeyeceğini ve şâyed bir teşebbüste bulunmağa kalkışılıyorsa bunu silahla men' edeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine artık gelenler Diyana vapuruyla geriye Firavn adasına gitmişler ve müfreze-i Osmâniyye Tabe mevkiinde kalmıştır.

Şimdi Akabe meselesi denilen mesele asâkir-i Osmâniyye'nin Tabe'den çekilmesi meselesi, yahud Tabe'nin Akabe'ye yahud Tûr-ı Sînâ'ya aid olması meselesi olmayıp belki neresi hudûd itibâr olunacaksa oradan Mısır ile devlet-i metbûsu memleketi arasına hudûd karakolları yapılarak Mısır ile memâlik-i Osmâniyyeyi –müstakbelen mâneviyâtını ayırmağa hizmet eder ümidiyle– maddeten ayırmak meselesidir.

2.3.2. Kabahat Ölende mi, Öldürende mi?

Atalar: Kabahat öldürende değil ölündedir, demişler. Doğru söylemişler.

Evet, atalar ölçüp biçmeden layıkıyla tartmadan söz söylemezlermiş.

Bugün atasözü diye bildiğimiz sözlere dikkat ettiğimizde görüyoruz ki bu sözlerin her cümlesi bir düstur-ı lâyetegayyedir. Şu halde ataların sözüne göre asıl kabahat Rıdvan Paşa'dadır, Bedirhan Paşazâdelerde değil.

Öyle ya, Abdürrezzak Bey hünkârın üçüncü teşrifatçısı, sarayın en mütehayyız, en nüfuslu memûrlarından Ali Şamil Paşa, askerlikçe hiçbir değeri olmadığı halde miralaylıktan ferîk-i evveline hemân defaten vâsıl olmuş diyecek kadar süratle terakkî etmiş bir Üsküdar kumandanı, Üsküdar kumandanlığı hiçbir vakit hünkârca emin ve

mecrûb olmayan adamlara tevcih olunmadığına göre Ali Şamil Paşa padişahın mücerrebi ve mazhar-ı emniyeti bir bendesi. Zaten gerek Ali Şamil Paşa, gerek Abdurrezzak Bey doğrudan doğruya sarayın bir keşideleri, ordu Ali Şamil Paşayı tanımaz. Bâb-ı Âli, Abdurrezzak Beyi mal etmez.

Saray ise kendi bir keşidelerinden herkesi kabiliyyetine göre terbiye eder. Müteveffa Ganî Bey gibiler de kabiliyyetleri ne ise onu izhâr edecek meydan bulurlar.

Abdurrezzak Bey, mesleka-i kalemiyyeden olduğu cihetle Ganî gibi hırçınlıkları işitilmediyse de Ali Şamil'in falan veziri sevdiği, falan müşire el öptürdüğü, falan kazaskere kırbaç salladığı herkesçe malûm ve bu efâlinde dolayı tevbîh ve ihtâra uğramak şöyle dursun mülûk-i kelâmdan olmak üzere (Yapar deli Kürd) gibi teşciâta bile mazhar olduğu bir emr-i meczûm bulunduğu halde vazifesi asdika-ı bendegân Padişahının âmâl ü makâsidini yerine getirmekten ibâret olan şehreminliğinde on altı sene bulunup da bundan gaflet eden ve operatör Cemil Paşa'nın kendisiyle hemrütbe bulunduğunu düşünemeyen Rıdvan Paşa'nın Abdurrezzak Beyle Ali Şamil Paşanın ikisine birden sırtmağa kalkışması gösterir ki biçâre kanına susamış imiş.

Abdurrezzak Beyin, kendi garezi için adam vurdurmağa kalkışmasını Kürtlüğünde, Bedirhanzâdeliğinde değil, saray terbiyesinde, Ali Şamil'in cürât-ı haifânesini de şımarıklığında aramalı.

Kanun-u cezâ katilleri muinleriyle maşûklarıyla beraber muâkabeye kâfi iken Abdurrezzak Beyle Ali Şamil Paşa'nın cihet-i adliyyeye teslim olunmayıp da meselenin meclis-i vükelâya kadar götürülmesi ve cezâ vü ikâb-ı mücrimlere hasr olunmayıp da İstanbul'da, taşrada bulunan kâffe-i âl-bedirhanın Abdurrezzak Bey ile Ali Şamil Paşa tarafından müretteb bir cürmden mesûl tutulması sırrına akl ermeyen hükm-ü hamîdiye zannolmakla beraber bu hal insâna bir takım afişâtın meydan alabilmesi ihtimâlat-ı kaviyyesine mebnî Abdurrezzak ile Ali Şamil'in muhâkeme-i aleniyyeleri icrâ olunmaksızın haklarında Meclis-i Vükelâ kararıyla tertîb-i mucezât ciheti ihtiyâr olunmuştur zannederim.

Abdurrezzak ile Ali Şamil hakkında ihtiyâr olunan muâmele hep halka karşı izhâr-ı adalet arzusundan neşât ettiği halde bu muamele vâzihan tebeyyün ve isbât eder ki memleketimizde fikr-i adâlet hâlâ evliyâ-yı umûr efendilerimizce de anlaşılmamış ve hükm-i keyfiden yakayı kurtarmanın zamanı daha gelmemiştir.

Bir memlekette emniyyetin husûl ve tesîsi adâletin vücûduna ve adâlet-i kavânîn-i memleketin tamâm-ı icrâsına ve icrâ-yı kavânîn ise muhâkimin külliyyen istiklâlinde ve kanundan başka muhâkemede hiçbir nüfûz ve emr tanımamasına merbût ve mütevekkif olup memlekette arasıra efkâr-ı halkı işgâl edecek bir mesele-i cinâiyye zuhûrunda şevketlinin, meselenin tahkîkinde vazifedâr olanlara velev dikkati emr olsun irâdeler ısdâr etmesi istiklâl-i muhâkimi ve hatta maznûn müttehem tanınmış olanlar haklarında şiddetlice yahud adâvetkârâne bir fikr vermiş olacağı itibariyle cereyân-ı adâleti bile ihlâl edeceğinden başka vazifedâr olan memûrîni münasebetsiz havf ve ricalara düşürerek ahlâksızlığa kadar sevk edebilir. Hülâsa şu Rıdvân Paşa meselesi, mensûbîn-i hümayûnun icâbında kat-u nüfûstan bile pervası olmayacağını isbât ederek memleketimizde emniyyet-i cân yani âsâyiş olmadığını ve Abdurrezzak Beyle Ali Paşa'nın gördüğü muâmele-i istisnâiye memâlik-i Osmâniyyede fikr-i adâlet - Çünkü meclis-i hass-ı vükelâ kendi vazifesi hâricinde muhâkeme aid bir işe bakmamak lazım gelirken baktığından dolayı - hal ve akd-ı umûr, memleket kâffe-i kifâyetlerine mevdûa olan vükelâ-yı kirâm efendilerimizin rû'ûsunda bile henüz bir suret kesb edememiş olduğunu ve hele iki kişinin mürtekeb olduğu cürmden takriben yüz kişiden mürekkeb bir ailenin kâffe-i efrâdının mesûl tutulması ve bu mesûliyyetin ailenin mütevârî-i türâb ve vâsıl-ı mağfiret-i Rabb-i Vehhâb olan azâsına kadar teşmîl ve cümlesinin nankörlükle tavsîf edilmesi ve hele aile isminin imlâsı değiştirilmeğe kadar bile gidilerek (Bedirhân) yerine (Bedirhân) yazılması saye-i şahâne garazkârlığının memleketimizde pek âdi derecelere kadar varmış bulunduğunu gösterir. İşte şevketmeâb hangi meseleye burnunu sokarsa her halde o mesele mülevves olur.

Bedirhânzâdelere nankör denilince insân bunların içinde altı yedisi makam-ı sadârete, dördü beşi de seraskerliğe vâsıl olmuş adamlar bulunduğuna ve mevcûd heyet-i vükelâyâ bunlardan birkaç kişinin dâhil, birkaçının sadâret namzedi olduğuna zâhib olur.

Hâlbuki bîçârelerden zamanımızda pek ziyâde revac bulmuş olan hafiyelik sanatına sâlik olabilenlerden birkaçı az çok bir rütbe ve bir mevkiye mâlik olup, diğerleri ise kendi nâm ve şöhratlarına mütenâsib ne bir memûriyyet ne bir rütbe ne bir servet edinemediklerinden, içlerinde adeta Bedirhânzâde olarak yaşamak husûsunda güçlük çekenler vardır.

Şevketmeâbın bunlara eylediği muâmele memlekette garazkârlığın adâlet yerine kâim olduğunu isbât etti. Fakat işin asıl şayân-ı hayret olan ciheti, şevketmeâbın katli müteâkib, hemân telgrafla Bursa valisi Reşid Paşa'yı şehremini yaparak on altı senedir herkesin bıkıp usandığı Rıdvan Paşa'nın vefatından dolayı halkın bir dakika sevinmesine meydan bırakmamasıdır.

2.3.3. Üstâd-ı Âzam Nâmık Kemâl

Bülend-i heykel-i haktır ki sînesinde onun
Bu milletin kanayan kalb-i ızdırabı vurur
Derin sükûn-ı gazabdır ki her sesinde onun
'İtâb eder kadere bir figân-ı dûrâdûr

Bülend-i rûh-ı tefekkür ki bî-huzûr u karar,
Verir muhît-i hafâyaya sermedî heyecân
Kalır fezâ-yı dehâ-yı tabi'at âteş-zâr
Nigâh-ı hikmetinin yaktığı şafaklardan

Bülend-i hâme-i irfân ki her bükâsında
Olur vücûh-ı takazâ-yı ömre kahkaha-zen!..
Bütün melâl-i beşer toplanır semâsında
Gıda-yı tesliyet isterler infiâ'linden!..

Bülend-i bârika-ı inkilâb-ı şi'r ü edeb
Eder hudûd-ı hayal ü tefekkürü iş'âl
Erir ziyâsına düşdükçe kayd ü kâide hep
Yanar ziyâ-yı dehâsıyla şi'r-i istikbâl

Bülend-i nâm-ı celîl-i edeb ki leyl-i adem
O şems-i hikmet ü hürriyyeti kucaklayamaz
Yaşar hakikat-i hilkatle dâima tev'em(?)
Yaşar hakikat-i leyl-i hayâl saklayamaz

En ince satr-ı cebinde bir derin mâ'nâ
 Nigâh-ı rûha okur bin kitabe-i mahzûn
 Uçar, uçar tabakâtında şâh-bâl-i zekâ
 Derinliğinde o mânâların düşer yorgun

En ince nağme-i şevkinde âteşin seyahât
 En ince satr-ı melâlinde bir heyâc-ı nüfûr
 Döker sevâhil-i idrâkini lüce lüce hayât
 O dalgalar bize bir cûş-ı serzenişle okur

Ahmed Kemâl

(Üstâd-ı Âzam-ı Edib)

Kemâl

Kemâl Bey

I'llustre poete et patriote turc

Git vatan Kâbe'de siyaha bürün,
 Bir kolun Ravza-ı Nebî'ye uzat
 Birini Kerbelâ'da Meşhed'e at
 Kâinata o heyetinle görün
 O temaşâya Hâk da âşık olur
 Göze bir âlem eyliyor izhâr
 Ki cihândan büyük letâfeti var
 Bu letâfet olunsa ger-inkâr
 Mezhebimce demek muvâfık olur:
 Aç vatan göğsünü ilâhına aç
 Şuhedânı çıkar da ortaya saç

De ki ya Râbbi bu, ‘‘Hüseyin’’indir
 Şu mübârek Habîb-i Zîşânın
 Şu kefensiz yatan şehidânın
 Kimi (Bedr)in, kimi (Huneyn)indir
 Tazelensin mi kanlı yaraları?
 Mey dökülsün mi kabr-i eshâba?
 Yakışır mı sanem bu mihrâba?
 Haç mı konsun bedel şu mîzâba?
 Dininin kalmasın mı bir eseri?
 Âdem evlâdı bir takım cânı
 Senden alsın mı sâr-ı şeytânı?

Matbaa-ı İçtihad

2.3.4. Makedonya

Makedonya’daki vilâyât-i selasenin bu yeni giren sene maliye yani, 223 Martı ibtidâsından, şubatı nihayetine kadar yapılan senelik bütçesi tanzim olunmuş ve bu bütcenin mamûliyye olması hakkında irâde-i padişâhi sadır olmuştur.

Bu bütçeye göre vilâyet-i mezkûrenin mecmû’-ı masârıfı iki milyon altı yüz yetmiş bin liraya bâliğ olduğu halde varidât; bir milyon sekiz yüz elli bin liradan ibâret olduğundan bu hesaba göre sekiz yirmi bin lira bütçede bir açık kalır. Zuhûr edecek açığı para vererek kapatmağı Osmanlı Bankası evvelce taahhüd eylemiş ve bankaya hükûmet tarafından lazım gelen teminât verilmiş olmakla bu açık hiçbir kâl u kili mûcib olmamıştır.

İthalât-ı resmine yüzde üç zammile hâsıl olacak fazla varidâttan zuhûr edecek açığı kapamak hükûmetçe bu bâbda ittihaz olunacak tedbîrden olup keyfiyyet düvel-i muazzamaya teklîf olunduğu halde, ıslâhat icrâsı talebi nâmıyla memleketimiz umûruna müdâhale etmekte olduklarına ve ıslâhatın asıl mâ-yetevakkuf aleyhi para olduğunu inkâr edemediklerine binâen düvel müşarûnileyhin teklîf-i vâki’ birdenbire reddedemeyerek her biri kendi kabûlünü diğerlerinin kabulüne talik etmiş ve iş İngiltere’ye dayanınca, İngiltere, Aydın demir yolunun İngiliz şirketi tarafından Konya’ya temdidi imtiyâzının

azâsı ve maâdin nizâmnâmesinin tadîlen ecânibin faidesini temîn edecek surette tecdîdi devletce kabul olunsa yüzde üç zammın da kendisi tarafından kabûlini taahhüd eylemişti. Nizâmnâme-i mezkûrînîden kaleme alınarak ve mamûliye olmasının irâdesi de sâdır olarak bu kere yeni nizâmnâme, İngiltere ve Fransa sefâretlerine teblîğ olunmuştur. Bakalım bu nizâmnâme-i cedîd için sefir efendilerimiz ne buyuracaklar.

2.3.5. Hükûmet-i Osmâniyye'ye İhtâr ve İhbâr

Hicaz demir yolunda ameliyât esnasında istihdâm olunan develerin bazen kira, bazen mübâyaa ile tedârik olunmakta bulunduğu haber veriliyor. Bu demir yolunun masrafı bir takım iânât ve bir takım rûsum-ı cedîde ile temîn olundu. İâne cem'inde cebr ve şiddet istimâli iânenin şart-ı azamı rıza ve ihtiyar olacağına göre –iş iânelikten çıkaracağı gibi ihtiyar-i suret-i cebriyye tavan verilen iâne ile ihdâs olunan rûsum-ı cedîdeye de mahal-ı sarf bırakmaz. Hâlbuki bazen kira bazen mübâyaa suretiyle fıkra-yı arabândan toplanılan develerden kiralıların kirası ve satun alınanların da bedelleri hiç verilmeyormuş. Şu halde kira angaryaya mübâyaa-i gasb olunuyor demektir. Bunları tecvîz etmek yahud müsâmaha ile geçiştirmek Tabe mevkiine ehemmiyyet veren bir devletin elinden Suriye kıtasının bile çıkmasına sebep verir. Biz eminiz ki arabânın deve kirası yahud deve asmânı namıyla demir yolu sandığı para sarf ediyor. Yalnız bu sarf olunan para arabânın eline vasl olmadan evvel geçeceği ellerde dağılıp kalıyor. Şimdi Akabe'ye demir yolu yapılmak istenilen şu zamanda arabâna eziyyet etmek tehdîd-i hudûd ile Mısır'ı memâlik-i Osmâniyyeden ayırmağa uğraşan İngilizlerin ekmeğine yağ sürmek ve civardaki arabânı İngilizlere ilticaya teşvik etmek demektir. Her halde hükûmet-i Osmâniyye bu civarda gasb ile Arabça sahra denilen angarya gibi mezâlimin katiyyen önünü almalıdır. Buralarda deve istihdâm olunacağına acaba otomobil istimâl edilemez mi? Eğer istimâl edilebilirse hem arabâna zulm etmeğe hacet kalmaz. Hem iş görmekte sürat hâsıl olur. Hem masârıf azalır. Hem de deve istihdâmı mevcûd yolları bile tahrîb edecek iken, otomobil kendi muhtaç olacağı yolları ıslâh ve tanzîme de yardım eder.

2.3.6. Fas Meselesi

El Cezire Konferansı kapandı ama Avrupa'da gazetelerin ricâl-i siyâsiyyenin Fas meselesi mübâhisâtı bütün bütün kapanmadı.

Fransa hâriciyye nazırı, Fransa meclis-i mebusânında bu meseleye dair izâhat vererek Fransa'nın konferanstan kârlı çıktığını isbât etti. Mebuslar da hâriciyye nazırının sözünü kabul ettiler. Hatta bir kısmı alkışladılar. Mamafih Fransa meclis-i mebusânı konferansın her ne suretle olursa olsun bir neticeye vâsıl olup muharebe vukûuna sebep verilmemiş olduğuna cidden izhâr-ı memnûniyyet etti. Ve konferansta ekseriyyet-i düveliyyenin Fransa tarafında bulunması Fransa için bir muvaffakiyyet-i hakikiyye addeyledi. Filhakika konferansta Rusya, İngiltere, İtalya ve İspanya daima Fransa'ya zahr oluyorlardı ki İngiltere'nin Fransa tarafında bulunması Mısır mukavelesinden, Rusya'nınki diğer bir bendimizde beyân olduğu vechile istikrâz meselesinde, İspanya'nınki ise Fas'da müşterekül-menfaat olmaktan neş'et etmiş ise de İtalya'nın müttefikî bulunduğu Almanya cihetine meyl etmeyip de Fransa'ya temâyül göstermesi mûcib-i taaccüb oldu. Hâlbuki İtalyaca Bahr-i Sefîd meselesi mesâil-i hayâtiyyeden olup, Almanya ise müzâheretle Akdeniz'de alakâdâr edilecek olur ise İngiltere, Fransa ve İtalya beyninde minelkadîm suretiniz olan Bahr-i Sefîd muvâzenesi muhtell olarak bu da İtalya'nın istikbâli ve Trablusgarb hakkındaki amâli için bir darbe-i muhlik olacağından konferansda esna-yı müzâkerâtta en ziyâde helecâne uğrayan diplomat İtalya murahhası bulunan Viskontu-Venosta idi. Kaç kere bu biçâre adam Almanya murahhaslarından utanarak, dudaklarını ısırarak helecandan neşat etme bir çatlak sesle Fransızlara zahîr olmuştu. Hâlbuki İtalya'nın mesâil-i hayâtiyyeden addettiği Bahr-i Sefîd muvâzenesi Trablusgarb'ı sahipsiz addetmekten ve memleket-i mezkûre için İngiliz mevâidîne aldanmaktan mütevellid yanlışlıktır ki, Fransızlara Mısır mukavelesindeki yanlışlıklarıyla Fas'da nasıl bir darbe edilirse İtalya'nın bir gün olup da Trablusgarb yüzünden daha şedîd bir darbeye uğraması akvâ-yı ihtimâlâtandır.

Rusya, meclis-i millî intihâbâtı heman hitâm buldu. Ekseriyyeti avâm taraftârânı olan hürriyyetperverân kazandı. Bakalım meclisin küşadında ne kıyametler kopacak? Fırtına daha şimdiden baş gösterdi. O da aşağıda bahs ettiğimiz istikrâzı meclisin kabul etmeyeceğini ve hükûmetin ele geçireceği para ile her gün bir suretle parlamakta olan hürriyyet-i efkârı itfâya çalışacağını fırak-ı hurreye mensûb gazeteler yana yakıla, bağıra çağıra söyleyip yazmaktadırlar.

Rusya hükûmeti hariçten bir büyük istikrâz daha akdine teşebbüs etmiştir. Bu istikrâzın miktarı doksan iki milyon İngiliz lirası olup 85 nakd-i yüze kabul olunacak ve istikrâz yüzde beş faizli bulunacaktır.

El Cezire Konferansının daha açık bulunduğu esnada bazı Alman gazetelerinde bir aralık Fransa'nın konferanstaki tavr u hareketi müttefikleri olan Ruslarca bile beğenilmediği yazılmıştı. Rusya hâriciyye nazırı Kont Lamsdorf, konferanstaki Rusya murahhısına uzun ve Fransa'nın tavr u hareketi hakkında medh ü sitâyîşi hâvî ve Rusya'nın dostluğunda sabit ve ittifâkında sadık bulunduğu müşir bir telgraf-ı keşidesiyle Alman gazetelerindeki şâyîâtı resmen tekzîb etmesini emr etmişti. Konferans dağılır dağılmaz Rusya, istikrâz meselesini ileri sürdü. Fransızlar bu doksan iki milyonun elli milyonunu Lamsdorf'un telgrafından dolayı arlarına boğulup verecekler. Amerika, İngiltere, Hollanda bankalarından her biri de dörd milyon verecekler, doksan iki milyonun şu suretle altmış iki milyonu kapanmış olacak ki geriye kalan otuz milyonu, Ruslar, Almanlardan da alacaklarını ümîd ediyorlardı. Fakat Fransa'yı memnûn eden telgraf Almanya'nın canını sıkmış olduğundan, Alman bankaları kendi hükûmetlerinin yakında istikrâz açacağını ve kendi hükûmetlerine para vereceklerinden dolayı haraca verecek paraları bulunmayacağını maraz-ı itizârda beyân ederek istikrâz-ı mezkûre iştirâk etmediler. Bu da Ruslara cidden tesîr etti.

İngiltere ile akd ettikleri Mısır mukavelesi, biçâre Fransızları bir taraftan müşkülâta sokuyor, bir taraftan pâreden çıkarıyor, bir taraftan da herkese hatta İngilizlerin kendilerine de minnettâr bırakıyor. Hatta konferans, harbsiz hitâm bulduğu için Fransızlar, Almanlara bile minnettâr kaldılar. Mısır mukavelesinin ne elim neticeleri!

*İtalya'da Napoli civârındaki meşhûr Vezüv yanardağı bugünlerde şiddetli indifaâta başladığından gerek nüfusca gerek emvâlce hasârât-ı ciddiyyeye bâis olmuş musâib-zedegan dükkân hakkında ve her milletin hissiyât-ı insâniyyet ve şefkâtini tahrîk etmiştir.

*Avusturya imparatoru akıbet bir Macar heyet-i vükelâsı daha teşkiline muvaffak oldu. Geçen kıştan beri Macar hükûmetiyle hükûmet-i imparatoriye beyninde Macar ordularında kumandanın Macar lisânıyla olması talebinden münebbis olan ihtilâf, şimdiye kadar devam ederek birkaç Macar kabinesinin sükûtuna sebep olarak pek şiddetli ve

muhâtaralı devirler geçirdiyse de yine bir neticeye vardı. Şimdi Macaristan'da azası ara-
ı umûmiyye ile intihâb olunacak yeni meclislerin küşad ve ictimâına kadar dayanması
tabii olan yeni kabine meclis-i mezkûrenin ictimâında Macarca kumanda meselesini
bertaraf edebilirse daha uzun müddet dayanır. Fakat yeni gelecek mebuslar da Macarca
kumanda meselesinde ısrar edecek olurlarsa artık o zaman binanın sükûtundan ziyâde,
hükûmetin beynindeki ittihâdın fekk-ü feshi iktizâ eder zannolunur.

2.3.7. Kaçakçılık

*Ela gözlünün tombul tâlii muktezâsı olarak arazisinde çıkan yeşil bir maden-i
zîkıymeti (ihtiyar-ı muhterem)in müsamâha-ı hatırşinasânesiyle şimdiye kadar ticâret-i
hafiyye-i usûliyle alıp satmakta olduğunu biliyorduk. Bu kere o madeni el altından bir
kumpanyaya satmak üzere bazı dalaverecilerle müzâkerede bulunduğunu işittik.
Herhangi bir mülkte çıkan antika, define (!) veya ahcâr-ı semine gibi şeylerde hakk-ı
hükûmet olduğundan bu kontraband (aşırma!!!) hakkında gelecek numaramızda uzun
uzadıya bahs ederiz!..

Amerika Eyâlât-ı Müttehide Cumhûriyyeti'nin şarkta bahr-i muhit atlası
sahilindeki New York(?) şehrine mukâbil garbda bahr-i muhît-i kebir sahilinde vâki-i
meşhûr San Fransisko şehrinde birkaç gün vukû olan şiddetlice bir hareket-i arz esnasında
bir yangın zuhûr ederek bir türlü önü alınamamış ve memleketin şimdiye kadar sülûsanı
tüme-i lehib hânümansız olduğu halde salis-i bâkinin kurtarılacağı şüpheli bulunmuştur.
Bu yangın sebebine üç yüz bin hane berduş olarak sokaklara düşmüştür. Bir hayli nüfusun
da açlıktan telef olmasından korkuluyor. Hükûmet bir taraftan erzak göndermekte bir
tarafdan iâne cem'ine teşebbüs etmektedir.

Hasarâtın miktarı henüz muayyen değilse de memlekette otel, banka, ticârethâne
olmak üzere mevcûd olan ebniye-i cesîmeden hemân hiçbir kalmamıştır. Hasarâtın da
elli milyon liradan aşağı olmayacağına hükûm ediyorlar.

2.3.8. Sözün Doğrusu

Acınacak haldeyiz.

Memleketimiz ummân-ı vakâyî ve hadisâtın emvâc-ı pür-hurûşına kaptırılmış bir sefine; nâhüdâsı, tedâvisi, miadı elden çıkarılmış bir hümâ-yı habisenin pençe-i akûrânesinde zâr-u zebûn boğuşmakta olduğu halde bir taraftan da cinnet-i humma ile geminin içindeki halkı boğuşmaktadır. Halk tehlikeyi râyûlayn gördüğü halde kurt eline düşmüş kuzu gibi melûl melûl birbirine bakışıyor. Kiminin içinde zaten dümenci, makineci, makineci, güverte zabiti, uçakçı, dümenci yerine getirilerek her şey bir aks olduğundan, kiminin mürettebât-ı sefineye istikâmet vermekle değil cankurtaran simitlerini bedenlerine geçirerek, kiminin içindeki kuzu gibi halkı soyup soğana döndürmekle nâhüdâ-ı mecnuna kendi itikâdlarına göre akilâne bir nazire yapıyorlar. Gemiye idâre eden yok, dağlar gibi dalgalar içinde yuvarlanıp gidiyor.

Tabî'-i lokma-ı emvâc olur kişt-i bî-tedrîs

İşte ahvâl-ı bu derecede fâci' vahûlengiz.

Îrâde-i hükûmet - İpin ucu haramzâdelere elinde olduğundan müvâzeni gibi biçâpîç!..

Bu haramzâdelere karşı marûz görünmek üzere dışarıda bulunan ve Jön Türk namıyla yâd olunan muhâlifin ise bir hayâl-i hiçâhiç!.. Mamâfih her hiçi de bir hestî ve her ağlanacak şeyde bir gülecek cihet olduğu gibi Jön Türk yokluğunda bir varlık ve o manzara-i facia' ve hâilenin de gülünç tarafı yok değil.

Pençe-i marazda müşerref-i helâk olduğunu gösterir bir tavr ile çırpınmakta olan nâhudânın evzâ'-vü ahvâlini kemâl-i basiret ve intibâ' ile taht-ı teftişte bulundurarak zamanı vürûdunda gemiyi tehlikeden kurtarmak iddiasıyla dümeni ele almak isteyen müterassıdân vera-yı ufukta fırtınanın takrîb-i hitâmını andırır bir güşâyış görmüş olacaklar ki birdenbire hemân kol teşkil ederek zuhûriye çıktılar. Pişekâr malûm ise de kabuklu namzedi bizden ziyâde olsa gerektir.

Zi keştim haber-i nist in kadr kadar danem

Ki tahti pare-i çend i besahil üftâde est

Râvi

2.3.9. Doğru Söz

Shepherd Otelı altındaki meşhûr kitapçı Dımar ile (Nivbar) ittisalındaki gazeteci Hong'da(?) fiyât-ı maktuasuyla satılır.

İçindeki resimler levha yapılmak arzu olunursa iyi kâğıda, kırılmamış olarak yarım frank fiyat ile idârehânedен taleb olunabilir. Mehmed Ubeydullah Beyefendinin Yıldız'da atılan bomba hakkında yazmış oldukları (Geçid) ismindeki eserleri de bir frank fiyât ile idârehânemizden taleb olunabilir.

Matbaa-i İctihâd - Şariüşşerefeyn asr

2.4. 3 MAYIS 1906 / 4. SAYI

Aded-4

Nüshası yarım franktır.

Perşembe

DOĞRU SÖZ

Sahibi ve Muharriri: Ahmed Kemâl

Redacteur-Proprietaire

Unvan: Sandûku'l bosta – 1060

AHMED KEMÂL

Abone Bedeli: Bir seneliği Mısır İçin Bir,

Adresse: Boite Postale No.1060

Hariç İçin Yarım İngiliz Lirasıdır.

Abonnement annuel | pour l'Egpte Ls.1

Etragers 13Fs.

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

9 Rebiülevvel 1324
3 Mayıs 1906

(Her on beş günde bir perşembe günleri Kahire'de çıkar.)

2.4.1. Edebiyat / Şimşekli, Yağmurlu Akşam...

Yine şimşekle âlevlendi muhît-i nazarım

Ben bu yangınlı şebîn sâha-i tehdîdinde

Bir günün ağlayarak yandığını seyrederim;

Bir yiğit rûh ile pür-neşe hirâs âzâde!..

Bu takazâ-yı müebbed ki beşer çekmekte

Bu tecellî-i beşer ki ebediyyen mahrum

Bu yanan günle berâber yanarak birlikte

Bitecek zannederek tesliyet-i cân bulurum!..

Ey zavallı beşeriyet! Bu tesellî-i vakûr

Ki sürükler seni, mahkûm kılar ferdâya!

Sen bu zulmetde, bu nîrânda, bu tûfânda durur

Bir cidâl-i ebediyyetle yürürsün mağrur!..

Her günü böyle yakan her gece heyhât!.. Sana

Bir tecelli-i nev-i kahr ü musîbet doğurur!..

Ahmed Kemâl

2.4.2. Akabe Meselesi

Mesele çatallaştıkça çatallaştı. Akabe meselesi, Tabe meselesi, Tûr-ı Sinâ meselesi, hududdaki mermer direkler meselesi, Hidivin ismi meselesi oldu.

Biz bu meseleyi ehemmiyyetine binâen ta bidayetinden tetkîk edeceğiz.

Bu mesele Hicaz şimendiferinde muvaffakiyyet yüz göstermeğe çıktığı günden başladı.

Hattın – tenfizi mümkün olsun olmasın – bir sene zarfında Medine’ye îsâline irâde sâdır olması, Akabe’ye de bir şube yapılmasına karar verilmesi, devlet-i Osmâniyyenin, Arabistan’da, Bahr-i Ahmer’de mevkiini başkalaştıracığı cihetle İngilizleri pek ziyâde sıkılmış ve müstakbel için büyük büyük endişelere düşürmüş idi.

“Devlet-i Osmâniyye o kadar kavîyyüş-şekîme bir devlet midir ki, İngilizler gibi dünyanın en kavî, en büyük, en sanatkâr, en mütemeddin bir milletini endişelere düşürsün, bunu bu yolda muhâkeme etmek, biraz vehme tâbi olmak ve İngiliz devletinin

kuvvetini layıkıyla takdîr etmemek ve kendi hâl ü mevkiini iyi görememektir.” diye muharrir-i fakire itirâz edilebilir.

Evet, benim nazarımda devlet-i Osmâniyye, hilâfet-i İslamiyyeyi hâiz olmak itibariyle, üç yüz milyon nüfusluk bir devlettir. Bu üç yüz milyon nüfusun dini gibi milliyyeti, kavmiyyeti de müslümanlıktır. Başka bir şey değil. Bu üç yüz milyonun idaresi hangi devletlerin elinde olursa olsun, hükümdâr-ı hakikîsi birdir. O da yalnız Sultan Abdülhamîd’dir. Düşünmeli, Petersburg’da, Kazan’da, Moskova’da, Orenburg’da, Buhara’da, Mançurya’da, Çin’de, Hind’de, Filipin Cezayiri’nde, Cava’da, Zencebar’da, Ümit Burnu’nda, Cezayir’de ne kadar camiler var ise bunların minberlerinde hep Sultan Hamîd’in nâmı zikr olunur. Ve o nâmı zikretmek Müslümanlarca ibâdet addedilir. Çünkü Sultan Hamîd, Osmanlı padişahıdır. Osmanlı devleti ise hilâfet-i islâmiyyeye hâizdir. Binâenaleyh Osmanlı padişahları halife-i müslimîndir. Halife-i müslimîn peygamber vekilidir. Peygamber vekili, Müslümanların hâmisî ve reisi ve imâmıdır. Ona itâat, Müslümanlara farzdır. Dikkat buyurulur mu? Sultan Hamîd, Müslümanların nazarında ne kadar büyüktür? Fakat şurasından gaflet olunmamalı ki büyüklük Sultan Hamîd’in şahsında değil, mevkiindedir. Şahsına edilen hürmet, mevkiine aiddir. O şahsı halka tanıttıran bulunduğu makamdır. O mevkiide bulundukça Sultan Hamîd, Müslümanların kıblesidir. Binâenaleyh mevkiinden dolayı Sultan Hamîd’e edilen taarruzu, Müslümanların içinde Sultan Hamîd’in şahsına adâveti olanlar bile kabul edemez. Cihâd, Müslümanların umûmuna farzdır. Cihâd, müdâfa-i hâk yolunda olmaktır. Avrupalıların zannetmek istediği gibi barbarca gâvur kesmek değil.

Bu dünyada aziz yaşamak, kudret-i fâtıra tarafından insânlara verilmiş bir haktır. Bu hakka Müslümanlar, ölümü istihkâr edecek kadar fedâkâr bulundukları ve cinsiyyet gözetmeyerek herkes birbirini kardeş bildiği ve mesâfece uzak yakın aramadıkları ve binâenaleyh kalben müttehid bulundukları için her milletten ziyâde mâliktirler. Bu haklarını kimse inkâr edemez. İşte âlem-i nasrâniyyet, Müslümanların mâlik olduklarını inkâr edemeyecekleri, bu haklarını pâymâl etmeğe kalkışırsa, o hakkı müdafaa yolunda, Müslümanlar ölmeğe yani cihâda her zaman hazır ı muheyadırlar.

Meydân-ı cihâda gelmek için yalnız bir kişi tarafından davet beklerler. O kişi kendilerine (Cihâd ya müslimîn) diyecektir. Bu kişi yok mu? İşte Sultan Hamîd’dir.

Sultan Hamîd, bir kere (Cihâd ya müslimîn) dedi mi, o vakit âlem-i islâmiyyet yerinden oynar. Âlem-i islâmiyyet nâmütenâhi bir okyanustur. O okyanusta bir tufan başlar. Artık o tufana İngiliz donanması falan karşı duramaz. O günün meali (Lâ asımul-vevm min emrillah) dır.

Avrupalılar bilmelidir ki, bu hâl, er geç bir gün vukû' bulacaktır. Ve vukû' zamanı da pek takarrüb etmiştir. Çünkü artık âlem-i nasrâniyyetin takdîmi Müslümanlarca çekilmez hale geldi. Herkes işarete bakıyor. İhtimal ki, Akabe meselesi devlet-i âlinin lehine, aleyhine bir suret alır. Yine bu tufan bertaraf edilebilir. Fakat açıkça görülür ve hissedilir ki Müslümanların gösterdiği sabır ve tahammül nisbetinde hristiyanlığın amâl ve mutalibi tezâd ediyor. Müslümanları ilelebed bu sabır ve tahammülde sabit-i kadim kalacaklar zannetmek âlemin, âlem-i tahavvül ve inkilâb olduğundan gaflet etmektir. Müslümanlar Salisbury'nin ağzından salibin helâle mukaddem olduğunu işitmeğe tahammül edecek kadar sabırlı değildirler. Hristiyanlar şükretsiner ki üç yüz milyon Müslüman içinde Salisbury'nin sözünü işiten üç yüz kişiden ibâret bulundu.

Fakat Salisbury'nin sözünü işitemeyen Müslümanlar halifelerinin sesini pek çabuk işittiler. Şimdi biz asıl mübâhesemize avdet edelim.

Bâlâda dediğimiz gibi Hicaz şimendüfer hattında muvaffakiyyet runemâ olması cihetiyle giriftâr-ı endişe olan İngilizler, devlet-i âlîyi bir müşkülâta düşürmeği düşünmekte oldukları bir zamanda Akabe şubesi için Tûr-ı Sinâ'nın bazı cihetlerinde istikşâfa çıkan askeri kolları, İngilizlere aradıkları fırsatı verdi. Mısır ile memâlik-i Osmâniyyeyi karakollu, kalalı, istihkâmlı hududlarla ayırmağa kalkıştılar. Bundan maksadları birinci adetimizde söylediğimiz vechile Mısırlılar ile devlet matbuaları beynine vatanperverlik nâmına ilkâ-yı adâvet etmektir. Heyhât!

Bu maksadın husûlü için Tabe mevkiinden Tûr-ı Sinâ şibh ceziresi Mısır tarafından kalmak şartıyla Ariş'e kadar karakollar, kal'alalar, istihkâmlar yapmak istiyorlar.

Devlet de buna mümâneet ediyor. Ve o gibi inşâata müsâade edemeyeceğini resmen tebliğ ettikten başka ehîbbâyı takdîrinde bilfiil mümâneet etmek için icâb eden yerlere askeri müfrezeleri göndermiş ve şedîd emirler vermiştir.

İngilizlere müntesib geçinmek isteyen *El-Mukattam* gazetesi, birkaç gün evvel Ariş muhabirinden direk neşrettiği bir telgrafda güya fâsıl-ı hudud olmak üzere mensûb olan ve üzerinde Hidiv Hazretlerinin nâmı menkûş ve mahkûk bulunan bir mermer direğin asâkir-i Osmâniyye tarafından devrildiğinden ve nâm-ı Ali Hidiviye ihânet olduğundan ve emirlerinin nâmına edilen ihânet ve teaddinin, Mısırlıların gücüne gideceğinden tutturarak, devlet aleyhinde bir takım tecâvüzâne cerâid etmiştir. Matbuat-ı mahalliyye *El-Mukattam*’ı cevabsız bırakmadılar ve sayleri meşkûr olsun kendisine evsâfını tadâd ettiler.

Hatta cerâid-i usbûiyyeden (*El-Mümtâz*) gazetesi diyordu ki: “*El-Mukattam* gazetesi menâfi’-i husûsiyye sâifesiyle Mısır’ın hükümrânı olan devlete istihfâf ve o devletin şanını tahvîn ve hürmetini hetk ederek ve Mısır’a müteallik-i umûrda devlet-i Osmâniyyeyi şahs-ı sâlis yerine koyarak her türlü terbiye hâricinde bir takım tabirât-ı denâetkârâne istimâliyle tahvîf ve tehdide kadar kalkışmış ve hicâb-ı hayâyı yırtarak ve ahâlîsinin imdâd ve muavenetiyle bugün kendince yüksek bulduğu mevkiyi kazanmış olduğunu unutarak bulunduğu memleketin şeref ve namusununu gözetmeği de lüzumsuz görmüştür. *El-Mukattam* (Asâkir-i şahânenin, Akabe hududundaki ahvâli ve hududu fasıl olarak mevzu’ olan alâmet-i üzerinde Hidiv Hazretlerinin ismi bulunduğu halde bozup atmaları Mısırlıların gücüne gider.) diyor. Bu da söz!. Eğer sahip olmak lazım gelse bile bu hadise Mısırlıların ne gücüne gider ne de hissiyatlarına dokunur. Mısırlıların gücüne gidecek bir şey varsa o da *Mukattam*’ın sözleriyle her türlü hudud-ı marufenin hâricindeki tehevvür-i uduvvetkârânesidir. *Mukattamcılar* bilmelidirler ki ümit-i islâmiyye-i Mısıriye’nin arş-ı hilâfet-i mukeddeseye taalluk ve irtibâtı yine her zamanki gibi kavî ve zât-ı hazret-i padişâhının mazhâr-ı fevz ü nusret olması davetine matbuatları daimidir.”

İşte eğer Hidiv Hazretlerinin ismini hâvî olarak Ariş civârında mensûb-ı mermer direk asker tarafından devrilmiş olduğu takdirde onun için söylenebilecek en doğru söz Mümtaz gazetesinden tercüme ettiğimiz şu sözlerdir: Bu babda faaliyetin en doğrusu da bu söze muvâffak olandır. Yoksa Hidiv hazrının ismi yere düşmüş yahud düşürülmüş diye yaygara etmek, telâş etmek, islâmiyyetin, Müslümanların kat’en kabul edemeyeceği nâ-dürüstlüktür. Şirk ve riyâyâ aid Frenk mukallidliklerindendir. Hidiv Hazretlerinin ismini yere atmaktan ne çıkar? Bazı gazetelerin rivâyet ettiğine bakılırsa komiserlik bu meseleyi İstanbul’dan istîzâh etmiş, sadrazam da böyle bir vakadan Bâb-ı Âlice malumat

olmadığını ve eğer vâki' ise ika'-ı şikâk etmek isteyen bir bedhâhın işi olduğunu ve mütecâsirini arayıp bulmak için Kudüs mutasarrıflığına emir verilip derdest edildiğinde en şedîd mücâzata uğratılacağını istizâha cevâben beyân eylemiş imiş. Ne kadar bî-mânâ ne kadar lüzumsuz işler.

Bize kalsa eğer mesele vâki ise Hidiv hazretleri tarafından atebe-i şahâneye: (Şevketmeâb efendimizin fermân-ı hümayûnlarıyla memâlik-i şahânelerinin Mısır kıtasına Hidiv tayîn buyurulduktan sonra vukû buyurulduktan sonra vukû bulan seyahatim esnasında Ariş'e muvassılâtımda hiçbir hudud işâreti olmayarak oraya tezkâr vasûlum için bazı kisânın taleb ve ihtârıyla bir amûd nasb-ı rekz edilmiş idi. Bunun Mısır'ı işgâl altına almış olan İngilizlerin hudud meselesi çıkardıkları şu zamanda asâkir-i şahâne tarafından duyurulduğu şâyî oldu. Böyle bir sırada amûd-ı mezkûrenin hadd-i fâsıl suretinde telâkki edilebileceği vaktiyle taraf-ı acizânemden düşünülemediği olduğuna teessüfle istifâ-ı kusur eder. Ve fakat bu halin şu sürede vukû-ı nazâr-ı şahânedan sükûtunu imâ edebileceği cihetle kullarını hâlık-ı nazârında meşgul bir mevkiye koyacağından mâmafih amûdun bekâsı her halde hem tabiiyetiyle müftehir bulunduğum devletimin hem de Mısırlı tabi-i hümayunlarının menfâatini katiyyen ihlâl edeceğinden amûd-ı mezkûrenin külliyyen imhâ ve izâlesini ve hâlık-ı nazarındaki mevki-i acizânemi işgâl edecek tesîrâtı telâfî için tasvîb buyurulduğu takdirde başka bir iltifât-ı seniyye ile dilşâd ü bekâm buyurulmaklığımı istirhâm eylerim.) yollu bir telgraf çekilmeli idi. Yoksa bu meselenin komiserlikçe izâm edilerek, Bâb-ı Âlî'den istizâhı ve sadrazamın bâlâdaki cevabı *Mukattam* gazetesinin kopardığı bî-edibâne yaygaradan ürkmek ve söylediği sözleri zımnen tasdîk eylemektir. Bu ise devletin menfaatine ve Mısırlıların hissiyatına külliyyen muhâlifdir.

Bir kere demincek söylediğimiz gibi Müslümanlar Hidivin ismine tapmaz. Saniyendir ki yıkmaktan bir Hidiv'e bir hakâret çıkmaz. Salisen devlet Hidiv'e hakâret ederse bundan Mısırlılar devlete gücenmez. Bilakis Hidiv Mısırlıların gözünden düşer. Râbian İngiltere devletin metânetiyle Mısır halkının hissiyatına ehemmiyyet vereceğinden eğer telâş gösterilmese, direk yıkılması meselesini izâm edemez idi. Bu dakikayı ifhâm için biz yevmi (*Elzâhir*) ceride-i garrâsıyla *El-Mukattam* 'a verdiğimiz cevabdır:

Bir vilâyeti hem-hudûd olduğu diğer vilâyetten bir takım alâim-i nasb-ı rekz ile ayırmak deb-i dîrîn saltanat-ı seniyyeden olmayıp Mısır ise İngiltere de dâhil olduğu halde kâffeten düvel-i muazzama ile devlet-i Osmâniyye beyninde münakid muâhedât-ı kadime-i cedide ile memâlik-i Osmâniyyeden bir vilâyet ve Hidiv ferman ile ve fakat bazı imtiyâzât-ı haiz bir vali bulunduğu cihetle ne Ariş’de ve ne de Akabe’de Hidiv’in hadd-i fâsıl olarak bir alâmet-i nasb-ı rekzine hakkı olmadığını ve binâenaleyh asâkir-i şahânenin eğer nasb olunmuş bin direk bulsalar hukuk devleti muhâfaza ve matbuaları olan devletten manen, maddeten, kat’en ayrılmak istemeyen ümmeti-i Mısırıye’nin hissiyâtına mürâat olmak üzere kâffesini yıkabileceklerini söylemiştik.

Varak-ı Mihr-ü Vefâyı Kim Okur, Kim Dinler

Evet, gerek komiserlik, gerek sadâret İngilizlere vesile-i mücâdele ü taarruz bir serrişte vermiş olmamak için bu meseleye ehemmiyet verilmiştir. Fakat muhakkak bilmelidir ki, bu yolda vesileler vermekten muhteriz-âne davranmak İngilizlerin cüretini artırır.

Şimdi İngilizler, Mısırda devlet matbuası, ülkesini harbî bir hududla ayırmak istiyorlar. Devlet de bu buna katiyyen mümâneet ediyor. Mesele günden güne büyüyor, Fransa bu babda İngiltere’ye muâvenet vadediyor. Devlet yalnız başına kalıyor. Acaba İngiliz, dediğini yapacak mı? Yoksa devlet dayanabilecek mi? Eğer devlet dayanır ise İngiliz, silaha müracaat ederek Mısır’ı memâlik-i Osmâniyyeden her halde ayırmak için devlete ilân-ı harb edecek mi? Bunları bilmek âlem-i gayb ile münâsebette bulunmağa mütevakkıfdır ki biz de o münâsebet mefkûddur. Fakat devlet, İngilizlerin tehdidâtına dayanmalı mı, dayanmamalı mı? Ve bu mukâvemeti ne dereceye kadar götürmeli? İngiltere devletiyle harbi göze almalı mı? Ve alabilir mi?

Bunun cevâbı:

Evet, devlet sonuna kadar dayanmalı. Harbi, gözüne almalı. İngiliz, devlet-i Osmâniyye ile harb eder mi? Devlet, dayanırsa Müslümanları izâz ve şanlarını âlâ eder. Kendi tebaası olan hristiyanların gözünde büyür. Avrupa devletlerinin ikide birde ufak tefek mesâil için tazyîkine uğramaz. Yok, eğer devlet sonuna kadar dayanmayıp da yelkenleri suya indirirse hâl, neüzübillah son nefeste imansız gidenlerin hâli gibi olur.

Müslümanların bile gözünde küçülür. Kendi tebaa-ı hristiyanıyyesi nazarında hiç hissiyâtı kalmaz. Hele Avrupalıların masharası olur.

Devleti son nefeste imansız gitmiş olmaktan kurtaracak kadar metânet, Sultan Hamîd'den beklenmez mi?

İşte cevabına kâdir olamadığımız sual budur. Allah padişamızı karîn-i ehl-i selâh ve cümlemizi ıslâh eyleye..

Mehmed Ubeydullah

2.4.3. Rusya

Ve Rusya'nın açtığı istikrâz, Fransa'da, İngiltere'de mazhar-ı kabul fevkalâde oldu. Hele İngiltere, talebden ziyâde tâlib bulundu.

Bu istikrâzın Fransa'da bulduğu rağbet, El Cezire Konferansında ve Rusya'nın Fransa'ya ibrâz ettiği müzâherattan neşet ettiğinden rağbet-i mezkûre, câlib-i teaccüb olamaz. Lâkin istikrâz-ı mezkure, İngiltere'de gösterilen rağbetin sebebi acaba nedir? Meselenin bu ciheti şayân-ı tetkîktir.

Malumdur ki, Japon-Rus muhârebesini İngilizler meydana çıkarmışlardı. Bundan maksad da harbin neticesinde ya Rusya mağlûben yere yıkılacak yahud yorgun düşecek idi. Her iki takdire göre İngilizler kârlı çıkacaklar. Çünkü memâlik-i şarkiyyeye musallat olmak için kollarını çözülmüş bulacaklardı.

İngiltere karşısında Rusya gibi kendisi istilâ-yı memâlike haris bir devlet gördükçe her istediği yere bilâ-mezâhim taarruz ve tesâül edemiyordu. Rusya'nın kuvveti ağır basarak şarkta oldukça bir muvâzenet husule getiriyordu.

Rusya'nın yere yıkılması yahud yorgun düşmesi bu muvâzeneti ihlâl edecekti. İngiltere nâil-i azâdı olacaktı. Harb başlar başlamaz İngiltere, Makedonya meselesiyle bizim şarkta, Tibet heyet-i seferiyyesiyle asya-ı vâsıtada menvî-i zamîrini meydana koydu. Rusya ne Makedonya, meselesine sarf-ı efkâr edeceğine ne de Tibet ile uğraşacak halde değildi. Çünkü bir taraftan Japonya ile uğraşıyordu, bir taraftan ihtilâlat-ı dâhiliye Rusya memâlikini ateşlere salıyordu. Fakat İngiltere, Rusya yıkılınca Almanya'nın kendine rakîb olarak meydana atılacağını hesab edememişti. Makedonya meselesinde,

devlet-i Osmâniyyenin gösterdiği metânete Almanya'nın himmet ü müzahirini inzimâm etti. İngilizler, surat üstü düştüler. Almanlar, Habeşistan'da ve Nil vadisinde İngilizlere rakîb olarak meydana çıkmağa hazırlanmakta olduklarından, İngilizler, Almanlara karşı zahîr arıyorlar. El Cezire Konferansında Fransızları yakaladılar. Şimdi de Rusları kendi tarafına çekmeğe çalışıyorlar. İşte bu istikrâza gösterilen rağbet bundandır. Verdikleri yara ile Rusları kazanıp kazanmadıkları, Rus millet meclisinin küşadında meydana çıkacaktır. Bu ahvâlin en gülünç tarafı Fransızların halidir.

(?) meselesinin hudûsunda Ruslar, Fransızların yine müttefiki idiler. O vakit Fransızlar, İngilizlerin kendilerine gösterdikleri tahkîrâmiz şiddet önünde bulundular da Ruslardan muâvenet taleb ettiler. Ruslar, muavenetten ibâ ve Fransızlar'ı büyük bir hezimete ilkâ ettiler.

İngilizler, bir kuru kâğıtla Fransızlar'a Fas kıtasını temlik ederek Mısır'dan Fransız alâkasını kestiler. Sonra El Cezire Konferansında yine Fransızların mutalibinden hiçbir tervîc olunmadı. İş, Almanların istediği gibi oldu. Yalnız, Rus ve İngiliz mürահhısları konferansta Alman mutâlibinin tervîcine yardım etmedi. Fransızlar, bundan dolayı geçmiş zararları unuttular. Hal-i hazırda hiçbir şey kazanmaksızın İngilizle Rusun ikisine de minnettâr kaldılar, ne tuhaf!..

2.4.4. Lord Kromer

Mısır'da, İngiltere devletinin vekili olup, Mısır idaresini derâhde eden Lord Kromer, her sene olduğu gibi bu sene dahi 1905 senesi için bir mutâd-ı takrîb seneviyyesini tanzîm eylemiştir.

Royter telgraf acentesinin verdiği malumata göre, bu takrîrin müvâd-ı muhteviyesinde biri Mısır'da mevcûd ve meri' olan imtiyâzât-ı ecnebiyyenin idâre-i mahalliyeyi ve tâmin-i hukuk-ı ammeyi teşvîş etmekte olduğundan bu imtiyâzâtın ref ü lağvine medâr olmak ve müstevcib olduğu suistimâlâtı izâle etmek maksadıyla bir meclis-i mahsûs teşkîli iktizâ edeceğine dairdir. Bu meclisin ekseriyyet azâsı Lord cenâblarının fikrine göre Mısır'da alâkadar olan düvel-i ecnebiyyenin tebaasından ve ekâlliyeti Mısırlılardan olmalı imiş. Meclis-i mezkûr bir takım kanunlar tanzîmiyle uğraşmalı ve ecânib dahi muhâkim-i mahalliyyede kuvvanın mezkûreye tâbi' tutularak konsoloshâneler muhâkimi lağv olunmalı imiş.

İmtiyâzat-ı ecnebiyyenin Mısır'da idarece bais olduğu teşvîş ve Mısırlılar için müstevcib olduğu zillet-i kal-ü kalemle vasf edilebilir şeylerden olmamakla ne suretle olursa olsun imtiyâzât-ı mezkûrenin lağvine medâr olacak tedbîr-i ittihâzı bizce pek musibdir. Şu kadar var ki ilgâ-yı imtiyâzât için Lord cenâblarının gösterdiği tedbîr musîb mi, değil mi burası bahse muhtaçtır. Mamâfih böyle şeylerde isâbet-i hakka muvâfakattan ziyâde muktezâ-yı hâl-i mutâbakatta aramak lazım gelir. Sırası geldikçe buna dair ileride söyleyecek sözlerimiz var.

2.4.5. Tebşîr

Ümmet-i Mısıriye'nin tercümân-ı amâl ve efkârı ve Mısır'da münâfi'-i Osmâniyyenin müdâfi'-i zi-iktidârı *El-Livâ* gazetesi sahibi Mustafa Kamil Paşa bu Tûr-ı Sinâ meselesi üzerine devletli Gazi Ahmet Muhtar Paşa hazretlerinden bir mülâkat taleb etmiş ve müşarünileyh dahi *El-Livâ* sahibini kabul ederek kendisine atîdeki sözleri söylemiş olduğunu ceride-i mezkûre evvelki günkü nüshasında neşreyledi.

Meşir-i müşarünileyhin sözleri kendisi tarafından da Mustafa Kamil Paşa'ya tasrîh buyurulduğu vechile hükûmet-i seniyyenin ve hünkârın efkârı olmakla harfiyen tercümesini vazîfe addeyledik.

Tasrihâtın bu dereceye vardırılması hükûmetimizin mesele-i hâzırda herhalde hakkından fâriğ olmayacağını ve şevketmeâbın meselede müfâhir-i ecdâdı yâd ettirecek metânet göstereceğini bildirmektedir. İşte biz hükûmetimizi böyle hakka sahip ve padişahımızı devletin âlâ-yı şânına müctehid ve rakîb görmek ister ve bununla iftihâr ederiz. Devletli Gazi Ahmed Muhtar Paşa Hazretleri *El Livâ* gazetesi sahibi Mustafa Kamil Paşa'ya diyor ki:

“Ben bu mesele hakkında zaten Hazreti padişahın ve hükûmet-i seniyyenin tercümân-ı efkârıyım. Bâb-ı Âlinin Tûr-ı Sinâ meselesinde hakk-ı sarîhinden başka bir talebi olmadığından ihtilâf-ı vakadan dolayı müşkülât-ı mevcûdenin sulh-ı selâmı ihlâl edecek derecede büyüyeceğini zannetmem.

Osmanlı kuvvayı askeriye-i seferiyyesi olan sekiz yüz bin askerden üç ordusu Mısır'a yakın bulunsa bile hükûmet-i Osmâniyye hâiz olduğu hakka istinâd etmekte olduğundan kuvva-ı meseleye mürâcaatı hatırına getirmez. Binâenaleyh ya söyledikleri

sözün tesîrâtını takdir edemediklerinden yahud bir takım agrâz-ı mahsûsaya alt olduklarından dolayı tehyîc-i efkâr için habbeyi kubbe yaparak meseleyi korkunç göstermeğe çalışanlar hakikatte ilân-ı husûmet ediyorlar ve hem Mısır ile devlet-i Osmâniyye'nin hem İngiltere'nin hem de sulh ve asâyîş-i umûmiyyenin aleyhine kalkışıyorlar demektir. Ve meselede bâis-i ihtilâf olan cihetleri hâl için bir konferans akdine hacet mess edip devlet-i Osmâniyye öyle bir konferansa davet olunsaydı, devletce bu teklif, kemâl-i memnûniyyetle kabul olunurdu. Çünkü devletin makâsid-i müsâlemetperverâne olmakla ihlâl-i asâyîş ve harb-i umûmi gibi ahvâlî cümle-i âmâlinden değildir.

Mısırlılar eğer nasihâtımı dinleseler, ben onlara fikirlerini ihlâl-i maksad ile padişahlarıyla devletleri aleyhine irâd-ı şütûm eden kimselerin mugâlâtat ve ikâzına hiçbir ehemmiyet vermemelerini tavsiye ederim. Zira Mısır'ın ve Mısırlıların menfaâtleri vatan-ı azizleri olan Mısır'da sakin ve mutavattın ecnâs ve edyân-ı mütehâlif anâsır arasında sükûn ve vifâkın devamındadır.

Mısırlıların kendi devletleri olan devlet-i Osmâniyyeye muhîtlerini ve arş-ı hilâfete şiddet-i irtibâtlarını gören her Osmanlı kalbi lebrîz-i sürûr ve iftihâr ve lisânı vird-hân-ı şükrân olduğu halde bu meyelân ve incizâb-ı uhuvvetkârâneye takdir-i kenân olur. Mısır'ın devâm-ı saâdeti için ise iltizâm-ı sükûnı o rabîta ve muhabbetin mukteziyâtından bilmelidir.”

İşte Hazreti Gazi ‘Ali Paşa’ nın kelimât-ı hükûmet beyenâtı

Bu tür beyân, bir siyâsiyye lazım olacak kadar hakiyâne, bir askere layık olduğu kadar haydarâne ve bir Osmanlı'ya yakışacak kadar vatanperverânedir. Biz Osmanlılar, *Mukattam* ve emsâlinin hezeyânlarına değil, ancak bu sözlere itibâr ve kâil-i câmi'ü'l-fezâiliyle iftihâr ederiz.

M.‘U

2.4.6. Utanmayacak Mıyız?

Çar Nikola, şehir-i cârinin onuncu günü- ki önümüzdeki perşembe günüdür- Rus milletinin müntahab vekilleri olan mebûsları Peterhof Sarayında kabul ederek bir nutk irâdıyle Rus Meclis-i Mebûsanı'nı açacak ve Rus milletinin hür bir millet olduğunu ve

Rus hükûmetinin hâkimiyet-i milliyye usûlü üzerine müesses bir hükûmet-i meşrûta bulunduğunu resmen kabul edecek. Biz buna karşı utanmayacak mıyız?

İran şahı, halkın Tahran kabrinde kâin şah Abdülazim tarafında bir kere zulm aleyhine ictimâ' etmiş olmasından dolayı hürriyyet-i ahâliyi ve hâkimiyet-i milleti temîn edecek her türlü mecâlisin tesîs ve teşkîlini ve hürriyyet-i matbuatı ile hürriyyet-i ictimâî kabul ve ilân ediyordu. Şimdi İran, ukalâ ve ulemâsı buna memleketin kâbiliyet ve haliyle mütenâsib bir suret vermeğe çalışıyorlar. Buna karşı da mı utanmayacağız?

Fas meselesini hâlletmek için İspanya'da El Cezire'de ictimâ' eden konferansın Fas'da icrâsına karar verdiği bir takım mevâdı düvel-i muazzama Fas sultanına arz ettiklerinde, Sultan-ı müşarünileyh (Evet, kabul ettim.) demeyip (Memleketimin ayânını cem' ederek sizin mukarrerâtınızı kendilerine arz edeceğim. Memleket, halkın olduğu için redd ve kabul onlara aiddir. Onların ictimâ'ında verecekleri kararı size tebliğ ederim.) diyerek din-i mübin-i islâmın feyz ve bereketiyle hâkimiyet-i milliyyeye riâyet ve usûl-i hükûmet-i medeniyyeye büyük bir vukûf gösterdi. Bundan da mı utanmayacağız?

Dünyanın en eski hükûmeti olan Çin hükûmeti, en mutassıb olan Çin halkından tahsîl-i envâ-ı ulûm ve fûnûn için Japonya'da binlerce emir ve Avrupa'nın her tarafında yüzlerce talîbi bulundurduğu halde etvâr-ı hükûmetten hangisinin Çin ülkesine daha muvafık düşeceğini tedkîk için kendi ayân ve eşrâf-ı memleketten mürekkeb birkaç aydan beri memâlik-i mütemeddine de azîm bir heyet dolaştırmaktadır. Bunların vereceği karara göre hükûmet-i giryeden hangisinin tarz-ı idâresini kabûl etseler yine hâkimiyet-i milliyye esâsını kabûl etmiş olacaklardır. Biz bunlardan da mı utanmayacak mıyız?

Karadağ hükûmeti bile meclis-i mebusânı açarak hâkimiyet-i milliyye esâsını kabul etti. Biz bundan da mı utanmayacağız! **Râvi**

Matbaa-i İctihâd - Şariüşşerefeyn asr

2.5. 17 MAYIS 1906 / 5. SAYI

Aded-5

Nüshası yarım franktır.

Perşembe

DOĞRU SÖZ

Sahibi ve Muharriri: Ahmed Kemâl

Redacteur-Proprietaire

Unvan: Sandûku'l bosta – 1060

AHMED KEMÂL

Abone Bedeli: Bir seneliği Mısır İçin Bir,

Adresse: Boite Postale No.1060

Hariç İçin Yarım İngiliz Lirasıdır.

Abonnement annuel | pour l'Egpte Ls.1

Etragers 13Fs.

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

23 Rebiülevvel 1324

(Her on beş günde bir perşembe günleri Kahire'de çıkar.)

17 Mayıs 1906**2.5.1. Telgraf**

Londra'dan

12 Mayıs 1906

Bâb-ı Âli Tabe'den ve Mısır'a âid bilcümle noktalardan asâkir-i Osmâniyyenin çekilmesini kabul etti.

2.5.2. Ümmet-i Muhammed'e Tebşîr!..

Hazret-i Gazi-i Alişânın mesâi-i ciddiyeye-i siyâset-i agâhanesine rağmen Akabe'nin aldığı âkıbet, gayr-ı layıkadan dolayı istifâ ve Numro Selase sarayını beytû'l-mâl-ı müslimîne iade-i ihda ederek akrân-ı firâvan-ı gaziyânelerine bir misâl-i kemâl-ı hamîyyet irâa buyuracakları müstahbarât-ı sâre-i sariyedendir.

Yaşa ey Gâzi-i âlişan!..

2.5.3. Son Akabe

Mesâil-i siyâsiyyenin hal ve tavsiyesi, diplomat denilen müşkülât-ı muhterilerinin kârı ise de cereyân-ı ahvâlî takip eden müterâsıdın içinde o mesâilin netâyicine bir dereceye kadar vasul-i gayr-i mümkün değildir.

Herhangi bir mesele-i siyâsiyye olursa olsun, onu tevellid eden esbâb-ı evliya ile onu muhît ve müdür olan müserât-ı mücebbire tetkik edilirse mesele kendi kendine keşf-i rûh eder.

İşte biz de diplomatlık iddiasında olmamakla beraber mesâil-i cariyye-i siyâsiyyeden de bütün bütün uzak ve husûsiyle vatanımızı taalluk eyleyen ahvâle hiçbir suretle lakayt kalamayacağımızdan Akabe meselesinin şu neticesini velev bittikten sonra olsun teşrîh etmek isteriz.

Her devlette alakât-ı siyâsiyye milletin şevket ve şehâmetine, kuvve-i mâdiye ve mâneviyyesine istinâden, mutlaka devletin menfaatine hal olunmağa çalışılır. Bizde ise bu gibi mesâil-i siyâsiyye, milletin hatta heyet-i devletin vücudu bir mahiyyet-i mevhûmeden ibâret olduğundan, her halde mülk ü milletin münâfiden ziyade padişahın maraz-ı marizine muvaffak olarak hal olunacağından şüphe yoktur.

Bu halde Akabe meselesini Osmanlıları aktâr-ı âlemde tedlîl eden, bu günkü neticeyi almadan evvel tayîn edebilmek padişahın rûhunu muhît olan muserâtı teşrîh edebilecekler için o kadar olmasa gerektir.

Geçen nüshalarımızda şairin

Zîr-i hâke geçecektir Atebe

Padişahım bu dayan son Akabe!

Dediği gibi padişaha şu Akabe'yi aşkırtmak için meselenin hakikatinden ziyade münâfi-i milliyyemize muvaffak suretle idâre-i lisân etmekliğimiz padişaha bir kuvvet-i rûh verebilmek ümîd-i hayr-ı hevâhanesinden nâşi idi.

Yoksa bir cennet-i mevruse ile dimağı teverrüm etmiş bir hünkâr-ı hunhârın böyle mesâilde ne dereceye kadar sebât edeceğini ve bu sebâtın sırf halka kendini isâf-ı metâlib icâbında mazûr u mecbûr göstermek maksaddan ibâret olduğunu bilmez değil idik.

İngilizlerin Akabe hakkındaki mutâleb-i ibtidâları halimâne iken, Bâb-ı Âli'nin güya gösterdiği mukavemet üzerine cebr ve şiddete ve nihayet ültimatoma kadar vardı. İngiltere bununla anlattı ki, indel-iktizâ bu matlûbunu ateşle istihsâl edecektir. Ültimatom müddeti bitti. Bab-ı Ali de İngiltere'nin mutâlibini kabul etti. Yani padişah muharebeden korktu.

Padişahın muharebeyi kabul etmemesi, Akabe meselesinin muharebeye direk bir ehemmiyeti olmamasından mıdır?

Bu olamaz. Çünkü bir devletin muhafaza-ı hukuku için ihtiyâr edeceği harbin esbâbı arasında sığar u kibrinin hiç dahli yoktur.

Mağlûbiyyetten mi ürktü? Bilakis İngiltere'nin taht siyasetinde bulunan bu kadar Müslümanlara kasden makam-ı hilafete karşı açacağı muharebede Sultan Hamîd'den ziyade ihtiyat ve ihtiraz edeceği pek tabiidir. Hatta bu ihtirâzı kabinelerinde gösterdiği telaşlarla sabittir.

Ya Sultan Hamîd neden korktu?

Sultan Hamîd Rusya ve Japonya muharebesinin çar ve çarlık aleyhine açtığı kanlı ihtilâllerden ürktü.

İşte Rusya Muharebesinin Çar aleyhine verdiği bu netice Sultan Hamîd'in beyninde bulundukça herhangi devletle olursa olsun, hatta galip geleceğini bilse bile muharebe etmemek için Akabe'yi değil, İstanbul'u vermekten çekinmez!

İngiltere de Akabe meselesinde gösterdiği cüreti kendi kuvve-i müsellahasından ziyâde padişahın bu fikr ü vehmine güvenerek gösterdiği ki bu Akabe vâsıtasıyla Mısır üzerindeki siyâsetini tüm tasdik ettirdikten başka buradaki kuvve-i işgâliyesini de artırmış oldu.

Ahmed Kemâl

2.5.4. Akabe

“*Doğru Söz*’ün ikinci numarasında Vezir Celâlet-Semîr-i Ahrâr Utufetlü Ahmet Celaledin Paşa Hazretlerinden Verâset-i Saltanat Hakkında İstifsâr-ı Rey’ ve müşarünileyh hazretlerinin rey-i rezin hâkimânelerini hâvî olan makale üzerine müteaddid mahallerden vârid olan takdirât u teşkirât-ı muhikkâneye mukâbeleten arz-ı teşkirât ederiz.

Bu nüshamıza da müşarünileyh hazretlerinin Mısır’da münteşir “*Jurnal Doger*” muharririyle olan bir mülâkatlarını tercüme ediyoruz ki kariyin, kirâmın muhâverenin ihtivâ eylediği metânet-i efkâr ve celâlet-i rûh ile hükûmet ve siyasetten mahzûz kalacakları şüphesizdir.

Gördüğümüz rağbet-i umûmiyye üzerine daima gazetemizde mesâil-i câriye üzerine vezir-i ahrârın mütalaât-ı hâkimânelerini bulundurmağa çalışmayacağımızı kariyin kirâma tebşîr ederiz.

2.5.5. Vezir Celîl-i Ahrar Utufetlü Ahmed Celaledin Paşa Hazretleriyle Mülakat

Akabe meselesi hadd-i hakikisinden ziyâde kesb-i ehemmiyyet etti fikrindeyim. Tabe’yi asâkir-i Osmâniyye mi yoksa Mısır asâkiri mi işgal etmelidir? Mısır’ın hal-i hazır siyâsiyyesi bu meselenin hâl-i hazırıyla alakadar değildir. Bu birkaç kilometre arazinin tasarruf ve idâresi meselesi kolayca ve layık olduğu bir suret-i memnûniyyetbahşâde hâl olabilir. Şu kadar var ki mesele hudûd-ı hakikiyyesine irca’ olunmalıdır. Şunu da ilâve ederim ki meselenin bir suret-i müsamahakârânede hal edilmesi Bâb-ı Âli’ce yanlış ve acemice meydân verilmiş bir keyfiyyetin gavâilinden kurtulmak gibi bir menfaati mûcibdir. Bir de Bâb-ı Âli’nin bu hareketi Mısır’a ve Mısırlılara itimâdını göstermiş olur. Bab-ı Ali’nin Mısır’a ve Mısırlılara karşı bu itimadı gaib etmesi hiçbir zaman muvaffak-ı akl u mantık olunmaz. Bu Akabe meselesinin mahâl-ı mukaddes-i islâmiyyenin asâyişiyle bir münasebeti var zannolunur. Binâenaleyh Mısır Müslüman memleketi olduğundan hükûmetinin Hicaz üzerine tamâmiyyet-i hukuk hükümrânisi Osmanlılar için olduğu kadar Mısırlılar için de mukaddestir.

Vehhabilerin kıyâmı esnasında Muhammed Ali kumandası altında Mısırlıların Vehhabi isyanını teskîn için ne kadar çalıştıkları görüldü.

İşte hükûmetin şeref ve haysiyyeti nokta-ı nazarından bakarak görüyorum ki bu mesele münasebetiyle gösterilen telâş mezkûr-i şeref ve haysiyyetin manâsını az bir surette anlamaktan ileri gelmiştir. Devlet, Mısır'a karşı bir nişane-i itimad ibrâz edeydi, meydan alacak suistimâlatı men' ile kuvvetine itibar ve itimad kazanmış olurdu ki bu suretle siyâset-i Osmâniyye daha dirayetkarâne hareket etmiş bulunur idi.

Sözüme inanınız. İşin içinde bazı nâgehan diplomatların işgüzarlığı vardır. Bu diplomatlar üstadâne bir darbe ile namlarını müzehher şöhret etmek istediler. Bunların bu hareketleri ise Türkiye için fena neticeler vermektedir.

-Utuffetmeab!.. Mütala' buyurduğunuz cihet, işin cihet-i siyâsiyyesidir. Cihet-i hukukiyyece de rey-i sâminizi rica ederim.

- Meselenin hukuk-ı nokta-ı nazarında mütâlası neticeten beyân ettiğim icmâle beid kalmaz. Tûr-ı Sinâ şibh ceziresi meselesi (1892)'de Ahmed Eyüb Paşanın Hidir Hazrın menşûrunu getirdiği vakit meydan almıştı. Bâb-ı Âli o zaman meseleyi bir telgraf-ı sâmi ile tavsiye etmeği münâsib görmüştü. Bu telgraftan şu son zamanda çok bahs olundu. Bu suretle meydana getirilen mesele, Hazre bir parça müphem olsa da lüzumsuz yere beraber ihtilâf açmağı müfid görmem.

-Fakat iş bugünkü hale geldikten sonra ne netice alınabilir?

-Dairesinden çıkarılan her meselenin hâl-i müşkil olmak kâide-i umûmiyyedir. Fakat şark taklibât ve tahvilât-ı garibe memleketidir. Orada pek mesûdiyyetle başlayan işler felâketengiz bir suretle bittiği görüldüğü gibi, müşkülâtla başlayan işlerin kemâl-i suhûlet ve muvaffakiyyetle nihayet bulduğu da görülür. Akabe meselesini de bu nev'-i mesâilden addedebilirim.

-Müsaade-i sâminizle bir şey daha soracağım. Almanya'nın bu meselede dâhil ü tesîri var mıdır?

-Akabe meselesi, mesâil-i siyâsiyye sırasına girelidenberi Almanya bir vaziyet-i sulhçıyâne aldı. Bunu bazı esbâb-ı muhakkakaya istinâden söylüyorum. Meseleyi

alevlendirmeye bir ihtilâfın sebebi olması Almanya musîb olarak arzu edemez idi. Almanya'nın münâfî' azime-i iktisâdiyyesi için Türkiye'de sulh ve müsâllimâtın vücûb-ı vücûdu yek aşikârdır.

2.5.6. Peymân!..

Va'd-i ikbâl etmesun beyhûdedir dünyâ bana

En büyük ikbâldir, ikbâle istiğnâ bana!

Ufk-ı istikbâl, ebr-â-ebr ü ra'd-â-râd'dır;

Vermiyor râhat bugün endîşe-i ferdâ bana

Derd-i leylâ-yı vatanla, aşk-ı hürriyyetle âh

Oldı cevlengâh mecnûnlar gibi sahrâ bana

Ey vatan! Ey mâder-i müşfik belâ-yı zulmden

Âh-ı istimdâdkârın gelmede hâlâ bana

****Pençe-i ağyârdan rızan mübârek kanların**

Fâciat-ı Kerbelâ'yı eyledi rûyâ bana!

***Düşmen-i ikbâlini Allah kahretsin senün**

Dest-gîr olsun yolunda Hazret-i Mevlâ bana

“Doğru Söz” hakk u hakikat hutbe-i irşâdıdır;

Ey vatan sensin bu sözden maksad-ı aksâ bana

Türbe-i Fâtihle ahd olsun!.. Dönersem azmden

Rûh-i kutsî-i Muhammed lânet etsün ta bana!

Ahmed Kemâl

2.5.7. Hiç Yakışmaz

Mısırlılar'a sağlam göz, Ahmed Kemâl'e *Doğru Söz*!.

Ubeydullah'a izzet-i islâmı görmeden, yani şevketliyi gömmeden memât, fakire mesudâne imrâr-ı hayât! Sultan Hamîd'e hürriyyete yanaşmak, Katırcıya Akabe'yi aşmak! Vezir-i Ahrar'a terk-i kavga-yı istibdâd, Jön Türklere ittifak ve ittihad! Zuhûrî koluna terk-i sahne-i riyaset, hükûmet-i hâzıradan ümmîd-i adalet!. Asâkir-i şâhâne maaş, İngilizlere telaş!. Zeybek poturu ile yakalık, *Hakayık-ı Şark*'a Amerikalılık! Çakmaklı tüfek *Cihad*'a, kuru saçma *İçtihad*'a. Bu meskenet millete, söz anlatmak *Şûrâ-yı Ümmet*'e! Akabe ve Tabe arasında kuyu kazılmak, (*Türk*)'e doğru söz yazılmak! *Mukattam*'a hücumdan kaçmak, *Livâ*'ya bayrak açmak! Ehram'ı okumaktan usanmak, *Müeyyed*'i hâlâ gazete sanmak! Kontinental otelinde ziyâfe..

... içindekilere izafe! Tırıl Jönlere otelde yatmak, bazı bâlâpervârân'a mabeyne kitap satmak!..

İşte mektubum oku Ahmed Kemâl

Bunların mabâdı vardır, bitmedi !..

Sen bilirsin ki bu sözleri doğru söz!

Bunları neşr etmeli yâhud Mısır'dan gitmeli!..

Eşref

2.5.8. Ziya-ı Musib

Sultan Hamîd'in süt karındaşı, bey oğlu Cân-verî Fehim'in babası esvabçıbaşı İsmet'in, inâyet-i rabbaniyye ile âzm-i râh-ı hücum olduğunu İstanbul gazetelerinde okuduk. Cenab-ı Hak bütün Müslümanları emsâl-i kesîresini idrâk saadetiyle memnûn eylesin.

Amin.

Allah emsâliyle her saat müşerref eylesin.

Etti esvapçıbaşı İsmet dahi terk-i hayat

Son libâsı İsmet'in, hünkâra da olsun nasîb

Kaabızu'l-ervâha minnettar kalsun kâinat..

2.5.9. Ahlâk Allah'sız Olur mu?..

Fransa'nın en büyük mecmua-ı âmiyye ve siyâsiyyesi olan “*La Revue Des Revues*” nâm mecmuanın umûm-ı felâsife ve erbâb-ı kaleme açmış olduğu balâdaki suali cevablarıyla beraber bir zaman bir gazeteye mealen tercüme ediyordum. Zamanın her teşebbüs-i hayr hakkındaki gadr-ü itisâfindan hayfa ki bu eser de kurtulamadı. Yarıya bile varmadan kaldı. Bu defa aynı eseri “Doğru Söz”de Tercüme-i Şark ulemâsının da bu husûstaki fikirlerini ilâve etmeği faideden hâlî görmedim. İşte tercüme başlıyor:

Ahlâk dinden hariç midir? Yoksa dinin bir feyz-i terbiyyesi midir?.

Tetetbuât ve taammukâtını kitab-ı nâmütenahi sahâyif-i âdemiyyette hasr etmiş olan felâsife-i mütekaddime ve müteahhire heyet-i ictimâiyye-i insâniyyede ahlâkın tayîn-i münşâi için pek uzun tahkikatta bulunmuş fakat heman hepsi birbirinden ayrı bir takım ahkâm u netâyice vâsıl olmuştur. Bazıları ahlâkı dinden bir türlü ayıramamış. Bazıları ise din ile ahlâk arasında hiçbir münasebet bulamamıştır.

(Stuart Mill) ahlâkın mebdeini zevkte arayarak “Mahzûz bir domuz olmadan meyûs bir insân olmak, mahzûz bir abdal bulunmaktan meyûs bir Sokrat olmak daha iyidir.” (Darwin) ise mebde-i ahlâkı hayvânâta taharri ile “Kör, ihtiyar bir kuşun arkadaşları tarafından iâşe edildiğini” görerek beşeriyyette ahlâkın muhafaza-ı şahsiyyet ü teavüne mahsûs bir hiss-i tabîiden ibâret olduğuna hükm eylemiştir.

(Louis Büchner) daha çok koşarak “Bu gün esâs ahlâkı gayr-i tabîi ve calî olan eski itikâdâtın hâricinde aramak lazımdır. Dinin makamını ilm zabit etmelidir.” dediği gibi, Profesör (Meçnikov) bütün itimâdını âleme hasr ile “Daima söylenildiği gibi eğer dünyada imansız, itikadsız yaşamak mümkün değilse bu imân-ı fûnûn ahkâm-ı hakikatten başka bir şeye revâ olamaz.” diyerek bu hüneri alkışlıyor.

(Kiyu) ahlâkı hilkatten hiç ayırmayarak “Hayâtta gayr-i müttetik bir hayırhahlık hissi var ki bunsuz insân ölür. Maneviyatı kurur. Daima semeredâr olmalıdır. Ahlâk, fedakârlık hayât-ı insâniyyenin semerâtıdır.” diyor.

Şimdi ahlâk hakkında bu ahkâm-ı mütehâlifeye ne diyeceğiz? Bazılarının fersah fersah, bazılarının az çok dinden ayrılarak tayîn ettikleri bu ahlâk bu günkü heyet-i ictimâiyyeye nâfi mi yahud muzır mıdır?

Henüz bu dihat-ı felâsifenin seviye-i izân ve irfânından pek aşağı bulunan cemiyet-i insâniyyeden din kaldırılır ise bu heyet-i azmâ-ı ademîyyeti idare için kuvânın ictimâiyye kâfi gelebilecek midir?

Heyet-i müctemi-i beşeriyyeye Allah’ımız, sırf akl üzerine müesses, ahlâk-ı talîm ve teslîmi mümkün müdür?

Cidden ağır olan bu mesâile bakınız (Anatol Frans) ne cevap veriyor:

“Din, halkın ilmidir. Şimdiye kadar asıl münâsebe ile talîm ve tenvîr edilemediklerinden muhâkeme ve tecrübeden acizdirler. Binâenaleyh tereddüd ettikleri hakikâtleri ahvâl ve menâkıb-ı diniyye ile istişâd ederler. Anlatmak istiyorum ki edyân fena usûle bir takım âlemlerdir.

Ahlâk, adât-ı nizâmı kaidesidir. Hüsn-ü ahlâk halkın itilâf ettiği adetler olduğu gibi sui ahlâk itilâfı akâyitte kalan adâttır.

Eski âdât halk indinde mukaddestir. İşte kuvvânın, diniyyenin mebd-i buradadır. Dinin âdât-ı kadime-i beşeriyye ile pek çok münasebeti vardır. Burası bütün meselenin felsefe müsellemidir. Anâsır-ı nasrâniyyeden husûsiyle Katoliklerdeki ahlâk-ı diniyye, medenîyyetin ahvâl-i ibtidâiyyesini aktırır. Bu ahlâk onlarda mukaddestir. Fakat iyi anlaşılamamıştır. Hele muamâlatta hiç dahli yoktur.

Bugün bizim usul-i diniyye hâricinde ahlâkımız var. Lâkin bu ahlâk sabit kalamaz. Adât daima değişecektir. Kuvânın ise bu adâtı takîbi mecbûrdur.

Şu cevabı (Emil Foga’dan) alıyoruz:

“Bu mesele en ziyade tetkîk ettiğim meselenin biri fakat içinden çıkamadığım meselelerin birincisidir!”

Ahlâkıyyûnun bu husûstaki fikirler pek mutaassıbânedir. Onlar için dinsiz ahlâk hiçbir zaman mevcut olamıyor. (Ferdinand Brunetier) Bütün asârın da husûsiyle (İman Yolunda) namıyla neşr eylediği kitab da bu nazariyyeden hiç ayrılmamıştır.

(August Kont) diyor ki “Mesâil-i ictimâiyye mesâil-i diniyyeden başka bir şey değildir.”

Felsefe-i mâddiyyenin müessisi olan Kont, bu fikrini asârının ekserinde cerh etmiştir. Lâkin (Brunetier) Kont’un bu fikrine “Bütün efkârının bir tekamil-i mantikîsidir.” diyor.

Kont on sekizinci asrın bir cemiyyetin ahlâkını ıslâh etmek için o cemiyyetin kuvânını ıslâh eylemek kâfidir.”den ibâret olan felsefe-i ahlâkıyyesine “Mesâil-i ictimâiyye, kâffe-i mesâil-i ahlâkıyyeden mukaddemdir.” cevabını veriyor ve diyor ki “Fen hiçbir şaibesinde tekemmül etmemiştir.” Her iki keşf ile daima tegayyür edegelmiştir. Binâenaleyh zalike sabit olmayan bir şeyle nasıl itimâd ve istinâd edilebilir ki dinen yeri fena verilsin. ‘İlm-ü ahvâl-i ictimâiyye dindir, olmalıdır.’

(Brunetier) “Mesâil-i ictimâiyye ki esâsen âhkam ve şerâitin âdem-i müsâvatidir. Ne ilm-i siyaset olabilir ne de ilm-i iktisad... Zira gerek ilm-i siyâset, gerek ilm-i iktisâd, ahlâka istinâd etmedikçe tehâlûf-ü şerâite uğrar. Lâkin ahlâk, mesâil-i ahlâkıyye, dinden başka bir şeye istinâd ve itimâd edemez. Yani münâkaşadan müstağni bir vicdâna bağlanır. Hülâsa ilm-i ahvâl-i ictimâiyyece din birdir.” diyor.

(August Kont) da bundan başka bir fikirde değil; ancak Kont mesleğini (insân) mevzuu üzerine tesîs eyliyor.

Yine (Brunetier):

“Evvela anlamak isterim ki sizce (izân) kelimesinin medlûlü nedir? (Akl-ı selim) mi yoksa (idrâk-i şâhsî) midir? Eğer ikincisi ise hiçbir zaman ahlâk bu kadar zaîf yoktur, harâb bir esâsa istinâd edemez. İdrâk-i şâhsî, nisbî ve izâfidir.

“Ahlâk, bir esâs-ı mutlaka istinâd etmedikçe hiçtir. İdrâk-i şâhsî ise hiçbir zaman mutlakıyyette vasıl olamaz. O halde akl, ahlâkı tesîse muktedir değildir. Şimdiye kadar olduğu gibi elli nihâye de bu hakikat böyle görülecektir. Dikkat ediniz ki ahlâk-ı mûsevîyye var, ahlâk-i isevîyye var, ahlâk-ı Muhammediyye var; lâkin tarih bize ahlâk-ı sokratiyye, ahlâk-ı eflatuniyye (?) falan gibi bir ahlâk göstermiyor. Hülâsa ahlâk dindir.” diyor.

(Meziyer) iddia ediyor ki;

“Zannediyorum ki kâfî derece tecrübe edildi. İhtilâl esnasında bir yığın mesâlik-i akliyyemiz vardı. Lâkin bunlar çok sürmedi. Çünkü milletin ihtiyacât-ı diniyyesine cevap veremiyorlardı.”

(Küfre karşı ittifâk) ismindeki cemiyetin reisi olan (Anatolla Reyor Beauileu) “Allah’ı hazf eden, cemiyet-i beşeriyyede ahlâkı da hazf eder. Bu, tarih ile müsbettir.” diyerek şöyle izâh ediyor:

“ ... Sırf akıl üzerine ahlâk tesîsi gayr-i mümkün değildir. Şu kadar var ki akıl üzerine müesses olan bu ahlâk, Allah’sız ahlâk demek olamaz. (Sokrat)’dan (Kant)a kadar en büyük feylesoflar, ahlâklarını iman-ı ilâhî üzerine binâ etmişlerdir. Asırlardan beri ahlâk, dine ve husûsiyle Allah’a o kadar yapışmıştır ki bu gün onları incitmeden birbirinden ayırmak kabil değildir. Tarih bu hakikati bize böyle göstermiyor. Binâenaleyh dün hak olan bir şey bu gün değil midir?”

“ Hakikaten bu gün adât ve ahvâl-i umûmiyyeyi tehlikeye atmadan sırf akıl üzerine müesses bir ahlâk ihdâsı kâbil midir?”

“Doğrusu ben bu kâbiliyyete inanamıyorum. Hiçbir şey bize ecdâd ve eslâfımızdan bir derece büyük olmak hakkını veremez. Mısır’da her millette ahlâk-ı akliyye bulunmuştur. Lâkin bunlar husûsiyyette kalmıştır. Hiçbir zaman heyet-i umûmiyyeye tesîr edememiştir.”

“Dinsiz ahlâk, ahlâk-ı diniyyeye karşı daima her husûsca adi ve kuvvetsiz kalmıştır. Dinden ayrı ahlâk, insâniyyeti hayvâniyyete takrîb eyler.”

“Birkaç hafta evvel nankör Fransa’nın bugünlerde kapamakta olduğu din medreselerinden birine gittim. Gördüm ki, çocukların başları ucunda şu:

“Allah beni görüyor”

“Kelimleri yazılı. Evet, Allah bizim bütün efkâr ve amâlimizi gündüz gibi gecenin zulümâtında dahi görüyor. Hangi bir fazilet, çocuklarını kadınların hatta bütün halkın efkâr u amâline bu imân kadar zabıt olabilir?

“Allah, ahlâkımızın bir hâkim ü saik-i gayr-i merîsidir. Bilmem ki Allah’sız ahlâk müddeîleri bu kuvvetin yerine ne bulup ikâme edecekler?”

Mösyö (Jules Claretie)

“Bu mesele için uzun bir fasl-ı felsefe yazmak icâb eder. Vereceğim cevab şüpheden âridir. Evet, sorduğunuz gibi bir ahlâk tesîsi mümkündür. Akl her halde hakkını alacaktır.” dediği gibi “A. Olar” da herhalde sırf akl üzerine ahlâk tesîs olunabilir.” diyerek Claretie’i takîb ediyor.

Hukuk ulemâsından (Şarl Jid)

“Sırf akl üzerine tesîs-i ahlâk mümkündür. Lâkin bu ahlâk-ı talîm ve talîmi bir fâide edecek midir? İşte asıl suâl budur. Bu suâle ise şimdi cevap vermek mümkün değildir. Ne zaman bir kavm böyle bir ahlâk ile terbiye edilir ve aradan birkaç batın geçtikten sonra o milletin ahvâli tetkîk olunursa, o zaman cevap vermek mümkün olabilir. Hâlbuki ben şimdiye kadar böyle bir millet görmediğimden cevap veremem.” diyor!

Ahmed Kemâl

2.5.10. -Mekatib-

(İctidad)da Rusya’dan. 20 Mart 1906 Gence

-İslam Kardaşlarımıza Mektub-

Ey din kardeşlerimiz!

Biz biçâre Kafkasiye Müslümanlarından haberiniz var mı?

Âhir bir gözünüzü açınız! Bir etrafa bağınız! Biz Kafkas'da din kardeşlerinin halinden haberdâr olunuz! Görün neler gelipdir biz biçârelerin başına. Olmayanlar gelipdir ey zengin kardaşlarımız! Oğullarımız, atalarımız, analarımız, babalarımız, kavm-i akrabamız elimizden gitti. İçimizde beslediğimiz igit civanlarımız elimizden gitti! Evlerimiz gâret olunup ateşe verildi. Kanlarımız yeryüzünü karalttı. Bir görün, bizim âh u nâlemizden feryâd çıkıyor. Dağlar daşlar ağlıyor. Ağlamaktan gözlerimiz kör olupdur. Üreklerimize kan sağılıptır. Temam bir ıldır taziye anlaşmışuk. Bağrı kan olan atalara, analara, kardaşlara baş sağlığı virürük. Dünya âlem hayran kalıbdur bu işe. Uz ki tayifeler başsağlığı verirler. Biz, siz din kardaşlarımızdan adam gözettik. Bir haber işitmedük. Âhir müslüman tayifesinde adet üzere bir şahsın bir adamı vefat edende giderler. O şahsa baş sağlığı verirler birinci gün. Ta ki o şahıs biraz ferahlasın. Ama biz, Müslümanlardan bir başsağlığı veren şimdiye kadar görmedik. Kardaşlar! Bize her biriniz gelip başsağlığı verebilmez. Bize ancak îâne ile başsağlığı verebilirsiniz. Bir gayret edin. Bir dikkat ile bakın bizim halimize. Îâne cem' eden bu kardaşlarınıza! Ey Müslüman kardaşlar! Gayret edin. Biz sizin din kardeşinizük, bizi unutmayın! Biz de sizi unutmayacağız. Ölünceye kadar yâdımızda tutacağız sizleri! Biz bu günlere düştük, din yolunda canımızı kurban ettik. Zalim Ermeniler, bize bu zulümleri ettiler! Kondularımız virân oldu. Şehirler harâb oldu. Elimiz bir şeye bir kese bend değil, siz ecnebî kardaşlarımızdan gayrı! Unutmayın bizleri... Ya da salın bizleri... Elinizden gelen kadar Allah yolunda veriniz. Ey gözümüzden akan kanlı yaşlar!

Bizde ürün kalmadı! Bizde can kalmadı! Bizde kan kalmadı! Din ve millet yolunda kurban olduk. Ecnebî kardaşlarımız bizim halimize kalacaklar mı? Yuh! Yoksa haberdâr değiliz!

Ağlayın atalarımız, babalarımız! Kan ağlayın! O mübarek gözlerinizden kanlar akıtın! Oğullarınız elinizden gitti! Kardaşlarınız elinizden gitti! Nice müddetlerle zahmetler çektiğimiz igit balâlarımız elimizden alındı. Din yolunda canlarını fedâ ettiler. Şimdi sizi saklayan yoktur. Sefil sergerdân boynu kırık kalırsınız! Ağlatın ağlatın, işaret-i sesimizi ses sese vererek! Hamumuzun sinesine dağ çekilipdir, hamumuzun oğulları elimizden alınıptır. Kan ağlayın! Ey Kafkas Müslümanları!..

Kafkas Müslümanları Dava Vekilleri Reisi:

Hüseyin Meselâzâde Ahundof

Gence vekillerinin ivazına Ali Ekber Bek Ahundof

Tiflis vekillerinin ivazına Yadigarof

Erivan vekillerinin ivazına Hasan Yahya

Bakü vekillerinin ivazına Neriman Bek

2.5.11. Abdülhalim Memduh

Geçen sene Avrupa’da vefat eden üdebâ-ı güzide-i’ Osmâniyyeden Abdülhalim Memduh Beyin cenazesi bu sene oradan Tunus’a nakil olunmuş ve Tunus ahâli-i islâmiyyesi büyük ihtirâmlar göstermiştir.

İnşallah pek yakın bir gün böyle gurbetlerde, menfâlarda, mahbuslarda şehit olan refika-ı ahrârı Tunus’a değil, mükemmel alaylarla vatan-ı azîmimize nakl ederiz.

2.5.12. San Fransisko

Amerika, eyalet-i müttehîde cumhûriyyetinin en mühim, en meşhûr, en muteberi olan San Fransisko şehri yandı, kül oldu gitti. Çıplak, açık kalanlara bir taraftan iâne yetiştirilmekte, bir taraftan da şehrin müceddidin inşâsı planlanmaktadır. Harîkin îkâ ettiği zarar, elli milyon lirayı tecâviz etti. Bunun takriben yirmi milyonunu, sigorta kumpanyaları tazminat olarak verebilirler. Afet-zedegâne Avrupaca da iâne taleplenmek (?) istenildiyse de reis-i cumhûr Mister Roswelt seksen milyonluk çalışkan zengin bir milletin memâlikinde yanmış bir şehir ahâlisinin uğradığı müzâyeye ve hasarın hâriçten iâne ile def’ ve tahfîfi cumhûriyyetin şânına şeyn vereceğinden Avrupa’dan iâne kabul olunamayacağını bildirmiştir.

Mısır’da tab’ olunmuştur.

2.6. 31 MAYIS 1906 / 6. SAYI

Aded-6

Nüshası yarım franktır.

Perşembe

DOĞRU SÖZ

Sahibi ve Muharriri: Ahmed Kemâl

Redacteur-Proprietaire

Unvan: Sandûku'l bosta – 1060

AHMED KEMÂL

Abone Bedeli: Bir seneliği Mısır İçin Bir,

Adresse: Boite Postale No.1060

Hariç İçin Yarım İngiliz Lirasıdır.

Abonnement annuel | pour l'Egpte Ls.1

Etragers 13Fs.

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

**8 Rebiülâhîr 1324
31 Mayıs 1906**

(Her on beş günde bir perşembe günleri Kahire'de çıkar.)

2.6.1. İhtâr-ı Mahsus!

“Doğru Söz” işte bu altıncı aded ile asâr-ı tevfikât-ı rabbaniye olarak bir-çaryek yaşını ikmâl ediyor.

Abone olmaları ümidiyle kendilerine (*Doğru Söz*)ü gönderdiğimiz zevât içinde reddetmeyenleri aboneyi kabul etmiş addederiz.

Biz gazeteciliği doğru bildiğimiz şeyleri halka söylemek yani elimizden gelebildiği, dilimizin döndüğü kadar halkın tenvîr-i efkârına hizmet eylemek için meslek ittihâz ettik. Halkımızın okuyup yazmaya ve ahvâl-i âleme kesb-i ıtıla' etmeğe olan meyli daha gazeteciliği medâr-ı maişet-i ittihâz ettirecek dereceyi bulmadığından biz de (*Doğru Söz*) yüzünden hâlihazırda öyle bir semere bekleyemeyiz. Fakat ceridenin tab' ü neşr ve tavzî' için sarf-ı ihtiyâr olunacak meblağı herhalde abonelerimizden toplamak arzu ve ümîdinde bulunuruz. Binaaleyh şimdiye kadar aldıkları nüshaları reddetmemiş olan zevât-ı kirâma, gazetemizin abone bedellerini göndermelerini ricâ ederiz.

2.6.2. Duma / Rusya Meclis-i Mebusanı

İşte bir manzara-i bedia ki letâfetine cihan hazırdır.

Bu ne ‘âli temaşa?! İnsanın baktıkça gözleri kamaşır; fakat yine gözünü o manzaradan ayıramaz.

Nâzımı kâinatın hayr ve şerrin ikisine de kabiliyyetli yarattığı insânlarda hep hayr ve adâlet-i şerriyelerin galebesine rağmen her halde fitraten ziyadedir.

Ahkâm-ı tabiata karşı durmak isteyen tebâyı habîse ashâbı düşünmüyorlar ki kendilerinin ilan-ı harb ettikleri hürriyyeti idrâk ile tev’em olan ve insânda hayât devam ettikçe tabiatta icrâ-yı hükm eden bahşâyış fitratındadır.

Ne mümkün zulm ile bidâd ile imhâ-ı hürriyyet

Çalış idrâki kaldır muktedirsen ademiyetten

İşte Avrupa’nın nısf-ı şarkîsi ile isyânın nısf-i şemâlisini işgal eden takriben yüz elli milyon nüfusluk bir heyet-i azime için iki yüz senelik ve açıktan açığa elli senelik bir mücâhide-i merdâne neticesinde bugün muzafferin nail-i hürriyyet oldu. Ne bahtiyârâne bir cihad ne parlak bir muzafferiyet? Bu heyet-i azime kim, bu kavim hangi nâm ile yâd olunur ki, o nâm şimdiye kadar bir Türkün, bir Osmanlının, bir müslümanın nefret duymadan, yüreği ağzına gelecek kadar teheyhüc etmeden, hatta nefret ve teheyhücünü imâd yahud tasrîh edecek birkaç kelime tefevvuh eylemeden telaffuz edemeyeceği nâm idi.

Rus, Moskof! Aman ya Rabbi, ne ağır kelimeler; ne vahşi millet? Lâkin bugün evet bugün bu kelimeler yâd olunduğu vakit Türkler nefret değil hürmet duyacaklardır. Evet, hür Moskoflar, ne mesûd kavim!

Butlân ve fesâd yolunu tutanların dostu bile düşman olur. Hak ve hakikat şâhrâhında kat’ merâhil edenlerin düşmanları yoktur. İşte asırlardan beri en sadık düşman olan İngilizlerle Fransızlar hükûmetimizin fesadı sebebine bugün en kavî düşmanlarımız oldu. Hâlbuki bugüne kadar en hırçın düşmanımız bildiğimiz Ruslar bundan sonra yalnız en yakın düşman değil, hatta en doğru muktedâmız olacak.

Türkler zalim bir hükûmeti tepeleyerek ezmiş, şecere-i menhusa-ı istibdâdî kökünden sökmüş, kılıcıyla nâil-i hürriyyet olmuş mücâhid, fedâkar, kahraman bir milletin, evet bu günkü Moskofların düşmanı olamazlar.

Bizim şimdiye kadar Moskoflara düşman olmaklığımız Rus hükûmet-i müstebidesinin takîb ettiği istilâ-ı âlem politikasındaki istilânın ta ağzında bulunmaklığımızdan ve cehl-i nadânî içinde yuvarlanan Rus milletin o siyâset-i menhûsayı tervîc ve icrâya alt olmasından idi. O nadân Ruslar dünkü Ruslardır. Bu günkü Moskoflar şan ve şeref sahibi hür Moskoflardır. Dünkü vahşiler değildir.

Türkler hürriyetperver milletlere hiçbir vakitte düşman olmadılar. Fransızlar krallarının başını kesip de nâil-i hürriyyet olduğu zaman bütün Avrupa, Fransızları aforoz etti. Ta (?) ettikleri cumhûriyyeti hükûmet-i meşrû' olarak Türklerden hiçbir devlet kabûl ve tasdîk etmedi.

Bugün Moskoflar da istilâ-ı âlem emelleri sundu. Bundan sonra bu kahraman millet vecihe-i istilâsını Türkî âlemine çevirdi. Kırk elli sene mütemâdiyen avâlim-i temeddün terakkîde koşarlar. Feth ettikten sonra hissiyât-ı istilâ cuyâneleri teceddüd edecek olur. Hissiyâtın darabât-ı mehlekeseine Avrupa devletleri bizden evvel ve bizden ziyâde marûzdur.

Bir iki asırdan beri şiddet telâtimiyle etrâf ve civân-ı zîr u zeber ederek dehşetengiz kâfe-i ümem olan Rus heyet-i Kahire'sinin, o tufân-ı istibdâdın emvâcından teşkil eden girdâblar nice akvâmın kaynayarak zir-i zemine geçmesine, nice yüzbin efrâdın belki milyonlarca nüfusun gubar halinde hevâya uçmasına sebep olup dururken, yigit Moskoflar, o ümmet-i mansûra bir şehâmet-i müstemirre ile meydân-ı mücahidede kahramancasına boğuşarak ? müteselsileyi andıran o emvâc-ı istibdâda tebdîl-i istikâmet ettirmek için gird-bâdlar icâd ederek uğraşüyor ve o dalgaları hevaya savuruyordu. Bugün o marka nihayet buldu. Güya ki bir nidâ-ı asmânî, o tufânı (Ya arz-ı ebli') hitâb-ı melekûtisiyle sükûna davet etti ve o telâtüm-i dehşetengiz hevâ-yı hürriyyetin habubâne tâbi' olarak cûy-ı sîm semâ gibi hâkimiyet-i ahâli istikâmetine cereyâna başladı. Ne rûh-perver bir muvaffakiyyet?!

İşte hürriyyet böyle istihsâl olunur. Yoksa bir veya birkaç kişinin marifetiyle ele geçen hürriyyet, o eşhâsın zevâliyle bâbdîd olur gider. Bundan dolayıdır ki bizim Midhat

Paşamız Taif’de şehidenlehümâ gufrâne yatırılmadan berât-ı hürriyyet olan Kanûn-i Esâsi ? batırıldı. İnna lillah ve inna ileyhi raciun.

Rusların bu şanlı günü Rus hesabına göre 1907 sene-i milâdiyesi nisanın yirmi yedinci ve ümem-ı efrensiyyenin hesabına göre sene-i mezkûre mayısının onuncu ve bizim hesabımıza göre de hicri-i kameri hesabıyla 1324 senesinde vâki’ şehri rebiülevvelin altıncı hicri hesabıyla 1284 senesinde vâki’ bahar-ı sâni ayının yahud sevr burcunun yirmi ikinci perşembe günüdür. Asya ve Avrupa kıtalarının bir nısfına mâlik olan yüz elli milyonluk bir heyet-i azîmenin hürriyyet bayramı olduğu için nevrüz-ı firûzu bu kadar itinâ ile kayda şâyân buldum.

Bu şanlı günde Çar-kâffe-i vükelâ ve ümerası, grandükler, aile-i imparatoriye mensûb kadınları, tekmîl saray halkı, saray-ı askeriyye elbise-i resmiyyelerini lâbis ve sırmalara müstağrik olarak hazır oldukları halde - Petersburg’da Peterhof sarayında Rus milletinin dün yüz otuz bir kişiye bâliğ olan mebuslarını kabul ediyor ve evvelce yazıp hazırlamış olduğu nutkı- ki tercümesi zîrde görülecektir. Onlara hitaben okuyor ve Rus milletinin hürriyyetini kendi âmal ve hissiyât-ı istibdâdkârânesine rağmen ilân ederek Duma’yı açıyordu ve diyordu ki:

“Husûl ü saadet-i vataniyyenin irâde-i kudsiyye-i ezeliyye ile bana tevdi’ edilmiş bulunması mesâil-i teşriyyede heyet-i devlete iştirâk etmeleri için ahâli müntahablarını davete beni sevk eyledi.

Vukû bulan talebim üzerine aziz tebamın intihâbıyla geldiğinizden dolayı bir itimâd-ı katî ile sizin şahslarınızda Rusya için parlak bir istikbâl selamlarım. Birçok meşagil-i müşkile ve muğlaka sizi bekliyor.

Eminim ki hissiyât-ı vatanperveri ve memlekete nâfi’ olmak arzu-ı germâgermi rehber harekâtınız olacak ve sizi yekvücûd kılacaktır.

Bir devletin saadet-i sahîhesi yalnız hürriyyetle olmayıp husûl ü saadetin asl-el usûl kuvânın üzerine mübtenî nizâm ve inzibâta da muhtaç olduğunu şurada size ihtâr

Bir devletin saadet-i sahîhesi yalnız hürriyetle olmayıp husûl ü saadetin asl-el usûl kuvânın üzerine mübtenî nizâm ve inzibâta da muhtaç olduğunu şurada size ihtâr ederim. Vicdânımda pek aziz olan köylülerin tavsiye ve tanzîm ihtiyâcâtına ve halk içinde intişâr-ı maârife velhâsıl saâdet-i umûmiyyenin tekemmülüne kâfe-i kuvva ve iktidârınızı sarf edeceğinize sadakât-ı vataniyyenizdeki kemâle itimâden kanâat-i kemâle izhâr eder ve küşâdına müsâade ve muvaffakiyyet ettiğim müessât u mecâlisi nâkabil tezelzül bir his ile himâye edeceğimi beyân eylerim.

Ahâlimi mesûd görmek ve oğluma miras olarak metin ve müntezeim ve medeniyet her tarafında hulûl ve nüfuz etmiş bir devlet bırakmak hakkındaki temenniyât-ı halisânenin tahkîk etmesi ve pîş-i çeşmânımda meclis-i mebusân ile divan-ı saltanatın sarf edecekleri mesâi-i müşterekeyi mübarek kılmasını ve Rusya memleketi için manevi nevcivanlık olan bu günü kuvâ-yı cedide tevellüdüyü mütemayiz buyurmasını Cenab-ı Hak'dan ümîd ü niyâz ederim. Haydi göreyim. Müvekkili olduğunuz işlere bakın ve Çar ile Rus milletinin size gösterdiği itimâda müstehak olduğunuzu gösterin.

Allah benim de sizin de muînimiz olsun.”

Mebûslar bu nutku kemâl-i metânetle dinliyorlar ve Çarın “Bir memleket, hürriyetten ziyâde nizâm ve inzibâta muhtaçtır.” demesindeki maksad u makûsu anlamakta güçlük çekmiyorlardı. Bu nümâyîşler, bu beyinsizlikten neşet etme lâfzenlik, bu sui’ terbiye ve itiyâd, bu cehl ü inâd bu tür istibdâd onların kuvvet-i kalbini tezyîd ediyordu. Bu kuvveti kalb-i sâikasıyladır ki nutk u imparatorî biter bitmez top ve tüfenk sadâsını andıran (çok yaşa) avâzenelerine, alkışlara mebusların ekseriyyeti hem-ahenk olmuyorlardı. Ve debdebe ü darât ile taht-ı imparatorunun etrafını ihâta etmiş olan kübrâya bir nazar-ı istihfâf ile bakarak lisân-ı hâl ile (Artık beyhude mağrûr olmayın, bugün hükûm ve hükûmet bizindir.) diyorlardı. Nutk merâsimi bittikten sonra herkes dağıldı.

Mebûslar saraydan çıkıp meclise gittiler. Birinci defa olarak toplandılar. Evvela kürsi-i hitâbete divân-ı saltanat azasından Mösyö Feriş nâmında bir zat çıkıp Rus meclis-i mebusanın küşâd olunduğunu imparator nâmına azaya teblîğ etti. Kürsüden indi. Bundan sonra meclis kendisine reis intihâbıyla meşgûl oldu. Riyâsete dört yüz yirmi beş

rey ile muallim ? intihâb olundu. Müteâkiben bir iki nutk irâd olundu. Fakat geç olduğundan meclis dağıldı.

Mayısın on ikinci cumaertesi günü Duma ikinci defa olarak toplandı. İmparatorun nutkuna karşı meclis tarafından yazılacak cevabnâme-yi müzâkereye başladı.

Meşrutiyetle idâre olunan memleketlerde her sene mecâlis-i milliyyenin küşâdında, hükümdâr bir nutk irâd ederek devletin münâsebât-ı hâriciyyesini ve işlemiş olan bir sene zarfında hükûmetin ne yaptığını ve girecek sene içinde dâhilî hâricî ne meslek tutacağını ve meclisin o sene zarfında ne ile meşgul olması lâzım geleceğini mebuslara bildirir. Mebuslar da buna bir cevâb yazarlar. O cevâb da kendi arzularını ve hükûmetin gerek tuttuğu gerek tutacağı mesleği tahsîn mi edecekler, takbîc mi edecekler.

Rus Duma'sı bu usûle teb'an cevab yazacaktı. Çar nutkunda istibdâd tarafdarâne tercüman olurken Duma azası sükûn ile dinlemişler ve fakat yazacakları cevabda onlar da milletin maksadını söylemeğe azm etmişlerdi.

Bu ikinci ictimâ' dokuz buçuk saat devam etti. Bir hayli mebuslar ateşeyn nutuklarla erbâb-ı istibdâdın yüreklerini yakıyorlardı.

Mebus Rudiçof nutkunda aza-yı heyeti umûmen cevabnâmede afv-ı umûmi talebine davet ediyordu.

“Bu divanhâne al kanlara boyanmış, boğazı kefenli bir takım hayaletlerle dopdoludur. Eğer afv-ı umûmi ile bu (?) dağıtılmazsa biz burada iş göremeyiz.” diyordu. Ondan sonra mebus Anigin kürsîye çıktı. Ve avf-ı umûmiyyenin ihsân olarak değil adalet yerini bulmak için ilân-ı muktezî olduğunu söyledi. Müteâkiben mebus Aladdin ayağa kalkarak umûma “Ben size hitab etmiyorum. Sözüm umûmi vermeğe salâhiyyeti olana hitabdır. Afv-ı umûmi ne ihsândır ne adalet yerini bulmak içindir. Bu bir lüzûmdur ve zarûridir. Vakit, fırsat, kuvvet olmadan bunu yapmalı. Yoksa halk hapishanenin kapılarını açmağı bilir.” dedi. Mebus Cilgin nutkunda afv-ı umûmiyyenin verileceğinde şüphesi olduğunu beyân ettikten sonra “Artık o vakit biz mebuslar savuşur, gideriz. Heyet-i müstebidde cünûn-u yeis ile cins halinde bulunan halk ile boğaz boğaza gelir. Ne müthiş akıbet!..” dedi.

Mebus Sedlenikof nutkunda “Petersburg’da müşâhid-i ceşm-i hayret ve itibârım olan servet ü mücevherât, debdebe ü darât hep köylülerin kanları ve terleridir. İşin hakîkini anlamağa başlayan o biçâre köylüler için acele bir şey yapılmalıdır.” sözlerini söylemekte tehîr etmedi.

İşte böyle hararetli sözlerle başlayan müzakerenin neticesinde otuz üç kişi intihâb olunarak cevâbnâme tahrîri onlara havale olundu. Bu otuz üç mebus muhtelif partilere mensûb idiler. Cevabnâmeyi yazmakla on sekiz saat(?) uğraştılar. Yazılan cevabnâme tekrar heyet-i umûmiyyede okundu, kabul olundu.

Cevabnâmede mebusan kâffeten politika müttehemleri hakkında ve umûmi ilân olunmadıkça, heyet-i vükelâ mebusâna karşı mesûl tutulmadıkça vükelâ-yı hazıra azl olunup yerlerine Duma’nın en emniyyet edeceği bir heyet gelmedikçe halkı zulm altında ezen bir takım pençe-i kanuna teslim edilmedikçe, arazi mülkiyyetten çıkarılıp köylülerin araziye tasarrufu yolu açılmadıkça, Çar ile halkın birbirini tanımasına mani olan ve umerâ-ı vükelâ nâmını alan müstebidân-ı eşkıya tepelenerek levs-i vücûdlarından ortalık tathîr edilmedikçe Rusya memâlikinde takrîr-i asâyişe imkân bulunmayacağını beyân ettiler. Cevabnâmenin son cümlesi bervech-i âti idi:

“Haşmetmeab! Duma Meclisi Çar ile ahâli beyninde bir ahenk-i tevâfuk mütekâbil nişânesi olarak mücremîn-i siyâsiyyenin kâfesi hakkında afv-ı umûmi-i tam sudûruna müntezirdir.”

Şu cevâb heyet-i umûmiyyede okunduğu zaman biraz hafifçe yazılmış olduğunu dermiyân ederek itiraz edenler bulunduysa da şiddetine itiraz edenler bulunmadı.

Bu cevabnâmeyi reis-i meclis ile bir heyet-i çara takdime memûr oldular ama Çar bunları güya şımartmış olmamak için huzuruna kabul etmedi. Reis kendilerinin kabul olunmadığını meclise söylediği vakit, azâ “Asıl ehemmiyyet cevabnâmenin Çar’a tarz-ı takdiminde değil mealindedir.” diyerek Çarın teazzüz ve imtinâ’ıyla istihzâ ettiler.

Çar cevabnâmeye vükelâsını toplayarak cevab-ül cevab hazırlamakta olsun Duma kanunen memnu’ olmayan ahvalde her hissin hürriyyet-i kâmile sâhibi olduğunu ittifâk-ı ara ile tasdik ederek ilân etti.

Çar cevabnâmeye verdiği cevap-ül cevabında mebusların hadlerini tecâvüz ederek salâhiyyetleri hâricine çıktıklarını ve afv-ı umûmi sırf kendine aid hukuktan olup hâlâ cinayetin devam etmekte olduğu şu zamanda verilemeyeceğini ve heyet-ü vükelânın mebusâna karşı mesuliyetine müsâade edemeyeceğini ve arazi mutasarrıflarından mülkiyyet nez’ edilemeyeceğini beyân ettiği halde iki gün evvel vârid olan telgraflar Duma’nın vükelâ-yı hazıranın derhal azliyle yerine meclisin beyân-ı emniyyet edebileceği bir heyet-i cedîdenin teşkîlini musirren ve müttehhiden talep etmekte olduklarını bildiriyor. Acaba bu keşmekeş neye müncer olacak?

Yukarıda bir hitâb-ı lâhûti ile sükûnet bulduğunu haber verdiğimiz tufanın hevâ-ı hürriyyetle hâkimiyet-i ahâli istikâmetine cereyâna başladığını söylemiştik.

Nice Karun ve Asâr kökleşmiş olan urûk-ı istibdâd bu cereyânın seyrine mevâne’ ikâ’ına çalışacaktır. Fakat emin oldu ki o cereyân böyle mevâne’ çarptıkça şiddet ve kuvveti artarak seyler, şelaleler teşkîl ederek o eşcâr-ı habisenin usûl u fûrunu en derin yerlerden sunacak, en yüksek tabakalardan kaçacak; sürüye sürüye Mısır yegâne hiss ü hâşâk olan ummân-ı hiçiyyeye götürecektir, o zulmet-i abâda defn edecektir. Ve onun seng-i kabrine “Ca’el hak zehekal bâtl” yazacaktır. Bundan başka hiçbir netice olamaz. Allah’ım yessir lenâ.

Mehmed Ubeydullah

Hükûmet-i hamidiye numunelerinden

Bedirhânzâde

Ali Şamil Paşa

Eğer efrâd-ı gayretle bu öldürdüyse Rıdvânı

Neden cânî tutarlar anlamam cümle bedirhânı?

Isırdı gayr-i talağından tuttu Necmeddin-i bî-dini

Denirdi barekallah boğmuş olsaydı o hayvânı

Bütün efâli farz et ki sezâvâr-ı icrâ olsun

Değil mi katl-i rıdvân şâmilin burhân-ı gufrânı?..

2.6.3. Seninle Gel..

Seninle dinleyelim gel bunun şu tenhâda

Hezâr ü gül ne diyor nev-bahâra?.. Gel güzelim

Ne varsa ağlayalım kûşe-i süveydâda,

Bu kalb-i mürdeyi bahâra defnedelim

Sabâha bûse uzatmış duran şu gök tepeden

Akan güneşle yıkansun hayal-i sevdamız

Atub geçenlere ‘aid ne varsa hep tepeden

Seninle gel sürelim bir hayât-ı nev yalnız...

Hayât-ı nev: Yeni âmâle incizâb ise de..

Emel demek bütün evhâm ve ıztırâb ise de..

Usandık artık o yek-reng ömr-i kasvetden

Seninle şimdi bir âheng-i nevle ağlayalım

Değil hakîkate artık hayâle ağlayalım

Hayale eyleyelim iştikâ hakîkatden!..

2.3.4. Girid

Memâlik-i Osmâniyyedeki hürriyyetsizlik yüzünden Müslümanlar yirmi beş otuz seneden beri, âh hürriyyet vâh hürriyyet diye hasret çekmekte ve bu müddet zarfında hürriyyet yolunda yirmi beş otuz bin kurban verdikleri halde İstanbul'dan müttefik olup da nâil-i hürriyyet olan memleketlerdeki Müslümanların hâli henüz hürriyyet olmağa kesb-i istihâk etmemiş olduklarını aşikâr bir suretle isbât etmekte ve hürriyyetin ne olduğunu bilmeden hürriyyet için âh vâh eylemekte oldukları anlaşılmaktadır.

İşte Bulgaristan, işte Girid, işte Kıbrıs, bu memleketlerde kâfe-i anâsır mütesâviyen nâil-i nimet-i hediyedir. Müslümanların bu hürriyyeti nasıl istimâl ettiklerini görmek onların hürriyyete ne kadar istihkâkları olduğunu ve hürriyyeti nasıl anladıklarını pek ranâ gösterir.

Ben Bulgaristan'da bizzat bir sene matbuat ile meşgul olarak bulunduğum için o nevzâd milletin hukuk-ı siyâsiyyeyi kâffe-i anâsır beyninde ne kadar âlî-cenâb-âne bir müsâvat ile taksîm ü muhafaza ettiğini bilirim.

Evet, bu söz acı bir sözdür. Fakat tamamıyla hakîkattir. Müslümanlar bunun hakikat olduğunu anlayacak dereceyi bile maelteessüf bulmamışlardır.

Kıbrıs'da müslümanların hürriyyeti, Bulgaristan'daki hürriyyetten aşağı mıdır?

Bulgaristan'da, Kıbrıs'da mevcûd olan hürriyyetten Müslümanlar, evkâf-ı islâmiyyeyi yağma etmekten memûriyyet-i şerriyyelerini nâ-ehillere kaptırmaktan, mektepleri harâb edip cehli idâme eylemekten ve gazez icrâsından başka ne istifâde ediyorlar?

Bunlardan başka bir kârları var ise o da fark-ı mütebâyine mücâdelât ve intihâbatında birine göre Bulgarlara Rumlara alet-ı desîse ve gazez olmak ve bu sebeble kendileri de fark-ı muhtelifeye ayrılmış bulunmaktır. Müslümanlar umûmen birleşip de bu tadâd ettiğimiz memleketlerin hangisinde olursa olsun unsur-ı hâkime karşı müstâkil bir fırka teşkil etmiş olsalar, her yerde kendi hukuklarına hem hükûmet-i mahalliyyeyi hem unsur-ı hâkime mensub olan fark-ı siyâsiyyeyi riâyete mecbûr edecek bir kuvvet izhârına kâdir olabilirlerken hiçbir yerde ittifâk edemeyip parça parça ayrılarak Bulgar-Rum partilerine iltihâk ederler. Bu suretle bulundukları memlekette kanunun kendilerine

bahş ettiği hisse-i hâkimiyyeti hükmden yine kendileri iskât etmiş olduktan başka ayrıldıkları partilerin de gazez ve husûmetlerini kazanırlar. O partiler de fırsat buldukça maddeten manen kendilerini üzerler. Bu suretle her yerde ayaklar altında kalırlar. Müslümanların bu beceriksizliğini gören hükûmet-i mahalliyye çünkü hükûmetler daima partilerden teşekkül ettiğinden kuvânın memlekete mugâyir olarak Müslümanların sırf kendilerine terk olunmuş olan cemâat-i islâmiyye umûruna bile müdâhale eder. Zira hükûmet bilir ki bu suretle paymal edilecek hukuk-ı islâmiyye için Müslümanlar davacı olmayacaktır. Ve bu müdâhale ile cemâat-i islâmiyye meclislerine istediğini yaptırarak, istediğini müftü tayîn ettirerek kendi partisini takviyeye yol bulmuş olacaktır.

Her yerde bu hâl-i pürmelâlde bulunan müslümanların hâlin böyle olmasından en ziyâde hasara uğrayacak takımı Girid Müslümanlarıdır. Çünkü Müslümanların Girid partisi adedçe en zaîf parti ve hristiyanlığın vahşet ü adâvetine en ziyâde maruz olan partidir. Hâlbuki görülüyor ki efrâdı beyinde şakâk ve ihtilâf en şiddetli surette hükûm-fermâ olan Müslüman partisi de maelteessüf yine bu partidir.

Müslümanların memâlik-i mebhûsede ve bilhassa Girid Müslümanlarının Girid'de tutacakları meslek şudur:

Evvela Müslümanlar umûmen ittihâd ve ittifâk edip memleketin fark-ı muhtelif-i siyâsiyyesinden hariç ve müstakil bir fırka yapmalıdır.

Saniyen bu fırkanın programı ve üssülharekâtı o memleketi kuvvâneynin unsûr-ı hâkime bahş ettiği hukuka tamamıyla mâlikiyyeti Müslümanlar hakkında temîn eylemek olmalıdır.

Salisen memlekette mevcûd olan fark-ı siyâsiyyenin amâl ve mukâsidine katiyyen yabancı kalıp hiçbir vakitte hiçbir fırka mücâdelâtına iştirâk etmemelidir.

Râbian kendi hukuk ve münâfilerine taalluku olmayan mesâilde memleketin hükkâmıyla mevki'-i iktidârda bulunan hükûmeti aleyhinde bulunmaktan katiyyen ihtirâz ve içtinâb etmelidir. Kendilerine taalluk eden umûrda ise alenen göğsünü gererek meclis-i umûmiyyede muâriz bulunmalıdır.

Hamsen müftü intihâbı, evkâf-ı islâmiyyenin idâresi, İslâm mekteblerine muallim tayîn ve intihâbı münâkehât-ı icrâsı, mecâlis-i islâmiyyeye azâ intihâbı gibi sırf

Müslümanlara bırakılmış umûrda şakâk-u ihtilâfî hükûmet-i mahalliyyeye müdâhaleye sebep verecek dereceye vardırıp da hukuk-ı islâmiyyenin düşman elinde pâ-y-mâl olmasına bâis olmamalıdır.

Sâdisen intihâb zamanlarında fırka-ı islâmiyye hristiyan firkalarının desâyisine alet ü gazezine mağlûb olup kendi hakkını kendi kendine ayaklar altına almalıdır.

Sâbian fırka-ı islâmiyyede dâimen mevki’-i iktidârı kazanan ve ekseriyyetle kazanması muhakkak olan firkaya iltihâk etmelidir. Yani fırka-ı galebeye karşı bir mevki’ almamalıdır.

Sâminen fırak-ı muârıza beyrinde kuvvet ve adedce tesâvî yahud ekseriyyet fırka-ı muhâlifeye karşı adedce pek zaîf bulunur da Müslümanların bir tarafa meyli diğer tarafı inhizâma uğratacak bir halde olursa bu meyli cemâat-i islâmiyye münâfi’-i azîme edecek ağır pahalarla ve pek kıymetli surette satmalıdır.

Tâsian Müslümanlar meclislere kendilerinden zenginlerini garazkârlarını değil, münâfi-i islâmiyyeyi anlar, hukuk-ı islâmiyyeyi muhafaza için söz söyler ve memleketin lisân-ı zemimesiyle ve kendi okuryazar ve kuvânın memlekete ve bazı elsin-i ecnebiyyeye aşinâ hamîyyetli, namuslu, (ceride-i nutkiyye mâlik) Allah’dan korkar, dini milleti sever, adamlar intihâb etmelidir.

Âşiran Müslümanların müteaddid cemiyyât-ı hayriyyeleri ve amâl u efkâr-ı islâmiyyeye hem Türkçe hem de memleketin lisân-ı resmiyyeye tercümân olacak gazeteleri bulunmalıdır.

İşte benim fikrimce Müslümanlar bulundukları memleketlerde bu mesleği tutarlarsa hem hukuklarını muhâfaza ederler hem hükm ile unsûr-ı hâkim nazarında bir mevki’-i ihtirâm kazanırlar. Girid Müslümanlarının fırka-ı muhâlife ile ittihâd etmesi hiçbir suretle tevîl kabul etmez hatalardandır.

Hele prence karşı bir mevki’ almak şaşkınlıktır. Gazetelerde birbirini teşhîr ve ittihâd etmek ise beynlerindeki gazez ve tefrikayı âlime âlâm eylemektir.

O halde bulunan Müslümanlar için bu gibi neşriyât ve umûmiyyede hiçbir tarafa hak kazandırmaz. Bilakis erbâb-ı izânı Girid Müslümanlarının haline hüngür hüngür ağlar.

Taşkendî

Mısır'da tab' olunmuştur.

2.7. 14 HAZİRAN 1906 / 7. SAYI

Aded-7

Nüshası yarım franktır.

Perşembe

DOĞRU SÖZ

Sahibi ve Muharriri: Ahmed Kemâl

Redacteur-Proprietaire

Unvan: Sandûku'l bosta – 1060

AHMED KEMÂL

Abone Bedeli: Bir seneliği Mısır İçin Bir,

Adresse: Boite Postale No.1060

Hariç İçin Yarım İngiliz Lirasıdır.

Abonnement annuel | pour l'Egpte Ls.1

Etragers 13Fs.

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

**21 Rebi'ülevvel 1324
14 Haziran 1906**

(Her on beş günde bir perşembe günleri Kahire'de çıkar.)

Efâzıl-ı esâtize-i müsteşerefinden ve serefrâzân muhibbân-ı osmâniyândan
Profesör Vambéry cenâbları tarafından aldığımız iltifâtnâmeden:

Kahire'de “Doğru Söz” gazetesi

Muharriri Ahmed Kemâl Bey'e

Bize ihsan buyurduğunuz “*Doğru Söz*”ünüzü aldım. Ziyâdesiyle haz ettim. Allah
ömürler versin ve mesaî-i vatanperverânenizde muvaffakiyyet müyesser eylesin. Vâkıâ
“Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar” mesel-i meşhûruna bakılırsa bir takım
kimseler nazarında makbûl olacak değilsiniz. Lâkin ona teessüf buyurmayın. Bir vakit
gelecek ki bugünkü mesâiniz tahsîn edilecektir. O vakit gelmeli ki pesendîde-i enâm
olasınız.

Rusya’da Müslüman bulunan memleketlerin pekçoğundan bize varîd olan gazetelerden yakın zamanlara kadar meçhûl’ül-ahvâl olan Tatarların ne kadar ilerlemiş olduklarını anlıyorum:

Ulûm ve fûnûnda, umûr-ı siyâsiyyede ne acayib terakkîler göstermekte olduklarına şaşıyorum. Her gün yeni yeni gazeteler çıkarıyorlar, tiyatrolar açıyorlar, parlak parlak nutuklar söylüyorlar ve adeta medenîyyetin en yüksek tabakasında bulunan milletler gibi davranıyorlar. Bunları gördükçe kendi kendime soruyorum. Tatarlar, Başkırlar ve Kırgızlar az vakit içinde bu kadar ileri gidebilirlerken niçin istidâd-ı fitrîsiyle kâffe-i milel-i müsellemeye mütefevvik olan Osmanlı kardeşlerimiz geri kalıyorlar.. diyorum. Cevabı kolay... Erbâb-ı indinde mâlûmdur. İşte bu muammâyı halletmek ve o mevânîi meydandan ref’ eylemek husûslarını farîza-ı zimmet addederek gayret sarfetmelisiniz..

Türklerin dost-ı kadîmi Vambery

Hazret-i üstâdın iltifâtıyla iftihâr ve teşcîmiz yolundaki ihtâr-ı mürşidânesini arz-ı ihtiyâc u iftikâr ederiz. Rusya’daki ihvân-ı dinimizin terakkîsini vahdet-i diyânetten başka vahdet-i cinsiyyet itibariyle de kendi terakkîmiz addederek karîrül-ayn olmaktayız.

Ahmed Kemâl

2.7.1. Yine Girid

İnsan Avrupa haritasına nazar ettiği zaman garben Adriyatik Denizi denilen Venedik körfeziyle cenûben Akdeniz şuaâtından olan Yunan ve Atalar deniziyle şarken yine Atalar denizinin bir kısmı ve Marmara Denizi ve Karadeniz ile muhât, sevâhili oldukça ivicâclı, girintili çıkıntılı bir kara parçası görür ki bu parça coğrafiyyun ve siyâsiyyûn indinde Balkan şube-i cezîresi nâmını alır.

Bu şube-i cezîrenin şimâlinde garbdan şarka doğru Karadağ, Bosna Hersek, Sırbistan, Romanya kıtaları, vustânda Bulgaristan imâretiyle devletimizin Rum ili kıtası, cünûbunda dahi Yunanistan kıtası bulunur.

Şark mesâilesi namıyla meşhûr olan memâlik-i Osmâniyyenin taksimi mesâilesi Avrupa âlem-i siyâsetinde zuhûr ettiği vakitte Avrupaca devlet-i Osmâniyyeye (şahs-ı mariz) tesmiye olunmuş ve memâlik-i Osmâniyyenin aheste aheste taksîmi suretine karar verilmiş idi. Bu karar Yunanistan'ın krallık suretinde teşekkülü, Karadağ, Sırp, Romanya memleketlerinin istiklâli, Bosna Hersek'in Avusturya tarafından işgâl ve istilâsı ve hatta Bulgaristan'ın tevellüd ü mesâilini dahi hâvî idi. Bu memleketlerin umûmuna birden Balkan hükûmetleri dediler. Zaten memâlik-i Osmâniyyenin Rum ili kıtası tadâd ettiğimiz Balkan akvâmının vaktiyle mevcûd olan hükûmetlerinin hedm ü ref'iyle teşekkül etmiş olduğundan bu defa (şahs-i mariz)in vefatında da anâsır-ı mezkûre hisselerini ihyâ ederek kendi hayât u mevcûdiyyet-i siyâsiyyelerini yeniden iktisâb edeceklerdi. Fakat şu şartla ki şahs-ı marizin iştidâd-ı marizi halinde bir kıta'-ı uzv ameliyâtı falan icrâ olunursa bu ameliyâtın anâsır-ı mezkûreden yalnız birinin menfaatine icrâsı caiz olamayıp her halde budama usûliyle ameliyâtın umûmun istifâdesi temîn olunacaktı. Ve ipin ucu da daimâ Avrupa düvel-i muazzamasının elinde bulunacak ve anâsır-ı mezkûrenin payına düşmeyecek olan bazı parçalar da başka suretler verilecek, başka suret-i tasviyeler bulunacaktı. İşte Berlin konferansında düvel-i muazzama ebelik hizmetinde bulunarak devlet-i Osmâniyyeye Bulgaristan'ı doğurttukları vakitte daha evvelce doğmuş bulunan Sırp, Karadağ, Romanya gibi çocuklarda isbât-ı rüşd ettirerek istiklâllerini birer parça hediye ile beraber verdiler. Ve zaten reşid olan Yunanistan'ı da Tesalya ile tezvîc ettiler. O vakit Bulgaristan'a da odalık olarak Rum ilini, şarkîyi hazırlamışlardı ki muahharan bu odalığı Bulgaristan İngilizin talîm ve ihsânıyla vaktinden bir hayli evvel aldı. Bu ameliyatın icrâsından sonra beş altı sene şahs-i marizin hastalığında bir hiffet-i müşâhide olundu ama hasta etibba-ı hâzika elinde olmadığından görülen hiffet bir baygınlıktan ibâret imiş. Mısır'ı istilâdan sonra âlem-i siyâsette ve hele Rum iline vücudumuzu istiskâl etmekte olan İngiliz dostlarımız muahharan Anadolu'da bir Ermeni meselesi ihdâs ederek devleti birkaç sene yordular. Kendileri muvaffak olamadılar ama devletin zaten teşevvüşden gereği gibi kurtarılamamış olan idâre-i mâliyyesini bütün bütün tahrîb ettiler. Derken Girid meselesi onu müteâkib Yunan muharebesi zuhûr etti. Yunan muharebesinde devletin istihsâl ettiği galibiyet yine İngiliz düşmanların himmetiyle mağlûbiyetten better surette neticelendi. Çünkü Yunan muharebesi Girid için ihtiyâr olunmuştu. Harb kazanıldığı halde Girid'e Yunan kralının oğlu prens tayîn olunarak Girid Yunan'a men gayr-i resmî ilhâk olundu. Bu ilhâk gerçi

resmen devletlerce ilhâk namıyla tasdîk olunmadı. Lâkin Yunan kralının oğlu Girid'de vali bulunursa Girid'i Yunan'dan ayrı addetmek hangi akla göre mümkün olabilir. İşte bu hâl Balkan muvâzenesini ihlâl etti. Çünkü bunlar şahs-ı marizin bir budunu daha yakalamış oldu. Artık on onbeş seneden beri asker tanzîmiyle meşgul olan ve her sene musârif-ı askeriyyesini tezyîd eden Bulgaristan buna karşı nasıl seyirci kalabilir? Kâbil değil, o da hissesi olan Makedonya'yı yahud Makedonya'dan kendi hissesini ister. İşte bundan dolayıdır ki Yunan meselesi bertaraf olduğundan beri Makedonya meselesi hiç sükûnet bulmadı. Bu sükûnetin husûlü için Makedonya kıta'sının bulunduğu üç vilayetin idâresi başka surete kondu. Bir müfettiş-i umûmi tayîn olundu. Kumandanları Avrupalı bir jandarma teşkîl edildi. Ecnebî mülküne muavinleri nasb kılındı. Yine para etmedi. Akibet geçen sene İngiliz dostumuzun delâletiyle vilâyet-i selasenin umûr-ı mâliyyesi murakabe-i ecnebiyye altına almak istenildi. Bu mümkün olmadı. Fakat iki sene için Avrupalı mâliyye müşâvirleri kabul olundu. Bu icrâat hep düvel-i muazzamanın işe müdâhalesiyle hız husûle geldiği halde Makedonya istiklâli kâbil değil kesb-i sükûn etmiyordu. Çünkü Girid'in aldığı suret Balkan muvâzenesini bozdu. Bu baharın vürûdunda Makedonya'da şekâvet yine başladı. Bu şekâvetin önünü almak için Girid'in Yunanistan'a ilhâk ve iltihâkını sâhe-i vuku'ndan biraz tebîd etmek lazım gelirken bilakis Avrupalı dostlarımız mümkün olduğu kadar bu iltihâkı takrîb etmeğe başladılar. Çünkü İngiliz dostumuz Makedonya meselesindeki muvaffakiyyetsizliği afv edemiyor, binâenaleyh Balkan muvâzenesi mikyâsını biraz daha küçültmek istiyor.

İşte bir iki ay evvel Kral Edward Atina'ya gitmişti, o zaman Yunan kralı ile Girid meselesi üzerine bahs olunarak adadan düvel-i hamiiye-i askeriyyenin ihrâcıyla yerlerine Yunan askeri idhâli bu iki kral beyninde karargir olmuş imiş. Bize bu haberi Londra'nın murâkıb gazetesi haber veriyor. Bu karar içinde Suda limanının İngiliz'de kalacağı da var. Acaba bu surete düvel-i muazzama razı olur mu diye düşünmeğe lüzum yoktur. Çünkü Fransa ile İtalya, İngilizlerle beraber. Rusya bir taraftan elde edildi, bir taraftan da uğraşacak hali kalmadı. Almanya zaten Girid meselesine ehemmiyyet vermez. Avusturya anâsır-ı muhtelif mütezâdesiyle uğraşmaktan Balkan umûruna bile bakacak halde değil. Binâenaleyh Girid'i istediği hale koymakta İngilizler muhtardırlar. Girid bu hale girerse, Makedonya meselesi bütün bütün sarpa saracak ve artık Balkan'ın her tarafı ateşzâre dönecektir. Tamam, İngilizlerce de matlub o ya! Şark mesele-i mahûdesi açılmalı, Osmâniyyenin mikyâsı küçülmeli, yahud defteri dürülmeli. İşte İngiliz

dostumuzun aksâ-ı amâli. Pekâlâ, ama Girid, Yunan’a iltihâk ederse adadaki Müslümanların hali nereye varacak? O kadar nüfusun Rum vahşilerinin ayakları altında ezilmesine bu insâniyyetperver??? Avrupalılar nasıl razı olacaklar? Burasını insâniyyette Avrupalılar kadar hazzı olanlardan sormalı! Müslümanlar böyle bir hal vukûu’nda nasıl hareket etmeli? Bu sorunun cevabı bundan evvel neşr olunan altıncı adedimizde beyân olunmuştur. Oraya mürâaat!

Taşkendî

2.7.2. Ağlar Bana!

Ahmed Kemâl’e İthaf

Gelmez icrâsı elimden ihtilâl ağlar bana
 Kuş-e meyhanede Ahmed Kemâl ağlar bana.
 Rûz ü şeb olmakdayım ben dâhil-i beyt-ül harem
 Ben haram içdikçe kisemde helâl ağlar bana
 Feyz-i pir-i meyle bir kere olursam nâra-zen
 Ka’be’de terk-i ezan eyler, Bilal ağlar bana!
 Perde-i mesûdiyyet ehl-i sâlib seyr edib
 “Vâh biçâre” diye gökde hilâl ağlar bana!
 Geçdi âh ü vâh ile eyyâm-ı mâzi “Eşrefâ”
 Zâlimâne gülmez istikbâl, hâl ağlar bana!!.

Eşref

2.7.3. İstibşâr

Bakü’de neşr olunan *İrşâd* refikimizde okunmuştur. “Kafkas Müslümanlarının gayret ve himmeti sayesinde İran’da bâhusus Kafkas ile İran hududunda Şîi ve Sünnî meselesi ref’ edilmekle beraber bu mesele üstünde her dem tahaddis eden münâkaşalar

dahi kâmilten tasviye olunmuştur. Şîî tesmiye olunan unsûr-ı islâmın Osmanlı devletine olan meyl ü muhabbeti Sünnîlerinkinden daha artık olmasa da bari onlarınkine berâberdir. Hiçbir kuvvet bu unsûr-ı islâmı Osmanlı üstüne ayaklandırmaya mecbûr edemez.”

Refikimiz bu fıkrayı birinci adedde Osmanlı ve İran hududundaki ihtilâf hakkında İran devletinin iki yüz bin Şîîyi Osmanlı aleyhinde silahlandıracağına dair yazdığımız şeylere karşı yazıyor. Biz o havâdisi ecnebî gazetelerinden aldık. Hatta cümleleri (mı) edat-ı nakliyyesiyle ibrâz ettik. Ve doğrusu gücümüze bile gitti. O münâzaaya mutavassıt olarak bir devlet-i nasrâniyyenin girmesini yahud sokulmasını (Eleyse minküm racülün reşîd) ayetini îrâd ederek takbîh etmekten de geri kalmadık.

Mâmafih islâm beynine ikâ’-ı şakâkı şîâr-ı mahsûs ittihâz eden ecnebî gazetelerinin rivâyetine binâ-ı efkâr etmekte hata etmiş olduğumuzu itirâf ve refikimizin (Bunu bir defa bilip de her bir boş ve batıl şâyiyayı gazete sütunlarında yazmamalı) ihtârıyla istirşâd ederiz.

Hele Kafkas Müslümanlarının himmeti sayesinde şîî ile sünnî beynindeki ihtilâf ve münâfiretin ref’ olunmuş olduğuna dair refikimizin verdiği haberden hâsılı ettiğimiz fahr ü serverin derecesini kal u kalemle tarîf ve tavsîfden biz aciziz. İnnemel mu’minune ihvatun

*

Yine Bakü’de çıkan *Hayat* refikimiz de bu meseleye aid olan fıkramızdan dolayı bize itâb yolunda diyor ki:

“Akabe meselesinde *Doğru Söz*’ün sözlerini beğendiğimiz halde (*İran ile Serhad İhtilâfi*) makalesinin lisânını beğenmedik. Bu meselede doğruyu ‘*Doğru Söz*’ hiç güzel diyebilmemiştir.”

(*Hayat*)! Refikimizin bu itâbını da biz pek becâ bularak o meseleyi yazmakta ve kullandığımız lisânda gaflet etmiş olduğumuzu itirâf ve bundan böyle o yolda infîlî değil itilâfî mûcib olacak lisân kullanacağımızı beyân ederiz.

2.7.4. El Cezire Konferansı

Avrupa devletleri tarafından konferans mukerrarâtını Fasî padişahı Molla Abdülaziz'e takdîm ile tasdîk ettirmekte memûr olarak Fas'a azîmet etmiş olan İtalya heyet-i Murahhasası hâlâ memûriyyetini ifâ edemediği için Fas'dan avdet etmemiştir.

Fas hükûmeti konferans mukerrarâtını Fas'da ahâlden emniyyet ve asayiş, memleketi muhafazaya muktedir adamlar yetişinceye kadar muteber olmak üzere kabul ve imza edeceğini bildiriyor. Aferin Fas hükûmeti! Buna intibâhkârâne kâr-agâhâne bir cevâb.

Bu cevâb sevâb-ı intibâhı hâvî olduktan başka Fas hükûmetinin kemâl-i sıdk u taviyyetle memleketi ıslâha ve rah-ı tâmdan ve terâkkîyi bir ihlâs-ı tâm ile tutmağa azm ettiğini isbât eder. Fakat acaba Fas'ı temellük etmeği kurmuş olan Fransızlarla bu kuruntuyu konferansta okşamış bulunan İngiltere, Rusya, İtalya devletleri buna ne diyecekler? Hele Almanya ve Almanya'ya teban Avusturya devletlerinin Fransa'ya rağmen Fas hükûmetinin koştuğu şartı kabul etmeleri ümîd olunabilir. Bunlar kabul ettikten sonra Fransa'nın bir diyecek bulamaması tabî'dir. Fransa da çârânâçâr peki derse Rusya ile İngiltere'ye sükûttan başka bir şey düşmez.

2.7.5. Hanya'dan

Geçenlerde bildirildiği üzere istibdâd ile hürriyyet meydân-ı musâraa'ya çıkmışlardı. Neticen musâraa'da istibdâd ihrâz-ı galibiyet etti. Çünkü istibdâd, meydan-ı musâraa'ya bir eli kanlı bir eli altınla olarak çıktı ve en ziyâde darbe kahr u tahkîrini, hukuk-ı mağsubesini usûl-ı medeniyyye ve kanûniyye dairesinde taleb eden zavallı unsur-ı islâma çevirdi. Bununla beraber istibdâdın galebesi bir galebe-i hakikiyye sayılamaz.

Girid isyânlarını ihdâs ve idâre eden Hanya ve İsfakya sancaklarıdır. Bu sancakların intihâbâtında vesâit gayr-i meşrû'a istimâl olunduğu iddiâsıyla İtalya ve Fransa konsolosları intihâbın feshini taleb eylemiş iseler de elviye-i mezkûre işini sağlam kazığa bağladığından ve zaten Kanun-ı Esâsi'nin muhtaç tadîl olan maddeleri düvel-i hamiiyyeye ârâ olunacağından mezkûr konsolosların müdâhalesine rıza gösterilmiyor.

Bundan başka unsur-ı islâm düvel-i hamîyyeye haklarını muhafaza zımnında makûl mahzarlar takdîm eylemiş ve vâ'd-i kâvî almış idi.

Girid muhâbir-i mahsûsunuz

Ö.S

2.7.6. Mürtedd Papas

1905 senesi Kanun-ı Sânisinin 22. günü Petersburg sokaklarının bazılarında fevkâlade bir izdihâm görünüyor. Ve bu izdihâmın içinde (Vurun - Kırın - Yakın - Yıkın) gibi bir takım sesler işitiliyor ve acı acı gürültüler oluyordu. Tabanca tüfenk sesleri eksik değildi. Kurşun yiyip yere yıkılanlar bulunuyordu. Kamasını çekmiş önündekini boğazlamak isteyenler görülüyordu. Bu izdihâmın içinde kadınlar, çocuklar vardı. Yedi yaşından yetmiş yaşına kadar erkekli dişili her sınıftan ahâli mevcûd idi. Sâatten saate, dakikadan dakikaya izdihâm büyüyor, gürültü çoğalıyor süvari, piyade, asker geliyor yalın kılıç zabıtlar geziyordu.

İzdihâmın içinde saçları omuzlarına inmiş, sakalı göbeğini bulmuş bir uzun siyah cıba giymiş bir genç yiğit durmuş yüksek bir sesle “Ahâli size Allah nâmına söylerim. Hiç durmayın, tereddüd etmeyin. Vurun, kırın, kesin- biçin. Bu hükûmet bizi adam yerine koymuyor; ahâliyi gaddârâne kırdıran çara karşı hürmet beslemek halkın borcu değildir. Biz bu gaddarları tepelemezsek bunlar bizi son neferimize kadar kıracaklar.” diye bağırıyor ve herkesi mukâteleye teşvîk ediyor ve halkı tüfenk ateşine tutan askerleri (Bre hayvân herifler! Analarınızı babalarınızı kırılıyorsunuz. Bu ne canavarlık. Lanet zalimlere!) hitabıyla aforoz ediyordu. Tüfenk ateşi şiddetlendi. Bu kahraman hatîbin üzerine kurşun yağıyordu. Ama metânetine hiç hâlel gelmiyordu. Öyle bâliğ bir kahramanın bir kurşunla dili tutulup yere yıkılıvermesine razı olamayan ve helâk-ı mukarrerî rey-el-ayn gören bir alicenâb bu hatîbi o izdihâmın içinden ite kaka bir sokağa sokmağa ve askerî gözünden nihân etmeğe ve kurşunlara hedef olmak muhâtarasından kurtarmağa çalışıyordu. Akıbet bir bucağa götürdü. Cebinden bir makas çıkararak saçlarını sakallarını kesti. Kafasındaki rahib şapkasıyla sırtındaki cübbesini bir âdi şapka ile bir cekete tahvîl eyledi. Muhataradan kurtardı. Hatîb de şimendifere bindi. Soluğu Berlin’de aldı. Bu bahadır hatîb Papas Gapon idi. Gapon ihtilâl-ı amele fırkasının reisi bulunuyordu. Fırkası efrâdından yüzbin kişi ile Gapon bir elinde Çarın resmî bir elinde

haç olduğu halde istidaâ-ı merhamet için çare-i arzihâl vermeğe gidiyorlardı da asker bunları men' için kurşuna tutmuş idi.

Papas Gapon'u o izdihâmdan çıkarıp o muhâtaradan kurtaran amele ihtilâlcî fırkası azâsından bir mühendis idi. Gapon o muhâtaradan çıkıp kurtulduktan sonra diyâr-ı gurbette masârıfına medâr olmak üzere bir taraftan ihtilâlcilerden para almakta bir taraftan da meslek-i hürriyyetperverâneden irtidâd ederek hafiyyelik yolunu tutmakta idi. Polis ile uyuştu. İstihsâl-i afv etti. Gizlice Petersburg'a avdet eyledi. Bunun avdetini ameleye bir gün reis-i vükelâyı sabık Kont Vitte haber verdi. Bu haber üzerine kendisini muhâtaradan kurtarmış olan mühendis gitti. Kendisiyle görüştü. Gapon ilk mülâkatta mühendisi de irtidâda davet etmekte tereddüd etmedi. Ve hükûmetin aramakta olduğu rüesâ-ı ihtilâlden üç kişinin hükûmete teslîmi husûsunda kendisine muavenet etmesi büyük bir fâide-i nakdiye temîn edeceğini de söyleyerek mühendisi muavenete davet etti. Mühendis şaşırdı. Ama renk vermedi muvafakat ediyor gibi göründü. Birbileriyle bir vakit muayyende Petersburg civarında bir sayfiyede buluşmak üzere karar verdiler ayrıldılar. Mühendis oradan doğruca gidip keyfiyeti komiteye haber verdi. Komite fırka azâsından dört kişi ittihâb ederek mevid-i mülâkata mühendis refâkatinde gönderdi. Meselenin biltahkîk tahakkuk edecek hale göre ihtilâlcî kanununa tevfikeyn Gapon'a muamele edilmesi için bunlara mezûniyyet verdi.

Bunlar miâd-ı muayyende mahâl-ı mahsûsa vardılar, Gapon mühendisi zikr olunan sayfiyyede yalnızca bekliyordu. Bu evde Gapon'dan başka kimse yoktu. Mühendis Gapon'un bulunduğu odaya girdiği vakit refâkatindeki dört kişiden ittisâlındaki odaya gizlice girdiler. Mühendis meseleyi açtı. Gapon'u ittisâlındaki odaya gizlenmiş dört kişinin nezdinde hakikat anlaşıncaya kadar söyletti. Nihayet hızlıca elini masanın üzerine vurarak (Alçak hain rezil herif) diye bağırınca dört kişi derhal içeriye girerek Gapon'u tuttular. Hemân orada bir muhâkeme teşkîl ederek istintâka başladılar. Gapon hayâtını kurtarabilmek ümidiyle her şeyi itirâf etti. Heyet bu itirâfâtı hâvî zabıtnâme tanzîm ederek Gapon'a imza ettirdikten sonra bilmuhakeme Gapon'un heman oradan derhal idam olunmasına hükm ederek hükm-i lahık-ı belâ tehîr-i icrâ olundu. Gapon hükm-i idamın icrâsından yirmi gün sonra asılı olduğu halde mezkûr sayfiyyede bulundu. Avrupa gazetelerinin verdiği malumât bu merkezdedir. İleride alınacak malumata göre yine yazılacaktır.

2.7.7. Gazete ile Hafiyye Jurnalı!..

Mısır’da münteşir (*Şura-yı Ümmet*) gazetesi İstanbul’dan aldığı bir mektupta mabeynin jurnal alım satımını ve birinin reji paketleri üzerindeki (tatlı sert) sözünün şümûllü olduğunu jurnal etmesi üzerine darb u ziyân mukâbili yüz lira ile bu sözlerin tashîh olunduğunu yazdıktan sonra:

“Bakalım şurada burada muallâk ‘Bu da geçer ya hû’ levhaları aleyhinde bir jurnal vermek hangi işgüzârın hatırına gelecek? diyor!.

Bu sözlerle o levhaların da kaldırılacağına ne şüphe... Biz hafiyyeliği gizli bilirdik. Hafiyyeliğin böyle gazetelerle İstanbul’a ders-i casûsiyyet vermek derecesinde aleniyyete çıktığını maelteessûf refikimizin bu jurnalinden öğrendik. Aferin dostumuzun işgüzârlığına!!

2.7.8. Teşekkür

Kıbrıs ahâli-i islâmiyyesinin mürevvic-i efkârı olmak üzere Kıbrıs’da intişâr eden “*Mirât-ı Zaman*” refikimizin hakk-ı acizânemizde gösterdiği teşvîkât-ı maarifperverâneye ve Rusya’da Bakü’de münteşir (*Hayat*) ve Bulgaristan’da Sofya’da çıkan *Şark* arkadaşlarımızın ve diğer refikâ-yı kirâmımızın zuhûrumuz hakkındaki ilânâtı hayr-ı hevâhânelerine arz-ı şükrân eyleriz.

2.7.9. Gülmeyin

- İki kişi arasında-

- Dostuna öyle kızıyorum, öyle kızıyorum ki bir gün kafasını patlatacağım; fakat saydığım yer var...

- Saydığın ne?

- Ya o da kafamı patlatırsa...

*

--Birâder!.. Uyanık mısın, uyuyor musun?..

--Ne için soruyorsun..

---Uyanıksan ödünç bir meci diye isteyecektim de...

--Uyuyorum birader!

2.7.10. Vefat

Mabeyn ikinci kâtibi merhûm Kadri Beyin oğlu Fazıl Beyin Mısır'da mahkûm olduğu müddet-i hapsi ikmâle birkaç ay kalarak Mısır hapishânesinde müteverrimen vefat ettiğini işittik. Allah rahmet eyleye.

Merhûm deh-i idâre-i hazırâ-i Osmâniyyenin ifsâd u izaa ettiği genç zekâlardan idi.

2.7.11. “Doğru Söz”

Shepherd Oteli altındaki meşhûr kitabçı (Deymar)da(?) yarım frank fiyat ile satılmaktadır.

Deymar'da ve Matbaa'-ı İctihad'da abone dahi kayd olunur.

2.8. 27 HAZİRAN 1906 / 8. SAYI

Aded-8

Nüshası yarım franktır.

Perşembe

DOĞRU SÖZ

Sahibi ve Muharriri: Ahmed Kemâl

Redacteur-Proprietaire

Unvan: Sandûku'l bosta – 1060

AHMED KEMÂL

Abone Bedeli: Bir seneliği Mısır İçin Bir,

Adresse: Boite Postale No.1060

Hariç İçin Yarım İngiliz Lirasıdır.

Abonnement annuel | pour l'Egpte Ls.1

Etragers 13Fs.

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

**6 Cemâziyelevvel 1324
27 Haziran 1906**

(Her on beş günde bir perşembe günleri Kahire'de çıkar.)

Müsteşrike-i şehîre-i fâzıla Gülnar Hanımefendi Hazretlerinden aldığımız iltifatnâmeden:

*

“Doğru Söz” gazetesini müdürü Ahmed Kemâl Beyefendiye

....

Bana lütfen irsâl eylediğiniz güzel gazeteniz için ziyâdesiyle müteşekkirim... Üç gün sonra Kahire'den azîmet ediyorum. Gelecek sene kışını yine burada geçirmek niyetindeyim. İnşallah zat-ı âlîniz ile yine görüşürüz. Mehmed Ubeydullah Beyefendiye ...den dolayı teşekkürâtımı tebliğ etmeniz rica olunur.

Baki sıhhat ve afiyette kalmanızı temennî ederim efendim.

Gülnar - Mme O, de Lebedeff

2.8.1. Japonya’da İslâm

Japonya’da payitaht olan Tokyo’da şehr-i cârî haziran efrencînin birinci günü bir Edyân Kongresi açılacaktı. Bu kongre din-i hakkı arayacak ve edyândan hangisini hak bulursa o dini Japonya devleti din-i resmî ittihâz edecekmiş. Bu bir rivâyet.

Rivâyet-i diğere göre bu Edyân Kongresi Japonya’ya bir din-i resmî bulmak için inikâd etmemiş. Belki edyân-ı mevcûde hakkında malûmat-ı sahîhe edinmek için sarf-ı ilmî olmak üzere açılmış. İşte ikinci rivâyet de budur.

Memleketin uzaklığına binâen şimdiye kadar bu bâbda henüz bir malûmat-ı sahîhe alınamadı. Şark ve garbın cerâidi bu meseleye dair mütenâkız malûmat vermekte olduğu cihetle bunlardan hiçbirine itimâd olunamadı.

Birçok gazeteler Mikado’nun zât-ı şahânedan murahhas taleb ettiğini Midhat Efendi ile Mahmud Esad ve Manastırlı İsmail Efendilerin hükûmet-i Osmâniyye tarafından mezkûr kongreye gönderildiklerini yazdıkları halde bu meselenin sıhhatı bile anlaşılamadı. İttihâd-ı galibe göre bunun da aslı olmamalı. Çünkü İstanbul gazeteleri buna dair malumât katiyyen vermediler.

Bu işin içinde muhakkak olan cihet kongrenin küşâd olduğundadır.

Mısır cerâid-i yevmiyyesinin (*El-vatan*) gazetesi İstanbul’dan bâlâda isimleri zikr olunan zevâtın evvelce gönderilmesi karargir olduğu halde muehharan bundan sarf-ı nazar olunduğunu yazıyor. Ve buna da ekser Japonya devleti kabul-ı islâm ederse hilafetin İstanbul’dan Tokyo’ya intikâl edeceği düşünülerek bu da halife-i hazırın işine gelmediği sebep gösteriliyor.

Hilâfeti Müslümanlara mucîb-i zillet olmadıktan başka bir şeye yaramayan heykel-i bîrûh hilâfet-i Sultan Hamîd’in Japonya gibi medeniyet-i hazıranın ilâ-ı derecâtı ihrâz eden bir memlekette islâmiyyetin din-i resmî olarak kabul olunması filhakika işine gelmezse de Japonya hükûmeti tarafından resmen taleb vukû’unda İstanbul’dan murahhas gönderilmiştir. Binâenaleyh biz katiyyen eminiz ki resmen taleb vukû’ bulduysa İstanbul’dan murahhas göndermediyse resmen taleb vukû’ bulmamış demektir.

Kongrenin küşâdı muhakkak olduğunu söylemiştik. Ondan başka muhakkak bir cihet daha var. Eğer Japonya din-i islâmı Japonya milletinin din-i resmîsi olarak kabul eder de Mikado da Müslüman olursa muhakkak hilafet-i Osmâniyye yandı. Zaten hilafet-i islâmiyye âli osmana vahy ile gökten enzâl olunmadı ya! Hilafetin Osmanlılara geçmesi Osmanlıların hilafet tahsîl ettikleri zamanda en kavî hükûmet-i islâmiyye olmalarından neşet etmişti. Bugün şu zaifiyle beraber hükûmet-i Osmâniyye hâlâ en kavî hükûmet-i islâmiyye bulunduğundan Müslümanlar Osmanlı padişahını halife-i müslîmin diye kabul ediyorlar. Japonya Müslüman olduğu takdirde en kavî hükûmet-i islâmiyye Japonya hükûmeti olacak. Bihakkın hilafete kesb-i istihkâk edecekti.

Müslümanlar ise öyle bir devlet-i kubbenin islâmiyyetini arzu etmekte ve Müslümanlığı ilân olunduğu gün oraya tevcîh ederek hilafeti kendisine teslîme muheyya olunmaktadırlar. Böyle bir hadise ile hilafet merkez-i layıkını bulmazda hall-i hazırıyla hilâfetin devamı emr-i müstehil derecesinde müşkîl görünüyor. Çünkü Sultan Hamîd hilafet mevki' ve ünvânını uyanacak menzilesine tenzil ederek kendi zulm ve istibdâdını ve hevesât-ı şeytaniyyesini icrâyâ alet-i ittihâz etmektedir.

Hilafet halife-i raşidinin eserine iktifâ ve şer' ve kanuna mutâbık surette ahkâm-ı elhiyeyi icrâ eylemektir. Vesâves-i iblisâneye tabi' olarak halkı cevr ile yakmak ve kendi hayâtını muhâfaza edeceğim diye ortalığı casus ile doldurmak hilafet değil şeytanattır.

Mehmed Ubeydullah

2.8.2. 75 Mısır Zabıtının Hürmet-i Askeriyyeye İhracı Zaman-ı Umur-ı İngiliz Elinde Bulunan Mısır Hükûmeti

Ahiren Mısır ordusundaki zabıtan-ı askerîden Mısırlı ve Mısır'ın yetiştirdiği muhtelif rütbede yetmişbeş zabıtın Mısır hizmet-i askerîyesinden ihrâcına karar vermiştir. Londra'nın (Evening News) gazetesi bu zabıtların Akabe meselesinde gösterdikleri etvâr ve evzaa'dan dolayı hizmetten çıkarıldıklarını söylüyor. Cerâid-i mahalliyyeden (*El-vatan*) gazetesi de İngiliz gazetesinin rivayetini teyîd ederek zabıtân-ı mûmâileyhin devlet-i hilafete muhassam bir harekette bulunmayacaklarını ve Akabe'ye gönderilmelerinden murad eğer inde'l-icâb devlet-i Osmâniyyeye karşı muharebe etmek ise kendilerinin bu muharebede makûs bir hareketi ihtiyâr edeceklerini ind'el-istintâk söylemelerinden neşet eylediğini bildiriyor.

Muaheran Mısır cihâdiyye nezâreti bu gazetelerin yazdıklarını cerâid-i mahalliyye ile resmen tekzîb etmiş ve zabıtın mûmâileyhin geçen Sudan muharebesindeki yararlıklarından dolayı serdarın inhâsı üzerine mükafeten tekâüd edildiklerini beyân eylemiştir. Biz aldığımız malûmat-ı husûsiyyeye istinâden (Evening News) gazetesinin yazdığı sebebin doğru olduğunu katiyyen temîn ederiz. Hatta zabıtların ayrı ayrı verdikleri istintâkların birinin istintâkı bir vech âti idi.

Müstantık- Zabit Efendi nereye gittiğinizi biliyor musunuz?

Zabit- Evet efendim, Akabe hududuna.

Müstantık - Ne için?

Zabit- Gönderiliyoruz da onun için.

Müstantık - Orada ne yapacaksınız, oraya ne için gönderiliyorsunuz, biliyor musunuz?

Zabit- Hayır efendim, söylemediler ki bilemem.

Müstantık - İşte ben söylüyorum, Osmanlı devleti vatanınızdan bir cüz'ini gasb etmek istiyor, biz muhafaza ediyoruz, eğer Osmanlı söz dinlemez de haddini tecavüz ederse vatanınızı muhafazaten muharebe edeceksiniz; işte bunun için gönderiliyorsunuz?..

Zabit- Muharebe mi edeceğiz, devlet-i Osmâniyye ile mi, mazaallah, Müslüman müslümana kurşun atar mı?

Müstantık - Sudan muharebesinde siz Müslüman olduğunuz halde Sudan Müslümanlarına kurşun attınız ya!

Zabit - Evet efendim, attıktı; ama bize onların halife-i müslîmine asi olduklarını söyledinizdi biz de öyle kurşun atmıştık..

Müstantık - ...!?

Zabıt - Şimdi siz bizi kendi padişahımıza, halifemize, imâmımıza karşı muharebeye götürmek istiyorsunuz! Allah göstermesin. Biz hem müslümanız, hem de Osmanlıyız. Ben halifemin, padişahımın askerine kurşun atamam, ona karşı silah çekemem!

Mısır padişahın mülkidir, padişahın memâliki benim vatanımdır. O memâlikin bir cüzi' benim bir cüzi' diğer din kardışımın vatanı olamaz. Biz Müslümanlar da din bir, vatan bir, padişah birdir. Padişaha, halifeye asi olan memleketler hiçbir müslümana vatan olamazlar.

2.8.3. “Gazel”

Erganûnu dinlemem; bir rind-i fevkaladeyim

Dâimâ kanûnu tahkîr etmeğe âmâdeyim.

En büyük derdim hayâtım, ey tâbib-i sâde-dil!

Virme beyhûde devâ ben başka bir sevdâdayım.

Müstakillen bir hükümdarın kanâat mülküne

Kayd-ı ikbâl ü saadetden fakat âzadeyim.

Kıymet-i dünya nedir indimde, var eyle kıyâs

Cenneti bir habbeye satmış bir âdem-zâdeyim(*)

Hür değildir kimseler hürriyeti mârûf iken

Bak belaya Eşrefâ, ben de esîr-i bâdeyim.

Eşref

(*) Hazret-i Eşref bu mısraında cemîyyet-i meani itibariyle Cenab-ı Hafzın:

Pederem ravza-i rızvan be-dü gendüm be-fürûht

Nâ-halef bâşem eger men be-cevî ne-fürûşem

beytini geçmiştir.

A.K. (Ahmed Kemâl)

2.8.4. “Volter” Ne Diyor?

“Volter”in (Tabiat İle Feylesof Arasında) ünvânlı muhavere-i latifesinin tercümesidir:

Feylesof- Sen kimsin ey tabiat ben senin içinde yaşıyorum; elli senedir seni arıyorum bir türlü bulmağa muvaffak olamadım.

Tabiat- Eski Mısırlılarda beni ayn-ı itâba muhatab ettiler. Bana “İsis” dediler. Başıma bir büyük örtü örttüler. Bu örtüyü kimse kaldıramaz dediler.

Feylesof – İşte ben de bunun için doğrudan doğruya sana mürâcat ediyorum. Kürelerinden bazılarını ölçmeğe, yollarını tanımağa kuvânın harekâtını bu bulmağa muvaffak oldum. Ancak sen kimsin? Seni bilemedim. Söyle eczâ-yı müteşekkilen kendi kendine mi kesb-i intizâm eder?

Yoksa eski zamanlardaki mecâlis-i rûhâniyyenin ilhâm olundukları gibi senin de bu efâl u amâlini tanzîm edecek bir rûh-ı mülhem mi var? Lütfen bana bu muammayı anlat.

Tabiat – Ben külliyet-i mutlakayım. Bundan ziyâde bir şey bilmem. Riyâzi değilim. Lâkin bende her şey kuvânın riyâzeti üzere tanzîm olunur. Eğer elinden gelirse bu şeylerin nasıl olduğunu sen anla.

Feylesof – Mademki sen riyâziyye bilmiyorsun ve madem senin görünen bütün nizâmetin bir hendese-i âliyye kuvânındır; elbette bir hendese-i ezeliyye olmak lazım gelir ki seni tanzîm etsin. Bir şuur-ı lâhûtî bulunmak muhakkaktır ki harekâtını idâre eylesin.

Tabiat – Hakkın var. Ben suyum, yer, aş, hava, maden madeniyât, taş, ot, hayvân... Ben bunların hepsiyim. Ve onu anlıyorum ki bende bir şuur var. O şuurdan sende de var. Lâkin sen onu göremiyorsun. İşte ben de bendekini göremiyorum. Şu kadar ki bu kuvâ-ı gayr-i merîyyeyi hissediyorum. Lâkin tanıyamıyorum. Binâenaleyh sen benden bir cüz-i hiç olduğun halde nasıl olur da benim tanıyamadığım şeyi bulmak istiyorsun?

Feylesof – Biz meraklıyız, bilmek isteriz ki sen dağlarında, ovalarında, denizlerinde bu kadar ham, kaba olduğun halde hayvânât ve nebâtâtında neden böyle son derece nazik sanatkârsın?.

Tabiat – Zavallı yavrum! Hakîkati mi söyleyeyim?.. Bana verdikleri isim yanlış! Bana tabiat diyorlar. Hâlbuki ben sanattan başka bir şey değilim.

Feylesof – Off !.. Bu kelime bütün efkârımı alt üst etti. Ne demek ?.. Tabiat, (sanat)dan başka bir şey değil.

Tabiat – Evet bunda hiç şüphen olmasın. Bilmiyor musun ki senin kaba bulduğun bu denizlerde, bu dağlarda bir sanat gayr-i mütenâhîye var? Bilmez misin ki bütün bu sular arzı merkezine doğru oyarlar ve bir kanun lâyenkatı üzere yükselirler, alçalırlar. Bilmez misin ki arzı tetvîc eden bu dağlar, lâyenkatı nehirler, göller, çeşmeler peydâ eden namütenâhi kar mahzenleridir ki, onlarsız benim hayvânât ve nebâtatım yaşayamaz? Hayvânât, nebatât, madene gelince... Gafil oğlum!.. Sen bunların ancak üç nev'ini tanıyorsun. Hâlbuki bende onların milyonlarla envâ'ı vardır. Eğer yalnız bir karıncanın, bir buğday başağının, bir altının, bir bakırın teşkilâtını muayene etsek onlardaki sanata hayran olur kalırsın.

Feylesof – Sahîh. Çok düşünüyor ve görüyorum ki sen berîd-i kadîrenin sanat dehâsısın. Lâkin kimdir o kudret-i sanatkâr böyle kendini nihân, seni ayân ediyor? Ne kadar zamanlardan beri seni tutmağa çalışıyorlar da ellerine bir şey geçmiyor!

Tabiat – Madem ki ben (hep)im. Nasıl olur da senin gibi benden bir cüz-i hiç beni tutmağı tahayyül eder?.. Yavrularım!.. Memnûn olun. Sizi ihâta eden birkaç zevâtı görmekle, sevdamdan birkaç damla içmekle birkaç dakika kucağımda nümâyan olmakla iktifâ eden o kadarcıkla memnûn olun. Sizi emziren, büyüden validenizi boşuna bilmeğe yorulmayın!..

Feylesof – Sevgili valideciğim! Bana anlat. Sen ne için mevcûdsun? Ne için şu gördüğüm bir şeyler var?

Tabiat – Sana da, asırlardan beri esbâb-ı evveliyeden beni mesud edenlere verdiğim cevabı vereceğim: “Hiçbir şeyden haberim yok..”

Feylesof – Acayib!. Adam bu izdihâm-ı hilafeti vücûd u fenâ arasında bir inkilâb-ı dâimiyye maruz kalmak, bu hayvânâtı yediklerini parçalamak için mi buraya attı? Bu kadar hissiyât-ı elîme ile nalında bu kadar şiddetli şuur ile bî-huzur olan insânları buraya getirmeden maksadı nedir? Bu kadar külfette hiçbir maksad yok mudur? Söyle ey mader-i tabiat? Bu hilafet gayr-i mütenâhiye nedir? Ne içindir?

Tabiat - Oof ! Bunları! Birini bul birebir soralım!.

*

Feylesof u şark Hazret-i Mevlana, garb-ı feylesof meşhûru Volter'in yukarıdaki muhavere ile anlatmak istediği maksadı ebyât-ı âtiyyede bakınız ne şairâne, ne hâkimâne söylemiştir:

Asmanha ve zemin yek sipdan
 Kez dıraht kudret-i hak şod ayan
 Tuçe-i germ i meyan sipder
 Ez dıraht u bağbaneş bihaber

Germ key daned ki in bağ reki est
 Der bahardan zad u merkeş derdi est

Ahmed Kemâl

2.8.5. Adâlet-i Medeniyye

Tarihinden on beş gün evvel Danşvay karyesi civarında av avlamakta olan beş İngiliz zabitanın birinin attığı tüfenk istikâmetinde bir kadının (Vuruldu) diyerek feryâdı ve bir harmanın ateş alması üzerine ahâlî ile zabıtân arasında zuhûr eden arbede de vurulan bir İngiliz zabiti muahharan güneş vurmasıyla vefat etmiş olmakla köylülerden elli iki kişi tevkîf olunarak ve bir muhakeme-i fevkalâde teşkîl edilerek ahâliden yirmi bir kişi mahkûm edilmiş ve bunlardan dördü idama, altısı ellişer değnek olmak üzere zopa, dokuzu –ikisi müebbed olmak üzere - küreğe ve bâkîsi de muhtelif müddetlerle hapise mahkûm olmuşlardır.

Hükm dün mahal-i vakıada köyün önünde ala melâin-nâs icrâ olundu.

Asılacak adamları evvelce nasb olunan darağacının önüne getirdiler. Mahkumeyn ile seyirciler orada hazır. Mahkumeyn anası babası akrabası çoluğu çocuğu köyün damlarından o mahale nâzır idi. Birer birer asdılar. Asılanlar darağacının önündeki merdivene geliyorlar, kemâl-i metânetle çıkıyorlar. Hiç korku göstermiyorlardı. Birincisi yetmişlik bir pîr-i fâni idi. Kellesi kolları bağlandı. Yukarıya çıktı. Köyün damlarındaki evlâd u iyâline bakarak şehâdet kelimesi getirerek boynunu uzattı, asıldı. Bu indirildikten sonra ikincisi geldi. Yüksek sesle bağırarak şehâdet kelimesi getirdi. Ya Râb, zalimlerden intikam al dedi. O da asıldı. Üçüncüsü geldi. Şehâdet kelimesi getirdi. “Ben müslümanım. Allah’ın birliğini tasdîk ederim. Din-i islâma muhâlif biriyim.” dedi. O da çıktı. Dördüncü geldi. Şehâdet getirdi. “Ya Râb, sen bu belâya bedel bize hayr ver. Ya Râb, din-i islâm üzerine bizi temîn ü tabiyyet eyle. Ya Rab buna bedel hayr ver.” dedi. O da o minbere suûd etti. Seyircilere lisân-ı hâl ile pek güzel hutbeler okudu.

Dayak yiyecekleri getirdiler. Bunlar için evvelce oraya iki direk dikmişlerdi. Dayak yiyecekleri evvelce soyuyorlar yalnız donlarını bırakıyorlardı. Her adam o direkler arasına giriyor, başı yukarıdan sıkıştırılıyor, ayakları direklere sıkı bağlanıyor. Sırtı göğes doğru çevriliyordu. Kolları da o direklere amûden-i ufkî vaziyette direklere çakılı olan kollara bağlanıyordu. O vaziyette mahkûm haç şeklini ibrâz ediyordu. Alet-i darb ince dokumalı ağaç ellere takılmış birer besleme idi. Karşı karşıya iki dârib beden-i aksaya doğru çıkarak inerek elliye ikmâl ediyorlardı. Dayak yiyenler nihayette yere düşüyorlardı.

İşte adalet-i medeniyye!

Cihân-ı insâniyyete, insânlığa layık bir terbiye-i medeniyye vermek ve insanları insân etmek duasıyla asr-ı ahîrde memâlik-i şarkiyyeye musallat olan düvel-i garbiyyeden bu iddiayı en ileriye götüren İngilizlerin bu suretle Mısır’da gösterdikleri şu hükm-ü zâlimâne ile bu zalim hâkimâneyi enzâr-ı adalet-i umûmiyyeye arz ile adalet-i medeniyyeye bir numune göstermek istedik. Bizler bu numuneden ibret almalı ve cehlimiz sebebine bu zulme uğradığımızı bilmeli biz de ona göre tavır etmeliyiz.

Şimdi biz meseleyi tedkîk edelim. İngiliz Mısır’ı tesîs-i rahat için işğâl-i askerî altında bulunduruyorlar. Mahâl-i asâyîş hâl ve hareketten mesûl olacak kendileriyle kendilerinin tanzîm ettiği hükûmet-i mahalliyye memûrlarıdır.

Mahkeme ise sahipsiz olan ahâli-i karyeye mesûl tuttu. Ve kendi kendinin mevtine sebep olmuş olan zabıt için dördü idam olunmak suretiyle yirmi bir kişiyi mahkûm etti. Zihî adalet!.

Mahkeme hiçbir kanuna tabi' değil. Hükm mahkeme heyetinden içtihad-i vicdâniyyesinden yani hevesât-ı keyfiyyelerinden ibâret olacak. Mahkemede Mısırlı azâ da var. Fakat ipin ucu İngilizlerin elinde değil mi?

Hükûmet nâmına müddeî' umûmilik vazifesini ifâ eden Mısır'da şöhreti olan Helbavi(?) Bey nâmında bir zattır. Bu zatın tasvîr-i davada gösterdiği nâtika bir dazlak İngiliz askerinin Transval muharebesindeki besaletlerine aid olduğuna göre şöhreti bir şöhret-i avâmpesendâne olmak lazım geldiğinden başka esâsa sahib vicdân ve değerli bir avukat-ı kâvi ü zâlimin değil mazlum ve zaîfin ve kalitesini derâhde etmek yatışıyordu. Mir mümâileyh ise vatandaşlarını bırakıp da vatandaşlarının aleyhinde bulunan kavî tarafın vekâletini meccânen der-ahde etti. Zihî vatanperveri ve hakperesti!

Mahkemede Mısırlılardan Zağlul(?) Ahmet Fethi Bey azâ sıfatıyla mevcûd olduğu halde mahkeme şu hükm-i zâlimâneyi yine asdar etti. Filhakika hükûmet esnâ-ı tebliğinde mümâileyhin yanakları üzerine gözyaşları yuvarlanmakta olduğu görülmüş ise de asıl mertlik gözyaşı dökmek değil alicanâbâne vatandaşlarının hukukunu gözetmek idi. Fakat öyle yapsa İngilizler adamı memûriyyetinden çıkarırlar.

Helbavi Bek İngilizlere yaranmak, Fethi Bey İngilizleri gücendirmemek fikrine hizmet ederlerse Mısır ahalisinin bu gibi zevât ile iftihar etmek istemeleri manâsızdır. Ya ahâli:

Zalimleri adlin zaman hân edecektir?

Mazlumların çıkmadadır göklere âhı..

2.8.6. "Tercüman Gazetesi"

Bahçesarayda neşr olunan *Tercümân-ı Rakîk* muhteremimiz Akabe meselesi münâsebetiyle dördüncü adedimizde hilâfetin Müslümanlar üzerinde haiz olduğu kudrete tedâir-i neşr ettiğimiz bir makalemizi tenkîd etmiş. Biz tercümanı görmedik. Fakat

işittiğimize göre refikimiz bizim yazdıklarımızı kuru hayâlat telâkki ederek kendi kendimizi aldatmaklığımızı tavsiye eylemiş.

Hükûmet-i Osmâniyenin zafî ve sû' idâresiyle Rusya eline geçmiş ve iki yüz sene Rusya istibdâdı altında ezilmiş olduğu halde Osmanlıdan bir imdad görememiş olan Rusya Müslümanlarının öyle düşünmekte ve bu yolda söylemekte hakları vardır.

Biz - ki Osmanlı Türkleriyiz- kendi memleketimiz dâhilinde bulundukça biz de hükûmetimiz hakkında aynı efkârı taşıyoruz ve Osmanlı hükûmetinin himâye-i islâma kadir olmadığına hükmediyoruz. Fakat dışarıya çıkınca ve husûsiyle Avrupa hükûmâtının yevmen artmakta olan tahakkümâtı çekilmez derecelere çıkmakla şarkta pek müteheccic bir hal kesb eden efkâr-ı islâmiyyeyi görünce kendi devletimiz hakkındaki nazarlarımız değişiyor. Görüyoruz ki devlet-i Osmâniyenin dâhilen tezâyid-i zaifi hâricen izdiyâd kuvvetine mâni' olmuyor. O manzara sönmüş ümîdleri tazeliyor. Mesela Makedonya meselesi İskenderiye'de, Akabe meselesi Denşvey'de icrâ-ı tesîrden hâlî kalmıyor. Tesalye muzafferiyeti Hiber Geçidinde, Tunus'da, Cezayir'de tesîrât gösterdiği gibi.

Biz şarkta bulunduğumuzdan ve şarklılar biraz hayâlata mağlub olduğundan refikimizin zannettiği gibi belki aldanıyoruz. Fakat nasıl olsa bu aldanmak hürriyyet yolunda otuz sene evvel şehit olan Suavi ile casusluğundan dolayı dün mürtedd olan Gapon beyninde kıyas yapmak, kıyasın sıhhati takdîrinde bile Gapon'a Rusların Gapon'u demek lazım gelirken Suavi'ye Türklerin Gapon'u diyecek ve kendi teşvîş ettiği imlânın içinde boğularak Türkçe için Latin hurufâtının kabulünü tavsiye edecek ve Akabe meselesinde İngilizleri haklı bulacak kadar büyük bir hata-ı içtihad sayılamaz. Bir de akvâm-ı islâmiyye-i şarkıyyedeki teheyyüc-i efkârın derecesi bilinmedikçe *Tercümân-ı Refik* muhteremimiz için bu mesele hakkında bir hüküm-i musîb vermek mümkün olamaz zannındayız.

2.8.7. Molla Abdülaziz

El Cezire Konferansı hâvî olan mazbatayı Sultan mağrib-i aksa Molla Abdülaziz El Cezire'de İtalya murahhası Mösyö Malmösü(?) götürmüş ve mazbata-ı muhteviyâtı kabul ettiğine ve icrâ edeceğine dair imza vermesi Avrupa devletleri nâmına Sultan müşarünlileyhden talep etmiş idi. Ahiren vârid olan telgraflardan Sultan müşarünlileyh mazbatayı imza eylediği ve Avrupa mütâlibini icrâyı kabul ettiği anlaşılıyor.

Konferans mütâlibinin başlıcası Fas memâlikinin Avrupalı sakin olan sahil-i bahr şehirlerinde tesîs-i asayişten ibâret olup bu maksadın husûniçinde Avrupalı muallimler tarafından idâre edilmek üzere bir polis heyeti teşkîl olunacaktır.

Memâlik-i islâmiyyede hristiyan devletlerin taleb ve marifetiyle tesîs-i asayiş etmek kadar Müslümanlar için ayıp bir şey olamaz. Bu hâl Müslümanlara Avrupalıların barbarlık isnâd etmekte haklı olduklarını isbât eder.

İnşallah Faslılar bu halden mütenebbih olurlar da kimse tarafından talebe hacet bırakmaksızın memleketlerinin her tarafını âsâyîşle mamur ederler.

2.8.8. Girid

Girid Hamîdperverân eşrâfından bir zât-ı âlî-kadr tarafından aldığımız bir mektupta Girid Müslümanları arasında nifâk ve şikâk olmayıp münâfi'-i islâmiyyenin muhafazası emrinde fırka-ı islâmiyyenin müttefik olduğu Müslümanların hristiyan vatandaşları tarafından görmekte oldukları zulm ve hakarete müteceldâne metanetle sabretmekte bulundukları beyân buyurulmuştur.

Biz bu zat-ı âlî-kadr'e Girid Müslümanlarının müttefik olduğu hakkındaki tebşîrinden dolayı fevkâlâde bir mesruriyetle teşekkür ederek o sitem-i azmude dindaşlarımız mazhâr-ı imdad ve tevfik-i rabbâni olmalarını kemâl-i hulûs-i kalbîle bargâh-ı ulûhiyyetten istidâ' eyleriz.

Zaten Giridlilerden ittifak ile sabr ve metânet bekleriz. Tarih bize gösterir ki; devlet-i Osmâniyye Girid'i feth ettiğinden ta bugüne kadar teassüb-i nasrâniyet ile Cezayir'e bir mareke meydanı olmuş ve bu marekede Girid Müslümanları muhafaza-ı mevcûdiyyet için ikiyüz seneden beri bir mücâhide-i kahramanâne ile boğuşmakta bulunmuştur ki Girid'deki ihvân-ı dinimiz bu yolda gösterdikleri sebât ve metânet-i saburâne ile her türlü şedâide merdâne göğüs vereceklerini âleme bildirmişlerdir.

İttihâd-ı kulûbe delâlet edecek olan ittifâk ile sabrın sonu selâmettir.

Biz bu selâmeti kendilerine tebşîr eder ve bir hiss-i uhuvvetkerâne sevkiyle nasihat yolunda kendilerine söylediğimiz sözlerden kendilerini, kendimizden ziyade

düşünmekte olduğumuzu istidlâl ederek mesrûr ve sözlerimiz içinde eğer şayân-ı istifâde bir şey bulabilirlerse engele âmil mütenassih olmalarını tavsiye ederiz.

Mertliğin en büyük meziyyeti hakperestliktir. Mertlikleri bizce müsellemler olan Girid Müslümanlarından biz hakperestlik de bekleyebiliriz.

2.8.9. Hissiyât-ı Umûmiyye

Hissiyât-ı umûmiyye lisân-ül gaybdır. Hissiyât-ı umûmiyye, istiklâlin esir-i zalâm arkasında saklayıp gizlediği pek çok vakayı ve hadisâtı görecektir kadar nüfuz-ı nazara mâliktir.

Serâir-i şüûn herkese pinhân kılan âlem-ül gayb-ül şehade nice esrar-u garaîbi hissiyât-ı umûmiyyede açık bırakmıştır.

Hiss-i kablel vuku' keyfiyyeti müstakbelin muhbir-i sadıktır.

(Elsinetül hâk aklâmül hâk) kazıyye mantıkına göre hissiyât-ı umûmiyye vukuat-ı atıyyenin zebân-ı nâtıkıdır. Hissiyât-ı umûmiyyeye nazaran bu sene – zürefâ-ı ihvândan birinin tabîrine göre – rihlet-i hümâyün vukû' bulacağını Sultan Abdülhamîd Han Efendimiz Hazretleri bu âlem-i sefeliyi etrâfını ihtivâ eden esâfile bırakarak alâ-yı ilıyyine uçacak dinâdin ahrete göçecektir.

İnna lillah ve inna ileyh raciun!

Acaba bu irtihâl tav'an mı yoksa kerhen mi olacak! Hissiyât-ı umûmiyye inkilâbât-ı müstakbelenin her türlü tafsilâtıyla beraber künhüne vâkıf olamaz. Hazret âlâm-ül gayûb âlem-i gaybı küçük bir revzeneden hissiyât-ı umûmiyyeye temâşa ettirir. Bundan hâsıl olacak malumât olsa olsa bir âlem icmâli olabilir, ziyâdesi değil.

Ecdâd-ı azâmından müntakıl mülkün üç rubunu adâya vererek gazi ünvân-ı mefheretini ihrâz eden Hazret-i Sultan Gazi'nin şehâdetle de serfirâz olması temenniyât-ı umûmiyyeden olmakla ol bâbda ve kâfe-i ahvâlde vakayı' hayr ve şer mevdu' dest-i kaza u kadrdır.

Râvi

2.9. 12 TEMMUZ 1906 / 9. SAYI

Aded-9

Nüshası yarım franktır.

Perşembe

DOĞRU SÖZ

Sahibi ve Muharriri: Ahmed Kemâl

Redacteur-Proprietaire

Unvan: Sandûku'l bosta – 1060

AHMED KEMÂL

Abone Bedeli: Bir seneliği Mısır İçin Bir,

Adresse: Boite Postale No.1060

Hariç İçin Yarım İngiliz Lirasıdır.

Abonnement annuel | pour l'Egpte Ls.1

Etragers 13Fs.

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

**20 Cemâziyelevvel 1324
12 Temmuz 1906**

(Her on beş günde bir perşembe günleri Kahire'de çıkar.)

2.9.1. Garbın Şarka Nazarı

Avrupa'da şark denildiği vakitte ekseriyyâ âlem-i islâm murad olunur. Biz Müslümanlar âlem-i islâmı derin bir uykuya dalmış, uyanmak ihtimali kalmamış bir halde görmekte isek de Avrupalılar bizi uyanmak, Avrupa'ya istilâsına karşı durmak için hazırlanmağa başlamış görüyorlar. Onların bizi böyle görmek istemeleri ale'l-ekser Avrupa'ya efkâr-ı umûmiyyesini islâmiyyet aleyhinde tehyîc ile Müslümanları ezmeğe ittifâk etmenin yolunu bulmak içindir. Fakat bu ittifâk, devletlerin muvaffakiyyetiyle olamayıp Avrupa halkı da bu fikri kabul etmek lazım gelir ki işin bu ciheti pek o kadar garibül vuku' sayılamaz. Çünkü hali hazırdaki şerâit-i ictima' Avrupa'da onda dokuz nisbetinde bir halkın marazîsine gayr-ı muvafık olmakla halk tağyîrât-ı dâhiliyye husûlünü mühdedâne arzu etmekte olduğundan bu halkı fütühât yahud taassüb yahud temeddün-i âlem gibi bir takım vesilelerle hârice tevciye etmek biraz müşkülcüdür.

Bu nazariyyât Avrupa'nın heyet-i umûmiyyesine aid olup bu umûmdan istisnâ olunacak husûs bulunabilse bile o husûsun umûmdan ayrılarak istediğini yapabilmesi müstebiddir. Mesela İngiltere, Rusya ile katiyyen ittifâk etmedikçe şarkta hiçbir icraatta bulunamaz. Rusya için hali hazırda hiçbir devletle ittifâk etmek mümkün değildir. Çünkü bugün Rus milleti mevcûd fakat bu milletin münâsebât-ı hâriciyyesini tanzîm edecek hükûmet-i mefkûddur. Yeniden hâkimiyet-i milliyye esâsı üzerine teşkîl ve tesîs edecek olan Rus hükûmeti ise İngilizlere iltifat edecek hükûmetlerden değildir. Rus hükûmet-i haziresi amel-mânde olup hükûmet-i sabıka dinlemeğe şayân bir hale gelmiştir. Rus'un bu halde bulunmasından harekâtında hür kalacak olan Almanya kendi imtiasına mahrec bulmak için müstemirren İngilizlerin amâl-i tarizkârâne ve istilâ-cuyânesine sed çekeceğinden Avrupa halkı balâdaki nazariyat hâricinde olarak hükûmetlerine tabî' addolunsalar yine bütün garbı şark aleyhine sevk etmenin yolu yok demektir.

Şimdi biz söyleyeceğimizi söyledik. Garbın şarka nazarını anlamak için bırakalım da biraz da garb söylesin..

Rusya'nın (*Noveye Veremya*) gazetesine Londra muhabirinin yazdığı mektupta deniliyor:

“Avrupa'da enzâr-ı umûmiyye şarka münatif, efkâr-ı umûmiyye şark ile meşguldür. Şark ile alâyık-ı revâbıtı herkesten ziyâde olan İngilizlerin hem de yalnız hükûmeti değil halkı, ahvâl-i şarkiyyeyi telaş içinde terassud etmektedirler.

İngilizlerin medâr-ı hayâtı olan Hind kıtasında seksen milyon Müslüman bulunduğu son tadâd-ı umûmiyyeden anlaşılmıştır. Dünyanın hiçbir noktasında Müslümanlar bu kadar toplu değildirler. Bu seksen milyonun istiklâl talebi gibi ihtimâlât ve Akabe meselesi gibi bir takım mesâilin âlem-i islâmda hâsıl ettiği tesîrât İngiliz efkâr-ı umûmiyyesini cidden teheyyc etmekte ve bu münasebetle yalnız Hind Müslümanlarını değil bütün âlem-i islâmı taht-ı tedkikte bulunduran İngilizler ahiren Rusya'daki Tatarların sekiz ayda otuz gazete çıkaracak yolda gösterdikleri intibâh-ı fevri ve nagühânesinden adeta ürkmektedirler.

Esâtize-i müsteşrikinden muallim ve emirinin şu günlerde (Azâd-ı Tatarlar) nâmıyla neşr ettiği bir makale burada (Londra'da) ehemmiyet-i fevkalâde ile telâkkî olundu.

Üstâd-ı müşarünileyh bu eserinde Tatarların bir lisân-ı edebî tanzîmiyle meşgul olduklarını ve İstanbul Türkçesini aynen kabul edeceklerini bildiriyor da bunun Tatarların Osmanlılarla birleşmek arzusunda bulunduklarından Osmanlıları kendilerine hâmî tanımakta olduklarından neşât ettiğini söylüyor ve (bu hal devlet-i Osmâniyyenin beslemekte olduğu ittihâd-ı islâm fikrinden başka bir de akvâm-ı Türkiye neticesini çıkaracaktır.) diyor.

Hali hazırda ittihâd-ı akvâm-ı Türkiyye ziyâde kuvvet kazanır. Tatarların Osmanlı'ya meyl etmelerini ve Osmanlı lisân ve edebiyatını aynen kabul etmek istemelerini Brunsor'dan beri cinsiyyet ve lisân ittihâdından başka Osmanlı padişahlarının umûm Müslümanlar tarafından halife-i Müslimîn tanınmaklığına hamlediyor.

İttihâd-ı akvâm-ı Türkiyye – Medâr-ı ittihâd vahdet-i lisân olduğundan- umûm Müslümanlara şamil olacak bir mesele değildir. Bundan dolayıdır ki devlet-i Osmâniyyenin asıl ehemmiyyet verdiği mesele ittihâd-ı islâm olup bunun neticesi ise umûm-ı islâmın siyaseten devlet-i Osmâniyyeye merbut olmasını istilzâm edecektir.

Sinîn-i ahirede ittihâd-ı islâm meselesi hayliden hayli ilerletilmiş ve aldığı kuvvet enzâr-ı umûmiyyede ehemmiyyetini artırmıştır. Garibdir ki Müslümanların Avrupa mektebinde terbiye görmüş olanları ittihâd-ı islâm husûsundan en şiddetli en haris tarafdarânıdır. Hatta bunların içinde Bengâl'de mahkeme-i aliyye reisi bulunan Hindistanlı Emir Ali profesör ve emirinin makalesi neşr olunan mecmuada (Endülüs'de Arablar) unvanıyla gayetle belîğ ve müdakkıkane bir makale neşr ederek bunda Avrupa medeniyet-i haziresinin bir medeniyet-i sahibe olamayacağını delâil ile göstererek Endülüs'deki medeniyet-i arabiyyenin hakikî bir medeniyet olduğunu isbât etmiş ve ittihâd-ı islâmı hayât-ı islâm için zaruri olarak kabul eylemiştir.

Noveye Veremya muhabiri makalesinin burasında âlem-i islâmın şimdi Rusya Müslümanları nâmına mebus-ı sıfatıyla Duma'da bulunan ve miktarı kırka baliğ olan Müslüman mebusların nasb-ı infâz etmekte olduklarını bunların nutuklarında zâhir olacak kâbiliyyet-i fikriyyeyi kendilerine mikyâs-ı ittihâd edeceklerini beyân ediyor bize göre sekiz ayda otuz gazete zuhûru Rusya Müslümanlarının kabiliyyet-i fikriyyelerine pek parlak bir mikyâs olacağından başka ölçüye hacet yoktur.

2.9.2. Rus – İngiliz İttifâkı

Birkaç haftadan beri gazetelerinin iştigâl ettikleri Rus - İngiliz ittifâkı meselesinin ledüniyatı anlaşılmaya başladı.

Rusya'da hükûmet bir türlü ahali ile uyuşmıyor ve uyuşmamağa katiyyen azm etmiş. İhtilâlcileri kıracak. İhtilâl ne kadar şiddetlenirse şiddetlensin her halde hükûmet gâlib geleceğini zannediyor. Fakat ihtilâli teskîn için para lazım. Bu parayı bulmak için İngiltere'ye mürâcaat ediyormuş. İngilizler Ruslarla bir takım mesâil üzerine uyuşmak istediklerinden onlara bu parayı vererek ittifâka hazırlanmakta iken ahiren Rusya'da vuku' bulan Yahudi mezâhibi İngiltere'de efkâr-ı umûmiyyeyi yine Ruslar aleyhinde teheyhüc etmiş olmakla iki tarafça epeyce ısıdırılmış olan hissiyât-ı takribkârâne üzerine mizâc-ı müzakere buzlu su gibi tesîr ettiği şu günlerde iş biraz tavsadı. Bakalım müstakbelde ne suret kesb eder.

2.9.3. Terbi'

Hazret-i Eşref'in sekizinci numaranızdaki gazel-i rindânesinin terbi'idir. Münasib görüldüğü takdirde ihtirâmât-ı mahsûsamla derci mercûdur :

Ben dahi hükm-i kazadan gerçi bin şekvâdayım

Ben de bilmem ben nasıl şekvâ-ı bî- ma'nayım

Erganûnı dinlemem bir rind-i fevkâlâdeyim.

Dâimâ kanunı tahkîr etmeğe amâdeyim.

*

Aşînâ-ı nabz ı rûh ister sana pinhân değil

Derdim öyle bin devâdan çareyâb olmaz çekil;

En büyük derdim: hayatım, ey tâbib-i sâde-dil

Virme beyhude devâ, ben başka bir sevdadayım.

*

Fıkr-i şekvâdan gönül hâli değil... Lâkin yine
Ben gururumdan direm: bakmam fakire zengine
Müstakillen bir hükümdarım kanaat mülküne
Kayd-ı ikbâl ü saâdetden fakat azâdeyim.

*

Hilkate bir gaye isnad etme ey hükûmetşinas
Rûhuma yokluk dahi varlık gibi vermez hırâs
Kıymet-i dünya nedir indimde, var eyle kıyas
Cenneti bir habbeye satmış bir âdem-zâdeyim

*

Her biri insânların bir başka gamla nâlezen
Kalmıyor azad-ı esâretten cihanda merd-u zen
Hür değildir kimseler hürriyyetim maruf iken
Bak belaya Eşrâfa, ben de esir-i bâdeyim!.

S.

2.9.4. Mısır Fevkalâde Komiserliği

Bugünlerde yine İngiltere matbuatında Hazret-i Gazi Alişânın azliyle utuffetli Ahmed Celaleddin Paşa Hazretlerinin o memûriyyetle tayîn olunacağı söyleniyor.

Bu havâdis Ahmed Paşa Hazretlerinin Avrupa'ya teşrîflerinden evvel de Mısır matbuatını hayli işgâl etmiş idi. Müşarünileyh Hazretleri o zaman matbuat-ı mahalliyyeye: Böyle hükm ve hükûmeti kan içmek, can yakmak, o yıkmaktan ibâret olan idâre-i hazire-i Osmâniyyeden hiçbir memûriyyet kabul edemeyeceğini ve bâhusûs

Anadolu, Rum ili biçârgân ahalisinin dînlerini satarak tedârik edecekleri maaşı alıp diğer arazil sırasına girebilmek denâet fitratından biri olduğunu...

Cevaben söylemiş idi.

Biz de İngiliz gazetelerinin o havâdisine müşarünileyh Hazretlerinin ayn cevaplarını tekrar veriyoruz.

2.9.5. N. Y. Efendi'ye Cevap Müslümanlık

Müslümanlık îmân ile ibâdetten ibâret değildir. Belki Müslümanlığın en ehemmiyetli ciheti muameledir. Nitekim hadiste (*El dînül muâmele*) vârid olmuştur.

Haber-i maruf-u bil-ilâm olursa hasr ifâde eder.

(*Allahüssamed*)de olduğu gibi ki (Allah'dan başka dayanacak arka yoktur.) demektir. Şu halde (*El dînül muamele*) sözünün manası (Din muameleden ibârettir.) demek çıkar. Zaten yakışan da böyle olmaktır. Çünkü îmân kalbe ait olup o da herkese hafîdir. İbadet ise ahvâl-i şahsiyyeden olduğu cihetle kimsenin ona hakk-ı müdâhelesi yoktur. Müslümanlar beyinde bile Müslümanlığın tahkîki muamele ile olabilir. Îmânın nikâk ibâdetin riyâ olabilmesi ihtimali dahi bunu böyle iktizâ ettirir. Yine bu dakîkeyi tefhîm için idi ki (*Kıvâm-ı İslâm*) risalesinde cümel-i atiyeye yazmıştık:

“Bizde salâh ve takvâ denilince herkes ibâdeti hatırlar. Hiç muamelâtı hatırlayan bulunmaz. Hâlbuki asıl takvâ, muamelattaki o emir-i ulûhiyyeyi yerine getirip muamelâta müteallik olan nevâhîden ictinâb etmektir. Zaten ibadetten maksad-ı aslî de havf-i ilâhîyi kalbe iyice yerleştirip muamelâta intizâm vermektir. Yoksa ibâdât, maksad-ı bizzat değildir.”

Muamelât-ı ahvâl-i ictimâiyye müteallik olan umûr demektir. Binâenaleyh ahvâl-i ictimâiyyeye müteallik umûrun kâfesi umûr-ı diniyyedendir.

Siyâset ve hükûmet ahvâl-i ictimâiyyenin üssülesâsıdır. Bundan dolaydır ki siyâset ve hükûmet dinden hariç bir emr olamaz. Bu izâhdan zâhir olur ki Müslümanların

dini bu dünyada nasıl yaşayacaklarının ve nasıl hükûmet kuracaklarının tarikidir. Müslümanlar bu dünyada dinlerinin gösterdiği yolda başlarsa Müslüman olurlar. Elhasıl Müslüman din-i dünyadır. Bu sebeble din-i islâm şer' ve kanun nâmını alıyor.

Hristiyanların dini mevaiz ile kavâid-i ahlâkıyyeden ibâret olmakla hristiyanlarca din-i dünyadan ayırmak mümkün olursa da Müslümanlarca dini dünyadan ayırmak mümkün değildir.

Bu noktalar yahud nükteler ebedî ki (*Geçid*) risâlesinde bize şu cümleleri yazdırdı:

“Müslümanlar için bir hükûmet-i müstakileye mâlik olmak Müslümanlık nokta-ı nazarında hemân islâmiyyetin şerâit-i esâsiyyesindendir. Çünkü İslâmiyyet kavâid-i medeniyyeden müteşekkil bir kanundur. Müslümanlar bir hükûmet-i müstâkileye mâlik olmazlarsa kendi kanunlarıyla idâre olunmayıp kendilerine hâkim bulunan bir anâsırın, bir milletin kanunuyla idâre olunmaları lazım gelir. Zarûrî mahkûm bulunan Müslümanlar müslümanlıktan çıkmazlarsa da hâkim bulunan Müslümanlara nisbetle nakısdırlar. Mesela ayakta durmak namazın erkânındandır. Kötürüm bir adamın oturduğu yerde namaz kılması caiz ise de ayakta kılanın namazı, oturduğu yerde namaz kılan adamın namazından ekmeldir. İşte mahkûm Müslümanlarla hâkim Müslümanların beynindeki nisbet böyledir.”

(*İnnemel mü'minin ihvatün*) ayet-i kerimesinde buyurulan uhuvvet-i diliyye uhuvvet-i siyâsiyyesinden başka bir şey olamaz. Zaten bu ayet-i celîle ihtilâf-ı cinsiyyeti kaldırarak Müslümanları vahdet-i din ile tevhîd içindir. Ref-i ihtilâf, bir şeriat altında tevhîd-i ecnâs heb umûr-ı siyâsiyyedendir. Mademki uhuvvet-i diniyye siyâsîdir, onun bir riyâsete irtibât ve tevcihi zaruridir. Çünkile umûr-ı siyâsiyye usûl ve kavâid-i altında zabt u rabt ister ve bu zabt u rabt bir zabıta-ı muhtaçtır. Müslümanlar da bu zâbıt-ı kuvânın ülhiyyedir. Ama kuvânın ülhiyye bir kuvâ-ı icrâiyyeye mevdûdur ki o kuvâ-ı icrâiyyenin reisi yahud vekili yahud timsâli hükumdârdır.

Müslümandan hükumdârı olmayan Müslümanlar ise hükûmet-i islâmiyye içinde en kavî hükûmetin hükumdârına müteveccihdirler. Hilafet o kavî hükûmetin hükümdarlığıdır. Halife imam-ı ekber-i müslimîn olacağından onun tarafından vukû' bulacak davete – eğer o daveti meşrû' ise- istitâatı olan umûm Müslümanlar itâata mecbûrdurlar. İşte bu dakika mebnîdir ki Osmanlı hükûmeti yalnız Türklerin hükûmeti

değildir. Kâffe-i akvâm-ı islâmiyyenin hükûmetidir. Hilafeti rûhani zannetmek afv olunmaz bir gaflettir. Halife-i müslimîni papaya kıyâs eylemek hazm olunamaz bir cehâlettir. Papa hristiyanların reis-i diniyyesidir. Halife Müslümanların reis-i siyâsiyyesidir. Papaya isyân bir hristiyanı dinden çıkarır. Halife-i hazıra itâat bir müslümanı imânsız bırakır. Papa hristiyanı hristiyanlık dininden çıkarır atar. Hâlbuki bir müslümanın din ve imânına karışmak halifenin haddine mi düşmüş? Papa İncil'in hâkimidir. İsteddiği gibi tefsîr eder; halife Kuran'ın mahkûmudur, bir noktasını tağyîr edemez.

Bibin tefâvüt-i reh ez kucâst tâ-be-kucâ

Mehmed Ubeydullah

2.9.6. Gülmeyin

Bir coğrafya dersi esnasında:

Hoca- Nedir o? O haritanın üstünde ne yapıyorsun?

Çocuk – Aman Hoca Efendi!. İstanbul'un beş mil cünûb-ı şarkîsinde bir tahta biti dolaşıyor..

*

Hoca – Bu harfin adı nedir?

Çocuk – Hoca Efendi! Harfin kendini çoktan beri tanıyorum ama adı bir türlü hatırıma gelmiyor.

*

-Kızlar Mektebinde-

Hoca – Söyle Hatice! Sevmek fiilinin müstakbeli nasıl gelir?

Hatice – Kocaya varmak...

*

-Zarf Dersinde-

Hoca – Eşek dediğim vakit bu bir fiil midir?

Çocuk – Evet efendim, fiildir.

Hoca – (Hiddetle) Nasıl fiil? Eşek tasrîf olunur mu?

Çocuk – (Korkarak) Olunur efendim.

Hoca – Nasıl?

Çocuk – Ben eşek, sen eşek, o eşek!.

2.9.7. Biraz da Fen

Hayât! İşte bir muamma ki hal-i müşkül. Felâsife neler yazdı, ne âli fikirlerle sâhe-i ıttılââtımızı tenvîr ve tavsiye gayret ettiler. Fakat bakınız, tedkîk ediniz, bütün o mütâlaât sırf mantikî cümlelerinin, nazar-ı fikirlerin bir mücâdele-i müteselsilesidir! Buna da teşekkür olunur. Kademe birçok türrehatın pâbend-i esâreti idi. Hâlâ da birçok cahile başka bir nokta-ı vehm üzerinde sabittir. Kesif bir zulmetin muzic derinliklerinde bilmeyerek şaşkın şakin yuvarlanıyorlar. Tekâmül-i kanun icâz-ı kârisinin, o her müşkülü semeredâr eden nehl feyzbârın nesğ kemelâtı emmiyorlarmış gibi yaşarlar.

Biz mutekidiz ki hayât kâfe-i azâ ve tahsîs-i tamâmiyyet fizyolojiyyelerini muhafaza etmek suretiyle hücurât-ı bedeniyenin hem-ahenk olarak faâliyyeti, hareketi, neticesi surnümâ olan bir şey. Mesela bir palazmud, bu hayvânât-ı sefeliyenin bir unmûzec-i ibtidâiyyesi... Güneşe arz edilse bu münhem tesîriyle bu protoplazma kütlesi heyetiyle tekemmüş ederek ağsân salıveriyor ve bu ercel-i kâzibe müsâbesinde olan guseynâtın inkibâz ve istirhâ-ı mütevelliiyyesi de hareketi vücûda getirmiş oluyor. Bize hayât veren de bu hareket; fakat bunu tevellüd eden fiil-i tekemmüşe sebep ne? Eşia-ı şemsiye protoplazmadaki ne gibi bir teâmülü, acaba dedikleri gibi tahammürü mü mûcib oluyor? Mechûl, müphem, mazlum... Protoplazmadaki bu hareket onda mündemic muhtefi bir kuvve-i hayâtiyye-i mümtâzadan neşet eder fikri pek sakim. Bakalım “Herbert Espenser” o İngiliz dâhisinin fikrine ne merkezde:

“Hayât, tahavvülât gayr-i mütecânisenin onu ve mütevâli tarzda mevcûdiyyetinden ve bu tahvilâtın -tevâli- denilen ırsiyyet-i tabiiyyetten ibârettir. Muhtesiren: “Hayât, münâsebet-i dâhiliyyenin münâsebet-i hâriciyyeye tetâbuk u mütemâdiyyesidir.”

Bonis, o meşhur fizyolojist ne diyor:

“Hayât, tesîrât-ı hâriciyye sayesinde mütehassıl ve payidâr bir silsile-i istihsalât-ı kimyevîyedir. “Uzviyât mütemâdiyen bir tevâli gün ve fesâda marûzdurlar. Ve veya buna -Girdebâd-ı hayât- diyor.”

Bunlara mümâsil daha birçok muhafazalar dermiyân ediliyor. Lâkin mukanna mı değil, çünkü bu halde hayât yine izâh edilmemiş bir lafızdan ibâret kalmış oluyor.

Hayât hakkında başlıca üç nazariyye var bunları icmâl edelim.

1- Nazariyye-i rûhiyye 2- Nazariyye-i hayâtiyye 3- Nazariyye-i mihânikiyye

Mâbadı var.

Vedîd

2.9.8. İttihad-ı İslâm

Kahire’nin Fransızca gazetelerinden (*Le Piramid*) gazetesi birkaç gün evvel (*Afrika’ya da Türkler*) unvanıyla ve (*Elhâc Salih ibn’ül-Seyyid Amr-ül Hâlid-ül Hüseyinî*) imzasıyla bir beyannâmenin Fransızcaya tercümesini neşr etmişti. Bu beyannâme pek uzun ve pek mufassal olduğundan aynen tercümesini neşr edemedik.

Beyannâmenin hülâsâsı: Avrupalıların binâ-ı islâmı müttefiken teşrîh ve tevzîh ederek islâmı biittihad buna mukâvemet ve arş-ı hilâfet-i Osmâniyyeye iyice sarılarak yekdiğere muâvenete davetten ibârettir.

(*Le Piramid*) refikimiz bu beyannâmenin başına (*Afrika’ya da Türkler*) unvanı vaz’ ile bunun hükûmet-i Osmâniyye tarafından yaptırılmakta olduğunu tefhîm ettiği gibi gazetesini mutâlâa edenlere de hilafet politikasına dikkat etmelerini tavsiye eylemiştir.

Ne garib! Müslümanların kendilerini müdâfaya ve zillet-i esârete düşmekten tahaffuze çalışmaları hristiyanların ne kadar gücüne gidiyor.

Beyannâme baştan aşağıya Müslümanları istilâ ve esârete uğramaktan tahaffuz ve hukuk-ı hâkimiyetlerini müdâfaaya davet ettiğine göre âlem-i nasrâniyyetin bunda telaş edeceği bir şey olmamak lazım gelirdi. Değil mi ya! Lâkin hayır, hristiyanlara göre Müslümanlar hukuk-ı hükûmet ve hâkimiyetten mahrûmiyyete mahkûm olmuşlardır. Binâenaleyh o yoldaki teşebbüslerine meydân vermek olamaz.

Bu teşebbüs hakikaten refikimizin demek istediği gibi İstanbul'un eliyle oluyorsa biz bundaki parlaklığa parmak ısırarak hayran oluruz.

İngilizlerin âlem-i nasrâniyyetin devlet-i Osmâniyye aleyhine kaldırmak istedikleri ve Fransa ile bu mesele için ittifâk ettikleri gibi Rusya'yı da o ittifâka almağa çalıştıkları bir zamanda bundan âlâ teşebbüs olamaz, bundan başka tehaffüz yolu bulunamaz.

2.9.9. Tufân-ı İstibdâd

Bugün yazmak istediğim fıkrayı (*Mirât-ı Zaman*) cerîdesinde okuduğum şu (Cenâb-ı hak devlet-i Osmâniyye ve millet-i islâmiyyeye selâmetleri ihsân buyursun) duası hatırıma getirdi. (*Mirât-ı Zaman*)'ın bu duasıyla, bu duayı irâdi istilzâm eden bir vakada gösterdiği tecâhül ü arifâne fenn-i beyâna göre pek bedî' addolunacak meâni-i belîge ve rakikayı muhtevîdire şüphe yok, İstanbul'a merbût olan yerlerdeki tufân-ı cevri ü itisâfin sükûnuna kadar

Eger hâh-i selâmet der kenar est

Mealine tevfik-i hareket suretiyle cezîre neşîn

Uzlet bulunmağı ihtiyâr edenleri kim mazur görmez. Kumanda dümen-i sefine-i devleti o tufân-ı kıyâmetengizin emvâc-ı cuşâhuşuna kaptıran nâhüdânın elinde bulundukça sâhil-i selâmet bulmak ümîdiyle gemiden denize atılanların arkası kesilmeyecektir.

Bu yolda nice eâzım memleketi terk etti. Memleket onlardan istifâdeden mahrûm onlar da vatanlarından mahcûr kaldı.

Belâ bu kadar değil, sırf vatana hizmet etmek maksad-ı mukaddesiyle ömr-i azizinin en kıymetli ezmânını tahsîl-i kemâlete sarf eden ve milleti kubbe-i aksa ül-gâyâta sevk için bir azm-i fedâkârane ile muareke-i mücâhedeye atılan seyf ü kalem sahibi bu nice civânmerd-i nevcivanlar sine-i adeviyye saplamak için beline kuşandığı kılıcını kahrından kendi kalbine saplayarak intihâr etmiş ve devlet ü milletin ilâ-ı şânına vakf edeceği kalemini padişahının ve o liyâ-ı umûrının melâmet ve mezemmetine hasr eylemiştir.

Hele hâiz-i envâ'-ı kemâlat olmakla mağrur ve hâli ne kadar pertev efzâ ise istikbâli o kadar pürnûr olan nice nevrestegân irfân içinde sevdâ-ı hürriyyetle o tufân-ı esâret ve istibdâddan kurtulmak için dışarıya atlarken denizde boğulup kalanların ve sahile çıkanlar içinde uryân ve büryân sürünenlerin hadd ü hesabı yok. Ama reyân-ı şebâbında zindegîyi beraber tâkatgüdâz görüp de yeis ü hırmân ile serseriyâne buyân olarak bîtâb ü tüvân kalanlar pek çok.

İşte vatanımızın yetiştirdiği güzîdegân erbâb-ı kalem ve irfânından cesedi ahiren Tunus'da sadîr-ı gafurâne yatırılan Abdülhalim Memduh dahi o tufân-ı afâtın içinden çıkıp sarılmak için (Rabbi neccinî minel kavmiz-zâlimîn) diyerek sefine-i esâretten bahr-i azâdiye atılan necâtcüyân-ı ümmetten idi ki sâhil-i selâmet zannettiği ummân-ı garebette şu hane-i şinaver etmekte iken kolları hareketten kalarak o deryâ-ı mütelâtımın serseri emvâcî arasında birdenbire gözden nihân oldu gitti. Bu ziyâ-ı irfân da bu suretle söndü bitti.

Abdülhalim Memduh bu âlem-i sefâleti İngiltere gibi bir zemîn-i hürriyyette tekmeleyip alâ-ı ıllıyyine pervâz eden mücâhîn-i ahrârdan ve şuhedâyı hürriyyettendir.

Makamı cennet olsun.

Bu marekede can verip şân olanların kârlı mı yahud zararlı mı çıktıkları yevmül hesapda meydâna çıkacaktır.

(Ve se ya'lemullezine zalemû eyye münkalebin yenkalibûn)

Râvi

2.10. 26 TEMMUZ 1906 / 10. SAYI

Aded-10

Nüshası yarım franktır.

Perşembe

DOĞRU SÖZ

Sahibi ve Muharriri: Ahmed Kemâl

Redacteur-Proprietaire

Unvan: Sandûku'l bosta – 1060

AHMED KEMÂL

Abone Bedeli: Bir seneliği Mısır İçin Bir,

Adresse: Boite Postale No.1060

Hariç İçin Yarım İngiliz Lirasıdır.

Abonnement annuel | pour l'Egpte Ls.1

Etragers 13Fs.

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

4 Cemâziyelâhîr 1324

(Her on beş günde bir perşembe günleri Kahire'de çıkar.)

26 Temmuz 1906**2.10.1. Marş-ı Ahrâr**

Uyan ey millet-i mazlûme uyan!

Hâlet-i nez'e yetiştin davran!

Vatan ü devleti kurtarmak için

Teşne-i hûn-ı adûdur süngün

Edelim biz dahi bir şanlı düğün

Hûr-ı hürriyyeti âğuşa alub

Gülelim neşve-i vuslatla o gün..

Kiminin zevci esîr-i zindan

Nice eytâm sefil ü uryân

Ne kadar vâlideenin evladı

Oldı gerd-i nezde-i bîdâdı

Vatanın can yakıyor feryadı

Ya ilâhi sana ve vâsıl mı değil

Milletin sayha-i istimdâdı?

Devleti mahvediyor bir zâlim

Millet olmuş gibi sâkit, nâim

Bu mu Osmanlığa şân olsun

Şân-ı millet neye vîrân olsun

Kalkalım ister ise kan olsun

Kalkalım ey ehl-i vatan kan dökelim

Müstebidler bize kurbân olsun!

Ahmed Kemâl

2.10.2. Ahlâk Allahsız Olur mu?

Şimdi Maks Nordau'yı, o "*Degeneressance*" müellif-i şedîdini dinleyelim.

Bu suale cevap vermek için ol emirde (ahlâk-ı avâm) ve (avâm) tabirlerinden ne mana murâd olduğunu bilmek iktizâ eder. Eğer (ahlâk-ı avâm) umûm-ı avâmda görülen revîş ü âdetten ve (avâm)dan maksad, fıkır-i basît, sevk-i tâbîî ile hareket eder, hiçbir vechile istidâd-ı intikâda mâlik değil bir insân yığınının ibâret ise bunlara uzun uzadıya serd-i esbâba hiç mecbûriyyetiniz yoktur. Hemân emr ediniz. Bir papas gibi emr ediniz.

Zaten bunlara karşı teblîğ-i ahkâm kuvânında öyle değil misiniz? Vergi tahsîl edeceğiniz zaman yahud bir kanun nâmına bir hizmet teklîf eyleyeceğiniz vakit bunlara aklî, naklî, iktisâdî, siyasî iknâatta bulunmağa kendinizi mecbûr görüyor musunuz? Hayır. Kısaca hükûmetin kanununa itâate onları icbâr ediyorsunuz. Pekâlâ, ahlâk da tahrîr ve tabî' edilmemiş bir kanundur. Bir kanun ki umûmî, umûm tarafından kabul ve telâkki edilmiş, yalnız hükûmetten değil, heyet-i umûmiyyeden tasdîk olunmuştur. O halde buna da evvelki gibi itâat olunmalıdır. Zira heyet-i umûmiyye mevcûddur. O da kendi kanununun hükûmet gibi, infâz-ı ahkâmına muktedir ve salâhiyyettârdır.

Buraya kadar olan mütâlaa meselenin sarf-ı cihet-i amelîsidir. Pek güzel, fakat feylesofa irâd-ı esbâb etmek lazımdır. Sorarım; ne için avâma ahlâk husûsunda bir papas gibi emr etmekte tereddüd ediyorsunuz. Şimdiye kadar halkın terbiyesini deruhde etmiş olan din bundan başka türlü mü yapıyordu? Ne diyordu ve ne diyor: İyilik yapacaksın.. Fenâlıktan ictinâb edeceksin. Allah böyle istiyor. Böyle emr ediyor.” Bu usûl talîm, avâm-ı mutekid kaldığı müddetce, nâfi' ve müesser olabilir. Lâkin bir gün gelip de halk cennet ve cehenneme omuz silkerse o zaman memûrîn-i diniyye kendi ahlâklarını halka ne ile kabul ettirecek? Çünkü o zaman o memûrlar silahsız kalacaklar. Zira o zaman iyilik ve fenalık arasında hiçbir vechile sebep-i rüchan gösteremeyecekler. Eğer itikâdı bozulmuş olan bu halka yine eskisi gibi memûriyyetlerini idâda devam etmek isterlerse onlara esbâb ve delâil irâdına mecbûr kalacaklar ki işte sizin sualinizin mevzûu da buradan başlar. Eğer onlar irâd-ı esbâb ve delâile mukadder olurlarsa akl üzerine tesîs-i ahlâk etmiş olurlar. O zaman halka “Sana iyilik yapmak, fenâlıktan çekinmek iktizâ eder. Zira kanun ve âdât-ı umûmiyye bunu icâb eder. Senin bunlara itâatın hem senin menfaatin hem mensûb olduğun cemiyyet-i beşeriyyenin münâfi-i mukteziyâtındandır.” diyecekler. Bu halde olabilir ki halk onlara “Acayib! Eğer fenalık benim menfaatime daha muvafık gelirse senin iyilik tabir ettiğin şeyi icrâyâ neden mecbûr olayım? Cemiyyet-i insâniyyenin nef' ve zararından bana ne? O benim için düşünüyor mu? Benim için hiçbir fedâkarlıkta bulunuyor mu?” diyebilir.

Bu halde buna ne cevap verecek? Yalnız diyebilecek ki “Eğer bir cünha, bir cinayet ve elhasıl mensûb olduğun cemiyyet-i insâniyyenin istemediği şeyleri yaparsan kanunen mücâzat göreceksin ve aşınâların inde-i iza-ı şeref edecesin...” Acaba bu cevab

halkın her katına karşı matlub olan tesîri eda edemez mi? Eğer bu cevap tesîr-i matlubu hâsıl edemez ise o tesîri dinden beklemek o zaman için bütün bütün âbes olacaktır.

-Mâbadı var-

Ahmed Kemâl

2.10.3. İhtilâl Dersleri

Fen-i İctimâ' Değil Fen-i Bomba

Bakü'de polis ihtilâlcilere karşı izhâr-ı acz ederek hükûmetten asâkir-i müsellehe istiyor.

*Petersburg'da ihtilâlciler üç fırkanın hükûmetten bu vukuât esnasında (?) nefy olunan zabıtân vesâir müttehimmin tahliye-i sebillerini talep edeceklerini ilân ediyor.

*Asker arasında ihtilâl gittikçe alevleniyor. General (Pavlof) asker arasındaki âdem-i hoşnûdînin esbâbını tedkik etmek üzere bir heyet teşkîl etti.

* (Riga) civârında asâkir-i bahriyye tarafından atılan bir bomba üç zabıt öldürmüştür.

* İhtilâl komiteleri mahkemesi tarafından idamına hükm olunan (General) Trepof zannıyla idâmına memûr olan ihtilâlcî (Peterhof) sarayından çıkarken General (Kozlof)'u öldürmüştür. Kozlof'un katli sarayın en nüfuzlu adamlarından olan (Trepof) ile Prens Kolonel (Posiyatin)i ve diğer on üç kişi öldürmeğe karar vermiş bir cemiyyetin azâsından imiş.

*Hükûmet ihtilâle hizmet eden kadınları anlamak için karılardan hafîyye istihdâmına karar vermiş.

*General Trepof meclis-i mebusânın ihtilâl-i batağı olduğunu heyet-i vükelânın ihtilâle karşı korkaklık gösterdiğini söylemekle beraber meclis-i mebusânın mebuslardan müşekkil olmak üzere talep ettiği heyet-i vükelânın seriân teşkîlini elzem görüyor.

Grandük Vladimir Hamburg’da ikâmeti esnasında Rusça yazılmış bir tehditnâme almış olduğundan hükûmetin nezâreti altında bulunuyordu.

Polisin ihtârı üzerine (Terev)e ekspresle gidecek iken ondan evvelki trene biner. İstasyona elli metre kalan bir mahalde Grandükle bineceği trene suikast etmek üzere hazırlanmış birkaç kişinin dolaştığı görülür. Dükü muhafaza eden asker bunların üzerlerine gider. Bunlar tutulmadan kaçarlar. Bunların tertîbleri yolu bozup treni bir uçuruma düşürmek imiş. Fakat kazanın önü maelteessüf alındı.

İran’da talebe, mahbus olan hocalarını kurtarmak için mahbese hücum etmiş ve mahbûsu kurtarmıştır. Hapishane muhafızlarının mukavemeti üzerine tarefeyn silaha sarılmış ve neticede epey telefât olmuştur.

Bilemeyiz ki biz uyanmak için daha ne örnek bekliyoruz? Bugün uyanan komşularımızın yarın muhakkak olan tekmeleri altında mı uyanacağız? Âlem ateşle, kan ile hâkimiyetini istihsâle çalışıyor. Biz ferrâş yatmış hastaya hıfz-üs sıhha talîm etmek kabilinden olarak halka fenn-i ictimâ tavsiyesine kalktık! Koca Türkî!..

Dreyfuss’un masûmiyyeti ilân olundu. Terfî’-i rütbesine karar verildi. Büyük (Zola)nın kemikleri (Pantheon)a nakl olunacak.

Girid elden gitti. Sisam adası da düvel-i muazzamaya şikâyetler yağdırıyor. Avrupalı bir prens istiyor. Avrupa bu seferki talebi reddetti. Lâkin budur beklenen vaktin henüz gelmemiş olmasındandır. Düvel-i muazzamanın mesele-i şarkiyyeyi hele, Türkiye’yi taksîme başladıkları şu sırada hükûmet-i Osmâniyye biraz insafa gelip hiç olmazsa böyle şikâyeti çabuk işitilecek yerlere ashâb-ı vukûf ü hamiyetten adamlar gönderse...

Yemen ateş-i ihtilâl içinde. Hükûmet-i Osmâniyye’nin yazmaktan, söylemekten usandığımız su-i idâresi yüzünden mülkün hiçbir köşesinde asâyiş kalmadı.

Adaletsizlik yüzünden çıkan isyânın kuvve-i kahire ile teskîni zamanının geçtiğini bu câhil hükûmete anlatmak mümkün olamıyor. İsyân, bilâd-ı Arabın her tarafına sirâyet ediyor.

Geçenlerde Yemen'e gönderilen beş tabur asker isyân etmiş ve oradaki askerle hayli çarpışmış. Asker bu intibâhı, mevki'inde olmasa bile, mûcib-i memnûniyettir. Biz askerinin bu isyânını memleketlerden toplanıldıkları zaman yapmalarını arzu ve tavsiye ederiz.

2.10.4. Almanya İmparatoruna Suikast

(Rozenburg) isminde bir anarşist Hamburg'a muvassalatında polis tarafından derdest edilmiştir. Bunun Hamburg'a gelmesine Almanya imparatoruna karşı bir sûniyet manası veriliyor. Ötesi taharrî olunmuş ise de sûniyete delâlet edecek bir iki şişe eczâdan başka bir şey bulunmamış. Kendi Hamburg'a gelmesinin sebebini, senesi altmışa varmış olup bu müddet zarfında biriktirdiği meblağla ahir ömrünü istirâhat üzere geçirmek fikrinden ibâret gösteriyor.

(Rozenburg)un azâsından bulunduğu (seat) Alman Amele Cemiyeti Almanya hükûmetine bir şehadetnâme gönderip bunda Rozenburg'un namuslu bir işçi olduğunu, şimdiye kadar (40000) frank biriktirip onunla Hamburg'da vakit geçirmek üzere gittiğini, eşyasının içinde bulunan eczânın ise bûyâ terkiâtında müstamel bir şey olduğunu bildiriyor ve (seat)de bulunan bazı kibar Alman tüccarları de bunu tasdîk ediyor. Polis tahkikattadır. Bakalım netice ne çıkacak?

2.10.5. Girid

-Hanya'dan-

Girid millet meclisi azâsı şehr-i câri-i rumînin birinde Hanya'da ictimâ' etti. Resm-i küşâd icrâ olundu. Azâ-yı hristiyanıyye cezârenin Yunanistan'a ilhâkına karar vermiş olduklarından mecliste bu davalarını ileri sürdüler. Azâ-yı islâmiyye bittabi bu davâyâ muhalif geldiğinden mecliste oldukça bir gürültü koptu.

Hanya'daki mekteb-i islâm müdire-i saniyesi Kleansi “İltihâk aleyhindeki İslâmlara lanet olsun” gibi bazı kelimât-ı tahkîriye sarf etmiş ise de hristiyan azâdan birkaçı İslâmların da hak taleb ve tekellüme mâlik olduklarını söylemiş ve bunun üzerine gürültü kesilmiştir.

Hristiyan azâ adanın Yunan'a iltihâkına dair düvel-i muazzamadan cevap gelinceye kadar tatil müzâkere etmişlerdir. Bittabi bu cevabın vürûduna kadar meclis iştigâl edemeyecektir.

Menfâ' ve mahbus bulunan Müslümanların mazhar-ı afvolacaklarını Fransız konsolosu söylüyor.

Hanya'dan millet meclisi azâlığına Hamîdbeyzâde Muhammed Bey, Ali Servetzâde Mustafa Tevfik Bey, Kudurzâde Nuri Bey, Kudurzâde Ahmed Bey, Naim Beyzâde Hüseyin Bey, Akçizâde Arif Beyefendi tayîn olup bütün azâ-ı islâmiyye on elittir.

Geçenlerde Kandiye'de hristiyanlar bir islâmî suret-i feci'ede katl etmişlerdir.

*

Bu mektubu postaya verdiğim şu dakikada düvel-i muazzamadan (red-i iltihâk) cevabı geldi.

Girid muhabir-i Mahsûsunuz

Ö.S

2.10.6. Gülmeyin!..

Geçenlerde doksan yaşında vefat eden bir Fransız kadın şöyle vasiyyetnâme bırakır:

“Yatağımın altında çekmecemin içinde her ne zuhûr ederse hepsini nasâyih-i müfidesi beni bu yaşa kadar yaşatan doktoruma terk ettim.”

Bu vasiyyetnâme üzerine bittabi verase, miraslarından bir kısmının yabancıya gideceğinden hayli telâşe-i infîâle düşer. Doktoru çağırırlar. Mütevaffanın vekili, anahtarı doktora teslim eder. Doktor çekmeceyi açar. Ne bulsa beğenirsiniz?

Meğer nazlının çekmeceye sakladığı şeyler doktorun yirmi seneden beri kendisine yazdığı reçeteler değil mi imiş!..

İstanbul’da biri şeyhülislamın tercüme-i hâlini yazar. Tarih-i velâdetini hicri ve frenki koyar. Tabına ruhsat istihsali için alelusûl sansüre gönderir. Sansür:

-Hâşâ! Şeyhülislam Efendimiz frenkî tarihinde doğar mı? Diyerek tarih-i frenkîyi tî eder!

2.10.7. Biraz da Fen

-Mâbad-

1 Nazariyye-i rûhiyye - Staël ve bazı felâsife-i hazıranın tesîs eyledikleri bu nazariyyeye göre rûh, vücûd üzerine bilâ vâsıta bütün efâl-i hayâtiyyeyi sevk ve idâre etmek üzere tesîr ediyor. Fakat mütefennin-i hazıranın ekserîsi böyle bir halin hâsıl edeceği netâyic-i gayr-i mantikiyyeden kuşkulananarak bir rûhiyyet-i mutedile mesleği ihtiyâr eylediler. Onlara göre rûh bir kısm-ı hadisât-ı asabiyye üzerine tesîr ediyor, geriye kalan efâl-i hayâtiyye avâmil-i hâkimiyeye-i kimyeviyyenin, yahud kuvve-i hayâtiyyenin tesîrâtına mevdûdur. Rûhen efâl-i hayâtiyyedeki hissesi de efkâr-ı şahsiyyeye göre az çok tehdîd ve ircâ’ ediliyor. Nebâtât ve hayvânât-ı sefeliyye tabî bu nazariyyede bir mevki’ bulamazlar. Nazariyye-i hayâtiyye veya nazariyye-i mihânikiyye girerler. Hayvânât-ı ulviyyeye gelince, rûhiyyenin ekserîsi endişenâkdir. Çünkü bu noktada, bu nokta-ı muğlakada usûlî bir söz söyleyemiyorlar.

2 Nazariyye-i hayâtiyye – Rûh ile vücûd arasında bir kuvve-i hayâtiyye vardır ki efâl-i hayâtiyyeyi tanzîm ve idâre ediyor. (“Lörova”nın tarifi) bu kuvve-i hayâtiyye yalnız hayvânât ve nebâtatta vardır. Hayâtiyûn bu kuvve-i hayâtiyyenin tabîat ve mâhiyetine dâir şakk-ı şef etmiyorlar. “Barthez”ın nazariyye-i hayâtiyyesi ise mutedil bir meslek-i

hayâtîdir. Bichat kuvve-i hayâtiyyeyi kabul ediyor, fakat mevkiyen. Bichat'ın meslek-i hayâtiyyesi ise meslek-i mihanikiyyetin bir şeklinden başka bir şey değildir.

3 Nazariyye-i mihanikiyet – Buna göre efâl-i hayâtiyye, efâl-i hakîmiye ve kimyeviyyenin tâbi' olduğu kuvvanın tahtında serzede-i zuhur olur, efâl-i hayâtiyye daha muğlâk, izâhı daha güç bir takım hareketlerden başka bir şey değil. Nazariyye-i mihanikiyede de biri birinden pek farklı iki fikr vardır. **1-** Mihanikiyet-i müessese “Ahenk-i müessese” - Laypench- der ki bunda uzviyyet yaradılmış ve bir zekâ-ı mualla tarafından tahrîk edilmekte bulunmuş bir makine gibi telakkî olunur. Bu makine almış olduğu tesîr ve deff-i evveli sayesinde mütemâdiyen hareket edecektir. **2-** Mihanikiyet-i arziye yahud tekâmiliyyedir ki bunda efâl-i hayâtiyye vesâit ü tesîrât-ı hâriciyyenin tabiiyyet-i bilâ vâsıta veya mütebâadesi tahtındadır. Asıl nazariyye-i hakîkiyye-i hazıra da budur: Hayât, daima sevk ve tahrîk gören hiçbir vech ile ihtiyârî ve kendiliğinden olmayan bir tarz-ı hareketten ibârettir. Fenn-i hayât dahi ilm-i cerr-i umûmiyyenin bir bahsini teşkil eder.

Tekemmüş, tekallüs: - Bunlar vücûd u hayâtı mealen suretler, tecelliler... Yalnız şu kadar diyebiliriz ki bu da tabiatın gayet basit ve adi bir hadisesi olmak gerek. Lâkin bu derûnunda yaşadığımız arzın, bu muhitteki şerâitin biz de hâsıl ettiği itiyâdât-ı tabîiyye-i mahduda bu mâfevk-ül tabiat gibi görünen müessir-i nasibesinden biri hâlâ mahrûm bırakmış, bu besâdatı isbât edecek vesâit-i istikşâfiye mefkûd, lâkin yine bu husûsta bazı fikirler semâ-ı hîç-i hayâlâtta biran!..

Doktor Vedîd

2.10.8. Yemen’de Bulunan Bir Asker Neferi Ağzından Yemen Hamidiye Destanı

Harab olduk meşakketten mihenden

Usandık padişâhım ... Yemen’den

Kaçarsak hakkımız yok mı Aden’den

Usandık.....

Ölür her kim gelirse, ‘avdet etmez
 Gelenler binde bir, on yılda gitmez
 Ferâgat kıl, bu dâvâ, böyle bitmez
 Usandık.....

Otuz beş günde geldik memleketden
 Zaif olduk katıksız peksimetden
 Gelir dâvetci her gün ahiretten
 Usandık.....

Çarıklar parçalandı başta fes yok
 Kırıldık aç susuz, artık nefes yok
 ***Nasıl biz oynarız kumda, heves yok
 Usandık....

Karardı gözleri, asker bunaldı
 Arablar Sina’yı kan dökdi aldı
 Kumandânın ne hayr ü feyzi kaldı
 Usandık.....

Hâmidü’l-dinde hiç efrâda kin yok

Hâmid ismin lâkin sende din yok

İmama karşı gelmek ba'dezin yok

Usandık.....

Verilmez askere aylık tırılın

Özün varsun hilâfetden ayrılın

Niçin islâm ile islâm kırılın

Usandık.

E..F

(Eşref)

2.10.9. “*Mirât-ı Zaman*” Refikimizinden:

Girid ser-levhası ve Taşkendî imzası altında (*Doğru Söz*)’de okuyup geçen hafta cerîdemizde derc ettiğimiz makalenin bazı parçalarına cevap vereceğimizi beyân etmiş idik. İşte o vaadimizi bu hafta ifâ ediyoruz:

Sahîb-i imzanın ifadesinden anladık ki gıyâben tanıdığımız bir zât-ı muhteremdir. Kendisine son derece hürmetimiz olduğundan maksadımız yazdığı makale-i dâhiyâneye karşı cevap vermek gibi bir cesaretle bulunmak değil yanlış belletilmiş yahud yanlış haber verilmiş olan bir meselenin hakikatini bildirmekten ibârettir.

Mümâileyh makalesinin bir cümlesinde:

“Bulgaristan’da, Kıbrıs’da mevcûd olan hürriyetten Müslümanlar, evkâf-ı islâmiyyeyi yağma etmekten, memûriyyet-i şeriyyelerini nâ-ehillere kaptırmaktan mektepleri harab edip cehli idâme eylemekten ve garaz icrâsından başka ne istifade ediyorlar? Bunlardan başka bir gelirleri varsa o da fark-ı mütebayine mücâdelât ve

intihâbâtında Rumlara alt desîse ü gazez olmak ve bu sebeble kendileri de fark-ı muhtelifeye ayrılmış bulunmaktır” diyor.

Evvela: Evkâf-ı islâmiyye burada ahâli idâresinde olmayıp, bâ-müâhede birisi Osmanlı diğeri İngiliz hükûmetleri etrafından tayîn olunmuş biri İslâm öteki İngiliz olmak üzere iki murahhas tarafından idâre olunmakta ve cezire valisinin taht nezâretinde bulunmakta ve bir müfettiş tarafından hesâbâtı teftîş kılınmakta bulunduğundan evkâf-ı islâmiyye yağma edilmedikten başka varidâtı seneden seneye tezâyüd etmektedir. Vâkıa’ Bulgaristan’da evkâf-ı islâmiyyenin ahâli yedlerinde bulunduğunu ve gazetelerin mütâlaasından dahi müstebân olacağı vechile evkâfın paraları yağma edilmekte bulunduğu anlaşılmaktadır. Fakat bizde öyle yağma yok. İnsan kazaltmayınca yiyemiyor. Vâkıa’ bir fırka tarafından bizim evkâfımızın da bir komisyon idâresine alınmasını arzu edenler ve bu bâbda makâmat-ı âliyyeye dehşetli mürâcaat eyleyenler olmadı değil ise de mürâcaatları Keen lem yekûn hükmünde kaldı. Demek ki Allah Kıbrıs Müslümanlarını Bulgaristan Müslümanlarından daha ziyâde acıyormuş ki vaktiyle devletin müşarünileyhümâ böyle şükri ifâ olunmaz bir muâhide akd eylemişlerdir.

Sâniyen - Memuyet-i şerriyelerimi şimdiye kadar hiçbir nâ-ehîle tevdi’ etmemişizdir. Bu cihet bu sübûtun garazkârlar tarafından malumât verilmiş bir kizb ü dürûğdan ibârettir.

Sâlisen – Mekteblerimizi harab değil bilakis imâr ediyoruz. Umûm-ı cezîrede bundan evvel on beş yirmi mektebimiz var iken bugün iki yüzü mütecâviz mekâtib-i ibtidâîyyemiz, beraber rüşdiyyesiyle mekteb-i idâdimiz olup, seneden seneye ıslâh ve terakkîsine çalışmaktayız. Ümid ü arz ki bu sene evkâfımız tarafından bir de mükemmel mekteb-i rüşdî tesîs ü inşâ edilecektir. Biz cehl idâme değil izâleye çalışıyoruz ve çalışacağız.

Bugün merkez hükûmet olan Lefkoşamızda bulunan ve hükûmet-i mahalliyye idâresi altında olan mekâtib-i ibtidâîyyelerimizde lisân-ı mâderzâdımız ve akâid-i diniyyemizden başka İngiliz lisânı dahi tedris olunmaktadır. Bundan mekteb-i idâdimizi kıyas edebilirsiniz. Hükûmet-i mahalliyyemizde bu husûstaki müzaheret ve muâvenetten dolayı takdîm-i teşkirât etmeği vecibeden addederiz.

İşte bu yalanları meydana atanlar veya daha doğrusunu söylemek lazım gelirse ihbâr edenler buyurduğunuz gibi ortada hiçbir sebep olmaksızın mücerred ahlâk-ı zemimleri iktizâsından olarak hakikatperestlerden ayrılmış olan bir fırka-ı garazkârândan ibârettir ki bunları ıslâh etmek imkân dâhilinde değildir. Binâenaleyh zerre kadar mütenebbih olmak istidâdına mâlik olmayanlara şu yazılan makale-i fâzılâne ve dahiyânelerinden daha büyük bir rehber olamaz. Fakat heyhat varak-ı mihr ü vefâyı kim okur, kim dinler.

2.10.10. Kıvâm-ı İslâm

Ser-Amedân-ı Udebâ-yı Osmâniyyeden

Ve Şam-ı şerif ayân eşrâfından (Eşher-i müşâhir-ül-islâm) müellifi zî-iktidârı Azimzâde Refik Beyefendinin Arabça (Tenbîhü'l-İfhâm İlâ Matlabi'l-Hayâti'l-İçtimâiyye ve'l İslâm) nâm eser-i bihîni bütün âlem-i medeniyyeti geceli gündüzlü işgâl etmekte ve halli husûsunda hâkimâ-ı asrı düçâr-ı acz ve hayret eylemekte bulunan ve (anarşizm, kominizm, nihilizm) gibi birçok mezâhib-i siyâsiyye zuhûrına sebep olup sosyalizm mezhebinin Avrupa'da sürât-i terakkîsini ve tamîmini istilzâm ederek medeniyet ve memûriyyet-i hazırayı her saat pek büyük ve pek müthiş tehlike ve tehdîd altında bulunduran amele meselesinin şerîat-ı gurrâ-yı Ahmediyyece her akl-ı selîmin kabul edebileceği yolda suret-i hâl ve faslına müteallik nice mühim kavâid-i islâmiyyeyi hâvî ve cidden (*Kıvâm-ı İslâm*) ismiyle tesmiyeye sezâvar bir telîf-i hikmet-i elif olduğu gibi şimdiye kadar da mesâil-i hazıra-i medeniyetin İslâmiyyet nazarından muhâkemesi yolunda yazılmış birinci ve yektâ bir kitab olmakla muhteviyât-ı hikmet-i ayâtı lisân-ı arabî'ye bîgâne olanlara mestûr kalmamak ve faidesi tamîm olunmak maksadıyla kitab-ı mezkûr bu kere fazılâ-ı edebâmızdan Hocasâde İzmirli Mehmed Ubeydullah Beyefendi tarafından Türkçe'ye tercüme edilerek birçok mutâlaât ile de tevşîh ü gavamizi tavzîh olunmuş ve tercüme-i eser (*Kıvâm-ı İslâm*) nâmıyla tevsîm olunarak ahiren tabına da başlanmıştır.

Takriben yüz yirmi sahife teşkil edecek olan bu tercümenin bir frank bedel mukâbilinde satılacağını ve taleb edenler bulunursa idarehânemizden kendilerine gönderileceğini ihbâr ve ilân ederiz.

Ŗimdiye kadar “*Doğru Söz*”ü iâde etmeyen zevât-ı kirâm altıncı numaramızda ilân ettiğımız gibi aboneyi kabul etmiş addolunduklarından lütfen abone bedellerini irsâl etmeleri rica olunur.

2.11. 9 AĞUSTOS 1906 / 11. SAYI

Aded-11

Nüshası yarım franktır.

Perşembe

DOĞRU SÖZ

Sahibi ve Muharriri: Ahmed Kemâl

Redacteur-Proprietaire

Unvan: Sandûku'l bosta – 1060

AHMED KEMÂL

Abone Bedeli: Bir seneliği Mısır İçin Bir,

Adresse: Boite Postale No.1060

Hariç İçin Yarım İngiliz Lirasıdır.

Abonnement annuel | pour l'Egpte Ls.1

Etragers 13Fs.

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

**18 Cemâziyelahir 1324
9 Ağustos 1906**

(Her on beş günde bir perşembe günleri Kahire'de çıkar.)

2.11.1. Sultan Abdülhamîd Hastadır

Şu yarım satırlık cümleyi, şimdiye kadar kaç defa, ondan ümîdler, necatlar bekleyerek kaç defa yazdık.

Ve hepsini de sonuncu olması temennisiyle yazdık fakat daha yazacak imişiz.

İşte bugün de yazıyoruz. Lâkin artık bugünkü öyle kati', o derece sabit bir hastalıktır ki, bunu otuz senedir istibdâd altında ezilen, inleyen, pâmâl olan vatandaşlarımıza bir heyecan-ı saadetle tebşîre şitâb ediyoruz:

Padişah ağır hastadır. O kadar ki zât-ı şahânesinin bütün hastalıklarını vazifeten ve menfaâten daima gizlemek mutâdında bulunan Yıldız Halkı, artık bu hakikat ve bunun netice-i karîbesi karşısında o mutadî muhafaza etmekten korkmuşlardır.

Vücûd-ı şahâneyi dâr-ı mücâzâtına doğru sürükleyen hastalıklar müteaddid olup en vahîmi ve en esâslısı boğazındaki seretândır.

Tereşşüh eden haberlere göre, naime-i sultana ameliyat-ı cerrâhiyye icrâ eden Berlinli Profesör “Bergman” o vakit padişahın boynunda da bazı avâriz görerek ameliyat tavsiye etmiş ise de Sultan Abdülhamîd bu devâ-yı müfritten korkarak razı olmamış ve o zamandan beri hastalığı müthiş bir surette ilerleyerek bu günkü hal-i vehâmete düşmüştür.

Padişah, 22 Temmuz 1906 tarihinden beri mürâcaat ve ısrar eden sefirleri kabul edememiş ve en nihayet müddet-i saltanatında hiçbir cuma selamlığından geri kalmamak gayret-i mehinanesi gösteren bu padişah, ömr-i şâhânesinde ilk defa olmak üzere ağustos cuma selamlığına çıkamamıştır.

Etrafını ihâta eden hekimlerden ve mukarribanından başka kimse yanına giremiyor.

İcrâ edilen müdâvât sayesinde nihayet iki üç ay kadar sürüklenmesi muhtemel olmakla beraber her halde ümîd-i şifâ kalmayıp neticenin asdika-ı bendegânca meşûm, fakat vatan ve milletçe mesud bir netice olacağında doktorlar müttehidenler ederler.

Yıldızca tebdîl-i saltanat teşebbüsâtında dahi bulunduğu mütevâtirdir.

Kim bilir, belki biz bu satırları yazarken o can veriyor.

Temenni ederiz ki bu nüshadan sonra kalemimizin aylık vazifesi padişah-ı nevcâh ile sevgili milletimizi tebrik ve tesîd etmek ve gazetemizin talii bu diyâr-ı garebeti maziye bırakarak, sine-i mukaddes-i vatanda bir sahe-i samimi-i içtihad bulmak olsun..

“Şura-ı Ümmet”

2.11.2. Doğru Söz

Bu hadise-i mesudenin kariben vukû’ bulacağını geçen nüshalarının birinde (*Hissiyât-ı Umûmiyye*)den istidlâl ederek millet-i mazlume-i Osmâniyyeye tebşîr etmiş idi. Şu kadar var ki (Padişah-ı nevcâh)ın tebrîki gibi rûh-ı milleti esâret ve müdâhene ile telîf edecek hazırlıkları, üssül-makâsıdı hâkimiyet-i milliyyeyi temîn etmek yani padişahları millete mahkûm eylemek olan cemâat-i ahrâr için becâ göremeyiz.

2.11.3. Mısır - İmtiyâzât-ı Ecnebiyye

Lord Kromer (1905) senesine mahsûs lâyihasında Mısır'da imtiyâzât-ı ecnebiyyenin medeniyet-i hazıranın temîn ettiği tesâvî-i hukuk ile gayr-i kabil telîf bir surette hukuk-ı mısıriyyeyi mutazarrır eylediğini ileri sürerek imtiyâzât-ı mezkûrenin ve konsoloshaneler muhâkiminin ilgâsını ve buna bedel Mısır'da alâkadâr olan devletlerin murahhasları tarafından tertîb olunacak kuvvâneyn ile bilcümle ecânib ve reâyânın mütesâviyen idâre ve muhakeme olunması lüzumunu dermiyân ediyoruz.

Lâyihanın intişârı akabinde cerâid-i mahalliyye ve bizim bazı refikâ-ı kalem bu ilgâ-ı imtizâyât meselesini iltizâm etmiş, hatta Lord cenâblarının bu lâtif insâniyyetkârânesine yığınlarla arz-ı teşekkürâta kadar varmışlardı. Bu defa, Deneşvay hadise-i meşûması üzerine yine vatanperver meşhur Mustafa Kâmil Paşa ref'-i livâ-i hamîyyet ederek meseleyi Londra'lara götürdü. Sorarız:

Evvela Mısır'dan imtiyâz-ı ecnebiyyenin ilgâ ve ebgâsında zavallı Mısırlıların rızâ veya âdem-i rızâlarının tesîri var mıdır ki *Ellivâ*'nın bilmem kimin meseleyi iltizâmına lüzum görülsün?

Sâniyen imtiyâzât-ı ecnebiyyenin ilgâsında Mısır için faide mi yoksa zarar mı melhûzdur?

Sâlisen bu imtiyâzâtın ilgâsında Türk refiklerimiz devlet-i Osmâniyye için ne faide görüyorlar? Lord Kromer'in lâyihasında imtiyâzâtın ilgâsına bedel-i alâkadâr olan devletlerden bir komisyon teşkîli ve o komisyona umûma hükm-i câri bir kanun tanzîmi ve o komisyonda bulunacak Mısırlı azânın ekalliyetde kalması gibi zikr eylediği kuyûd-ı rüşvetkârîle bu husûsta Mısırlıların rızâ veya âdem-i rızâlarına verdiği ehemmiyyeti göstermiştir. Eğer imtizâyât-ı mezkûrenin kaldırmasında Mısırlıların tesîr-i rızâsı olsa idi onların rızâsı ve İngilizlerin arzusu işi bitirir giderdi.

Mustafa Kâmil Paşanın fikrine göre Mısır, Mısırlılarındır. Her halde yarın müstakil olacak? Onun için bugünden İngiltere'nin yardımıyla imtiyâzât-ı mezkûre ilgâ olunmalı ki Mısırlılar da müstakbelde pürüzsüz olarak memleketlerine mâlik olsunlar.

Heyhat! Mısır'ın ferdâ-ı istiklâlinde zâhib olmak, Afrika muvâzene-i düveliyyesinden gâfil bulunmak demektir. Evet, İngilizlerin Mısır'dan birer suretle

devletlere kat' alâka ettirmek siyâsetini tertîb ettiği ve bu siyâsete dün Fas meselesinde Fransa'dan başladığı bir sırada İngiltere'yi Mısır'da o kadar lakayd görüp istiklâl feryâdına kalkışmak Mısır gazeteciliğine mahsus gaflet-i tufeylâne olsa gerektir.

Evet, bir berzah-ı belâ halinde Hindistan yolunu kesen Süveyş bir rakîb-i hâil elinde bulundukça Afrika'yı şimâliyyede mevâzi'-i düvelin henüz âdem-i tekerrürü vâsıtâ u cünubu Afrika'yı siyâsî, iktisâdî, bir muvazenetsizlik içinde bıraktıkça Mısır için atiyen istiklâl değil olsa olsa bir idâre-i istimâriye görünür.

Husûsen İngiltere hâriciyye nazırı (Edward Gerry)nin parlamento azâsından (Robertson)'a dün verdiği cevabındaki:

“...Mısır'da tehdîd-i mesûliyyet meselesi pek müşküldür. Bu husûs olsa olsa Mısır'ın müstamere-i İngiliziyeye haline girmesiyle kâbil olabilir ki bu siyâset-i hazıraca inkılâbât-ı azimeyi icâb eder...” yollu İngiltere'nin Mısır hakkındaki amâl-ı âtiyye-i karîbesini efhâm eden sözleri livâcî paşanın tahayyül ettiği istiklâlin ne derece muhâl bir hayal olduğunu pekâlâ göstermiştir.

İşte bu suretle Mısır'ın istiklâli muhâl olunca Mısır'ı yutmak isteyen İngilizlerin merhâmet ve adâlet mantosuna bürünerek Mısır'ı imtiyâzât-ı ecnebiyyeden –ki her zaman için İngiltere'nin hükm-i hod-serânesine bir engeldir. Temizlemesine alet olmak ve sonra Mısır'da hâkim-i gayr-i mesûl olacak olan o kavm-i müstebidin – ki mâhiyyet-i medeniyyesi Deneşvay ve emsâli vekâyî menhûse ile meydana çıkmıştır. Kırbaçları altına kendi ayağıyla düşmek bilmem ki on milyon halkın müdâfa-i hukuku gayretini güden bir gazeteci için afv olunacak gafletlerden midir?

Acabâ İngilizlerin Mısır'ı istediği vaziyete sokmasına istediği gibi istifâde etmesine Hindistan idâre-i istibdâdiyyesini buralara nakl eylemesine o imtiyâzât-ı ecnebiyyenin az mı mümâneeti var zannolunuyor?

Türk kardaşlarımızın bu husûsta Lord Kromer'e ve Mustafa Kâmil Paşaya peyrev olmalarına ise ne kadar teessüf etsek azdır.

Devlet-i Osmâniyyenin mevcûdiyyet-i siyâsiyyesi ki her yerde hatta maelteessüf memâlik-i Osmâniyye'de bile münâfî'-i düvelin tezâdıyla kâimdir. Bugün hükmümüzün

en zaif olduğu Mısır'dan o tezâd-ı münâfî'nin ref'ini arzu etmek nasıl muvaffak-ı akl u mantık olur?

Eğer bizde Mısırlıların istiklâl-i hayalât-ı gibi Mısır'ın devlet-i Osmâniyyeye avdeti fikriyle ilgâ-ı imtiyâzât-ı temennî ediyor isek evvelâ Mısır'ı bize iâde edecek kuvvetimizi muvâzene etmek iktizâ eder.

Maelteessüf daha dün Akabe meselesinde meydâna çıkan aczimiz ile o kuvveti düşünmekte hayâl ile müteselli olmak demektir.

Binâenaleyh yakinen bize avdeti muhâl değilse de oldukça müşkîl bulunan Mısır'dan herkesle beraber bizim de nevâle-i çîn olmağımıza ve bir sabâh saadin tulûuna kadar velev ismen olsun, Mısır'da alâkadar kalmaklığımıza o imtiyâzât-ı ecnebiyye denilen alâkat-ı mütekâbile-i düveliyyenin az mı yardımını vardır?

Osmanlılar için Mısır'dan imtiyâzât-ı ecnebiyyenin ilgâsını taleb etmek kendi mülkümüze gasıbâne hücum ve hülûl eden hasmımızın huzur u meşy ü hareketini temîn için yolunun üzerindeki çalıları, dikenleri kendi elimizle toplamağa çalışmak demek olur.

Şurası bütün bütün garibdir ki bir kısmımız Mısır'da imtiyâzât-ı ecnebiyyenin lağvini alkışlayıp dururken bir kısım (terakkî) perverimiz de kendi memleketimizde imtiyâzât-ı mezkûrenin nüsûs-ı mukaddese gibi ebgâ edilmesini şart-ı ıslahât olarak teklîf ediyoruz.

Allahu yehdina ilassavab

Ahmed Kemâl

2.11.4. Girid

Düvel-i hamiiyyenin Girid hakkında verdikleri karar tercümesidir.

1) Bela-ı ifâte-i vakit jandarma ıslâhına ve bir milis askeri ihdâsına teşebbüs edilecektir. Milis teşkilâtında Yunanlılar yavaş yavaş Giridlilerle mezc olunabilir. Yalnız Girid milisi hizmetine girecek Yunan zabıtları kendilerinin Yunan Hazarî Ordusu defterlerinden ihrâcı meşrûttur.

2) Birinci madde mucibince teşkîl fevkalâde komiserin taht idâresine vaz' edilecek Girid jandarması ve milis askeri, cezîrede intizâm ve asâyişi tesîs eder etmez, Müslümanların himâyesi temîn olunur olunmaz, kuvâ-ı askeriyye-i düveliyeye cezîreyi terk edecektir.

3) İstikrâzâtın temîn-i ukûduna muktezi yüzde üç ilâve-i rûsûm temdîd olunmuştur. Buna istinâden 9.300.000 franklık bir istikrâz akd edilecek; bunun 3.300.000 frankı yerli ve Yunanlılardan mütezarrir olanlara, derhal tazminât itâsına hasr edilerek mabakisi cezîrede umûr-ı nâfia'ya sarf olunacaktır.

4) Duyûn-ı umûmiyye Yunaniye komisyonunun mıntika-ı idâresi Girid'e de teşmîl olunacak ve buna mütferi'-i devâir teşkîl ve ihdâsı bir ecnebî memûra tevdi' edilecektir. Mümâileyh, meclis-i umûmiyye, senevî bir rapor takdim edecektir.

5) Livâlar mecâlis-i umûmiyyesinin umûr-ı câriye için müşâvir-i mesûle mürâcaatı tavsiye olunur. Müşâvir prensinin kudret-i idâriyesi bu suretle tevessü' edecektir. Fakat bu husûsta fevkalâde komiserin nüfus-ı şahsiyyesine mûcib iğbirâr olacak hareketten tevakkî olunmak lazımdır.

6) Düvel-i muazzama tarafından ikrâz edilen dört milyon frankın faiz ve amortismanı tediyâtı 1911 senesine kadar tehîr edilecektir.

7) Türkiye ile Girid arasında süregelen müşkülâtın mesela, sancak meselesi, Osmanlı hapishanelerinde mevkûf Giridlilerin evrâk-ı adliyesi, hakk-ı rey (?) mübâhesesi telgraf ücretleri, kadıların tayîni, Türkiye'de ve memâlik-i ecnebiyyede keşf ü güzâr eden Giridlilerin himâyesi gibi mesâilin halli için İstanbul seferâsına talimât irsâl edilecektir.

8) Hristiyanlarla Müslümanların müsâvat-ı mutlaka ile mu'amele görmesi, bilhassa müsâvat-ı mezkûreye intihâb-ı me'murin husûsunda dikkat olunması lazımdır. Nısfî Giridli, nısfî devvel-i ma'zume konsoloslarından mürekkeb bir komisyon teşkili ile bu güne kadar cami', mezarlık gibi Müslümanlar zararına ikâ' edilen istimlâk-ı mua'malâtının tedkiki mukattezidir.

Düvel-i hamiiye ıslâhât-ı mütesavvirenin icrâsı için, meclis-i millî tarafından Kanun-ı Esâsinin bazı maddelerinin tadîli elzem bulunduğu kani'dirler. Mevâd-ı mezkûre şunlardır: Milis teşkilâtı; asıl istimlâk, meclis-i millînin inikâd-ı senevîsi, mizân-

ı millî senevî, hüsn-i intihâb ve sebât-ı vazife ile istiklâli temîn edilen memûrlarından mürekkeb bir teftîş-i millî hayâtının teşkîli..

Düvel-i muazzama bu kararlarını ahâli-i cezîreye ilân ederken şüphe etmezler ki, Giridliler, amâl-i millînin istihsâline müteveccih her hutve, cezîrede intizâm ve asayişin iâde ü temînine ve bir idâre-i sabitenin tesîs ü idâmesine mütevakkıf olduğuna kani' ve emindirler.

2.11.5. Şiir

İsmail Safa merhumun bir nâlesidir ki maelteşüf hepsi hatırda kalmamıştır:

Bu milletde kim ehl-i namus olur?

Olanlar ya menfî ya mahbus olur

Ahâli değil, sadrazam bile

Musâhib huzurunda pâ-bus olur!

Sadâkatle, say-i hamîyyetle olmaz

Terakkî kim isterse casus olur

Unutduk bugün lafz-ı hürriyyeti

Vatanda yarın gayr-i menûs olur

Adâlet, cehâletle mümkün değil

Memâlik-i maarifle mahrûs olur

Giranhâb-ı gafletsin ey kavm uyan

Uyan belki bir devr-i makûs olur

Ezanken bu sesler uyan korkarım

Vatan bir taningâh-ı nakûs olur!

Bunı rûh-ı pâk-ı Muhammed bile

Görür arş-ı âlâda meyûs olur

İsmail Safa

2.11.6. Çar

Uzakda, şarkda, aksâ-yı ademiyyetde

Akıttığın dem-i mâsûmdan denizlerdir

Bu cevri ve cebirden ey Çar! Ey afet-i umran

Kazandığın ebedî kîn-i halk-ı muğberdir.

Bu gün Gapon'da değildir tazallüm ü feryad

Cidâl-i hakk u hakikât ruûd-ı perveridir

Dün arş-ı şevketine yükselen o hürmetler

Bugün o halk-ı cerîhin elinde hançerdir

Cihân-ı şarkda ey Çar! Mehaşir-i emvât

Dirilmek üzre senin canına taleb-gerdir...

Muhîtimiz yanıyor; hep alev semâlarımız

Bu yangın âh bizimçün hicâb-ı ahmerdir

Ateşlerinle yaşa! Ey vegâ-yı hürriyyet!

Ki yangınınla tutuşsun bu tâclar şerdir!.

Ahmed Kemâl

2.11.7. Biraz da Fen

Bir cism-i zî hayât “madde-i hayâtiyye” kütlesidir. Bunda bu mecmua-ı anâsırda mevâd-ı gıdaiyyenin temsîlinden mütehassıl bir kuvve-i meknûze mevcûddur. Harâret, nasıl bir harekete bir işe tebdîl ederse bu kuvvet de ayn-ı vech ile efâl ve harekât-ı bedeniyye masdar olur fakat esâsen kuvvet –in menşe-i ibtidâiyyesi ağdiyyedir. Gıdadan mahrûm olan bedende kuvvetten de eser kalmaz. Kuvvet bitince hayât da söner. Demek ki memât, inkıtâ-ı hayâttır. Kuvve-i hayâtiyye zevâl bulunca hacrât-ı ahenk faaliyâtından kalır, tamamiyyet-i fizyolojilerini gâib ederler. İşte memât bundan ibârettir.

Memâtı müteakiben uzviyyet-i âtıla şedâid-i hâriciyyenin melabesi muhit-i hâriciyyeden savlet eden mikrobların zebûn-ı tahribâtı olur veya uzviyyette evvelce mevcûd olup da kuvva-yı hayâtiyye, o sedd-i ahenin mukavemet-i müvâcehesinden uyuşup kalan uzviyât-ı sagîre hayât-ı cedîde kazanırlar. Müteayyiş bilhava olanları da terkibât-ı cesediyyeyi biltahlîl müvellidül-humûzasından istifâdeye çalışırlar bu suretle cesed bir mekel olduğu gibi hikemî, kimyevî tebdilâna da uğrar. Bu musirât-ı muhtelifenin taht-ı temellükünde zebun olan uzviyyette cereyân eden efâlin hepsi, “tefsih-i uzviyyet”i vücûda getirir. Mahsûl ü tefessühât olan gazlar, nevteşkil cisimler hevaya, suya, toprağa karışır. Bu enkâz-ı uzviyye bir nebata asâra-ı hayât bahş eder, bu da bir hayvâna tume olur. O halde tabiattan ne bir zerre infikâk etti. Ne de ona bir zerre inzimâm eyledi. İşte bir devrân-ı daime-i madde!.. Mevcûdât-ı uzviyyede bir teselsül ki bunda da iki safha nazar-ı tefhise çarpar. Biri hayât ki bunda bir zaman muvakkat için daimi ve mütecânis bir istihale-i tabiiyye gayr-i sabite... Diğeri: memât ki bunda da şerâit-i muhite tâbi’ olmaktan nâşî bir istihâle-i tabiiyye-i gayr-i sâbite mevcûd.

Hengâm-ı hayâtta hayâtın taht-ı taalluk ve emriyyetinde bulunan uzviyyette lâyenkatı’ bir tahavvül olur ki bu da muhafaza-ı hayât maksad-ı fizyolojisiyle vukûa gelir. Bir istihâle hem de yeknesak! Seyl-i huruşân-ı demevîdeki erkân-ı gıdaiyyenin kemikte hacrât-ı azemiyyeye, elyâf-ı azliyyeye, dimağda anâsır-ı asâbiyyeye temsili keyfiyyeti bir nev’-i tekallüb, fakat daima ayn-ı cevheri tekvîn etmek şartıyla sabit ve daimi bir istihâledir. On gün evvel istihâm ettiğimiz halde bir defa daha hamamda keselensek yine cildimizden bir takım mevâdın çıktığını görürüz. Bu satıh hârici bedeni tefriş eden cildin tabaka-ı beşerîyyesinde müterâkim, mütefâlis, mütemevvit hacrâtın başka bir şey değil.

İstihâle-i tabiiyye gayr-i sabiteye gelince bu hadisât-ı hâkimiyye-i kimyeviyyenin derece-i tesîrine, mikrobların – beden-i zî-hayâta nisbet olunca – bu hayât-ı hâriciyyenin şiddet savletine göre mütebeddildir ki demek ki:

Memât da ahenk-i tabiattan ayrılmaz. Hayât gibi tabiatın kanun-ı lâyetegayyerine... Bu garâbetâmiz kanuna tâbi' bütün anâsır-ı uzviyye bu istihâle cereyânlarının müdhiş girdablarına, anoforlarına kapılmağa mahkûmdur.

Doktor Vedid

2.11.8. Şehik-i Ye's

Bir muhît-i istibdâdın semâ-ı zalâm hamuşânda kanlı gecelerin boğucu sükûnluklarında inleye inleye harebe-zâr vatanın müstakbel nisyânzedesi için hırçın hırçın ağlarken bir semâ-ı diğer hürriyyetin âsûde-i hayâtını düşündüm.

Mukaddes vatanın tatlı hislerini kalbime gömdüm. Ölürken yaşamak vatana o tecelligâh-ı âmâlîme uzaktan hizmet etmek emeliyle son vedâlarımı ateşin heyecanlar, acı meyusiyyetlerle eda ederek ayrıldım.

İlk şehik-i emeli rûh-nevâz bir ıtr-ı hürriyyetle teneffüs ettim.

Hayıfâ ki bugün başka bir toprağın debdebe-i hürriyyetinde ihtişam-ı medeniyetinde yine meyus oldum, yine ağlıyorum.

Heyhat! Gördüm ki muhitin ârâyişi medeniyyeti rengârenk umrânı içinde çırpınan yine rûh u anûd-ı istibdâd! Daha gördüm ki; benim gibi mazlûm benim gibi hemfikir, zannettiğim vatandaşlarım da meyyâl-i istibdâd! Mecerûh heyhât, yine heyhat anladım ki; zavallı emellerim de vatanım gibi öksüzmüş.

Kahire - 10 Ağustos

Nâhid

2.11.9. Yeni Akabe

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde bir Tabe, bir (Cât)varmış! Tabe'den bir ricât-ı gaziyâne ile bizi süpürttüler. Şimdi de Cât'da balâmızı arıyoruz. (Cât)

Trablusgarb vilâyetine tâbi' bir vahadır. Lâkin hükûmet-i Osmâniyyenin mülkûn hudûdundan bîhaberliğı yüzünden Fransızlar buralarını şimdiye kadar benimsemişler. Ve güya bir Fransız ve İngiliz muâhedeşiyle de bu cihetin Fransızların elinde kalması temîn olunmuş.

Garipdir Mısır için İngiliz - Fransız ittifâk eder. Bize bir şey sormazlar. Trablusgarb'dan memleketleri birbirine hediye ederler. Hükûmet-i Osmâniyyeye haber vermeğe bile lüzum görmezler. Dâhilde menâbi' ticâriyyemiz için Fas'da Alman-Fransız kavgalar ederler. Seyirci kalırız. Hükûmet-i hazıra-ı menhusenin hissiyât-ı düveliyyemizi ne derecelere indirdiğini düşünmeli.

Dünkü Akabe rezâleti daha hazm olunmadı. Bugün de başımıza Cât çıktı. Hükûmet-i Osmâniyye düşünmeli ki Akabe'den henüz hırs ve hiddetini teskîn edememiş olan İngilizler bu meseleyi fırsat bulup Fransızlar ile birlikte öteden beri kendini Trablusgarb'a namzed bilen ve ufacık bir fırsata dört gözle müterakkıb duran İtalya'yı bir suretle karşımıza çıkarırlarsa artık Afrika'ya elveda!..

Hükûmetin şu aralık bu gibi gürültüler icâdı efkâr-ı ahâliyi meşgul edip dört tarafımızda alevleri afâki tutan hürriyyet yankılarından gâfil ve bîhaber bulundurmak içindir. Lâkin saat-i kıyamın bizde dahi pek yakın olduğuna hükûmet şüphe etmemelidir.

2.11.10. Rusya İhtilâli – Gapon

Gapon, bu ismi tanımayan kalmadı. Lâkin Gapon'u şimdiye kadar saf bir papaz, Allah'tan korkar halka acır, hançer-i istibdâd altında kanayan kalbi insâniyyete merhametle aliyâne gelmiş, sonra tesadûf ettiği mezahim ve müşkülâta tahammül edemeyerek mareke-i azminden geri ricat etmiş bir din adamı olarak, bu kadar basit bir mahiyyetle tanıdık. Gapon'un nazar-ı hayret ve dikkati câlib bir mazi-i müşevveşin zâde-i hırs ve mahâreti olduğunu bilmiyorduk. Rusya facia-ı ihtilâlinde bu en hararetli aktörünü ihtilâlin bir dereceye kadar tefsîr-i rûhuna delâlet edeceğinden teşhîs etmeği fâideden hâlî görmedik. Gapon'un tarih-i hayâtını inceden inceye tedkîk eden (Aleksander Olar) tercüme-i hâlini şöyle tarîf ediyoruz:

Rusya payitahtının hûn-ı kıtâl ile mâlâmâl olduğu geçen sene kanun-ı sânisine kadar (George Gapon) nâmı bütün Avrupa'ya hatta Rusya'nın kısm-i azam halkına

meçhul idi. Gapon evvelleri ancak amele ile ihtilât eyler, daima onlara kendini sevdirmekle meşgul olurdu. Bu ihtilâl-kâr zî-iktidâr o esnalarda ihtilâl ile meşgul olanlara bilkülliyeye nâ-malûm lâkin hükûmetin, büyük memûrların husûsiyle polis nezâretinin en güzide aşinâlarından idi. Gapon sin-i sebâvetinde papas Selkin'e fakat meyl-i zâtîsi hilâfında olarak, dâhil olunmuştu. Babası, belediyede müstahdem fakir bir köylü olduğundan çektiği sefâlet yüzünden oğlunu hükûmete muhalif-i hissiyât ile terbiye ederdi. Gapon, bütün köylü hemşehrilerinin çektiği sefâletin hükûmetin, zâdegânın tagallübünden ileri geldiğini düşünüyor. Halkı ikâz için icâb eden vesaiti tahsilde kusur etmemek istiyordu. Bunun için de doktorluğu yahud avukatlığı en muvaffık yol buluyordu. Bu esnalarda komşularından bir kıza taaşşuk etti. Bu kız daima Gapon'a:

-“Avukatlığı hak ve adîli teşvîk etmekle ile ithâm ederim. Doktorluk vücûdî lâkin meslek rûhânî, rûhu islâha hadim olduğu için senin sınıf-ı ruhbâna girmeni arzu eylerim.” diyordu.

Gapon dildâdesinin bu arzusuna muhalefet edemeyerek papas mesleğine girdi. Ve bu kızla teehhül etti. Kız Gapon'a iki çocuk bıraktıktan sonra vefat eyledi. Gapon bundan sonra memleketi piskoposundan Petersburg'un büyük memûrlarına tavsiye alarak Petersburg'a geldi.

Gapon terakkiye, terakki-i maddiye, şöhrete âşık, muvaffakiyyete mecnûn cesur bir rûh idi. Petersburg'a muvassalatının üçüncü günü (Çar ?)'ye giden şimendifere binerek (Pabye Dunstef)'i, o (Saint Sinod) müstebidini görmeğe her nasıl olursa olsun onun müzâheretini istihsâle gitti. Pabye Dunstef'i sordu. Yemek salonunda olduğunu söylediler. Bunun üzerine Gapon, Dunstef'in yalnız bulunacağını anlayarak memnûn oldu. Ve bu vakit Dunstef'e kimsenin bir şey söyleyemeyeceğini beyân eden hizmetkâra gayet yüksek ve emirâne bir sesle:

-Şimdi haber ver. Başka lakırdı istemiyorum...

Mâbadı var

S.

2.12. 13 EYLÜL 1906 / 12. SAYI

Aded-12

Nüshası yarım franktır.

Perşembe

DOĞRU SÖZ

Sahibi ve Muharriri: Ahmed Kemâl

Redacteur-Proprietaire

Unvan: Sandûku'l bosta – 1060

AHMED KEMÂL

Abone Bedeli: Bir seneliği Mısır İçin Bir,

Adresse: Boite Postale No.1060

Hariç İçin Yarım İngiliz Lirasıdır.

Abonnement annuel | pour l'Egpte Ls.1

Etragers 13Fs.

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

24 Receb 1324
13 September 1906

(Her on beş günde bir perşembe günleri Kahire'de çıkar.)

2.12.1. İhtâr-ı Mahsûs*“Doğru Söz”* işte bu on ikinci adediyle altı ayını ikmâl ediyoruz.

Abone olmaları ümidiyle kendilerine (*Doğru Söz*)ü gönderdiğimiz zevat içinde reddetmeyenleri aboneyi kabul etmiş addederiz.

Biz gazeteciliği doğru bildiğimiz şeyleri halka söylemek yani elimizden gelebildiği, dilimizin döndüğü kadar halkın tenvîr-i efkârına hizmet eylemek için meslek ittihâz ettik. Halkımızın, okuyup yazmağa ve ahvâl-i âleme kesb-i ittıla' etmeğe olan meyl daha gazeteciliği medâr-ı maişet ittihât ettirecek dereceyi bulmadığından biz de (*Doğru Söz*) yüzünden hâlihazırda öyle bir semere bekleyemeyiz. Fakat cerîdenin tab' ü neşr ü tevzî' için sarf-i ihtiyâr olunacak meblağı her halde abonelerimizden toplamak arzu ve ümîdinde bulunuruz. Binâenaleyh şimdiye kadar aldıkları nüshaları reddetmemiş olan zevat-ı kirama gazetemizin abone bedellerini göndermelerini ricâ ederiz.

2.12.2. Mülâhazât-ı Mütevâliyye Lisân Hakkında

(...) Ki okudukça imlâlarına sıkılmıyorum, boğulmuyorum desem samimiyyet-i dostanemize hıyânet etmiş olurum. İmlâyı lisân-ı Osmanî meselesi bizim en mühim ve müstacel meselemizden biridir.

Malumâtımız arttıkça söyleyeceğimiz şeyler çoğaldıkça onları kolay ve çabuk nakl edecek surette lisânımızı tağyîre değil ıslâha lüzum görüldü. Lâkin bu ıslâhın bir kâide-i tahtında olması lazım geleceğinde hiç şüphemiz yoktur. Biz lisânımız ne şekli-müphemîde yazılırsa yazılsın, ülfetle okuryazarız.

Lâkin bir kâide-i mefbuta dairesinde olmayan teceddûdâtı ıslâhat-ı umûma nasıl tefhîm ve tarîf edebiliriz? Biz kendimizin olabiliriz, lâkin kalemimiz bizim değil halkın malıdır. Binâenaleyh okuduklarımızı kendimiz için intihâb edebiliriz; fakat yazdıklarımızı umûm için yazmağa mecbûruz.

Zaten hissiyâtımızı daimi bir lerziş-i telkîn ve telakkî içinde bulunduran müessirât-ı muhite bir inkılâb-ı ebedî ile menâzır-ı rüyetimizi değiştirdikçe o inkılâbâta karşı hürriyyet fezâ bir iştirâk gösteren edebiyatımızın seyr-i tekâmülü bize böyle bir lüzumu iddiâ edip duruyor.

Bu bir kanun-ı tekâmül, bir sırr-ı tabiattır ki uzviyyet onun ahkâmına esiridir. Lâkin bu teceddüdün bir kâide, bir kanun dairesinde husûle geleceğinde şüphe etmek (evolution) denilen (kanun-ı tekâmül)ün bir kanun altında mevcûdiyyet-i uzviyyeye hâkim olduğundan bî-haber bulunmak demektir.

Âlemde hiçbir eser bulunmaz ki asâr-ı mütekaddimenin, hiçbir hadise görülmez ki esbâb-ı evveliyenin hafîdi olmasın. Tabiat hiçbir zaman, bu günkü hafîdini yüz, beş yüz sene evvelki çocuğuna doğurtmak isticâlinde bulunmamıştır.

İşte inkılâbât-ı uzviyyede müşâhede olunan bu ittîrad-ı tevellüd, bu tevellüdât ü istihâlât, mütevellîye-i mukanninedir ki (kanun-ı tekâmül) ile tefsîr olunur.

Bu kaide-i matrede-i tabiat hakkındaki vukûfu (evolution) ve onun tercümesi olan (kanun-ı tekâmül) kelimelerinden ileri geçemeyen mukallidler bu kanun-ı lâyetegayyerin

cereyân-ı ahkâmına tâbi' olan teşekkül ve tekallüb-i tabiat hakkında biltabi mantıkî bir söz söyleyemezler.

Tabiatın müşerrah-ı ferîdi (Maks Nordau) bu kanun-ı tabiat için bakınız ne diyor:

“... Her şeyde tekâmül-i tadrîc ile vakıa olur, bugün dünün mabadıdır. Her yeni eser kendin(den) evvel gelen eserin mevlüdüdür ki onunla her türlü vücûh-ı şibh ve karâbetini muhâfaza eder. Binâenaleyh yarınki sanat ve şiir bütün nukât-ı esâsiyye bu günkü yahud dünkü sanat ve şiir olacaktır..”

Binâenaleyh istidâdet-i fikriyyemizin mektubât-ı tekâmülüne tâbi' olması zarûrî bulunan ifâdemizin, imlâmızın bu kaideden hariç kalması nasıl tasvîr olunur? “Degeneressence” müellifi diyor ki:

“Zeki bir şair, eski yeni her ne surette (forme) olursa olsun bir şey ihyâya muktedir. İşin en mühim ciheti, daima insânın söyleyecek bir şeyi olmaktır. Yoksa ebkâr, efkârın kisve-i teşkîl ve tezyîni demek olan sûr-ı elfâzın ehemmiyeti sonraya kalır.

Zaten suver-i müstamel bizzat fikr-i insâniyyenin tertîb ettiği kavâlib-i ifâde değil midir?

Binâenaleyh o suretle şekl-i tefekkürümüzün tebedülâtına tâbi' olması ne kadar tabîi ve katîdir.”

Demek oluyor ki fikrimizin tekâmülü ifâdemizin tekâmülü imlâmıza... Dâimî ve muttarid bir tesîr icrâ ediyor.

Bu halde imlânın tekâmülü ifâdenin tekâmülüne, ifâdenin tekâmülü fikrin tekâmülüne tabii.

Bundan müsteban oluyor ki imlâ ve tarz ifâdenin tecdîd ve ıslâhı bu cihette fikrî mütekâmil sınıf-ı âlî-i aklâma mahsusdur.

Zaten kanun, tekâmül-i zevilhayâta hükm eder; cemâdâta değil. Bir lisânın avâmı da o lisânın cemâdâtı kabilindendir.

Zira dimâğ en ziyâde ne ile iştigâl ederse kanun-ı tekâmilin tecellî-i füyûzâtı en ziyâde o cihette nümâyan olur.

Edebâdır, erbâb-ı kalemdir ki dâimi bir cuşîş-i hayâl ve efkâr içinde lisânın aczinden bizârdır. İşte o tevsî' ve tekâmül-i fikrdir ki, lisânın tevsî'-i ifâdenin, imlânın ıslâhı ihtiyacını her dakika hisseder ve o tevsî' ve ıslâhı tekâmülât-ı fikriyye ile mütevazın bulundurabilir. Yoksa her eline kalem alan, tafilâne bir teceddüdperestlik hevesi ile lisânı istediği gibi yazmağa kalkarsa, birbirinin pir ü tekâmülü olan fikr, ifâde, imlâ arasındaki bu muvâzenenin muhâfazası mümkün olamayacağından lisânı ıslâh şöyle dursun başka bir netice hâsıl olmaz.

Yani tekâmül fikrinin bir hükm-i mantikasına müstenid olmayarak imlâyı tahrîf etmek isteyenlere yahud lisânın bütün husûsâtından bî-haber avâmın ağzına geldiği gibi gelmeleri alt ve üst eylemesine “Bakınız, halk söylendiği gibi yazmağa ihtiyaç görüyor..” diyerek imlâ ve ifâde-i lisânı arab saçına çevirmek emyâl-ı hevâ-bâzene cahilânedendir ki akl-ı selim indinde hiçbir zaman câ-yı kabul bulamaz.

Binâenaleyh imlâmızın bir heyet-i kâmile-i mümeyyizeye ihtiyacı derkârdır.

Şu kadar var ki böyle bir heyetin teşkîl-i resmiyyesine kadar erbâb-ı kalemin muhâtabât ve mücâdelât-ı edebîyyesine hiçbir mâni' olamaz.

*

Garbın şarkı, nazar-ı idrâki karartacak, bir mesâfe ile her husûsta geçtiğini kimse inkâr edemez. Bu inkâr edilemez ise terakkî etmek isteyen milel-i şarkîyyenin garbı daimâ bir levha-ı tederrüs-i ittihâz etmek mecbûriyyetinde olduğunu da gayr-i kâbil itirâz bir hakikat hükmünü alır. Lâkin garb nasıl tederrüs edilecek.

İşte meselenin asıl mühim ciheti buradadır.

Bugün garb her şey ile bizi hayran ediyor. Lâkin orada gördüğümüz her şeyin resmini almak bir taklîd olur ki bunların bittabi hepsi mâhiyyet-i millîyyemize temessül edemeyeceği yani kendi mevcûdiyyet-i husûsiyyemizle imtizâc eyleyemeyeceği için her zaman bize bigâne kalır.

Malumdur ki insânlar yekdiğerinin efkâr ve asârına karşı daimi bir iştirâktadırlar. İnsanın hayretle dinlediğı bir söz, dikkatle temâşâ ettiği bir levha ile kendi vücudu elektrik gibi bir rabıta-ı iştirâkiyye ile bağlanır. O sözden, o levhadan kendine bir şeyler intikâl eder. Bu cereyân kendi derece-i kabulüne kadar, yani o sözden o levhadan intikâl eden şeyleri kendi rûhunun hazmedebileceğı dereceye kadar devam eyler. Çünkü bu kadarı kendine temessül eyler, kendi malı olur. Bundan ziyâde ne denilmiş, ne sır etmiş ise muhit-i rûhunda ârızî bir halde kalır ki biraz sonra zâil olur.

Biraz zaman geçer zihninde hutbeden ancak bir söz kalır. Hatta o iki söz adeta kendi rûhundan neşât etmiş, hükmünden kendine müntekil etmiş bir söz olur ki o hutbeden bütün dinlediğı şeyler içinde rûhunun hazmedeceğı, kendiliğine temessül edecek şeyler işte ancak bu sözlerdir.

Mâbadı var

Ahmed Kemâl

2.12.3. Şiir

Ehl-i himmet isrâf-ı mal ettikçe sim ü zerlenir

Kullandıkça kılıç par par yanar cevherlenir

Havf-ı avdetinden olur mir'at alanlar pür-telaş

Der'akab ekser kibarın merkadi mermerlenir

Düşse bir zalim düşer mazlûm olanlar üstüne

Mar-ı mecrûhı görünce murlar ejderlenir

Bir düşen olsa o günde ümmet-i merhumenin

Gördüğü zulme mukabil cümlesi hayderlenir

İftihar etse sezâdır bu gazelle nâzımı

Böyle olsa Eşref'in eşârı hep ezberlenir

-Kıbrıs-

Eşref

2.12.4. Biraz da Fen ve Siyaset

Cism-i zî-hayât bu madde-i hayâtiyye mecmuası bir kütle-i mütecânisedir ki üssülesâsı protoplazmadır. Madde-i hayâtiyye demek protoplazma demektir. “Protoplazma” lafzı fikirde hayâtı, madde-i hayâtiyyeyi tecellî ettiren bir kelime-i ıstılâhdır.

Şeklen uzven protoplazmalar müteaddid ve muhtelifdir. Çünkü sahne-i tabiatta meşhûd olan ecsâm zî-hayâtta teşekkülen, taazzuvan başka başkadır. Tabîr-i sahîhle mâ-bih-il-uzviyyat olan madde-i hayâtiyye, muhtelif mahsulât protoplazmayı ihtivâ etmek suretiyle başka başka kalıblarda başka başka kisvelerde mütezâhirdir.

Madde-i hayâtiyyenin en küçük ve esfel şekli bir hücre-i basite, “amib” denilen hayvân-ı sefelî, dem hayvânâtta küreyvât-ı beyzâdır.

Madde-i hayâtiyyenin en büyük ve ekmel şekli de cism-i insânîdir ki bu adeta bir millete, bir kavme şebîhdir, hücrât-ı muhtelif-i hayâtiyyeden müşekkil bir cemâattir.

Bu cemaatin, bu milletin menşe-i ibtidâiyyesi bir hücre-i basitedir. Buyeyz denilen hücredir. Fakat bu buyeyz umk-ı besadatında – Âtiyen geçireceği edvâr tenemmüv-i tekâmülden sonra tezâhür edecek olan öyle eşkâl ve efâl-i hayâtiyyeyi câmidir ki asl hayret-i efzâ-ı ukûl olan da budur. Memeli hayvânların beka-ı ensâlini temîn eden bu buyeyz taayyür ettiğimiz yumurta, bedayeten pek basit ve pek âdî görünen bu hücre bilâhere inkisâm ede ede çoğalarak müteaddid hücrelerden müşekkil bir kütleye ve sonra bu hücre kütlesi de müteaddid – parti !.. - lere, şubelere ayrılarak müteaddid sunûf ve mesâlik-i hücreviyyeyi tesîs eder. Bu sebeple der ki efâl-i hayâtiyye-i hayvâniyyede - hayvânât-ı âliye - tehallüfât-i adîde gözüktür. Hayvânât-ı âliyenin vezâif ve efâlinde bir câmiyyet meşhûddur ki bu hayvânât-ı sefeliyyede mefkûddur. Bunların vezâifi derece-i sefiliyyetleriyle mütenâsiben sefelîdir. Basit veya mahdûddur. Lâkin insân ânif-ül-beyân sunûf u hücreviyyeyi -Bu muhtelif parti! - leri hâvî bulunmak sayesinde muhtelif ü müteaddid efâl ve vezâif-i hayâtiyyeden cilve-i nişandır. Bu efâl-i muhtelif dahi ne şedîd alâkalarla yekdiğerine merbûttur. Bu ittihâd-i efâl ü amâl ne rengin ne bedi’ semerât-ı hayât verir. Efâl-i hayâtiyyedeki bu muvâzene, bu ahenk nereden neşât ediyor?

Bilir misiniz?

Bu sunûf-ı müteaddide hücrattan bir sınıf başka bir tecellî-i hayâta mazhardır. Fizyoloji fenninde her bir sınıf hücre “nesc” namı tahtında mezkûrdur. Demek sunûf tabirimizden “ensice” murad edilmeli. Müstakil bir vazife ile muvazzaf nesclerden iki veya daha ziyâdesinin içtimayla..

Yekdillere dest-i mua’veneti uzatmakla...

-Dikkat-

Bir uzuv teşekkül eder. Uzuvar birleşince bir mecmua, bir heyet vücûda gelir ki her biri yekdiğerine hizmetle muvazzefdır. Bu bir nizâm-ı hilkâttir ki lâyetegayyedir. Demek ki hayât azâ-ı muhtelifenin mesaî-i müşterekeleriyle suretnemûndur... Müteaddid ü muhtelif azâdan müşekkil bu heyet, bu meclis neye benzer?.

Bilir misiniz?

Bir meclis-i meşverete... Değil mi?

Uzviyyet denilen bu hücreler meclis-i meşveretindeki azâ-ı hayâtâtın vezâif ü mesâisi, teşkilât-ı nesciyye ve teşrihiyyelerine göre münkasımdır. Hiçbir hudûd-ı meslekisini tecâvüz edemez. Kanun-ı hilkat bu nizâm-ı bedîî böylece kurmuş, bu esâs mübeccel üzerine binâ eylemiştir. Başka türlü emr-i muhâldir.

Uzuvar birer hizmetle mükellefdır. Bu müteaddid hizmetlerde uzviyyet içindir. Onun idâme ve muhâfaza-ı hayâtı içindir.

Uzviyyet bir kavmdır ki onun efrâd ve halkı hücrattır. Bu efrâd bir takım kabâile ayrılmıştır ki her bir kabile bir uzvdur. Bir uzvun, bir kabilenin ademî uzviyyetin, kavmin sakatlığını veya mahvını istilzâm eder.

Bu meclis-i hayât-ı meşverete bir reis, bir nâzım lazım. Bu da cümle asabiyye - sinirler-inin uhde-i kifâyetine mevdû’dur. Sinirlerin aynı zamanda hem hâkim hem de mahkûm hem efendi hem de uşak olduğu ufak bir tedkîk ile anlaşılabilir. Bilfarz cümle asabiyye memûr bulunduğu işte cüzî bir atâlet gösterse en evvel kendi zarardide olur. Sinirlerin bu atâleti tesîr ile azâ ve ensice faâliyyetini kaybeder, bozuk bir heyetten nebân eden asâra-ı hayâtta nâkâfi ve belki bozuk olacağından dimağda esâslı bir asâra-ı hayâtan

mahrûm kalır, mahrûm kaldıkça da zaiflar ve nihâyet çürür. Bu halde hem kendi ve hem de efrâd denilen hücûrâtta mahv olur gider, demek.

Anâsır-ı fitrat kuvânın meşverete tâbî’! Zerât-ı hayâtiyye bu metîn ile yekdiğerine merbût! Tecelliyât-ı hayât böyle bir ahenk-i dilferîb sayesinde sûr-nümun. Bize en yakın - ve biz- ölen bedenimiz bile meşrutiyet-i idâre ile fermanbâr bir hükûmet!..

İbret !

Doktor Vedîd

2.12.4. Şiir

Ümmîd, cihândan da büyük zevk ise mahdûd

Her saati ömrün emel-i efzâ, elem efzûd

Mâzi, mütevâlî, ezeli sâye-i memdûd

Müstakbel, ebedle dolu bir makber-i mesdûd

Hâl ise saâdet gibi, rahat gibi mefkûd

Feryâd! Ez in nev’ vücud âdem-i alûd

Makberleri mahv eylemese gerdiş-i devrân

Bir uyuyacak yer bulamaz hane-i nişinân

Taş zannederek kullanıyor onı insân

Mevtâ kemiğinden oluyor bir nice eyvân

Sağlarla dolu makberedir âlem bî-sûd

Feryâd! Ez in nev’ vücûd âdem-i alûd

Feryâd! Budur son sözü her şanlı hakîmin

Elân çıkıyor göklere feryâdı selîmin

Ta arşına belki varacak Rabb-i Rahîmin

Feryâd dedikçe, o şehin-şâh-ı azîmin

Tâbût-ı muallâsı olur dîdeme meşhûd

Feryâd! Ez in nev' vücûd âdem-i alûd

Bir yandan olur semm-i ecel-i nâfiz cângâh!

Bir yandan emel-i rûhı verir Hazret-i Allâh

Mutlak yaşamak mı gerek ölmek için eyvâh

Ey dîdesine mülk-i cihân az görünen şâh

Bir türbe için mi seni halk eyledi mabûd

Feryâd! Ez in nev' vücûd âdem-i alûd

Feryâd! Bu söz tercüme-i hâl-i felekdir

Her ân-ı cihân, bir ebedî âh dimekdir

Mâdâm ki feryâd ile âlem bitecekdir

Mâdâm ki insânlara hep nevha gerekdir

Bilmem ki yaratmakda nedir şîve-i mabûd?

Feryâd! Ez in nev' vücûd âdem-i alûd

Üç beş sene seyr etmek için mülk-i fenâyı

İnsan çekiyor inleyerek bâr-ı kazâyı

Varsa çekecek rûhı da belki bu belâyı

Hiç görmeyecekse dil-i nâ-şâdi safâyı

Yokluk gibi varlık da niçün olmaya nâbûd!

Feryâd! Ez in nev' vücûd âdem-i alûd

Ey hâlik-ı âlem! Nasıl etmez seni bizâr

Gûş eylediğin bir nice bin âh-ı şerer-bâr

Dehşetli bir avâz iledir zâtına her bâr

Dağlarla, sahâib, denizlerle, bütün eşcâr

Gökler, küreler eyler iken arşını mescûd

Feryâd! Ez in nev' vücûd âdem-i alûd

2.12.5. Havâdis

Geçen pazartesi günü (10 Sebtember 1906) Mısır cerâid-i dâhiliyye nezaretinden vârid şöyle bir teblîğ-i resmî neşr etti:

“Türkiye ve Rusya’dan gelen hacıların silahlarını İskenderiye’de hükûmete teslîm ile bir ilm ü haber almaları ve Süveyş’e vusûllarında vapura binerken ilm ü haberlerine göre silahlarının kendilerine teslîm edilmesi için İskenderiye liman idâresine o emr ve tekidât-ı şedîde verilmiştir. İttihâd ve teheyyc-i islâmdan âlem-i nasrâniyyetin ve husûsiyle desayis-i tâkatfersâsıyla islâmların canını burnuna getiren İngiliz hükûmetinin ne derece havf ü telâşta bulunduğunu gösteren şu teblîğ-i resmîyi cihân-ı islâmiyyetin galeyân-ı asabiyyetini inkâr eden yekçeşmân müddeînin gözlerine sokmak için şuraya derc ettik.

*

Bengâle Müslümanları İngilizlerle bundan sonra alışveriş etmemek, İngiliz metâi kullanmamak, icâb ederse ot yemek, hasır giymek şartıyla bilittifak Kur'an Kerim'e yemin etmiş olduklarını ve İngiliz hükûmetinin ne yapacağını şaşırdığını (*Daily Telgraf*) gazetesini fevkalâde telâş ile yazıyor.

Sair memleketlerde bulunan Müslüman karındaşlarımıza ibret!

*

Sultan Abdülhamîd'in bir zamandan beri hasta-i firâş-ı nez'de olduğu malumdur. (9 Sebtember 1906) tarihiyle rötâr telgrafı o haftaki Cuma selamlığında İngiliz ve Fransız sefirlerini kabul ettiği haber-i müessifini verdi. Biz bunun bir nekahat olmadığına katiyyen emin idik. Bu defa (11 rötâr Sebtember 1906) telgrafı yine malum (Bergmann)ın alelacele Berlin'den İstanbul'a çağrıldığını ihbâr ediyor.

Sultan Abdülhamîd'in hayâtıyla dilhûn ve perişân olan vatandaşlarımıza tebliğ ve tebşîr ederiz ki hünkâr son dakikalarını sayıyor. Gazetelerin iğfâlâtına aldanmasınlar.

*

(11 Sebtember 1906) tarihli rötâr telgrafı acem şahının ıslahât lâyihasını imza ettiğini haber veriyor.

2.12.6. Rusya İhtilali- Gapon

Mâbad

Demesi üzerine hizmetçi bunu büyük bir adam zannederek içeri haber verdi. Ve Gapon'u, Pabye Dunstef'in mülakat salonuna aldı.

Gapon salonda gözlerini kapıya dikerek Dunstef'i beklemekte iken yüksek bir sesin:

-Kimsiniz? Ne istiyorsunuz? demesi üzerine irkildi.

Dunstef, bu cebbâr Saint Sinod resisi mutâdı üzere arka tarafa mahsus açılmış ve belirsizce hali ile kapatılmış gizli bir kapıdan içeri girmiş ve öteden beri adât edildiği gibi

görüŖeceęi Ŗahsı nazar-ı tedkîkten geçirmiŖ idi. Bütün zulmetin muhatabını ürkütmek mütâlaasına mebnî-i ihtiyâr ettikleri bir Ŗiddet-i hitâb ile Gapon’a ne istediğini sorması üzerine, Gapon bütün mutâlebini – ki kendisini Petersburg’da mazhar-ı muâvenet etmesinden ibâret idi- beyân etti. Dunstef red eyledi. Gapon bunun üzerine ondan daha yüksek bir sesle:

-Efendimiz beni buradan tekme gözden başka hiçbir Ŗey çıkaramaz. Petersburg’da beni himâye edeceksiniz. Vaadinizi almadan bu kapıdan çıkmam, dedi. Dunstef, o cebbâr-ı tecrübekâr beŖ dakika muhatabının gözünü okuduktan karŖısındaki yeis-i ateŖbârın rûhunu anladıktan sonra hafif bir savt-ı nevâziŖ ile:

- Sonra geliniz. Matlubunuzu isaf edeceğim, der. Gapon da geldiği kapıdan dıŖarı çıkar.

(Pabye Dunstef) bu zeki, muhteris Gapon’u Ŗu kadar cık bir mukaleme ile iyice hatta hafiyyelerin evvelce verilmiŖ oldukları müteaddid jurnallerin anlatabileceğinden daha ziyâde anlamıŖ idi.

İŖte Gapon bundan sonra hükûmetin vekâya ve müzâheret-i mahsîsesiyle imrâr-ı hayât etmeğe baŖladı. Nihayet bizzat imparatorca ya mevcûd mesakin-i hayriyyenin bütün bütün baŖka bir tarzda ıslâhı için bir lâyiha takdim etti ve imparatoriçenin o derece nazar-ı dikkat ve iltifâtını celb eyledi ki imparatoriçe bu lâyihanın müellifinin huzurunda tedkîk olunması için bir heyet-i mahsûsa teŖekkülünü emr etti.

Artık Gapon bahtiyâr idi. Bu lâyihasının kabulünden sonra bir ikinci lâyiha yazarak bunda bir amele cemiiyeti tesîsi için hükûmetin muâvenetini talep ediyordu.

İŖte bu darbe-i Ŗeytanat! Hakikat bu Gapon’un bir huda-ı mahirânesi idi. Bu lâyiha polise, husûsiyle zabıta-ı hafiyyeye parlak bir fikr verdi. Zabıta-ı hafiyye reisi Zabadof Gapon’u yanına çağırdı ve ona bu lâyihasından dolayı pek çok teŖekkür etti. Hatta Gapon’a mükâfat olarak oldukça mühim bir meblağ verdi.

Gapon bu lâyihasıyla amele sızıltılarını tevfiik etmek ve amele hareketiyle meŖgul olanları kolayca anlamak için hükûmete pek parlak bir hizmet etmiŖ olduğunu anlayınca artık tereddüd etmedi. Zabıta-ı hafiyye reisinin bir nedim-i mahremi oldu. Petersburg’da

zabıta nazırının emriyle payitahtın içinde bir amele cemiyyeti teşkıl için kendisine her türlü vesait ü suhulet gösterildi.

Bu dakikadan itibaren Gapon hükûmet ile vükela ile zabıta nazırlarıyla komiserlerle fevkalade bir münasebet hâsıl etti. Gapon hükûmetin mahv-ı ihtilâl esbâbını düşünmekte mahsus bir memûru oldu. Lâkin reisi olmak istediği Amele Fırkasına bir ihtilâl hazırlamak fikrinden de bir türlü kendini alamıyordu.

İmparator

Gapon yok olmalı diyor:

Mâbadı var

S.

2.13. 12 EKİM 1906 / 13. SAYI

Aded-13

Nüshası yarım franktır.

Perşembe

DOĞRU SÖZ

Sahibi ve Muharriri: Ahmed Kemâl

Redacteur-Proprietaire

Unvan: Sandûku'l bosta – 1060

AHMED KEMÂL

Abone Bedeli: Bir seneliği Mısır İçin Bir,

Adresse: Boite Postale No.1060

Hariç İçin Yarım İngiliz Lirasıdır.

Abonnement annuel | pour l'Egpte Ls.1

Etragers 13Fs.

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

23 Şaban 1324
12 Oktober 1906

(Her on beş günde bir perşembe günleri Kahire'de çıkar.)

2.13.1. Rihlet-i Hümayûn ve Verâset-i Saltanat

Padişah hasta! Bu hastalık da bedbaht Osmanlıları üzmekte. Hastanın sağlığından aşağı kalmadı!.. Padişahın hastalığı her ne olursa olsun beklenen neticenin kariben vukûu' bulacağında şüphe yoktur. Şimdi ölüsü de dirisi de şeâmetengiz olan bu mesûde-i hilkatin irtihâlinden sonra ne olacak? Ne olacağız?. Burasını düşünmek iktizâ eder.

“Doğru söz” evvelki nüshalarının birinde bazı ricâl-i siyâsiyyenin ârâ-ı sâibesine mürâcaatla zamanlardan beri matbuât-ı ahrârı işgâl eden verâset-i saltanat hakkında şöyle yazmıştı:

“... Demek isterim ki bu fenalıkları padişahlar da değil onların ellerine verdiğimiz kaderâtta aramalıdır. Çünkü insân bittabi müstebiddir. İstibdâd edememek fırsat u kudret bulamamaktadır.

İşte bu mutâlaâta mebnî millet için gelecek padişahların kim olacağını düşünmekten ziyâde istibdâdın alet-i icrâiyyesi olan kudret ve salâhiyyet-i saltanatı tehdîd etmek iktizâ eder ki bunun için de tutulan tedâbiri maelteessüf kâfi göremiyorum.”

Yine bir yerde “Biz hâlâ saâdet ü selâmetimizi hâkimiyet-i milliyyeyi istihsâlden beklemeyip de padişahlardan bekleyeceksek vay hâlimize! demişti.

Yine bu fikirdeyiz. Fakat mademki şimdiye kadar davâ-ı hürriyetimiz laf ile geçti. Mademki hâkimiyet-i milliyye üzerine bir hükûmet tesîs edebilmek için lazım gelen tedâbir-i istikmâl değil maelteessüf o yolda bir tedâbire tevessül bile olmadı. Ve mademki bütün bu mesâibin rûh-ı hayâtı şevket-i saltanatımızı yatırmak istediği firâş-ı nez’e düşündüğünden önümüzde kendi amâl-i milliyyemizi ikâme için müsâid olabilecek bir zaman kalmadı. Bilzarure tepemize yine bir kudret-i mutlaka ile binecek olan padişahın merhametini, merhametlisini (Ooof!) aramağa mecbûr olduk.

Elsine-i yâr ve ağyârda padişahlık için iki isim dolaşıyor. Burhaneddin! Millet hak, adâlet, şeriat-i vâris-i meşrû’ saltanat Mehmed Reşad Efendi Hazretlerini bekliyor. Hünkâr-ı istibdâd, hıyânet, garaz Burhaneddin Efendiyi istiyor!

İki taraf da maksadını yana yakıla müdâfaya, tervîce çalışıyor. İki tarafın da maksadı aşikârdır. Şu kadar var ki birbirinin maksadı hakk u şeriate müstenid olduğundan hayâta karşı aleni feryâd ediyor. Diğer maksadındaki hıyâneti bildiğinden hırsızlar gibi karanlıklarda dolaşıyor. Matbuât-ı islâm ve matbuâtı ecânib bütün bu mesele ile meşgul Burhaneddin Efendi taraftarları Mehmet Reşad Efendi hazretlerinin teassubundan siyâset-i hazırayı idâreye adem-i kifâyetten bahs ederek cülûsunun devlet-i Osmâniyyeye Avrupa’yı izâc edecek bir hale koyacağını ileri sürüyorlar.

Reşad Efendi hazretlerini isteyenler, müşârunileyh hazretlerinin sâhib-i hak olduğuna ve bu hakkın yüzlerce senedenberi ümem-i Osmâniyyenin ülfet eylemiş olduğu bir kâide-i saltanat bulunduğuna binâ Reşad Efendi Hazretlerinin bu hakk-ı hümâyunlarına dokunanların kalb-i ümmeti kıracaklarını iddiâ ediyorlar.

Biz şu iddiâların hiçbirinde maelteessüf heyet-i ictimâiyye-i Osmâniyyenin hukuk-ı şâmilelerine aid bir himâyet ü sahabete göremiyoruz.

Kâide-i verâsetin tebdîli bizde ıslâhat-ı matlûbenin en mühim mevâdından birini teşkîl eder. Çünkü bu suret-i hükm ü hakk-ı saltanatı cihet-i cemeasıyla daha basit bir hâle koyar. Usûl-ı verâset-i hazıranın devamında menfaattâr olmayan yâr ve ağyâr için bu bir hakikat-i muterifedir.

İş böyle olduğu halde bugün bu kâidenin teşebbüs-i tağyîri ne için helal-i zâdegân-ı Osmanî'ye acı acı feryâdlar ettiriyor.

Acaba millet, selâmet-i devleti Reşad Efendi Hazretlerinin faziyyât-ı meftûrelerinde inâyet-i hümayunlarında mı görüyor? Bu olamaz! Zira *Doğru Söz*'ün ikinci numarasında “Biz de şehzadelerin ahvâl ü emyâli değil millete hatta iki kardaşın şahsiyyet-i mâneviyyeleri yekdiğerine meçhuldür. Dediğimiz gibi niyât-ı seniyyeleri henüz meçhul olan müşârunileyh hazretlerine hangi vesika ile istinâd ve itimâd edebiliriz. Husûsiyle, hâşâ kıyas etmek olmasın, padişah-ı hazrın evâil-i saltanatında ettiği mevâdı ne kıymetli kanlarla boğduğunu daha unutmadık.

Yoksa millet necibe-i Osmâniyye ulviyyet-i fitriyyesi muktezası olarak Reşad Efendi hazretlerine gasb edilmek istenilen hukuk-ı seniyyelerini muhafaza gayret-i hamiiyetperverânesiyle mi taraftarlık ediyorlar?

Bu da olamaz! Biz Reşad Efendi Hazretlerini öyle bir namzed-i saltanat-ı Osmâniyye tanımak isteriz ki usûl-ı verâsetin tebdîlinde ümmet-i hümayunlarına kâide görünce herkesten evvel zât-ı seniyyeleri bu hakk-ı şâhânelerini ümmet-i Osmâniyyeye bahş etmek fedakârlığını ibrâz ile el-celîl-i Osmana mahsus bir mürüvvet-i şâhâne gösterebilirler, yoksa...

Heyet-i ictimâiyye-i Osmâniyye selâmet-i müstakbelesini usûl-i verâsetin tebdîlinde görünce bu meseleye, selâmete vasulda tehhür etmemek için kimden olursa olsun bir an evvel başlamakta mazurdur. Bu hakkın yüzlerce senelerden beri mer'i olması ise bugün riâyetten düşmesine mâni' olamaz. Dün fâide veren bir kâidenin bugün mazeret-i îka' edebilmesi emsâliyle sabittir. Husûsiyle zamanımızda (evladiye) usûlünün menâfîi gün gibi aşîkârdır.

Esbâb-ı mesrudenin hiçbirisi tebdîl-i ûsul-ı verâset husûsunda bir mâni' olamaz. Bizim bugün usûl-ı verâsetin tebdîlini arzu etmeyişimiz ne Reşad Efendi hazretlerinin âmâl-i seniyyeleri hakkında mâlûmâtımız olduğundan, ne de Burhaneddin Efendinin kifâyetsizliğini bildiğimizdendir. Belki bu tebdîl ü tağyîrin devlet-i mukaddese-i Osmâniyyemizi otuz seneden beri baltalayan Sultan Abdülhamîd'in eliyle icrâ edileceğindendir. Evet, bu telaşımız devlet ve millet hakkındaki niyet ve kifâyeti bir çarın asrardan ziyâde bir müddetlik tecârib-i menhuse ile meydâna çıkan hünkâr-ı hazrın bu teşebbükdün idâre-i sakimedinin kendinden sonra da devamını temîn etmek için olduğunu bildiğimizdendir.

Padişahın etrafını ihâta eden işra-ı hilkatin de gerek saadet-i hazirelerinin temîni gerek hükûmet-i müstakbelenin kendilerine tertîb edeceği ceza-ı mesuliyyeti ref için buna padişahtan ziyâde taraftar bulunacakları ve idâre-i hazireden menfaattâr olan bazı düvel-i ecnebiyyenin de bu husûsta muâvenetlerini celiye muvaffak olacakları tabî'dir.

Lâkin biz fedâkârân-ı vatan düşünmeliyiz ki tarihinin en fazıl, en şeci', en zeki bir kavm olarak kabul ettiği ümmet-i Osmâniyyenin altı yüz bu kadar senelik ömr-i ictimâsında sultan-ı hazrın ahd-i saltanatı olan bu otuz sene kadar ehemmiyyetli biz zaman geçmediği gibi o otuz senenin de bu günkü kadar tehlikeli bir dakikası yoktur.

Artık matbuat-ı ahrâr şuna buna karşı ihtiyâtı terk ile hâb-ı gafletinde yanan biçare milletin musibet-i müstakbelesi namına feryâd etmeli. Allah'tan peygamber korkmalı.! İnsâniyyetten utanmalı. Bu yiğit milleti uykusunda zehirlemek isteyen yılanın kafasını ezmeli.

Kaleme, silaha sarılmalı, bağırmalı:

Biz verâset-i saltanât-ı hâkimiyyet-i millîyemizi mütekeffil şerâitimize kabul edecek, mesûdiyyet-i milliyye ve düveliyyemizi temîn eyleyecek pâdişahın evlâdına mükâfât-ı şükrân olarak kendi elimizle takdîm edeceğiz.

Yoksa Sultan Hamîd gibi haysiyyet-i düveliyyemizi ecânibe pââmâl, hayât-ı ictimâiyyemizi kırıp zevâl eden bir müstebide olsa olsa evlâd-ı esfedini hakk-ı saltanattan mahrûm etmek suretiyle mukabele ederiz. Bu gün devlet ve millet hakkında zerre kadar muhabbet taşıyan her ferd diliyle, kalemiyle, canıyla, kanıyla Sultan Hamîd'in bu fikr-i

hayâtını öldürmeğe çalışmakla mükellefdir. Yine tekrar ediyoruz: Millet hakk u adalet Reşad Efendi Hazretlerini bekliyor. Bu üç kuvvete karşı duracak kuvvet mefkûddur. Reşad Efendi Hazretlerinin kifâyetliğinden bahs eden matbuât-ı ecnebiyye devlet-i Osmâniyyenin enkazına varis olmak isteyenlerdir. Reşad Efendi Hazretleri hakkında milletin umûmunun hüsnüzannı vardır. Umûm aldanmaz. Reşad Efendi hazretleri otuz senedenberi milletin dert ortağıdır. Millet gibi mazlum, millet gibi perişandır. Müşarünlileyh hazretleri milletin çektiğini bilir. Bize bu kifâyet yetişir.

Burhaneddin Efendi gibi babasının millete (Posthum) terakki-i efkâr ve makâsid olmak üzere bırakmak istediği bir mecmua-ı desâyisi kabul edemeyiz. Biz bütün saadetimizi Sultan Hamîd'in hükûmetinin zevâlinden bekliyoruz. Burhaneddin Efendi'nin cülûsu ise Sultan Hamîd'in, hükûmet-i hamidiyyenin devamıdır ki bu da maazallah devlet-i Osmâniyyenin bürhân zevâlidir.

Ahmed Kemâl

EDEBİYAT

2.13.2. Validemin Kabrinde

Ey mader-i müşfik! Bu gün şu pür-sükûn mezaristanın seni agûş-ı kahrında saklayan taşları, toprakları, güya ki bir feryâd-ı müteheccirdir!..

Başının ucunda senin, - nağamât-ı giryânıyla - rûhunu okşamak isteyen şu andelib-i yeis-i alevden, kırık, kesik nağmelerini eminim ki işitmiyorsun, işitmek istemiyorsun! Valideciğim! Senin cismini, rûhunu, bütün hayalin şefkatleriyle gizlenen şu enîngâh-ı hırâsânda, niyetini hane-iistirâhatta: gündüz balballara, gece baykuşlara karargâh olan şu تنها-i sükûtîde eşk-rîz teessür olan zîr cenâh-ı şefkat ki yeniden sığınmağa çalışan evlâdının, yavrunun olsun figânlarını işitiyor musun?

Soymalı ana! Beni bir zamanlar.. Daha hiçbir şey bilmez iken lâne-i rahminde taşıyarak cismini vücudunla, tatlı kanınla besledin! Bana lezzet-i dünyeviyyi saf sûdunla tattırdın! O vakitler, rûhunu, hayâtını kemirerek beni büyüttün!

Ah! Senden, senin tatlı nevâzişlerinden lezzet-i çin hayât olurken zavallı anne! Benden yalnız bir tebessüm istiyordun.

Susma valideceğim! Beni bin alkışlarla, sükûtunu dinlemek için mi dünyaya getirdin?

Beni sevmiyor mu idin? Şu yalancı âlemin kahr u cevrinde, amâl-i istikbâlin ufk-ı müzalliminde niçin beni yalnız bıraktın? Sükût yine sükût!

Anne! Ben gidiyorum, ben de vefâsızım işte, seni yalnızlıklarınla medfûn, mağrûk u teessür olarak meleklerin zîr cenahına emanet ediyorum. Fakat emin ol ki vatana hediye ettiğin yavrucağın, kanlı harareti gözyaşları âlem-i ebediyete bir an rûhuna doğru akıp gidiyorum.

Nâhid

2.13.3. Biraz da Esâslar

İhtimâl ki yazıldı, bizden evvel de bağiranlar oldu. Fakat bizim feryâdımız, meşhûd sebeblerin, maddî ve fecî sebeblerin... mesleken tesâdüf edilen acı ve rûh kopartıcı hakikatlerin aks-ı bükâ-yı elîmidir. Burada bu zâhiriyyât-ı hürriyyet ve medeniyyete cevalangâh olan Mısır'da icrâ-ı sanata başlayalı altı ay kadar oldu. Bu şûriş-i abâd hayâtta müsâdifim olan ıztırâbedegân-ı beşer arasında pençe-i hunin-i sefâletle ezilen bî-vayegân da dâhil! Yerlilerden: yine komşulu, ahabblı... Türklerden, âh o büsbütün kimsesiz istinâdsız garib Türklerden, o zavallı vatandaşlardan kimi eli yanmış, şişmiş bir hamal veya bilzarûri hamallıkla meşgul bir düşkün, kimi başka tarzda mariz bir çocuk, bir diğeri de âciz ve hasta bir kadın... Bütün bu kimsesizlerin kuvvet-i yevmiyyeleri peşinde yuvarlanan bu bir sürü acınacak sefillerin hastalanınca düşecekleri hâl-i zucret bir kere insâf ile düşünelim. Hele bir zavallı iki çocuklu hasta kadın, biçâre Türk nisviyyeti yürekler parçalayacak bir levha-ı fecâ-i halinde rûhunu eritiyor. Zevcini, Türk olan zevcini birkaç sene evvel ecel almış. Bu sâika-ı felâketle bugün zavallı kadın ötede beride çamaşırcılık ederek eziyyetler içinde namuskârâne yuvarlanarak iki yetim yavrusuyla bir de dûş-ı maişetine mahmul âmâ hemşiresini geçindirmeğe sâî kadının çalışamayacak derecelerde hastalandığını nazarlarınızda tecessüm ettirince kalbiniz -Ne kadar maddi olsa da- sâika-i cinsiyyetle titremez mi? Ya göremediğimiz diğerk facialar, ancak muavenet-i umûmiyye ile kapatılacak yaralar böyle müellim manzaralara çok hem de tasavvurun fevkinde bunlara müderris olmak Türk nâmını taşıyanlara bir farîzadır. Milel-i saireden ibret alalım. Ermenisi, Rumu, Yahudisi, kıptîsi yekdiğerine ne büyük

kuvvetlerle sarılmışlar. Onlar da bu irtibâtı vücûda getirmeğe alet olanları ukalâsıdır, ileri gelenleridir. Bundan en ziyâde istifâde eden halk olmuş olduğu halde, halka kalmış olsaydı hiçbir şey vücûda getiremez, Türklerimiz gibi sürünüp giderlerdi. Fakat birkaç sahib-i fikr ü meziyyet ittihâd etmişler, böyle bir kuvvetli esâs vücûda getirmişler. Onların bu içtihadları onları ne kendi işlerinden men' edebilecek ve ne de mevcûd makâsid-i husûsiyye-i sairelerine engel olabilecek derecede suuvvetli bir şey değildir. Sırf manevi bir kuvvetten ve o kuvvetin tesîriyle mütehasıl bir ittihâddan ibâretti ki tedricen kuvvâ-i cedîde iktisâb ede ede bu gün nazarımız, çâryân bir derece-i kemâle varmıştır. İşin bu cihetini iyice muhâkeme edersek, ikdâmkârân millete mülk-i garîblerini düşünmek lazım gelmez mi? Veya ki bu, buradaki bilcümle yerli olmayan hemşehrilerimizle manen büyük bir irtibât-ı dâî olabilir.

Bîçâre gurebâ-ı etrâkten -velev ahâd-ı nasdan olsun- sokak köşelerinde ölenler de duyuluyor. İslâm mı, hristiyan mı diye tedkîk edildikten sonra ahyâr tarafından şöylece bir yer kazılıp gömülüyorlar! Fevti acabâ açlıktan mı? Veya kâbil-i tedâvi bir hastalığın boşuna kurbanı mı? Millet bir vücûddur. Vücûdun bir tarafı zedelenince en baîd bir cüzî de müteessir olur.

Alel umûm bilâ-tefrîk meslek-i Türk nâmına hizmet bize düşmez mi? Bu teşkîl edilecek esâs hatır ve hayâle sığmayan birçok bedîlere mübde-i zuhûr olamaz mı?

Burada yeni yerleştiğim zaman bazı zavât-ı muhtereme ile bu husûsa dair görüşüldü. Böyle bir esâsın şiddet-i vücûbı devr-i derâz söylendi. “Çok çalışıldı fakat efsûs ki muvaffak olunmadı. Falan prens tehâşi ediyor, falan paşa ürküyor çünkü İstanbulca sui teevvüle uğrarmış falan ve filan” gibi cevaplar alındı. Biz istiyoruz ki bir şey bütün kemâliyle birden vücûd-ı pezîr olsun. Bu böyle istenilirse o şey hiçbir vakit hayz-ı ârâ-ı husûl olamaz. Biz pek ufak ve âdî bir dereceden başlamalıyız. Elverir ki rehber hareketimiz hulûs u niyet olsun ve bunu Türklüğümüzün garibliğine... O ceriha-ı hun-feşânınadır diye işe girişmeliyiz. Evet, bir cemiyyet-i hayriyye-i Türkiye esâsını korumalıyız. Bu prenslerden, paşalardan olmayacakmış ne ziyânı var, varsın olmasın. Üç beş kişiden başlasın. Metânetle ilerlesin çok gecikmez, her halde bir şeye benzeyebileceğini teslîm ederiz. Böyle bir cemiyyetin manzara-ı saffetnümâsı, ondaki (?) ulvî, en mahdûd fikirliler tarafından da bilâhare mazhar-ı takdîr olur ve belki onlar bile bu zümreye iştirâke cân atmak isterler. Mesela ileride iyice teşekkülü vaktinde velev

hamallıktan başka bir iş elinden gelemeyen bir hamal bile indellüzum cemiyet tarafından muavenetdîde olsa, hasta olmadığı çalışabildiği veya çalıştırabildiği zamanlarda haftada bir kuruş cemiyete terk ile mükellefsin denildi mi ve bu paranın evvelce kendisine edildiği gibi diğer garîb bir vatandaşa muâvenet maksadıyla olduğunu biltecrûbe anlamını kemâl-i şark u hevâhişle bu faal-i hayra iştirâk eder. İş bir kere bu esâsın kurulmasına ve ufak tefek icraâtına teşebbüsdedir. Sonrası pek kolay. Böyle cemiyete riyâset şerefi? Kuru bir laf! Fikren en dûn olanımız oluversin, ne çıkar? Bu safsatât-ı efkârdan vazgeçmeli? Hakikat önünde, hakikate çalışmak yolunda küçüğün büyükten farkı olmamalı; ama ki bu hissiyat-ı istibdadkârâne değil midir ki hep bizi geri geri atmakta! İnsanlığımıza ne yolda hizmette bulunmaklığımızı bize unutturmakta. Elele verip göze en âdî görünen bir başlangıca sarılalım. Sonra bu esâs ibtidâ-i muhakimden ne büyük neticeler çıkar, hariçte sanatkârlarımız, doktorlarımız, mühendislerimiz büyük tüccarlarımız... İlh(?) çoğalır bu ise ne büyük ve ne derece nafiz bir kuvvettir düşünmeli!

Sâhib-i fikr ü kalem zulmden kaçır gelir, sürünür. Elinde kaleminden, dimâğında efkâr-ı ulviyye-i hâkimâneden veya tahsisât-ı rekika-ı şâirâneden başka bir sermâye-i sanatı yok. Bir milletin en yüksek tabaka-ı mütefekkirinden olan bu gibilerin hemân ekserî nâziktir, necif ve nermindir. Hükûmete aleyhdâr dahi olsa mademki Türktür, bu nâm-ı mübeccel onu o bîtaraf cemiyet-i hayriyyenin muâvenetinden mahrûm edemez. Mesleğince bir iş buluncaya kadar kureyve-i sefâlette yuvarlatmaktan âzâde kalır. O şaile-i irfânda sönmez taraf taraf mütekâbil muâvenetler... Cemiyetin eşhâsa, eşhâsın cemiyete muânetleri göze görünmeyen, köşede bucakta gaîb olup giden vatandaşları göz önüne kor, bunlar bu sayede yekdiğerleriyle kesb-i irtibât ederler ve gittikçe büyüğün küçüğe, küçüğün büyüğe samimiyyeti artar ve bu ittihât-ı hissiyâttan, bu kitle-i kavmiyyet kuvvetinden ne zengin ne rasin maneviyât-ı tevellüd eder. Bu bir esâsdır, esâs metindir. Bu ilk hatvedir. Hatve-i emîndir. Maddi ve manevi metin olalım. Çalışalım ilk hatve daima güçtür. Bu seddi iktihâm edelim. Şahsen mesleke yekdiğerinin hısm-ı cânı olanlar bile şu nokta-ı güzînde kardaş gibi birleşmeli, bu noktanın hâricinde isterlerse birbirinin kafasını kırsınlar. Hakikat, ulviyyet, muvaffakiyyet katiyyen bunu emr eder. Bu bir emr-i vicdânidir. Bu emr zarûrîdir.

Doktor Vedîd

2.13.4. Girid

Düvel-i hamiiyenin mukarrarat-ı ahiresini prens Jorj ile taraftârları kabul etmemiş ve istikrâz ile müdâhale-i ecnebiyyenin beyânnâmeden çıkarılmasını, musirren taleb etmekte bulunmuş oldukları malûmdur. Bu kere dahi istikrâz meselesi Roma’da bilhassa müzâkere olundu. Bu müzâkerenin kararında beyânnâme-i düveliyyenin kabul-i tağyîr olmadığı ve yalnız Girid Yunanistan’a manen ve maddeten bir derece daha takrîb edilmek üzere Jorj’un yerine Yunan kralının birini tayîn etmesi ve bade’l-tayîn padişaha haber verilmesi, aleyhtârını iskât için, derkenâr olarak derc edildi. Jorj’un yerine Türkiye’ye husûmetiyle meşhur Zaimis tayîn olundu. Usâtın istikrâz aleyhinde bulunmaları mahzan hasar-zede olan Müslümanların da bittabi hristiyanlarla beraber bedel-i zarar olarak tazmîn-i hasârât ile yeniden canlanmamaları içindir. Geçenlerde Jorj taraftarları (Kaliman) nâm-ı mevki’de ictimâ’ ile Prens Jorj’un idâme-i vilâyetini müstedî arzuhaller imza etmişler ve şayed ahâlinin marazîsi hilâfına Jorj kaldırılırsa memleketi ateşe vereceklerini beyân eylemişlerdir. Biz çoktan padişahı ümîdi kestik. Allah yardımcımız olsun.

Girid muhâbir-i mahsusunuz

‘Ö.S.

2.13.5. Rusya İhtilâli – Gapon

Mâbad

Büyük tüccarlar, sanatkârlar Gapon’un bu hareketini hoş göremiyorlardı. İçlerinden biri 1904 setemlerinde Gapon’un cemiyyetlerine iştirâk etmek üzere dört kişi gönderdi. Bu işten amele-i umûmiyyetle münfeil oldu. Gapon bunları eski mahallerine iâde için çalıştı ise de muvaffak olamadı. İşte Rusya ihtilâlinin ilk tahmini buradan tutmalıdır.

Şimdi Rusların bu ana kadar muvaffak olamadıklarının esbâbını izâh edebiliriz.

Gapon (22 Kanun-ı Sani) ihtilâlini hazırladığı zaman hakîki bir mahrek olarak mı hareket etti? Yoksa o zamana kadar polise mensûb iken birdenbire ihtilâlcî mi oluyordu? Hakikat şudur ki Gapon hükûmetten istihsâl etmek istediği daha bazı mutalibine karşı

hükûmetin kulak asmadığını görerek artık o tarafta nüfuzunun zaiflediğini hükm ile tehlikeye düşmek ihtimâlini tefekkür etti. Bir taraftan da hükûmet indindeki âdem-i nüfuzunu itirâf ettiği anda amele nazarındaki ehemmiyyetini derhal gâib edeceğini hesâb etti.

Gapon adeta şaşırmişti. Fakat Gapon öyle ufak tefek vukuâtın önünde uzun uzadıya şaşkın kalacak adamlardan olmadığına halin, muhitin kendine iyilik ara'a ettiği cihete sarıldı.

Sandıkların muhtelif mebuslarını yanına davet ederek kendi mesâi-i ciddiyesine rağmen hükûmetinin iddiâ-ı mevâid etmekten istinkâf eylediğini beyân ve hükûmetin bu mezâlimine tahammül edip etmeyeceklerini onlardan istifhâm eyledi. Umûmun cevabı şiddetli bir hayır!..oldu. Bunun üzerine otuz iki mebustan müşekkil olan bu cemiyyetle Gapon müheyyic bir nutuk ederek umûmi bir kazan kaldırmak (*) lüzumunu teklîf etti. Derhal umûm kazan kulpuna sarıldı. Lâkin Gapon evvelkinden ziyade hükûmete merbûtiyeti muhafazaya çalıştı.

Bu esnada kemâfis-sâbık her gün zabtiye nazırının yanına gider. Amelenin âdem-i hoşnûdiyyesini ve bu âdem-i hoşnudînin neticesi olan kıyamın büyüyeceğini anlatır idi ise de zabtiye nazırından beklediği muâveneti göremezdi. Bunun üzerine artık iki taraftan da mahrûm kalmamak için hükûmeti terk ile amele tarafına geçti ve bütün kıyâmın riyâsetini bizzat derahde eyledi.

Gapon fevkâlade bir heyecan içinde idi. Fakat yine ihtiyât ile kenardan idâre ider idi. Bunun için ihtilâlcilerin emniyeti zâil oluyordu. Zaten ihtilâlcilerin Gapon ile tamamen müttefik olduğuna inanmak büyük hatadır. Artık ihtilâl başlamış, evvelce karar verilmiş olan harekât-ı isyaniyenin ki esâsen hükûmeti tehdîd için idi – Önünü alabilmek iktidârı Gapon'dan da çıkmış idi. Gapon ihtilâlcilerle müzâkereden çıktıktan sonra zabıta nazırına gitti. Zabıta nazırı Gapon'un hâlâ kendi için çalıştığına emin idi. Zira kıtaldan üç gün evvel general Trebof ile olan mukamelesinde – ki aşağıda harf beharf derc ediyoruz. Gapon'u nasıl müdâfa ettiğine bakılırsa emniyetinin derecesi görünür.

(*) Biz (Greve)i (Kazan kaldırmak) diye tercüme ettik.

Tereyof(?) – Bu bir kıyâm, bir isyândır. Bu isyânı tevkîf için hiçbir çare yoktur. Derhal Gapon’u tevkîf edin. Bütün bunları tertîb ve idâre eden odur.

Zabtiye Nazırı – Fakat efendimiz, bu mümkün değil. Bu yanlış harekettir. Efendimiz bilmiyor musunuz ki Gapon bizim en mahrûm ve mühim aletimizdir.

Tereyof – Eğer bu hakikaten böyle ise Gapon ya bir (dehâ) yahud emsalsiz bir (alçak)dır. Her halde imparator “Gapon yok olmalı” diyor.

Zabtiye Nazırı – O halde bu akşamdan itibaren Gapon ortadan kalkar. Mademki imparator böyle irâde ediyor.

Hakikaten o akşam Gapon sakin olduğu haneyi terk etti. Üç gün görünmedi. Üç gün sonra mecruhunun ve maktûlünün önünde zuhûr etti. Zabitanın Gapon hakkındaki itimâdının derecesini anlamalı ki zabtiye nazırı bu mahşer-i maktulülün önünde yürüyen Gapon’u papas değil tebdîl-i kıyâfet etmiş bir polis memûru biliyordu.

Hâlbuki hakikat büsbütün başkadır.

Mâbadı var

S

2.13.6. Dolandırıcılar

“Şurâ-yı Ümmet refik-i muhteremimiz” *Bu Herifler Kimdir?* ser-levhasıyla Avrupa’da, Mısır’da Sultan Abdulhamîd’e mensub karışık cins ve mezhebden bir çok Osmanlılar, bulunduğunu ve bunların şu aralık öteye beriye Burhaneddin Efendi’nin saltanata müstahak olduğuna efkâr-ı kibârı alıştırmak üzere dolaştıklarını yazıyor. Orada burada tolaşan bu gibi adamlar iki kısımdır. Bir kısmı sahih Sultan Hamîd tarafından hidemat hafiyye ile gönderilmiş, diğer kısmı ise kendi kendilerine ahâliyi dolandırmak için çıkmıştır.

İşte Mısır’da dolaşanlar bu ikinci kısımdandır. Bu bâd-gelirlerden biri de şu aralık Mısır’a düşen insâniyyet matrûdlarından Şâmîli (İskender Zülkarneyn)dir. Bu herif güya Sultan Hamîd, Burhaneddin Efendinin veliahd olması için İngiltere’nin rızâsını istihsâl ettikten sonra bu rızâyâ mukabil İngiltere’nin Mısır’da istediği bazı husûsatı (...) cenâbları

ile müzâkere etmek üzere padişah tarafından gönderildiğini işâa ederek zengin konakları dolaşıyor ve rütbe nişan vaadiyle ashâb serveti dolandırmaya çalışıyor. Mısır halkı ekseriyyetle rütbe ve nişan budalası olduklarından böyle mühim bir memûriyyetle padişah tarafından izâm olunmuş olan bir adamın dâmen etmesine sarılacaklarında şüphe yok ise de İskender Zülkarneyn gibi artık bu sübûtun bozuk bir hafiyye taslağının da böyle bir hizmete memûr olduğuna inanmak gafletinde bulunmamaları için önümüzdeki numarada bu yadigârın uzun uzadıya tercüme-i haliyle resmini derc edeceğiz.

SONUÇ

Ahmed Kemâl ve Mehmed Ubeydullah gibi muhalif şahsiyetlerin önderliğinde 22 Mart 1906 yılında Mısır’da yayımlanmaya başladığında Kırım, Kıbrıs, Azerbaycan gibi bölgelerde hatırı sayılır bir okur kitlesine ulaşan ve oldukça dikkat çeken *Doğru Söz*, bir Jön Türk gazetesi olarak adlandırılabilir. Yeni Osmanlılar ve Jön Türklerin fikriyatının etkili olduğu gazete, yayın hayatını onüç sayı devam ettirebilmiştir.

Ahmed Kemâl şiir ve yazıları, heccav Eşref şiirleri ve Mehmed Ubeydullah da dinî, siyasî karakterli yazıları ile *Doğru Söz*’ün ana kadrosunu oluşturur. Gazetenin sahibi ve başyazarı olan Ahmed Kemâl’in yokluğunda bir müddet gazeteyi idare eden Mehmed Ubeydullah yazılarında Taşkendî imzasını da kullanmıştır. Ayrıca Râvi, Nâhid, Doktor Vedîd ve “Ayın Sin” gazetede yayımlanan yazılarda görülen diğer imzalıdır. Dönemin siyasî zemininin etkisi ile Akabe, Girid, Makedonya ve Fas *Doğru Söz*’de ele alınan konuların başında gelmektedir. Yabancı devletler hakkında “Rusya İhtilâli, Japonya’da İslam, Almanya İmparatoruna Suikast” gibi makalelerin görüldüğü, yer yer günlük haberlerin yayımlandığı ve Sultan II. Abdülhamîd’e karşı zaman zaman oldukça sert ifadelerle ortaya konan muhalif bir tavrın söz konusu olduğu gazetede tercüme metinler, mektuplar ve duyurular da mevcuttur.

Edebî tür anlamında röportaj, mektup, makale ve fıkra türlerinin görüldüğü söz konusu gazetede edebî atmosfer daha çok şiirler vâsıtasıyla sağlanmıştır. Ahmed Kemâl ve Eşref’in şiirlerinin yanı sıra Namık Kemâl, İsmail Safa ve Recâizâde Mahmud Ekrem’e ait birer şiir de yayımlanmıştır. Matbuu bir metin olması çeviri aşamasında kolaylık sağlayan *Doğru Söz*’de noktalama işaretlerinin henüz tam manasıyla kullanılmadığı görülür. Gazetenin dili; özellikle Doktor Vedîd imzalı makaleler ve Arapça/Farsça kelime ve tamlamaların yoğun olduğu Mehmed Ubeydullah’ın bazı yazılarında oldukça ağır, haber ve duyuru metinlerinde ise daha yalındır.

Verâset sistemi ve yönetim şekli hakkında kaleme aldığı yazısının onüçüncü sayıda yayımlanmasıyla tepki çeken ve polis tarafından aranan Ahmed Kemâl’in Avrupa’ya gitmesi ile Mısır’da bir Jön Türk gazetesi olarak yayımlanmaya başlayan *Doğru Söz*’ün yayım hayatı sona erer.

KAYNAKÇA

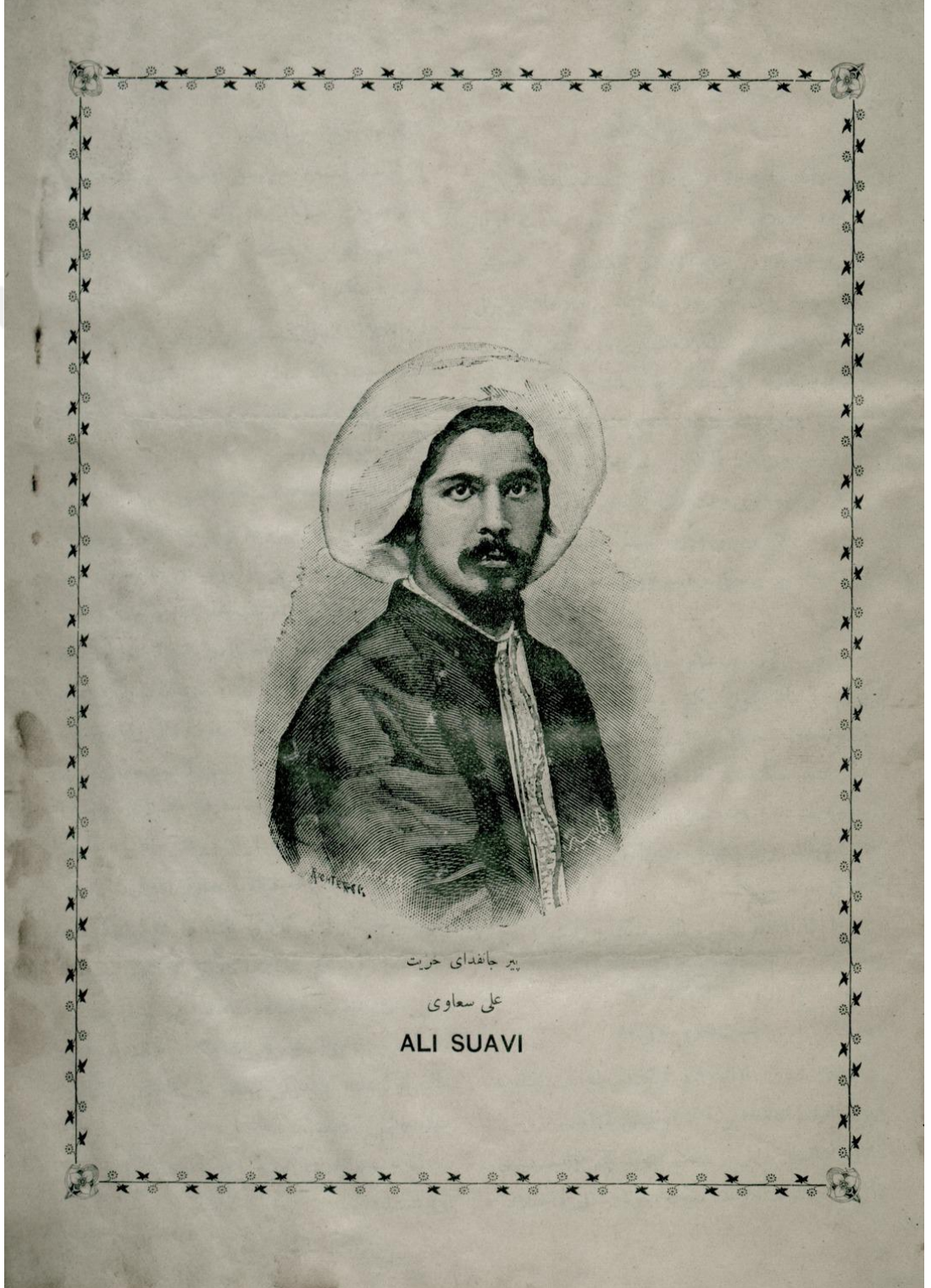
- Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, İstanbul 2001.
- Arıkbağ, Zafer- Dündar Aküenal, *Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah*, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1944.
- Aydın, Mithat, “İkinci Meşrutiyet’in İlanı ve İngiltere”, *Belgi*, S. 1, 2011 Kış, s. 15-49.
- Birinci, Ali, *Tarih Yolunda Yakın Mazînin Siyasi ve Fikrî Ahvâli*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001.
- Budak, Ali, *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lale Devri’nden Tanzimata Yenileşme*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2008.
- Burak, Durdu Mehmet, "Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri", *OTAM*, 319 345, 2003.
- Cündioğlu, Düccane, *Türkçe Kur'ân ve Cumhuriyet İdeolojisi*, Kitabevi, İstanbul 1998.
- Çağın, Şerife, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.
- Doğaner, Yasemin, "Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın", *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1), Haziran 2012.
- Eliaçık, Muhittin, “Jön Türk Basınında Dinî Zeminde Muhalefet”, *Turkish Studies*, Türkiye 2011 Yaz, s. 75-81.
- Enginün, İnci, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimattan Cumhuriyete*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.
- Es, Hikmet Feridun, “Tanımadığımız Meşhurlar, Hayatı On Romana Mevzu Olabilecek Adam”, *Akşam*, N. 9475, 6 Mart 1945.
- Göçgün, Önder, *Şair Eşref*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- Göçmen, Muammer, *İsviçre’de Jöntürk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*, Kitabevi, İstanbul 1995.
- Gövsâ, İbrahim Alaaddin, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyat, İstanbul 1946.
- Huyugüzel, Ömer Faruk, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

- İnal, İbnü'l Emin, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâl'üş Şuarâ)*, Düz. M. Kayahan Özgül, C.II, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- İnuğur, M. Nuri, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınevi, İstanbul 2005.
- Işık, İhsan, *Türkiye Ünlüleri Ansiklopedisi*, C. I, Elvan Yayınları, Ankara 2013.
- Kabacalı, Alpay, *Çeşitli Yönleriyle Şair Eşref Hayatı, Sanatı, Yergileri*, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul 1988.
- Kabacalı, Alpay, *Tanzimat'tan 2. Meşrutiyet'e Kadar İmparatorluk ve Nesnel Tarihin Prizmasından Abdülhamid*, Deniz Kültür Yayınları, 2005.
- Karpat, Kemâl, *İslâmın Siyasallaşması Osmanlı Devletinin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması*, Timaş, İstanbul 2013.
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006.
- Kuran, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2000.
- Mim Ayın (M. Âsım Us), “Yolsuz Bir Yolcu”, *Tanin*, N. 912, 18 Mart 1911.
- Mardin, Şerif, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İletişim, İstanbul 2012.
- Mardin, Şerif, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908*, İletişim, İstanbul 2017.
- Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İletişim, İstanbul 2017.
- Okay, Orhan, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
- Özalp, Ömer Hakan, *Mehmed Ubeydullah Efendi'nin Malta Afganistan ve İran Hatıraları*, Anadolu Kitaplığı, İstanbul 2002.
- Özalp, Ömer Hakan, *Ulemadan Bir Jöntürk Mehmed Ubeydullah Efendi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
- Özgül, Metin Kayahan, *Son Jön Türk Kalesi Ahmed Kemâl Akünal*, Kitabevi, İstanbul 2010.
- Özgül, Metin Kayahan, *Türk Edebiyatında Siyâsî Rûyâlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 1989.

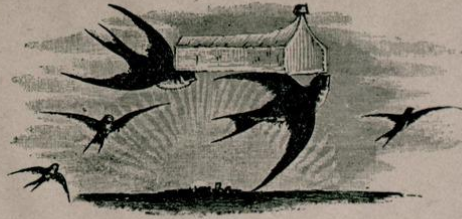
- Özkoç, Özge, *Mısır'ın Uzun 19. Yüzyılı Modernleşme, Merkezileşme ve Özerklik*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2015.
- Ramsaur, Ernest Edmondson, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, Çev. N. Ülken, Sander Yayınları, İstanbul 1972.
- Sungu, İhsan, *Tanzimat ve Yeni Osmanlılar Tanzimat I-II*, MEB Yayınları, İstanbul 1999.
- Tanpınar, Ahmed Hamdi, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh, İstanbul 2013.
- Tekin, Mustafa, "Dönemin İslamcılarının II. Abdülhamid'e Bakışı", *Birey ve Toplum*, 1(1), 41-60, 2011.
- Tiken, Servet, *Mısır'da Jön Türk Basın Ve Edebiyatı*, Fenomen, Kayseri 2017.
- Tokgöz, Ahmet İhsan, "Merhum Ubeydullah", *Akşam*, No. 6773, 25 Ağustos 1937.
- Tokgöz, Ahmet İhsan, *Matbuat Hatırlarım*, Haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.
- Tuncer, Hüseyin, *Meşrutiyet Devri Türk Edebiyatı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1994.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi I*, Selçuk Yayınları, İstanbul 1960.
- Yücebaş, Hilmi, *Şair Eşref*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık T.L.Ş., İstanbul 1958.

EKLER

EK 1: Ali Suavi gravürü / 1. Sayı

EK 2: Doğru Söz’de yayımlanan “Mithat Paşa” şiiri / 2. Sayı

مدحت پاشا

کوزمده قاتلی خیاليله بر حزين تابوت
زمان زمان طولاشير افق فکرتده وقور؛
پينده صاف بولو طلر... جهان جهان ارواح
اتکارنده ... ايدر لر اومو کي تشيع.
چيقار او، چيقدين يول عرش انتقامه وارير
کچراو، کچديکي برلرده روی حق قنزارير...
آغير آغير طولاشير آسمانده.. کاه طورر،
ايدر وجوده عدم صانکه بر عتاب نکاه!...
اونک عتاب نکاهيله محشر ملکوت،
اونک رعود سکونيله بلنکه عرش اله
خضوع وخشيت ايچنده طوکار قالير مبهوت...
بنم کوزمده بوتابوت هر زمان طولاشير؛
ايچنده (مدحت)ی خون شهادتيله طاشير!...

احمد کال

ولا تحسبن الذين قتلوا في سبيل الله امواتاً بل احياء عند ربهم يرزقون
صدق الله العظيم

EK 3: Namık Kemâl gravürü ve “Vaveyla” şiiri / 3. Sayı

(استاد اعظم ادب)

کمال

Kémal Bey

L'ILLUSTRE POÈTE ET PATRIOTE "TURC"

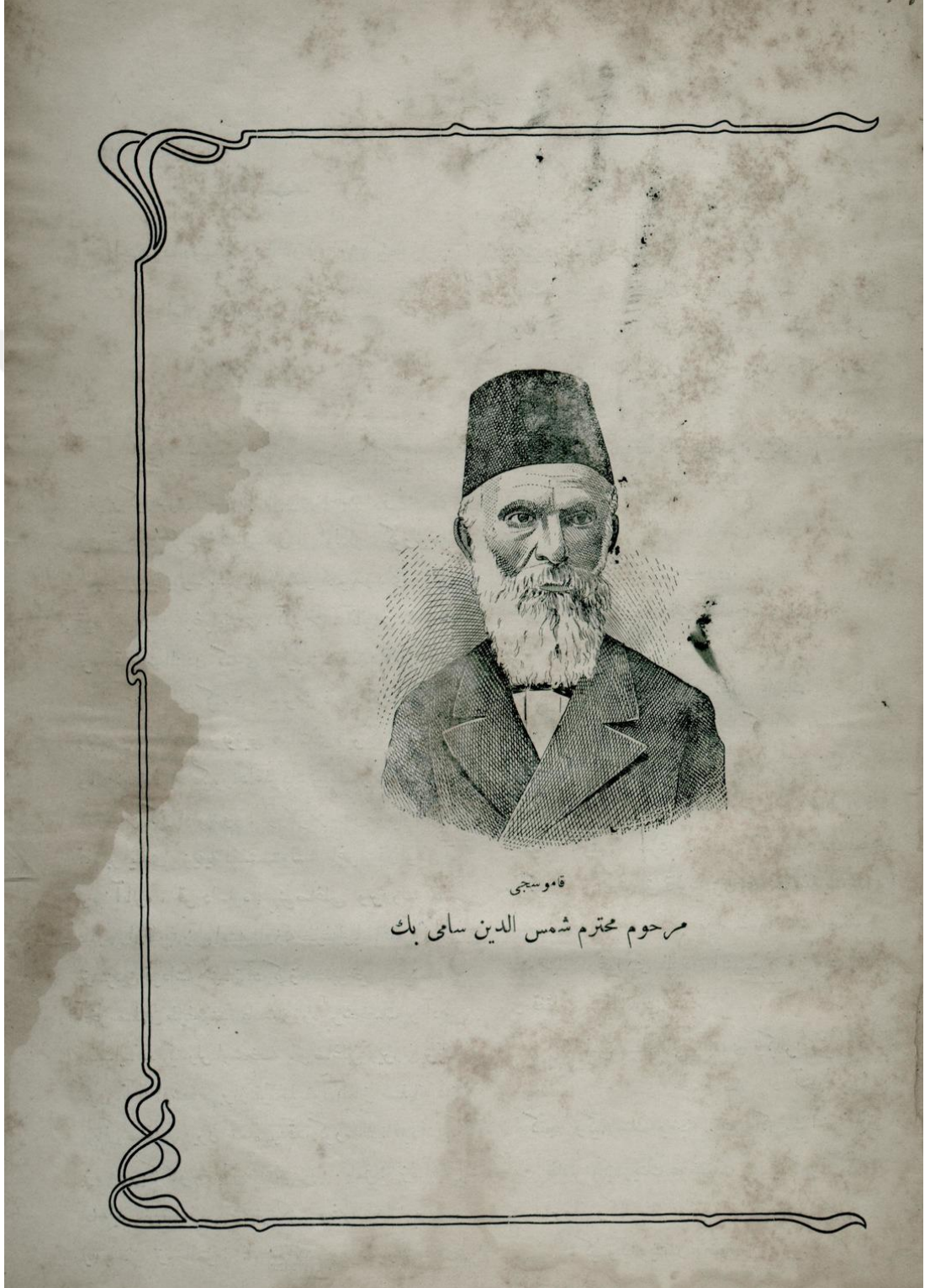
دی که یارنی بو ، « حسین » ک در ،
 شو مبارک حبیب ذیشانک ،
 شو کفنسز یاتان شهیدانک
 کیمی (بدر) ک ، کیمی (حنین) کدر .
 تازم لئسینی قانلی یاره لری ؟
 می دوکولسونمی قبر اصحابه ؟
 یاقیشیری صنم بو مجرا به ؟
 خاچی قونسون بدل شو میزابه ؟
 دیشک قالماسینی بر اری ؟
 آدم اولادی بر طاقم حانی ،
 سندن آسینمی نار شیطانی ؟

کیت وطن کعبه ده سیاهه بورون ،
 بر قولک روضه نجی به اوزات ،
 برینی کر بلاده مشهده آت ،
 کائناته او هیشکله کورون ،
 او تماشایه حق ده عاشق اولور :
 کوزه بر عالم ایله بور اظهار ،
 که جهاندن بو بولک لطافتی وار :
 بو لطافت اولونسه کر انکار
 مذهبه چه دیمک موافق اولور :
 آج وطن کوسکی آلهکله آج
 شهداکی چیقارده اورطیه صاج :

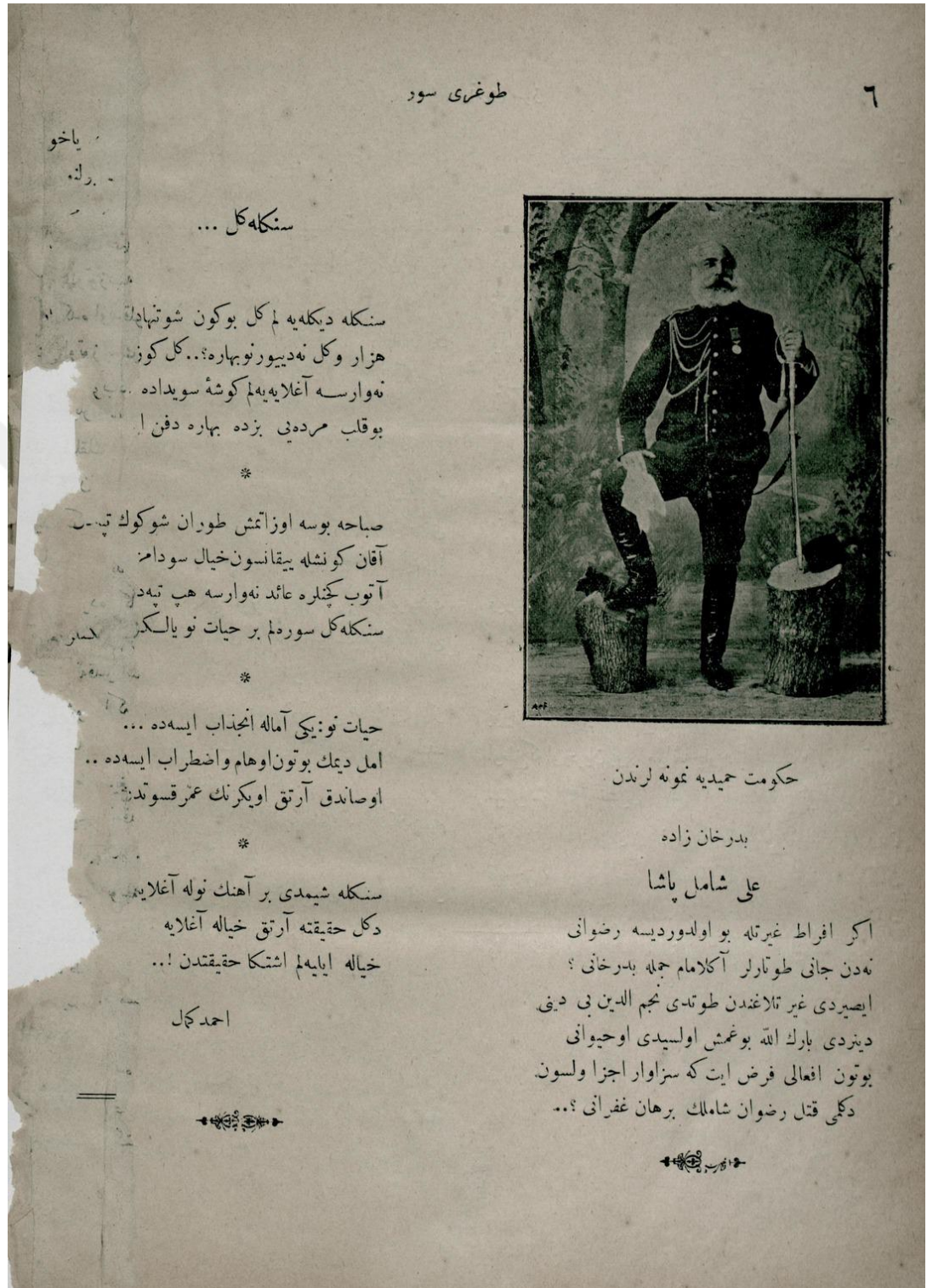
EK 4: Mithat Paşa gravürü / 2. Sayı

EK 6: Şemseddin Sami gravürü / 5. Sayı

EK 7: Ali Şamil Paşa'nın fotoğrafı ve "Seninle Gel" şiiri / 6. Sayı

EK 8: 13. Sayı / “Doğru Söz” gazete başlığı

EK 9 : 1. Sayı / “Doğru Söz” gazete başlığı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Betül BEYAZBULUT KARTAL
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum, 1993
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta	betulbeyazbulutkartal@hotmail.com
Tarih	16.12.2019